DE GRIFFIE

VAN

HARE HOOG MOGENDEN.

VOORREDE.

In dit geschrift wensch ik de resultaten van een onderzoek mede te deelen, dat ik instelde naar de wijze, waarop het archief van de Staten-Generaal geïnventariseerd zou moeten worden. Overtuigd, dat voor zulk eene bewerking de kennis van de oorspronkelijke inrichting der verzameling noodig was, meende ik die te moeten ophelderen door haar in verband te beschouwen met de ambtenaren, aan wier werkzaamheid de vorming van het archief te danken is. Daarom heb ik het ambt van den griffier van H. H. M. beschreven en tevens aangetoond, welke de taak was van de beambten, die onder hem werkzaam waren of tot de griffie in betrekking stonden. Vervolgens zijn de regels uiteengezet, waarnaar de resoluties en depêches zijn opgemaakt. Daarna heb ik het archief behandeld door een overzicht te geven van de registratuur en van de verzamelingen, waarin de oorspronkelijke stukken werden gedeponeerd. Na deze toelichting der zaak zijn aan het slot mijne beschouwingen over de bewerking en inventariseering van het archief medegedeeld.

Aan dit geheel gaat een inleidend hoofdstuk vooraf, waarin de oorsprong en vroegste ontwikkeling van de Staten-Generaal als regeeringslichaam zijn geschetst. Op eenige volledigheid maakt deze afdeeling geene aanspraak, daar slechts zulke bijzonderheden zijn bekend gemaakt, die tot opheldering van het daarop

volgende moeten dienen. Aan het zegel van de Generaliteit is een afzonderlijk hoofdstuk gewijd. Wel sluit zich dat onderwerp bij het stelsel van de resoluties en depêches aan, maar onder de bewerking bleek het voor eene op zich zelve staande behandeling geschikter te zijn. Onder de bijlagen zijn de instructies van den griffier en de griffie-ambtenaren opgenomen, terwijl daarachter gemakshalve een lijst van de hoofdbestanddeelen van het archief is gevoegd.

Aan een ieder zal het duidelijk zijn, dat het geschrift voor een bijzonder doel is opgesteld. Vele der medegedeelde bijzonderheden hebben dus slechts in zoo verre waarde, als zij daarmede in betrekking staan. Toch zal men ook het een en ander aantreffen, dat op zich zelf belangrijk is. Daarom heb ik niet geaarzeld mijne verhandeling door den druk bekend te maken, vooral ook, omdat zij, zoolang de inventaris niet is afgewerkt, als leiddraad bij het raadplegen van het archief zal kunnen dienen.

TH. v. R.

INHOUD.

Bladz.

INHOUD.

Bladz.

I.

De Staten-Generaal.

De organisatie van de Staten-Generaal als een zelfstandig regeerings-lichaam dagteekent van het jaar 1576. Het algemeen bestuur van de Nederlanden werd toen in naam van koning Philips II uitgeoefend door den gouverneur-generaal Requesens, die hierin door de drie collaterale raden werd bijgestaan, namelijk door den Raad van State, den Secreeten Raad en den Raad van Financiën. Bij zijn dood op 5 Maart nam de Raad van State het opperbewind in handen. Spoedig geraakte deze in groote ongelegenheid door de muiterij van het Spaansche krijgsvolk, die het land in rep en roer bracht. Op 5 September werden de leden van den Raad in naam van de Staten van Braband gevangen genomen. Ofschoon de meeste hunner daarna weder in vrijheid werden gesteld, was de kracht van het opperbestuur hierdoor gebroken. De Staten van Braband namen terstond krijgsvolk in dienst en noodigden op 8 September alle andere provinciën uit dit ook te doen en afgevaardigden te zenden om met hen over maatregelen tot behoud van het land te beraadslagen. Langzamerhand kwamen die afgevaardigden te Brussel bijeen, maar Holland en Zeeland bleven achter, totdat met haar op 8 November een verbond gesloten werd, bekend als de Pacificatie van Gend, welke unie de eerste grondslag werd voor de vergaderingen van de Staten-Generaal.

Hoewel de Raad van State in naam bleef optreden als « bij Zijne Majesteit gecommitteerd tot het gouvernement-generaal van zijne erf-Nederlanden, » berustte van nu af het oppergezag feitelijk bij de Staten-Generaal. Intusschen was Don Jan van Oostenrijk, door den Koning tot gouverneur-generaal benoemd, in het land gekomen. Eerst na langdurige onderhandelingen kwam men tot een vergelijk en werd zijn gezag door de vereenigde provincien

erkend, waardoor van zelfs de tijdelijke commissie van den Raad van State verviel. Na zijne intrede te Brussel op 1 Mei 1577 aanvaardde hij het opperbestuur, dat hij nu in overleg met de Staten-Generaal moest uitoefenen, maar, toen hem gebleken was, dat de gewenschte overeenstemming ontbrak, maakte hij zich op 24 Juli van het kasteel te Namen meester en nam hij eene vijandige houding aan. Toen hij te Gembloux eene schitterende overwinning had behaald, hielden de Staten Brussel niet meer voor veilig en begaven zij zich in Februari 1578 naar Antwerpen. Sedert wisselde hunne vergaderplaats gedurig af en keerden zij niet meer naar Brussel terug.

Op aandrang van eene partij, die naijverig was op Oranje, was op 7 December 1577 de aartshertog Matthias van Oostenrijk als gouverneur-generaal aangenomen. In beginsel werd de gehoorzaamheid aan den Koning niet opgezegd, daar men Matthias in plaats van Don Jan als diens vertegenwoordiger erkende. De verhouding tusschen de Staten-Generaal en den landvoogd werd nu beter afgebakend en het Generaliteitsbestuur op een beteren voet ingericht. Feitelijk verbleef de oppermacht aan de Staten-Generaal, die steeds in overeenstemming handelden met Oranje, welke, tot luitenant-generaal van Matthias aangesteld, ook dezen onder zijn invloed had gebracht.

Don Jan overleed op 1 October 1578. Het bevel over de Spaansche troepen ging toen aan Parma over, die weldra ook door den Koning met de landvoogdij werd bekleed. Terwijl de krijgskans hem gunstig was, ontstond er tusschen de vereenigde gewesten steeds grootere verdeeldheid. De Waalsche provincien helden tot de Spaansche zijde over. In het noorden wilde men daarentegen den onderlingen band versterken. Dit gaf aanleiding tot de nadere unie, die op 23 Januari 1579 te Utrecht werd gesloten en waarin spoedig de meeste noordelijke provincien werden opgenomen. Hoewel die Unie vergaderingen van gedeputeerden van de nader geunieerde gewesten in het leven riep, veroorzaakte zij geene afscheiding van de Staten-Generaal, daar die provincies voortgingen zich in dat lichaam te doen vertegenwoordigen.

Intusschen zette Parma zijne veroveringen voort. Henegouwen, Artois en de kastellanijen van Rijssel, Douai en Orchies aarzelden nu niet langer en onderwierpen zich in het leger voor Maastricht. Het gevolg was, dat die gewesten geene afgevaardigden meer zonden naar de Staten-Generaal, in wier vergadering

dus nu alleen de niet-Waalsche provincien verschenen, waarvan de noordelijke, die de Unie van Utrecht geteekend hadden, de meerderheid uitmaakten.

In Juli 1581 gaven de Staten-Generaal eindelijk uitvoering aan een plan, dat reeds lang te voren was beraamd, en zwoeren zij den Koning af. Vooraf hadden zij zich onder het gezag van een anderen gebieder gesteld. Bij het tractaat van Plessis-les-Tours van 19 September 1580, dat nader bevestigd was bij dat van Bordeaux van 23 Januari 1581, hadden zij den hertog van Anjou als landsheer aangenomen. Daar hierbij tevens aan het bestuur eene nieuwe inrichting was gegeven, kon de gouverneur-generaal Matthias zich ontslagen rekenen. Hij legde bij acte van 15 Mei 1581 zijn ambt neder, welke afstand door de Staten-Generaal bij acte van 12 Juli 1581 werd aangenomen. Bij zijne komst in de Nederlanden in het begin van het jaar 1582 werd Anjou als landsheer door de meeste gewesten gehuldigd. Zijne regeering, die gedurig tot botsing met de Staten-Generaal aanleiding gaf, was echter van korten duur, daar hij die zelf door zijn mislukten aanval op Antwerpen op 17 Januari 1583 onmogelijk maakte. Hij overleed reeds op 10 Juni 1584 en een maand later werd Oranje vermoord. Het land miste hierdoor een eminent hoofd en een krachtig bewind. Van dien toestand maakte Parma gebruik en zette zijne veroveringen voort. Met de inneming van Antwerpen in 1585 werd de onderwerping van het Staatsgezinde gedeelte van Braband en Vlaanderen een voldongen feit. De zuidelijke gewesten lieten zich bij gevolg niet meer in de Staten-Generaal verteWoordigen. Dat lichaam bestond van nu af uit de afgevaardigden van de zeven noordelijke provinciën, die de Nederlandsche Republiek hebben uitgemaakt. Daar die gewesten alle tot de Unie van Utrecht behoorden, werd die Unie thans de grondslag voor de vergaderingen van de Staten-Generaal. De afzonderlijke vergaderingen van de gedeputeerden der nader geunieerde provincien, als met die van de Staten-Generaal samenvallende, hielden tevens van zelve op.

Na den dood van Anjou had men vruchteloos de souvereiniteit eerst aan den koning van Frankrijk en daarna aan de koningin van Engeland aangeboden. Van Elisabeth wist men alleen hulptroepen met een militairen gezaghebber, den graaf van Leicester, aan het hoofd te verkrijgen. Bij acte van 1 Februari 1586 droegen de Staten-Generaal hem het gouverneur- en kapiteingeneraalschap op, waarna hij zoowel het burgerlijk als krijgs-

bewind aanvaardde. Hem ontbrak echter het beleid om zijn gezag op een goeden grondslag te vestigen, zoodat zijne pogingen op het wantrouwen en verzet der Nederlandsche regenten afstuitten. Na eerst van November 1586 tot Juli 1587 zich tijdelijk in Engeland opgehouden te hebben, keerde hij in het volgende jaar voor goed naar zijn vaderland terug, waar hij bij acte van 17 Januari 1588 zijn ambt nederlegde. Door de ondervinding wijzer geworden, wenschte men nu niet meer zich onder de souvereiniteit of bescherming van eene vreemde mogendheid te stellen. De regeeringsvorm nam hierdoor voor goed het karakter aan van dien eener republiek, die bij de vrede van Munster eindelijk ook door Spanje werd erkend en waarvan het hoofdorgaan bij voortduring bleef de vergadering der Staten-Generaal.

Sedert de Staten-Generaal zich in 1576 vereenigden, verliep er geen jaar, waarin zij niet zijn bijeengekomen, maar hunne vergaderplaats wisselde gedurig af. Aanvankelijk kwamen zij doorgaans te Brussel bijeen, totdat, zooals gemeld is, de vijandelijkheden met Don Jan waren ontstaan en zij zich in Februari 1578 naar Antwerpen begaven. Daar hielden zij zich bij voorkeur op, omdat toen nog Braband en Vlaanderen het grootste gewicht in de schaal legden. Nadat de goede verstandhouding met Anjou verbroken was, werd Antwerpen voor goed verlaten en trok men in 1583 naar het noorden in de nabijheid van Oranje. Na diens overlijden keerde men niet meer naar het zuiden terug, daar dit tengevolge van Parma's veroveringen op het punt stond van zich af te scheiden. Toen de scheuring haar beslag had gekregen en de invloed van Holland hierdoor overwegend was geworden, was de gewone vergaderplaats Delft en den Haag. Ook tijdens Leicester was dat het geval. Nadat door zijn vertrek het gedeelte van het Binnenhof aan de oostzijde van de Hofkapel ontruimd was, besloten de Staten van Holland in November 1588 op dat hof eene lokaliteit voor de Staten-Generaal in te richten. Deze, die sedert November 1585, wanneer zij in den Haag waren, zich met een paar kamers op het stadhuis hadden moeten behelpen, bekwamen vermoedelijk hierdoor de vertrekken, die zij tot aan het einde van de Republiek in gebruik hebben gehad [1]). Van dat oogenblik af bleven zij voor goed in den Haag gevestigd, dat zij later hoogst zelden en slechts in buitengewone gevallen hebben verlaten.

Ofschoon de afgevaardigden wegens de onrustige tijden, die

1) De Riemer, Beschrijving van 's-Gravenhage, dl. I bl. 137.

men beleefde, en den verwarden toestand van 's Lands zaken zoo lang mogelijk bij elkander bleven, waren de vergaderingen in het eerst niet permanent. Zij scheidden telkens na zeker tijdsverloop op reces of werden op nieuw beschreven. In Juni 1593 kwam men voor het laatst op beschrijving bijeen en sedert dat tijdstip is er dagelijks zonder tusschenpoozen vergaderd [1]).

Het zou hier de plaats zijn in historische beschouwingen te treden omtrent de bevoëgdheden, die door de Staten-Generaal zijn uitgeoefend. Voor het bloeitijdperk van de Republiek is dit reeds voortreffelijk door Simon van Slingelandt in zijne Staatkundige Geschriften gedaan. Wij behandelen hier echter den oorsprong en de vroegste ontwikkeling van dat regeeringslichaam, dus eene periode, waarin de aard van het gezag en de werkzaamheden der algemeene Staatsvergadering zeer verschillend en afwisselend is geweest. Zonder een opzettelijk onderzoek, dat ons te ver zou leiden, zou men daarvan geene goede voorstelling kunnen geven. Indien iets dergelijks werd ondernomen, zou men vooral moeten letten op de verhouding, waarin de Staten-Generaal tot de andere Generaliteits-colleges waren geplaatst, inzonderheid tot die, welke onder de benaming van Raad van State elkander voor 1588 zijn opgevolgd. Daar nu laatstgenoemde regeeringslichamen in het vervolg meermalen ter sprake zullen komen, meenen wij op deze met een enkel woord de aandacht te moeten vestigen.

Hoewel de samenstelling van den Raad van State, die bij den dood van Requesens in functie was, bij de inhechtenisneming zijner leden op 5 September 1576 was gewijzigd, bleef dat college voortbestaan totdat het in desorganisatie geraakte bij het vijandelijk optreden van Don Jan in Juli 1577. Toen daarna Matthias als gouverneur-generaal was aangenomen, bedong men, dat hij zou regeeren met een Raad van State op de wijze, die bij de

---

1) Tot Juni 1593 hadden de vergaderingen in deze volgorde plaats: Oct.—Dec. 1576 te Brussel; Dec. 1576—Jan. 1577 te Namen; Jan. 1577—Febr. 1578 te Brussel; Febr. 1578—Nov. 1580 te Antwerpen; Nov. 1580—Jan. 1581 te Delft; Mei—Juni 1581 te Amsterdam; Juni—Aug. 1581 in den Haag; Jan.—Mei en in Juli 1582 te Antwerpen; Aug. 1582 te Brugge en Gend; Sept. 1582—Mei 1583 te Antwerpen; Aug.—Sept. 1583 te Middelburg; Sept.—Nov. 1583 te Dordrecht; Dec. 1583—Jan. 1584 in den Haag; Jan.—Oct. 1584 te Delft; Oct.—Dec. 1584 in den Haag; Dec. 1584—Jan. 1585 te Delft; Jan. 1585—Juli 1587 denkelijk in den Haag; Juli 1587 te Dordrecht; Juli—Aug. 1587 te Middelburg; Aug.—Sept. 1587 te Dordrecht; Sept.—Nov. 1587 in den Haag; Dec. 1587—Sept. 1588 te Delft; Dec. 1588—Nov. 1591 in den Haag; Jan.—Dec. 1592 in den Haag.

artikelen, waarbij hem de landvoogdij werd aangeboden, was aangegeven [1]). De leden van dat nieuwe college werden in December 1577 benoemd en op 27 Januari 1578 beëedigd [2]). Hunne functies hielden echter op, toen Matthias in den loop van 1581 zijn ambt nederlegde. Ook aan den nieuwen landsheer Anjou wenschte men een regeeringsraad toe te voegen. In dien zin was eene bepaling in het tractaat van Plessis-les-Tours gemaakt. Dienovereenkomstig werd onder de benaming van Landraad of Conseil d'Etat een college in het leven geroepen, waaraan de Staten-Generaal op 13 Januari 1581 eene instructie 3) gaven. Na de afzwering van Philips trad het in functie op 14 Augustus 1581 4). Daar zijne leden slechts voor den tijd van een half jaar waren aangesteld, behoorde zijne werkzaamheid met 31 Januari 1582 op te houden. In afwachting van de komst van Anjou werden zij door de Staten-Generaal, welke daarop waren bijeengekomen, met ingang van 1 Februari voor zes maanden gecontinueerd 5). Gedurende dat tijdperk werden er met Anjou, die inmiddels in het land gekomen was, over de samenstelling van het college onderhandelingen gevoerd, die na het verloopen van den termijn werden voortgezet. Op 24 October 1582 kwam men tot eene voorloopige schikking. De Hertog nam bij wijze van continuatie de personen aan, die de Staten hem op 26 September hadden voorgedragen, maar die nieuwe leden zouden slechts gedurende drie maanden met ingang van 1 November in functie zijn [6]). Op 17 Januari 1583 had de Fransche Furie plaats, waardoor het gemeenschappelijk overleg met Anjou schier onmogelijk werd. Daar nu met het einde van de maand de commissie van den Landraad afliep, besloten de Staten-Generaal op 1 Februari, dat Oranje en de Raad van State aan beide zijden van de Maas namens de Generaliteit zouden besogneeren op alle voorvallende zaken overeenkomstig de instructie van 13 Januari 1581, waartoe hun uitdrukkelijk machtiging werd verleend,

1) Artikelen, waarbij aan Matthias de landvoogdij wordt aangeboden op 8 Dec. 1577 bij Bor. Nederl. Oorl. dl. I, B. 12 bl. 927—929.

2) Resol. St.-Gen. 21 Nov. en 29 Dec. 1577, 24 en 27 Jan. 1578 bij Bondam, Verz. van onuitg. stukken dl. IV bl. 210 en 222—224, dl. v. bl. 36—38 en 53—54.

3) Opgenomen in het resolutieboek van den Landraad en naar eene vertaling afgedrukt bij Bor a. w. dl. II B. 16 bl. 241.

4) Resolutiën van den Landraad.

5) Resol. St.-Gen. 28 Maart 1582.

6) Resol. St.-Gen. 22 en 24 Oct. 1582.

onder beding echter, dat zij over de zaken betrekkelijk «dese tegenwoordighe alteratie,» (de geschillen met Anjou) vooraf met de Staten-Generaal in overleg zouden treden. De acte, hierover opgemaakt, werd door de leden van de Staten-Generaal en corps aan Oranje en den Landraad overhandigd. Deze maakten echter bezwaar dien last te aanvaarden en leverden op 8 Februari een vertoog in, waarin zij zich verontschuldigden en hunne diensten alleen «in het particulier» aanboden [1]). De Landraad heeft dus met 1 Februari 1583 opgehouden te bestaan.

Bij de instructie van den Landraad was bepaald, dat, terwijl het college aan de eene zijde van de Maas verblijf hield, acht of tien leden aan de andere zijde zouden besogneeren op alle zaken, die aldaar voorvielen. Voor de aldus te vormen commissie was reeds op 9 Januari 1581 eene afzonderlijke instructie vastgesteld [2]). Daar de Landraad aan het hof van Anjou was verbonden, die steeds in het zuiden verblijf hield, kwam zij voor de noord- of oostzijde van de Maas tot stand. Gewoonlijk was zij onder de benaming van Landraad beoosten Maze bekend. Zij ving hare werkzaamheden aan op 27 Juli en trad toen in de plaats van een anderen regeeringsraad, den zoogenaamden «Raad der naarder Unie,» die langzamerhand uit de vergaderingen der nader geunieerde gewesten was voortgekomen. Dat college van gecommitteerden uit het midden van genoemde gedeputeerden was bij eene instructie van 19 Augustus 1579 [3]) op een duurzamen voet georganiseerd geworden. De zaken, welke bedoeld college behandeld had, werden nu door den Landraad beoosten Maze overgenomen, zoodat de laatste eene voortzetting van het eerste werd. Met dat al was de Raad eigenlijk niets meer dan eene deputatie uit den Landraad nevens Anjou en als zoodanig had hij ook op 1 Februari 1583 moeten aftreden. Hij bleef echter in functie en eerst op 21 September 1584 dienden de president Roorda en de secretaris Van der Does namens den Raad bij de Staten-Generaal eene memorie in, waarin zij van de handelingen van het college rapport deden en in verband met de instelling van een nieuwen Raad van State om ontslag vroegen [4]),

1) Resol. St.-Gen. 1 en 8 Febr. 1583.

2) Bij Dr. P. L. Muller, Geschiedenis der regeering in de nader geunieerde Provincien tot aan de komst van Leicester bl. 258.

3) Bij Van der Spiegel, Onuitgegeven stukken, dl. II bl. 221.

4) Bij Van Slingelandt, Staatkundige geschriften dl. II bl. 132—144.

hetwelk in de volgende maand dan ook werd verleend [1]).

Terstond na den dood van Oranje was men er op bedacht op nieuw een Raad van State in het leven te roepen. Holland, Zeeland en Utrecht dienden in Augustus 1584 bij de Staten-Generaal eene conceptinstructie in, waarbij Maurits graaf van Nassau, met een Raad van State nevens zich, voorloopig gecommitteerd werd tot de algemeene regeering. Braband, Vlaanderen, Mechelen en Friesland vereenigden zich daarmede, zoodat dit stuk op naam van die zeven provincien op den 18den dier maand werd uitgevaardigd [2]). Het college trad op 1 September in functie [3]). Zijne werkzaamheid werd eerst tot 30 November beperkt [4]), maar later telkens van drie tot drie maanden verlengd, totdat de komst van Leicester daaraan een einde maakte [5]).

Bij de acte van 1 Februari 1586, waarbij de Staten-Generaal besloten Leicester te committeeren tot het gouverneur- en kapiteingeneraalschap, was bepaald, dat hij een Raad van State zou oprichten [6]). De Staten stelden daarop de instructie van dat college vast op 10 Februari [7]). Toen Leicester in de maand November naar Engeland vertrok, droeg hij bij geheime acte van 24 November aan dat lichaam tijdelijk het bewind op. Van zijne afwezigheid maakten de Staten-Generaal gebruik door het personeel te wijzigen en de commissie der leden, die met 4 Februari 1587 afliep, voor drie maanden te verlengen, al hetwelk tot aan zijne terugkomst zou gelden. De Raad bleef bestaan totdat Leicester voor goed naar Engeland vertrok en in het begin van het volgende jaar zijn ambt nederlegde [8]).

De Raad van State, die na Leicester's bewind werd ingesteld en verder onafgebroken deel heeft uitgemaakt van de Regeering der Republiek, ontving op 12 April 1588 zijne instructie, welke later door die van 6 Juli 1651 vervangen is [9]).

---

1) Resol. St.-Gen. 12 Oct. 1584.

2) Bij Van Slingelandt a. w. dl. I bl. 268.

3) Resol. St.-Gen. 24 Aug. 1584.

4) Verklaring achter de instructie, voorkomende in het resolutieboek van den Raad van State.

5) P. L. Muller a. w.

6) Bij Bor. a. w. dl. II B. 21 bl. 686 e. v.

7) Bij Bor. a. w. dl. II B. 21 bl. 688 e. v.

8) Dr. P. L. Muller, De Staat der vereenigde Nederlanden in de jaren zijner wording bl. 423, 427 en 480.

9) Beiden te vinden in het Groot Placaat-boek.

II.

De Griffier en Commies.

Zonder de vroegste geschiedenis van de Staten-Generaal te hebben behandeld, kwam het ons niet mogelijk voor van het griffiers ambt van dat college eene historische beschrijving te geven. Nu het eerste is gedaan, gaan wij tot het laatste over, waarbij wij tevens op den commies van H. H. M. onze aandacht zullen vestigen. Hoe beide ambten zijn ontstaan en zich in den loop der tijden ontwikkeld hebben, blijkt het duidelijkst uit de wijze, waarop de personen, die daarmede zijn bekleed, achtereenvolgens werden aangesteld. Wij zullen in de eerste plaats trachten hiervan een overzicht te geven.

Cornelius Weellemans, griffier van de Staten van Braband, fungeerde als griffier van de Staten-Generaal sedert September 1576, van het oogenblik af, dat de gedeputeerden der zeventien provinciën door de Staten van Braband werden bijeengeroepen. Lang nam hij dien gewichtigen post niet waar, daar hij op 17 Januari 1578 uit erkenning van de goede diensten, die hij gedurende 16 maanden aan de Staten-Generaal en in 23 jaren tijds aan de Staten van Braband bewezen had, benoemd werd tot lid van den Raad van Braband [1]), op grond waarvan hij zijn ontslag verzocht. De Staten-Generaal besloten dientengevolge in zijne plaats twee secretarissen aan te stellen, die zich zouden moeten houden aan de instructie, die voor hen zou worden opgemaakt, en geene andere betrekking te gelijker tijd mochten waarnemen [2]).

Mr. *Adolf Blijleven*, schepen van Antwerpen en Mr. *Jehan Houfflin*, gedeputeerde van Tournaisis, beide licentiaten in de rechten, werden vervolgens tot secretarissen benoemd, overeen-

---

1) Gachard, Actes des Etats Généraux t. I p. 326 et 356.
2) Resol. St. Gen. 9 April 1578.

komstig de instructie, die alvorens was opgemaakt [1]). Blijleven overleed in de eerste helft van het jaar 1581 [2]), zoodat Houfflin toen alleen in bediening bleef. Toen deze tot secretaris van den Landraad nevens Anjou was aangesteld, bleef hij nog gedurende eenige maanden tevens zijne eerste betrekking waarnemen. Op zijn verzoek werd zijne nieuwe benoeming op 2 Mei 1582 door de Staten-Generaal goedgekeurd en hij dienovereenkomstig uit hunnen dienst ontslagen [3]).

Dr. *Mattheus de Hennin*, die reeds vroeger door Oranje als opvolger van Blijleven was aanbevolen [4]), werd op 6 Juli 1582 door de Staten-Generaal als hun griffier aangenomen en beëedigd [5]). Toen de Staten in Augustus 1584 te Delft vergaderd waren, werd er op verzoek van Holland een geheim besogne belegd, waarin mededeeling gedaan werd van een schrijven, dat door Hennin aan zekeren jonker Johan van Lathem te Keulen gericht was en waaruit men meende af te leiden, dat hij in verstandhouding was met den vijand. Nadat Oldenbarneveld den brief in de volle vergadering voorgelezen had en daarover beraadslaagd was, werd last gegeven Hennin, dien men reeds vroeger uit de vergaderzaal had verwijderd, in verzekerde bewaring te nemen. Hij werd daarop door den officier der stad Delft gevangen genomen en door eene commissie uit de Staten-Generaal verhoord, die tevens zijne papieren doorzocht. Reeds in den namiddag legde men zijne onderteekende bekentenis over en deed men verslag van het onderzoek in de papieren, dat echter vruchteloos was geweest. Op den volgenden dag, 9 Augustus, nam de vergadering hieruit aanleiding hem uit zijn ambt te ontzetten en aan den schout en magistraat van Delft over te leveren, opdat in zijne zaak verder geprocedeerd zou worden [6]).

Cornelis Aerssens, pensionaris der stad Brussel, ter vergadering aanwezig, werd op dienzelfden dag uitgenoodigd den opengevallen «staat van griffier» te willen aanvaarden. Deze stelde de aanneming daarvan van eenige voorwaarden afhankelijk. In de eerste plaats moest de regeering der stad Brussel, wier dienaar

1) Resol. St. Gen. 19 April 1578.

2) Resol. St. Gen. 24 Juni 1581, waarbij goedgevonden werd aan zijne weduwe zijne achterstallige bezoldiging uit te keeren.

3) Resol. St. Gen. 2 Mei 1582.

4) Resol. St. Gen. 5 en 8 Maart 1582.

5) Resol. St. Gen. 6 Juli 1582.

6) Resol. St. Gen. 8 en 9 Aug. 1584.

hij was, het goedkeuren. Verder wenschte hij op gereede betaling van zijne bezoldiging te kunnen rekenen. En eindelijk verlangde hij, dat hem het ambt levenslang zou verzekerd worden. De Staten kwamen hem in dat alles met de meeste bereidwilligheid te gemoet. Aerssens, die reeds op 10 Augustus het griffierschap voorloopig aanvaard had, zag hierdoor alle zijne wenschen vervuld en legde op 28 September den eed af [1]).

Mr. *Johan van Goch*, burgemeester der stad Zutfen en gedeputeerde van Gelderland, werd op 17 Augustus 1621 aan Aerssens toegevoegd, toen deze te kennen had gegeven, dat hij wegens zijn hoogen ouderdom en de meerdere werkzaamheden, die tengevolge van het sluiten van buitenlandsche tractaten bijna verdubbeld waren, zijn ambt niet goed meer alleen kon bedienen [2]). Op 15 Februari 1622 legde hij den eed van getrouwheid af [3]). Met goedvinden van Aerssens, die aanbood, voor zoover zijne krachten dit toelieten, zijne functiën te blijven waarnemen, werd hem op 6 October 1623, buiten bezwaar van het land, commissie als griffier verleend [4]). Na den dood van Aerssens in Maart 1627 [5]), bleef hij het ambt nog slechts gedurende korten tijd uitoefenen, want reeds op 27 April 1628 werd hij tot de gewichtige bediening van thesaurier-generaal bevorderd.

Mr. *Cornelis Musch*, secretaris der stad Rotterdam, werd op denzelfden dag in zijne plaats aangesteld [6]). Gelijk nader zal worden aangetoond, is tijdens zijn griffierschap, in 1637 of 1643, het ambt van commies ontstaan, waarmede toen voor het eerst Johan Spronssen werd bekleed.

Mr. *Nicolaas Ruysch*, pensionaris van Dordrecht, werd op 17

---

1) Resol. St. Gen. 10 Aug. en 28 Sept. 1584. De Staten verklaarden op 10 Augustus, dat zijne wedde en griffie-onkosten alle drie maanden zouden worden betaald op het eenvoudige vertoon van zijne quitantie en zulks uit hetzelfde middel als waaruit de leden van den Raad van State bezoldigd zouden worden. Omtrent den tijd, waarin hij in functie zou blijven, werd beslist, dat die zoolang zou duren als de Statenvergadering in naam of feitelijk zou blijven bestaan. Men bedong alleen, dat hij aan alle binnenlandsche commissiën en deputaties zou deelnemen. Op het schrijven aan de regeering van Brussel gaven de gedeputeerden uit die stad op 28 Sept. te kennen, dat zij de benoeming goedkeurden en alleen verlangden, dat Aerssens haar zou vertegenwoordigen in het gezantschap, dat op het punt stond naar Frankrijk te vertrekken, hetgeen gereedelijk werd toegestaan.

2) Resol. St. Gen. 17 Aug. 1621.

3) Resol. St. Gen. 15 Febr. 1622.

4) Resol. St. Gen. 6 Oct. 1623.

5) Resol. St. Gen. 27 Maart 1627.

6) Resol. St. Gen. 27 April 1628.

December 1650 in de plaats van Musch tot griffier benoemd. Toen laatstgenoemde twee dagen te voren was overleden, waren de Staten van Holland juist vergaderd. Denkelijk met het oog op de op handen zijnde groote vergadering zagen zij de noodzakelijkheid in, dat de griffiersplaats met een hun aangenaam persoon zou worden vervuld. Zeven leden, uit hun midden daartoe afgevaardigd, verschenen in de Generaliteitsvergadering, om in verband met de tijdsomstandigheden op eene onverwijlde benoeming aan te dringen en Ruysch als hun candidaat voor te stellen. H. H. M. aarzelden geen oogenblik en Ruysch werd met algemeene stemmen aangesteld. Na den eed te hebben afgelegd, trad hij op 23 December in functie [1]).

Mr. *Gaspar Fagel*, pensionaris der stad Haarlem, staat aan het hoofd van de leden van zijn geslacht, die gedurende een tijdperk van 125 jaren het griffierschap onafgebroken hebben bediend. Hij werd na het overlijden van Ruysch op 5 November 1670 benoemd [2]). Tot raadpensionaris van Holland in het zoo gewichtige jaar 1672 na den moord van de De Witten aangesteld, verzocht en bekwam hij op 22 Augustus ontslag [3]).

Mr. *Hendrik Fagel*, Gaspars halve broeder, raad in den Rade en Leenhove van Braband, werd nu gelijktijdig met den commies Johan Spronssen op 27 Augustus 1672 tot griffier benoemd. Waarschijnlijk in verband met den benarden toestand der Republiek, die eene overlading van werkzaamheden ten gevolge moest hebben, had men op advies van Prins Willem III besloten, het griffierschap te splitsen. In plaats van een griffier en een commies zouden er nu zijn een eerste en een tweede griffier. De eerste griffier, Hendrik Fagel, werd belast met de behandeling van de buitenlandsche zaken, de tweede griffier, Spronssen, met die van de binnenlandsche. Het commies-ambt werd gemortificeerd [4]). Beiden legden den eed af op 30 Augustus [5]). Na den dood van Spronssen, die op 11 Juni 1680 voorviel [6]), werd op 12 Juni de post van tweeden griffier weder opgeheven en be-

1) Resol. St. Gen. 16, 17 en 23 Dec. 1650.
2) Resol. St. Gen. 5 Nov. 1670.
3) Resol. St. Gen. 22 Aug. 1672.
4) Resol. St. Gen. 27 Aug. 1672.
5) Resol. St. Gen. 30 Aug. 1672.
6) Resol. St. Gen. 8 Aug. 1681.

paalde men, dat het griffiersambt in zijn geheel door Hendrik Fagel zou worden bekleed [1]).

Mr. *François Fagel*, zijn zoon, werd op 7 Aug. 1680 tot commies aangesteld, nadat men die betrekking te zijnen behoeve weder in het leven had geroepen [2]). Ten verzoeke van zijn vader werd hij 3 September 1685 tot het griffierschap bevorderd onder beding, dat vader en zoon het te zamen zouden bekleeden en de plaats van den eerst stervenden later zou worden gemortificeerd. Als medegriffier moest hij zich met het tractement en de emolumenten tevreden stellen, die hij als commies had genoten [3]). Bij het overlijden van zijn vader werd François dan ook 13 Februari 1690 tot waarneming van het geheele griffiersambt gecommitteerd. Zijn broeder Hendrik Fagel werd bij die gelegenheid tot commies aangesteld [4]).

Mr. *Hendrik Fagel*, Cornelis zoon, werd 31 Maart 1728 na den dood van laatstgemelden Hendrik Fagel met het ambt van commies bekleed [5]). Op 29 Maart 1742 besloten H. H. M. weder een toestand in het leven te roepen, zooals die op 27 Augustus 1672 geregeld was, en Hendrik wegens den hoogen ouderdom van zijn oom François nevens dezen tot tweeden griffier aan te stellen en het commiesambt te mortificeeren. De twee griffierschappen zouden voortaan als twee afzonderlijke ambten te beschouwen zijn en bij vacature op zich zelve weder begeven worden [6]). Toen nu twee jaren later François zijn ontslag had genomen, werd overeenkomstig dat voorschrift op 10 December 1744 Hendrik tot eersten griffier bevorderd en mr. Jacob Gilles, pensionaris der stad Haarlem, in diens plaats tot tweeden griffier benoemd [7]). Alvorens had men vruchteloos den raadpensionaris Anthony Van der Heim het griffierschap aangeboden [8]). Nadat deze overleden en Gilles hem als raadpensionaris was opgevolgd, moest in de vervulling van het tweede griffierschap op nieuw worden voorzien. Mr. Jan de la Bassecour, raad en thesaurier-

---

1) Resol. St. Gen. 12 Juni 1680.

2) Resol. St. Gen. 7 Aug. 1680.

3) Resol. St. Gen. 3 Sept. 1685.

4) Resol. St. Gen. 13 Febr. 1690.

5) Resol. St. Gen. 31 Maart 1728.

6) Resol. St. Gen. 29 Maart 1742. Reeds vijf jaren te voren had François die regeling voorgesteld. De Staten-Generaal hadden hem toen echter overgehaald zijne bediening op den ouden voet minstens een jaar lang te blijven waarnemen.

7) Resol. St. Gen. 10 Dec. 1744.

8) Scheltema, Staatk. Nederl. dl. I bl. 442.

generaal der vereenigde Nederlanden, werd dienovereenkomstig bij besluit van 30 September 1746 daarmede bekleed [1]). Eene nieuwe vacature ontstond echter, toen hij weinige jaren later zich weder tot thesaurier-generaal liet benoemen. De Staten-Generaal vonden goed die niet meer te vervullen, mortificeerden 20 Januari 1750 de plaats van tweeden griffier en droegen thans het geheele griffiersambt aan den eersten griffier Hendrik Fagel op [2]). In verband hiermede voerden zij het ambt van commies weder in, hetwelk 3 Augustus aan Nicolaas ten Hove werd toevertrouwd [3]). Langzamerhand bereikte Hendrik Fagel een hoogen ouderdom en verlangde hij naar hulp om zijn gewichtigen en moeitevollen post te kunnen waarnemen. Zijn zoon mr. François Fagel werd daarom 30 November 1762 gemachtigd hem hierin bij te staan [4]) en 11 Maart 1766 door tusschenkomst van den Stadhouder formeel tot medegriffier aangesteld [5]), zonder evenwel het tractement van het commiesambt te genieten, dat nog altijd door den fungeerenden commies ten Hove werd getrokken. Eerst toen deze zijn ontslag had genomen, werd dit 23 November 1767 te zijner beschikking gesteld [6]). Zooals de zaak nu was geregeld, liet het zich voorzien, dat François later zijn vader zou opvolgen, maar die verwachting werd niet vervuld, daar hij in 1773 overleed en de oude Hendrik Fagel hierdoor weder alleen griffier werd. Men riep nu weder het commiesambt in het leven en droeg het 1 September 1773 aan Hendrik's schoonzoon Mr. Willem Carel Dierkens, agent van H. H. M., op [7]), die echter spoedig overleed, zoodat 25 September 1778 Mr. Willem Quarles tot commies werd aangesteld [8]).

Mr. *Hendrik Fagel*, een van de vijf zoons, door François Fagel nagelaten, werd 1 October 1787 tot bijstand aan zijn grootvader Hendrik toegevoegd, op den voet van het reeds vermelde besluit van 30 November 1762 [9]) en in Juli 1788 tot medegriffier bevorderd onder genot van de voordeelen van het ambt van commies,

1) Resol. St. Gen. 30 Sept. 1746.
2) Resol. St. Gen. 20 Jan. 1750.
3) Resol. St. Gen. 3 Aug. 1750.
4) Resol. St. Gen. 30 Nov. 1762.
5) Resol. St. Gen. 11 Maart 1766.
6) Resol. St. Gen. 23 Nov. 1767.
7) Resol. St. Gen. 1 Sept. 1773.
8) Resol. St. Gen. 25 Sept. 1778.
9) Resol. St. Gen. 1 Oct. 1787.

waaruit Quarles werd ontslagen [1]). Nadat de oude Fagel 19 October 1790 was overleden, werd hij 28 October in het bezit van het geheele griffiersambt gesteld [2]), terwijl Mr. Bernard Pieter van Lelijveld 4 November tot commies werd benoemd [3]). Bij de nadering van het Fransche leger in 1794 werd Fagel naar het Hof van Engeland afgevaardigd om den gevaarvollen toestand der Republiek bloot te leggen en op de toezending van troepen en geld aan te dringen [4]). Gedurende zijne afwezigheid kwam de omwenteling tot stand en werd de commies Van Lelijveld in Februari 1795 in hechtenis genomen, wegens het afgeven van eene ontvangene depêche aan Van der Spiegel, die juist op dat tijdstip als raadpensionaris ontslagen was [5]). De griffie was hierdoor zonder hoofd. Men voorzag hierin voorloopig door 8 Februari Mr. Willem Quarles, die vroeger een tijd lang commies was geweest, tot tweeden griffier aan te stellen [6]). Fagel bekwam zijn ontslag 17 Februari [7]). Intusschen was het onderzoek in de zaak van Lelijveld voortgezet, waaruit men wel geen aanleiding nam om hem crimineel te vervolgen, maar toch om hem uit zijn post te ontzetten [8]). Daniël van Laar werd 20 Februari in zijne plaats tot commies benoemd [9]) en Quarles 23 Februari, om Fagel te vervangen, tot griffier bevorderd [10]).

Na dit overzicht van de personen, die achtereenvolgens tot griffier zijn benoemd, zal het ons gemakkelijker zijn de historische ontwikkeling van dat ambt na te gaan, bij welke beschouwing, in verband met het doel van dit geschrift de administratieve werkzaamheid van dezen staatsdienaar op den voorgrond moet treden [11]).

In hoe groot aanzien ook het griffiersambt sedert de vroegste tijden stond, duurde het lang, voordat daarvoor eene eigenlijke

---

1) Resol. St. Gen. 1 en 8 Juli 1788.
2) Resol. St. Gen. 28 Oct. 1790.
3) Resol. St. Gen. 4 Nov. 1790.
4) Secr. Resol. St. Gen. 23 en 24 Oct. 1794.
5) Resol. St. Gen. 7 Febr. 1795.
6) Resol. St. Gen. 8 Febr. 1795.
7) Resol. St. Gen. 17 Febr. 1795.
8) Men zie over de geheele zaak: Vervolg op Wagenaar dl. XXXI bl. 341—320.
9) Resol. St. Gen. 20 Febr. 1795.
10) Resol. St. Gen. 23 Februari 1795.
11) Wij onthouden ons dus van een opzettelijk onderzoek naar de politieke beteekenis van het ambt. Veel belangrijks is hieromtrent reeds medegedeeld, vooral door Vreede in zijne Inleiding tot eene Geschiedenis van de Nederlandsche Diplomatie.

instructie werd vastgesteld. Wel is waar had men bij het aannemen van de secretarissen Blijleven en Houfflin zulk een berichtschrift in 1578 opgemaakt [1]), maar, daar die bepalingen voorzagen in het geval, dat de vergadering door twee ministers werd bediend, is het te vermoeden, dat ze spoedig weder in onbruik geraakten, toen die secretarissen later weder door een griffier werden vervangen. Bij de aanstelling van Musch zag men de noodzakelijkheid in eene instructie voor hem te ontwerpen en droeg dit werk aan eene commissie op [2]), die zich echter niet van hare taak heeft gekweten. Weldra bestond er reden genoeg om dit te betreuren. Het beheer van Musch liet veel te wenschen over. Onder het griffiepersoneel wist hij geen orde te houden. Het gevolg was dat belangrijke staatsgeheimen aan vreemde gezanten bekend werden. Zelf moest hij erkennen, dat hij geen meester was over de klerken en meer dan een hunner er zich op liet voorstaan, dat hij eigenlijk de Griffier was. Op het schriftelijk voorstel van den gedeputeerde Meerman, benoemden H. H. M. in 1646 eene commissie om eene instructie voor den Griffier en een reglement op de griffie te ontwerpen. Spoedig kwam zij met haren arbeid gereed, zoodat er op 23 Augustus eene instructie en op 28 Augustus een tarief van het depêchegeld werd vastgesteld, dat daarop in de instructie werd opgenomen. Men liet aan Musch de keus om zijn ontslag te nemen of zich aan die voorschriften te onderwerpen. Hij verklaarde zich voor het laatste en, na dispensatie bekomen te hebben van de verplichting om zich van zijne andere ambten te ontdoen, legde hij 1 September op het berichtschrift den eed af [3]). Deze instructie bleef ook voor alle volgende griffiers van kracht.

Over het algemeen was de bevoegdheid van den Griffier sedert de organisatie van de Staten-Generaal tot aan de invoering der instructie tamelijk onveranderd gebleven, maar in twee opzichten had zij gedurende dat tijdperk zekere uitbreiding ontvangen.

Aanvankelijk hadden de Staten-Generaal, toen zij het gezag van Philips II nog erkenden, sommige staatsacten, zooals commissies en placaten, op naam des Konings uitgegeven. Later hadden zij dit in naam van Anjou, als diens opvolger, gedaan. Het opstellen daarvan werd aan den audiencier Jehan d'Asseliers

1) Instructie der Secretarissen 19 April 1578 Bijlage I.
2) Resol. St. Gen. 27 April 1628.
3) Resol. St. Gen. 10, 23 en 28 Aug. en 1 Sept. 1646.

overgelaten. Toen Anjou echter in 1583 door de Fransche Furie met de Staten in onmin was geraakt, hadden zij Asseliers opgedragen, die acten voortaan op hunnen naam op te maken. Bij zijn dood in het volgende jaar bepaalde men, dat de griffier Aerssens diens ambt zou uitoefenen zoolang als de onderhandelingen met Anjou zouden duren [1]). Van dat oogenblik af zijn alle commissies en placcaten van de Staten-Generaal door den Griffier opgesteld.

Oorspronkelijk bestond er voor de briefwisseling, die door de Staten-Generaal in het Hoogduitsch werd gevoerd, een afzonderlijk secretariaat, tot welk departement de betrekkingen met Duitschland en de Noordsche rijken, zooals Denemarken, Zweden en Polen, behoorden [2]). Die post werd bekleed door een secretaris, die onder zijn naam de stukken teekende. Van oudsher was er aan den Raad van State zulk een ambtenaar verbonden. Urban Scharberger, die als zoodanig sedert 1550 werkzaam was, had echter de partij van Don Jan gekozen en was dezen naar Namen gevolgd. De Staten-Generaal namen toen 26 October 1577 Johan van Langen als klerk voor de Hoogduitsche depêches in hun dienst en benoemden hem 22 Mei 1578 tot Hoogduitschen secretaris voor de Staten-Generaal en den Raad van State nevens Matthias, toen gebleken was, dat hij voor dat werk geschiktheid had. Hij werd als zoodanig ook aan den Landraad nevens Anjou, den Raad van State nevens Maurits en dien nevens Leicester verbonden en bleef tevens voor de Staten-Generaal werkzaam. Toen na den afstand van Leicester een nieuwe Raad van State in 1588 werd opgericht, ging men hem bij de benoeming van de secretarissen voorbij, denkelijk omdat men zich over afpersingen bij het vorderen van depêchegeld te beklagen had [3]). Hier-

---

1) Nadere bijzonderheden hieromtrent zullen bij de behandeling van het zegel der Generaliteit worden medegedeeld.

2) Naar het schijnt, behoorden de depêches naar Gelderland en Overijsel ook tot die afdeeling. Tusschen den Griffier en den Hoogduitschen secretaris maakte het althans een geschilpunt uit, wie van hen beiden bevoegd was die op te maken. Resol. St. Gen. 15 Febr. 1584.

3) Deze bijzonderheden zijn ontleend aan het rekest, dat Van Langen in 1589 bij de Staten-Generaal indiende, om aan die vergadering zijne grieven bekend te maken. Part. stukken der St. Gen. Men vergelijke hiermede: Coremans, Indications pour servir à l'histoire de la secrétairerie de l'Allemagne et du Nord, instituée pour les Pays-Bas, par l'empereur Charles-Quint, in het Compte-rendu des séances de la commission royale d'histoire van 1841. Een overzicht van het archief van dat secretariaat in het Compte-rendu van 1843.

door geraakte hij buiten betrekking en verviel het Hoogduitsche secretariaat, zoodat van nu af de Hoogduitsche depêches van de Staten-Generaal door den Griffier werden gesteld.

De hoofdwerkzaamheden van den Griffier kan men onderscheiden, naarmate zij op het ministerie ter vergadering of op de zorg voor de depêches betrekking hebben.

Een tijd lang, toen er twee secretarissen bestonden, waren die functiën min of meer gescheiden. De eene secretaris woonde de beraadslagingen bij, terwijl de andere in hetzelfde vertrek de depêches opmaakte. Hierin wisselden zij elkander wekelijks af. Toen de twee secretarissen weder door een griffier waren vervangen, hield dit natuurlijk op.

Hoe de zaken ter vergadering werden behandeld, is ons wel in het algemeen, maar niet voor iedere zaak in het bijzonder bekend. De resolutiën kunnen ons dit niet leeren, daar zij niets anders zijn dan het eindresultaat der beraadslagingen. Reglementen van orde of wat men aldus zou kunnen noemen, werden alleen in het ontwikkelingstijdperk van de Republiek opgemaakt 1). Van elders blijkt echter, dat de wijze, waarop de zaken later in de publieke vergadering behandeld werden, niet veel van de vroegere verschilde.

De Griffier woonde steeds de vergaderingen bij, die, zooals bekend is, sedert het laatst der 16de eeuw dagelijks gehouden werden. De leden waren aan eene langwerpige tafel gezeten. In het midden bevond zich de President. Gedurende eene geheele week was dit een gedeputeerde van eene stemhebbende provincie. Na verloop van de week verviel het voorzitterschap aan eene andere provincie, die in rang volgde op die, welke het laatst had gepresideerd. Naast en tegenover den President zaten de andere gedeputeerden, die van dezelfde provincie naast elkander. De leden, die geene plaats aan tafel konden vinden, stonden. Aan het benedeneinde van de tafel zat de Griffier. Deze opende de zitting met het voorlezen van het gebed. De behandeling eener zaak werd ingeleid door eene propositie van den President, doorgaans naar aanleiding van een ingekomen stuk of een mondeling rapport. De Griffier, welke de stukken ontvangen had, moest

1) Het uitvoerigste reglement is dat van 27 Maart 1577 bij Gachard, Actes t. I p. 440. Andere reglementen of bepalingen daarop betrekkelijk, komen o. a. voor in de resol. St.-Gen. 5 Oct. 1576, 8 Maart 1582, 6 en 16 Maart, 17 Nov. 1583, 18 Febr., 6 Maart, 8 Mei en 26 Nov. 1584.

ze ongeopend den President ter hand stellen. Deze liet ze door den Griffier in de vergadering voorlezen, waartoe deze ging staan achter den President. Daarop stelde deze de zaak « in deliberatie. » Iedere provincie bracht bij monde van een harer leden haar «advies» uit. Over die adviezen werd niet naar hoofden, maar naar provincies gestemd, waarnaar de President de «conclusie» opmaakte. De Griffier hield van het verhandelde aanteekening in den vorm van eene resolutie, die niets anders dan de propositie, de adviezen en de conclusie mocht vermelden.

De Griffier had niet het recht zich in de discussies te mengen en mede te stemmen. Alleen was hij verplicht, na het woord te hebben gevraagd, op de retroacta de aandacht te vestigen, die ter zake konden dienen [1]).

Daar de resoluties het resultaat der beraadslagingen bevatten, was het zaak, dat de vergadering kennis nam van de redactie, welke daaraan was gegeven. Oorspronkelijk werden de resoluties in dezelfde vergadering opgelezen, waarin zij genomen waren. Eerst in 1637 werd bepaald, dat zij in de volgende vergadering zouden worden geresumeerd. Van toen af werden zij allen in het begin van de volgende zitting voorgelezen en na stemming goedgekeurd.

Bij de redactie der resoluties sloot zich van zelfs aan het opmaken van de depêches, die ingevolge de genomen beschikkingen moesten worden uitgegeven of verzonden. De zorg daarvoor was, nevens het bijwonen der vergadering, de voornaamste bezigheid, waardoor de tijd van den Griffier in beslag genomen werd. In 1646 werd bepaald, dat ook de missiven, die hij op last van H. H. M. moest schrijven, zouden worden geresumeerd. Van dien tijd af werden ook deze in de vergadering van den volgenden dag gebracht en eerst, na daar goedgekeurd te zijn, geexpedieerd [2]).

Tot nog toe is de Griffier alleen in betrekking tot de vergadering van H. H. M. beschouwd. Zooals gebleken is, liet de inrichting daarvan niet toe, dat hij op de beraadslagingen directen invloed uitoefende. Hij vond daarvoor ruimschoots vergoeding in het bijwonen van de vergaderingen van de commissies, waarin eigenlijk al het werk gedaan werd, dat door de Staten-Generaal moest worden verricht. Alle belangrijke zaken toch

1) Tegenw. Staat der Nederl. dl. I bl. 256 en 280. Instructie van den Griffier. Bijl. V.

2) In het vervolg van dit geschrift zal de resumtie der resolutien en depêches meer uitvoerig ter sprake komen.

werden bij resolutie commissoriaal in handen van zulk eene commissie gesteld, opdat daarover volgens haar rapport zou kunnen worden beschikt. Men noemde de vergadering van zulk eene commissie een besogne en, wanneer een gezant, gecommitteerden van een Generaliteitscollege of eenige andere autoriteit daarbij aanwezig waren, eene conferentie. Het gebruik had langzamerhand vaste commissiën in het leven geroepen, die genoemd werden naar de zaken, die haar in behandeling werden gegeven, zooals die van gedeputeerden tot de buitenlandsche, tot de finantieele, tot de militaire zaken enz. Zij werden in het begin van het jaar telkens op nieuw samengesteld [1]) uit de leden van de vergadering, die evenals bij secties daaronder werden verdeeld. Daarin had steeds één afgevaardigde uit iedere provincie zitting en bovendien de raadpensionaris van Holland, zoodat het getal oorspronkelijk uit acht bestond. In de personen had in den loop van hetzelfde jaar doorgaans groote afwisseling plaats, omdat de leden van de Staten-Generaal dikwijls afwezig waren, hetzij om hunne «principalen» te gaan raadplegen, hetzij om aan binnen- of buitenlandsche deputaties deel te nemen, hetzij ook om redenen van geheel persoonlijken aard. De vergaderingen dier commissies werden door het aanwezige lid uit Gelderland, als de eerste provincie in rang, gepresideerd. In afwijking van hetgeen ter vergadering van H. H. M. plaats had, werd er niet naar provincien maar naar hoofden gestemd. Notulen werden niet gehouden, maar het rapport door den President doorgaans mondeling in de vergadering der Staten-Generaal gedaan. Oorspronkelijk schijnt de Griffier de commissoriale vergaderingen niet regelmatig te hebben bijgewoond. In 1670 evenwel werd hij verplicht in alle particuliere besognes en conferenties, die ingevolge resolutien commissoriaal over staatszaken gehouden werden, te verschijnen, wanneer de gedeputeerden het verlangden, en dan de retro-acta bij de hand te hebben, die ter zake konden dienen, en, wanneer hij daartoe aangezocht werd, te dienen van consideratien en bericht. Met dit besluit, korten tijd na de benoeming van Gaspar Fagel genomen, werd de instructie van den Griffier geamplieerd [2]). Ofschoon hem hierbij niet de bevoegdheid werd verleend om vrij aan de discussies deel te nemen en mede te stemmen, geraakte dit spoedig in gebruik, want in de vorige eeuw werd de Griffier

1) Wicquefort, l' Ambassadeur et ses fonctions. Livre II Sect. 2 p. 21.
2) Resol. St.-Gen. 22 Dec. 1670.

als gewoon lid in al die commissies aangemerkt, welke destijds geacht werden, met inbegrip van den Griffier, uit negen leden te bestaan, die allen gelijke rechten uitoefenden [1]). Het ligt in den aard der zaak, dat de Griffier, door zijne vaste betrekking meer dan de tijdelijke leden der Staten-Generaal met de Generaliteits-aangelegenheden vertrouwd, in die commissies eene groote rol heeft gespeeld.

Meer nog dan bij de commissoriale aangelegenheden kwam het gewicht van het griffiersambt bij de behandeling van de secreete zaken uit. Hadden de Staten-Generaal een besluit genomen, dat geheim gehouden moest worden, dan werd het in een afzonderlijk register geboekt en werden de daarop betrekkelijke stukken weggesloten, waarvan niet dan onder voorbehoud inzage werd verleend. Vereischte de zaak eene meer strikte secretesse, dan werd dikwijls bovendien de wijze van behandeling in de commissie en de vergadering bij een opzettelijk besluit vooraf vastgesteld. Gedurende langen tijd heerschte in dat laatste weinig regelmaat, totdat op het stuk der secretesse in 1651 door de Groote Vergadering orde werd gesteld. Er werd bepaald, dat de gezanten, de bevelhebbers der grensvestingen en de secreete correspondenten, wanneer zij iets hadden mede te deelen, dat geheim gehouden moest worden, hunne brieven zouden adresseeren niet aan de Staten-Generaal, maar aan den Griffier, die hiervan opening zou doen aan zeven gecommitteerden, ieder uit een van de provinciën door de vergadering te benoemen. Deze commissie zou de zaak dadelijk aan de vergadering bekend maken of het stuk gedurende eenigen tijd onder zich mogen houden, in welk geval zij verplicht was, later bij de mededeeling de reden van die vertraging op te geven [2]). Langzamerhand schijnt de bedoelde commissie weder in onbruik te zijn geraakt, maar de gewoonte om de secreete brieven aan den Griffier te adresseeren is blijven voortbestaan. De instructies, die aan de gezanten werden medegegeven en waarin eene soortgelijke bepaling werd opgenomen, werkten mede om haar in stand te houden en bovendien werd het voorschrift te hunnen opzichte in het begin der 18de eeuw uitdrukkelijk vernieuwd [3]).

Het is gemakkelijk in te zien, dat de inrichting van de Staten-

1) Tegenw. Staat der Nederl. dl. 1 bl. 262.
2) Resol. Groote Verg. 21 Juli 1651.
3) Resol. St.-Gen. 4 Juli 1704.

Generaal niet voor geheimhouding en eene spoedige afdoening van zaken bevorderlijk was. De vergadering toch was uiterst talrijk en de wijze van behandeling tengevolge van het commissoriaal maken en het raadplegen van de principalen zeer omslachtig. Reeds tijdens Frederik Hendrik werden de nadeelen hiervan gevoeld. Deze stadhouder, die niet minder uitstekend diplomaat dan voortreffelijk veldheer was, oefende grooten invloed uit op het beleid der militaire en buitenlandsche aangelegenheden. Waar spoed en geheimhouding vereischt waren, wist hij H. H. M. te bewegen uit iedere provincie één en uit Holland twee of drie leden af te vaardigen om eene bepaalde zaak gemeenschappelijk met hem te behandelen en in naam van de Staten-Generaal af te doen. Vrij geregeld had dit plaats bij het te veld brengen van het leger, wanneer het de winterkwartieren moest verlaten, doch ook somtijds bij diplomatieke onderhandelingen. De Griffier werd steeds tot de vergadering toegelaten om de resolutiën te stellen en de depêches te expedieeren [1]). Als regel werd dit in 1634 voorgeschreven [2]).

Na den dood van Frederik Hendrik moeten die commissies met onbeperkte volmacht weder in onbruik zijn geraakt. Bij de regeling van het stuk der secretesse in 1651 werd zelfs niet aan de mogelijkheid daarvan gedacht, want aan de commissie, die gemachtigd werd om de geheime brieven te openen, werd niet de vrijheid gelaten ze geheel achter te houden. Natuurlijk moest dit ongerief veroorzaken, vooral tijdens het uitbreken van de Engelsche oorlogen, toen de Republiek in een neteligen toestand verkeerde. Bekend is het, welken kunstgreep de raadpensionaris de Witt in 1664 moest aanwenden, om eene resolutie, die hij in het besogne eener commissie ontworpen had, door de vergadering te doen aannemen zonder dat zij daarvan kennis bekwam 3). Denkelijk heeft dat voorval geleid tot het in het leven roepen van volmachten, die groote overeenkomst hebben met die, welke tijdens Frederik Hendrik zijn verleend. Immers met het jaar 1665 begon men eenige der vaste adviseerende commissies te machtigen om zonder ruggespraak met de principalen en zonder rapport te doen aan de vergadering, over eene bepaalde zaak te beschikken en de betrekkelijke depêches uit te geven in naam

1) Resol. St.-Gen. 8 April 1631, 15 Jan. 1641, 27 Nov. 1644 en 18 Sept. 1645.
2) Resol. St.-Gen. 14 Juni 1634.
3) Bijvoegsels en aanmerkingen op het XIII deel van Wagenaar bl. 65 en 66.

van de Staten-Generaal onder de paraphure van het aanwezige lid uit de presideerende provincie en de handteekening van den Griffier.

Zulke volmachten zijn verleend:

1°. op 3 April 1665 aan gedeputeerden tot de zaken van de zee om de instructie voor de hoofdofficieren en het rendezvous van 's Lands vloot vast te stellen 1).

Dit geschiedde gedurende den oorlog met Engeland. In weerwil van de verleende onbeperkte macht, hebben die gedeputeerden toen echter niet op naam van H. H. M. gehandeld, want ingevolge eene nadere opdracht van 16 April 2), begaven zij zich naar Texel om daar in de nabijheid der vloot hunne maatregelen te nemen. Door die verplaatsing nam de commissie meer het karakter van eene binnenlandsche deputatie aan, die in overleg trad met de vergadering. Hare resoluties en depêches staan dan ook niet op naam van de Staten-Generaal, maar op dien van « Gedeputeerden en Gevolmachtigden, » evenals bij de gedeputeerden te velde 3). Na de terugkomst van de commissie in den Haag en haar rapport ter vergadering werd haar mandaat 6 Juni vernieuwd 4) en trok zij daarop weder naar Texel en naar de Wielingen, waarbij zij weder van den titel van Gedeputeerden en Gevolmachtigden gebruik maakte 5).

2°. Op 13 Maart 1666 aan dezelfde gedeputeerden en tot hetzelfde doel, maar met uitbreiding tot hetgeen het « employ » of de aanwending der vloot betrof 6).

Ingevolge deze opdracht toog de commissie dadelijk aan het werk. Hare eerste vergaderingen hield zij in den Haag, hare resolutien en depêches thans stellende op naam van de Staten-Generaal. Toen zij zich echter krachtens nadere machtigingen eerst naar Texel en vervolgens naar de Wielingen verplaatste, handelde zij weder als gedeputeerden en gevolmachtigden. Op 9 September in den Haag teruggekeerd, zette zij daar hare

1) Resol. St.-Gen. 3 April 1665.

2) Resol. St.-Gen. 16 April 1665.

3) Zij zijn dan ook niet in het register der secreete resolutien, maar door den commies Spronssen, die hen naar Texel vergezelde, in een afzonderlijk register of verbaal opgenomen, dat van 22 April tot 28 Mei 1665 loopt.

4) Resol. St.-Gen. 6 Juni 1665.

5) Dit blijkt uit haar tweede verbaal over 11 Juni tot 13 Juli 1665.

6) Resol. St.-Gen. 13 Maart 1666.

werkzaamheden tot in het volgende jaar voort, waarbij zij afwisselend in beide hoedanigheden optrad [1]).

3°. op 23 April 1668 aan gedeputeerden tot de militaire zaken nevens gecommitteerden uit den Raad van State om alles vast te stellen wat tot bereiking van het oogmerk van H. H. M. ten aanzien van den veldtocht dienen kon en om over de aanwending van het leger tot sterking van de Gedeputeerden te velde te beschikken [2]).

Deze opdracht werd gedaan op een tijdstip, toen een oorlog werd voorzien. Terwijl er tusschen Frankrijk en Spanje over eene vrede onderhandeld werd, hielden de Staten-Generaal te Bergen op Zoom een leger in gereedheid om het de zuidelijke Nederlanden te doen binnentrekken, indien de onderhandelingen kwamen te mislukken. Tevens hadden zij troepen van de hertogen van Lunenburg in dienst genomen, tegen wier overkomst de bisschop van Munster, door wiens land zij moesten gaan, zich scheen te verzetten, zoodat er kans op was, dat zij zich met geweld een doortocht zouden moeten banen. In verband hiermede werd de bedoelde volmacht verleend. De vrede, die omstreeks dien tijd tusschen Spanje en Frankrijk te Aken gesloten werd, en de toestemming, welke de Munstersche kerkvoogd daarna gaf, schijnen ten gevolge te hebben gehad, dat daarvan geen gebruik is gemaakt. Althans resolutien van de gedeputeerden op naam van de Staten-Generaal zijn uit dien tijd niet bewaard gebleven.

4°. op 24 November 1671 aan gedeputeerden tot de zaken van de Triple Alliantie (welke destijds de buitenlandsche zaken behandelden) nevens gecommitteerden uit den Raad van State tot uitvoering van de resolutie van 4 November, waarbij zij gemachtigd waren om alles in het werk te stellen om aan de stad Keulen hulp en bescherming te verleenen [3]).

In dien tijd bedreigde de keurvorst van Keulen de hoofdplaats van zijn bisdom en vreesde men, dat Lodewijk XIV zich in die richting een doortocht naar de Republiek zou banen. H. H. M. hoopten dit te voorkomen door de stad bij te staan. De resoluties en depêches van de door hen gemachtigde commissie zijn alle gesteld op naam van de Staten-Generaal [4]).

---

1) Blijkens haar verbaal dat van 13 Maart 1666 tot 3 October 1667 loopt.
2) Resol. St.-Gen. 23 April 1668.
3) Secr. Resol. St.-Gen. 5 en 24 Nov. 1671.
4) Zij zijn sedert 30 Nov. 1671 in het secreete register geboekt.

De gevaarvolle toestand, waarin de Republiek in het begin van het jaar 1672 verkeerde, toen de oorlog met Frankrijk en Engeland was uitgebroken, veroorzaakte dat aan drie verschillende commissies onbepaalde volmacht werd verleend:

1°. op 28 Februari aan gedeputeerden tot de zaken van de Triple Alliantie tot bereiking van het oogmerk van H. H. M. om met den keurvorst van Brandenburg en de hertogen van Brunswijk en Lunenburg een verbond aan te gaan en over het werven, onderhouden en aanwenden van troepen een tractaat te sluiten. Op 4 Maart werd die volmacht uitgestrekt tot het voeren van onderhandelingen met den koning van Engeland [1]).

2°. op 29 Februari aan gedeputeerden tot de zaken van de zee om voorloopig in den Haag alles te helpen bevorderen, wat tot het spoedig in zee brengen van 's Lands vloot zou kunnen dienen. Op 28 Maart werden zij bovendien gemachtigd om de instructie voor de hoofdofficieren en het rendezvous van 's Lands vloot vast te stellen en over de aanwending van die vloot te beschikken (dus overeenkomstig de vroegere machtigingen van 3 April 1665 en Maart 1666) [2]).

3°. op 7 April aan gedeputeerden tot de militaire zaken nevens gecommitteerden uit den Raad van State om alles vast te stellen, wat tot bereiking van het oogmerk van H. H. M. ten aanzien van den veldtocht dienen kon en om over de aanwending van het leger tot sterking van de Gedeputeerden te velde, te beschikken (dus overeenkomstig de volmacht van 23 April 1668), waarbij tevens de bevoegdheid om patenten te depêcheeren werd toegekend. Op 11 April werd aan de commissie de beschikking over zekere krijgsaangelegenheden in het bijzonder en over alle zaken en desseinen van oorlog in het algemeen opgedragen [3]).

Genoemde drie commissies, die hare resoluties en depêches alle op naam van de Staten-Generaal lieten stellen, zijn krachtens de haar verleende volmachten, slechts gedurende eenige maanden werkzaam geweest: de gedeputeerden tot de militaire zaken tot 23 Juni; die tot de zaken van de Triple Alliantie tot 4 Augustus en die tot de zaken van de zee tot 13 Augustus [4]).

Na het jaar 1672 zijn er geene volmachten als de hierboven

1) Secr. Resol. St.-Gen. 28 Febr. en 4 Maart 1672.

2) Secr. Resol. St.-Gen. 29 Febr. en 28 Maart 1672.

3) Secr. Resol. St.-Gen. 7 en 11 April 1672.

4) Hare besluiten zijn in het register der secreete resolutien opgenomen.

vermelde meer verleend. Van dat oogenblik neemt men echter het verschijnsel waar, dat de gewichtigste zaken in het vervolg door de vaste commissies in naam van de Staten-Generaal zijn afgedaan, waartoe zij in secreet besogne of met gecommitteerden van andere colleges in geheime conferentie bijeenkwamen, hetgeen geschiedde zonder dat zij tot zulke beschikkingen bevoegd waren verklaard of zelfs dat de zaak bij besluit van de vergadering in hare handen was gesteld. Strikt genomen konden in dat latere tijdperk alle vaste commissies van de Staten-Generaal op die wijze optreden, maar in den regel werd dit slechts gedaan door gedeputeerden tot de buitenlandsche zaken en in oorlogstijd vooral door die tot de militaire zaken nevens gecommitteerden van den Raad van State. Zooals bekend is, bestonden die commissies uit negen leden, namelijk een uit iedere provincie, den raadpensionaris van Holland en den Griffier. Wanneer er zich eene geheime of spoedvereischende zaak voordeed, kon die terstond, buiten de vergadering van H. H. M. om, in zulk een secreet besogne of in zoodanige geheime conferentie worden gebracht. Aan wien de beslissing toekwam, of zij aan de Staten-Generaal of aan de commissie moest worden medegedeeld, wordt nergens uitdrukkelijk vermeld. Men kan echter veilig aannemen, dat dit werd uitgemaakt door den Griffier, aan wien de secreete brieven waren gericht en die beter dan de tijdelijke president der week kon beoordeelen, voor welke behandeling de zaak vatbaar was. Vermoedelijk zal hij in vele gevallen vooraf in overleg zijn getreden met den Raadpensionaris, wiens invloed op het beleid van de buitenlandsche aangelegenheden overwegend was, en meermalen ook met den Stadhouder, die gedurig de secreete besognes en conferenties bijwoonde. De commissie beraadslaagde zooals zij bij het bespreken eener zaak te werk ging, waarover zij rapport aan de vergadering van H. H. M. moest doen. Het aanwezige lid uit Gelderland zat voor en er werd hoofdelijk gestemd, ook door den Griffier. Deze maakte de resoluties op om ze te boek te brengen in het secreet register en stelde ze evenals de depêches op naam van de Staten-Generaal. Hoogst zelden werden de leden weder bijeengeroepen om de resolutie te resumeeren 1). De

1) De Griffier zeide zelf in 1744 dat de resumtie bij honderden van zulke resoluties was nagelaten. Somtijds bleef de Griffier, nadat het besogne geëindigd was, op zijne plaats zitten om de resolutie te extendeeren, die hij dan door die leden, welke zich nog in het vertrek bevonden, liet goedkeuren. Secr. resol. St.-Gen. 12 Juni 1744.

depêches werden geparapheerd door het aanwezige lid uit de ter vergadering van H. H. M. presideerende provincie, hetwelk gewoonlijk de president der week zelf was 1). Verder werden ze door den Griffier onderteekend. Het lid uit de presideerende provincie was derhalve de formeele president, waarom dan ook het lid wegens Gelderland, dat in de commissie werkelijk voorzat, niet de president, maar het «hoofd» van het besogne genoemd werd.

Uit dat alles blijkt, dat de vaste commissies, wanneer zij de hierbedoelde secreete besognes en geheime conferenties hielden, op dezelfde wijze te werk gingen en zich hetzelfde gezag toekenden als vroeger, toen zij bij uitdrukkelijke volmachten van de Staten-Generaal bevoegd werden verklaard. Hoe zij dat recht bekomen hebben, is uit geenerlei voorschrift af te leiden. Het grondde zich dan ook niet op eene opzettelijke regeling maar op een gebruik, dat zich in den onrustigen tijd van het jaar 1672 2) ontwikkeld heeft uit de volmachten, die vroeger aan dezelfde vaste commissies herhaaldelijk waren toegekend 3). Tot aan den ondergang der Republiek hebben zij dat recht ongestoord uitgeoefend.

In een belangrijk opzicht onderscheidde zich echter hare bevoegdheid van die, welke haar tijdens de vroegere volmachten toekwam. Terwijl bij die volmachten steeds alle ruggespraak met de principalen werd verboden, was zij niet in lateren tijd uitgesloten 4). In buitengewone gevallen echter, zoo als bij vredeson-

---

1) «Staat te noteeren aangaande resolutien uit sec: besognes, dat de heer praesident ter vergaderinge meede in 't besogne present geweest zijnde, of soo niet, een ander Heer van die Provincie present geweest in het besogne, moet parapheeren. Dog den Heer Praesident present geweest zijnde, wegens vertrek na 't gehouden besogne of andersints niet kunnende parapheeren, moet deselve resolutie geparapheert worden door den Heer *van de provincie in de voorgaande week* gepraesideert hebbende, indien in het besogne present is geweest, of door dien Heer *van die provincie* in de besogne geweest zijnde.» Aanteekening in een repertorium op de resol. St.-Gen. uit de tweede helft der 18de eeuw.

2) De eerste resolutie zonder volmacht genomen, schijnt reeds die te zijn, welke in het secreet register op 5 November 1672 is geboekt.

3) Van dat gevoelen is Simon van Slingelandt (Staatk. geschr. dl. II bl. 206—213), die van de zaak zeer goed op de hoogte moet geweest zijn. Immers zijn vader Govert heeft als secretaris van den Raad van State menige geheime conferentie gedurende het overgangstijdperk bijgewoond en hij zelf als raadpensionaris aan de latere besognes en conferenties geregeld deelgenomen.

4) Men zie de circulaire aan de provincien, opgenomen achter Secr. resol. St.-Gen. 5 Nov. 1728.

derhandelingen en zaken van even groot gewicht, zag men zich genoodzaakt eene striktere secretesse in te voeren en daartoe opzettelijk maatregelen te nemen. Doorgaans beloofden de leden elkander dan onder handtasting op den eed, dien zij in den aanvang hunner bediening hadden afgelegd, het geheim zoowel binnen als buiten de regeering te bewaren en dit zoolang vol te houden, dat de zaak tot die vastheid of rijpheid zou zijn gekomen, dat zij die met onderling goedvinden aan hunne principalen of aan hen, welke deze opzettelijk zouden committeeren, op de secreetste wijze zouden kunnen mededeelen [1]).

Na aldus de werkzaamheid van den Griffier in hare voornaamste onderdeelen te hebben geschetst, moeten wij die van den Commies beschouwen, welke ambtenaar tot den Griffier in de nauwste betrekking stond. Zijn ambt is eigenlijk nooit opzettelijk ingesteld, maar langzamerhand ontstaan. Toen in 1637 het resumeeren van de resolutien op den volgenden dag was ingevoerd, had dit tengevolge, dat de Griffier ze eerst na het einde der vergadering in orde bracht, zoodat hem de tijd te kort schoot om spoedig met de depêches gereed te komen. Ook zag men destijds de noodzakelijkheid in om aan iemand onder zijn toezicht het afschrijven van de resoluties en stukken op te dragen, die naar de gezanten verzonden moesten worden. Op grond hiervan werd de Griffier toen gemachtigd tegen eene jaarwedde van 1000 gulden een bekwaam persoon aan te wenden tot het verhaasten van de depêches en het leveren van bedoelde afschriften [2]). Vermoedelijk heeft hij op die voorwaarden Johan Spronssen aangenomen, die sedert dien tijd den titel van commies voert en in het genot blijkt te zijn van een tractement van 1000 gulden 's jaars. Bij een besluit van 30 Mei 1643 werd bepaald, dat deze

1) Op die wijze werd de ruggespraak o. a. in 1735 voorkomen, toen de vergadering het besogne machtigde om van den ambassadeur Walpole de opening eener gewichtige zaak aan te hooren. In 1746 echter, toen de Republiek op het punt stond om met Frankrijk vrede te sluiten, sloeg het besogne denzelfden weg in, zonder echter thans door de vergadering tot die striktere secretesse gemachtigd te zijn. Friesland en Overijsel, die van zulk eene afzonderlijke vrede niets wilden weten, kwamen hevig tegen zulk eene willekeurige behandeling van 's Lands zaken op, die zij in strijd achtten met de Unie, en verboden zelfs aan hunne afgevaardigden aan het besogne deel te nemen, dat, zonder zich hieraan te stooren, zijne vergaderingen voortzette, hetgeen het twistvuur natuurlijk verdubbelde. Secr. resol. St.-Gen. 15, 25, 27, 28 Juli, 1, 22, 24, 25 Aug. 5, 9, 12, 13 Sept., 5, 24, Nov. 1746 en 7 Maart en 7 April 1747.

2) Resol. St.-Gen. 29 Mei 1637.

commies Spronssen bij afwezigheid van den Griffier de vergadering van H. H. M. zou bijwonen. Hij moest dan gaan staan aan de hooge tafel, die zich in den hoek van de vergaderkamer bevond, om de beraadslagingen aan te hooren. Wanneer de President concludeerde, zou hij zich achter diens stoel plaatsen. Het een en ander moest hij in den vorm eener resolutie ten register van H. H. M. overbrengen, zonder bevoegd te zijn om depêches onder zijne handteekening uit te geven. Met het oog op dat alles werd hem de eed van getrouwheid en secretesse afgenomen 1). Bij de instructie van den Griffier van 1646 verviel echter reeds het voorbehoud, dat in 1643 was gemaakt, want daarbij werd de Agent of een van de gezworen klerken gemachtigd, om bij afwezigheid van den Griffier niet alleen de notulen te houden, maar ook de stukken te teekenen, met welken gezworen klerk men in de eerste plaats den Commies moet hebben bedoeld.

Eerst op 3 September 1680, bij de benoeming van Mr. François Fagel tot dat ambt, werd er voor den Commies eene instructie vastgesteld, 2) die sedert niet meer veranderd of gewijzigd werd. Hierbij werd de Commies tot *alle* vergaderingen van H. H. M. toegelaten, opdat hij de resoluties te boek zou brengen, wanneer hem dat door den President of door den Griffier, ter vergadering aanwezig, werd gelast. Ofschoon dit niet uitdrukkelijk gezegd wordt, had die nieuwe regeling geen ander doel dan om den Commies te verplichten voortaan het extendeeren van alle ordinaris resolutiën op zich te nemen, met welk werk de Griffier, wiens tijd nu vooral door de secreete en commissoriale zaken werd ingenomen, zich niet goed meer kon inlaten. Bij diens afwezigheid trad hij geheel als loco-griffier op en mocht hij ook de stukken teekenen onder bijvoeging van de woorden «in absentie van den Griffier.» De overige bepalingen zijn meerendeels eensluidend met de instructie van den Griffier, hetgeen wel een bewijs is, dat langzamerhand het ambt van den Commies zoozeer in aanzien was gestegen, dat het niet meer van dat van een mede- of tweeden griffier kon worden onderscheiden. Daardoor laat het zich verklaren, dat, zoo er een mede- of tweede griffier werd aangesteld, het ambt van commies werd gemortificeerd en terstond weder in het leven werd geroepen, wanneer het mede-

1) Resol. St.-Gen. 30 Mei 1643.
2) Instructie. Bijlage VII.

of tweede griffierschap weder werd opgeheven. Het grootste verschil tusschen die ambten schijnt hierin te hebben bestaan, dat de mede- of tweede griffier tot het onderteekenen van de depêches bevoegd was, hetgeen den Commies bij afwezigheid van den Griffier alleen vrijstond.

Behalve tot het reeds vermelde was de Griffier evenals de Commies verplicht, zoowel wat het werk als het personeel betrof, op de griffie toezicht te houden, voor het registreeren van de resolutien en andere stukken zorg te dragen en verder het archief te bewaren en het te doen inventariseeren.

Zoowel de Griffier als de Commies moest bij de aanvaarding van zijn ambt den eed op zijne instructie afleggen. Bovendien zwoeren zij de eeden, die van de Generaliteitsambtenaren in het algemeen gevorderd werden.

Hoe de griffier Weellemans bezoldigd werd, is onbekend. Zijne opvolgers, de secretarissen Blijleven en Houfflin, genoten ieder 60 stuivers per dag [1]). De griffier Hennin trok 4 gulden daags. [2]) Aerssens ontving dezelfde bezoldiging, die in 1599 vermeerderd werd met 300 pond van 40 grooten 's jaars [3]). Het tractement van Musch was 1800 gulden 's jaars; hetgeen vrij wel overeenkomt met hetgeen Aerssens sedert 1599 had ontvangen. Bovendien keerde men hem 300 gulden 's jaars aan huishuur uit. Men achtte dit bedrag van 2100 gulden te laag, maar bracht er geene verandering in [4]). Dit geschiedde eerst tijdens zijn opvolger Ruysch. Diens tractement werd bepaald op 4000 gulden [5]); bovendien ontving hij aan huishuur 300 gulden en van de O. I. C. eene recognitie van diezelfde som [6]). Op dien voet bleef de jaarwedde tot in 1792. Dat zij geheel onvoldoende was in verhouding tot het werk en den rang, die hem als een der eerste ministers van den Staat toekwam, valt in het oog. Welke ruime vergoeding zijn aandeel in het schrijfloon opleverde, zal nader worden aangetoond en tevens, toen hem dat aandeel in 1792 werd ontnomen, hoe zijne jaarwedde met 20.000 gulden werd verhoogd. Het tractement, dat van nu af 24.000 gulden bedroeg, werd

---

1) Resol. St-Gen. 19 April 1578.
2) Rekening van Hennin over 1582—1583.
3) Resol. St.-Gen. 13 Sept. 1599.
4) Resol. St.-Gen. 28 Aug. 1646.
5) Resol. St.-Gen. 9 Oct. 1652.
6) Resol. St.-Gen. 27 Aug. 1672.

echter weder verminderd tot 15.000 gulden, toen Quarles in 1795 tot griffier werd aangesteld [1]).

De commies Spronssen had aanvankelijk eene jaarwedde van 1000 gulden. Dit bedrag werd in 1651 ondanks het verzet van Holland en Zeeland tot 1600 gulden verhoogd [2]). Uit aanmerking van zijne persoonlijke verdiensten werd die som in 1665 tot 2400 gulden opgevoerd, zonder dat die vermeerdering aan zijne opvolgers ten goede zou komen [3]). Toen er dus in 1680 voor het eerst weder een commies werd aangesteld, bekwam deze niet meer dan 1600 gulden [4]). Sedert is het tractement op dien voet verbleven. Bovendien trok hij recognitiën van verschillende autoriteiten [5]). Zooals echter later blijken zal, was de voornaamste bron zijner inkomsten zijn aandeel in het schrijfloon. Toen dit aandeel hem in 1792 ontnomen werd, bekwam hij als vergoeding 6000 gulden 's jaars. Zijne jaarwedde was dus toen 7600 gulden maar uit die som moest hij ook een klerk onderhouden. De laatste commies, die in 1795 werd aangesteld, bekwam als jaarwedde slechts 6000 gulden [6]).

Eene voornaame bron van inkomsten voor den Griffier bestond in het zoogenaamde depêchegeld. Hieronder verstond men het recht, dat gevorderd werd van diegenen, in wier persoonlijk of bijzonder belang stukken of copiën ter griffie werden opgemaakt. Bij vele griffiën en secretariën kwam het ten goede aan de autoriteit, aan wie de griffiers en secretarissen dienstbaar waren, maar bij de Staten-Generaal werd het depêchegeld van oudsher aangemerkt als tot de emolumenten van den Griffier te behooren. Het tarief van dat recht, afwisselend naar den aard der stukken, werd voor het eerst geregeld bij de instructie van de secretarissen Blijleven en Houfflin in 1578 [7]). Tijdens de vaststelling van de latere griffiersinstructie werd er een nieuw tarief opgemaakt, dat vervolgens daarin werd opgenomen [8]) en met die instructie zijn gezag heeft behouden.

---

1) Resol. St.-Gen. 2 Maart 1795.
2) Resol. St.-Gen. 24 Mei 1651.
3) Resol. St.-Gen. 21 Febr. 1665.
4) Resol. St.-Gen. 7 Aug. 1680.
5) Instructie van den Commies. Bijlage VII.
6) Resol. St.-Gen. 2 Maart 1795.
7) Instructie van de Secretarissen. Bijl. I.
8) Zie hierboven. bl. 16.

Brengt men de medegedeelde bijzonderheden in onderling verband, dan komt men tot de slotsom, dat de Griffier eene jaarwedde genoot en bovendien emolumenten, waarvan het aandeel in de schrijfloonen en het depêchegeld de voornaamste waren, en dat de Commies boven zijne jaarwedde ook emolumenten had, namelijk zijn aandeel in de schrijfloonen en de recognitien, die hem zekere autoriteiten uitkeerden. Wanneer er naast den Griffier niet een commies maar een medegriffier stond, dan maakte dit in den financieelen toestand geen verschil. De Griffier behield zijne jaarwedde en emolumenten en de medegriffier bekwam die van den Commies. Waren er echter een eerste en tweede griffier, dan bezat eerstgenoemde het tractement van den Griffier en laatstgemelde dat van den Commies, terwijl de emolumenten tusschen hen gelijk verdeeld waren.

III.

De oorspronkelijke Inrichting van de Griffie.

Tijdens het griffierschap van Weellemans waren er meerdere klerken ter griffie werkzaam. Eenigen dezer komen voor als klerken van den Griffier en staan tegenover andere klerken. Blijkbaar dienden de eersten vooral om de depêches te grosseeren en registreeren en leverden de overigen voornamelijk copiën van resoluties en stukken aan de provincien ten haren koste. Op het werk der depêches hield een solliciteur toezicht, die daartoe in dienst was genomen. De klerken moesten alle den eed van geheimhouding afleggen. Zij genoten geene vaste bezoldiging, maar brachten den verrichten arbeid in rekening. Op 25 April 1577 werd bepaald, dat zij voor ieder blad schrijfwerk 1 sol en 6 deniers Artois zouden bekomen. Op 26 Juni van dat jaar werd hun 2 stuivers per blad toegestaan, althans wat de afschriften betreft, die voor de provinciën werden gemaakt [1]).

Bij de aanstelling van Blijleven en Houfflin in de plaats van Weellemans in 1578 ontvingen die secretarissen niet alleen eene instructie, maar werd er ook zulk een berichtschrift voor het griffie-personeel vastgesteld [2]). Hieruit leert men de toenmalige inrichting en werkzaamheid der griffie nauwkeurig kennen. Onder het toezicht van de secretarissen stonden een agent, een eerste klerk en meerdere gezworen klerken, die allen den eed van getrouwheid en geheimhouding aan de Staten-Generaal moesten doen.

De Agent was een bezoldigd ambtenaar, die in de eerste plaats belast was met de zorg voor de huishoudelijke belangen

---

1) Resol. St.-Gen. 20 Oct. 1576, 19, 25 April, 26 Juni 1577, afgedrukt bij De Jonge, Besluiten van de Staten-Generaal dl. I bl. 57, dl. II bl. 251, 322 en 406. Reglement van orde 27 Maart 1577 bij Gachard, Actes t. I. p. 440.

2) Instructie voor de griffie 19 April 1578. Bijlage II.

der vergadering en bovendien aan te merken was als haar dienaar en lasthebber, ook in zaken, die niet op de griffie betrekking hadden. In de griffie hield hij, evenals vroeger de solliciteur, toezicht op het werk der depêches. Guillaume Ramet is de eerste, die als agent van de Staten-Generaal voorkomt.

De eerste klerk was eveneens bezoldigd. Als eerste klerk in rang hield hij toezicht op het klerkenpersoneel, maar tevens vereenigde hij de functien van chartermeester en klerk van de expeditie. Tot zijne verplichtingen behoorde inzonderheid het in orde houden van het archief en zelf drukte hij het cachet op de missiven en andere depêches, die door een van de secretarissen onderteekend waren, en zorgde hij voor de inpakking en verzending. Philips de Zoete, welke dien post vervulde, trad reeds in September 1581 af, toen hij zijn vader Nicolaas in het ordinaris secretariaat van de kanselarij van Braband opvolgde [1]). De vacature werd niet vervuld, zoodat zijne werkzaamheden op den Agent zijn overgegaan.

De gezworen klerken werden aangenomen met goedvinden van de Staten-Generaal. Twee hunner waren meer in het bijzonder ondergeschikt aan de secretarissen, die ze naar willekeur mochten schorsen en ontslaan, hetgeen hun ten opzichte van de overigen niet vrijstond, daar de Staten hiertoe machtiging moesten verleenen. Denkelijk waren die twee inzonderheid bestemd tot het grosseeren en registreeren der depêches, terwijl de overige zich meer uitsluitend met het copiewerk voor de provinciën bezig hielden. De klerken waren allen onbezoldigd, maar mochten schrijfloon in rekening brengen, denkelijk op den voet zooals tijdens den vorigen griffier was vastgesteld.

Nadat de secretaris Blijleven in 1581 was overleden en zijn ambtgenoot Houfflin alleen in bediening gebleven, gaven de Staten-Generaal opnieuw voorschriften tot regeling van de griffie, waardoor echter niet veel aan den bestaanden toestand werd veranderd. Bij resolutie van 5 April 1582 werd de Secretaris gemachtigd twee klerken aan te nemen, die de depêches zouden schrijven. Hij zou ze benoemen, mits hij personen koos, met wie de Staten-Generaal genoegen namen. Zij zouden ter zijner beschikking en onder zijn bedwang staan en moesten den eed van getrouwheid en geheimhouding aan de Staten-Generaal afleggen. Het schrijfwerk zouden zij in rekening brengen, namelijk

---

1) Resol. Landraad 20 Sept. 1581.

2 stuivers per blad, ook voor hetgeen zij in de registers schreven. Voorts werd aan iedere provincie toegestaan in de griffie een eigen klerk te stellen, die op dezelfde wijze zou worden beëedigd en door haar zelve bekostigd [1]).

Tijdens het griffierschap van Hennin, die reeds in Juli 1582 Houfflin opvolgde, bleef de inrichting op den aldus geregelden voet. Evenals de agent Ramet behielden de twee klerken, door Houfflin ingevolge de bekomen machtiging aangesteld, hunne functien. Alleen bekwamen die twee op 11 Juli 1584 van de Staten-Generaal ieder eene jaarlijksche toelage van 36 gulden, die zij boven hun schrijfloon zouden genieten [2]). Toen op 15 Februari 1584 in de vergadering de aanstelling van een huissier of kamerbewaarder ter sprake kwam, benoemden de Staten-Generaal uit hun midden eene commissie om die aangelegenheid benevens vele andere griffiezaken te onderzoeken [3]). De benoeming van die commissie is het eerste voorbeeld van dien aard. In haar moet de oorsprong gezocht worden van de commissie der gedeputeerden tot de zaken van de griffie, die tot aan het einde der Republiek bestaan heeft en door hare bemoeiingen en rapporten zooveel heeft bijgedragen om de inrichting en werkzaamheid van de griffie en de bewaring en ordening van het archief te regelen en te verbeteren.

Nadat Aerssens het griffierschap had aanvaard, werd er op 6 Maart 1585 eene nieuwe instructie voor de griffie opgemaakt [4]). Hierdoor werd de instelling niet gereorganiseerd, maar hoofdzakelijk de bestaande toestand gehandhaafd, met regeling van eenige ondergeschikte aangelegenheden. Tot de griffie rekende men destijds den Agent, de klerken, een huissier en de boden.

De Agent treedt op als bewaarder van het archief en belast met de expeditie of verzending van de depêches en bezorgt bovendien de schrijfbehoeften en andere griffie-onkosten. Tevens is hem het «forieren» of de regeling van de huishoudelijke belangen der vergadering opgedragen.

De klerken worden verplicht een staat op te maken van de stukken, die zij geschreven hebben en dien wekelijks door den president te laten goedkeuren.

1) Resol. St.-Gen. 5 April 1582.
2) Resol. St.-Gen. 6 April 1582 en 11 Juli 1584.
3) Resol. St.-Gen. 15 Febr. 1584
4) Instructie voor de griffie 6 Maart 1585. Bijlage III.

De huissier en boden houden de wacht aan de deur der vergaderzaal. Eerstgenoemde houdt niet alleen dat vertrek in orde, maar vervult ook de functie van deurwaarder in zaken, die op het rechtswezen betrekking hebben. De boden, die in de eerste plaats bestemd zijn om de depêches te bezorgen, verstrekken vuur en licht en reinigen de vergaderkamer.

Met de in functie treding van Aerssens besluiten wij ons algemeen overzicht van de inrichting der griffie. In lateren tijd heeft zich die inrichting gewijzigd en wordt zij meer samengesteld. Hoe zich dat ontwikkelt, vooral nadat de Staten-Generaal zich voor goed in den Haag gevestigd hebben en gedurende het gansche bestaan van de Republiek, zal het best kunnen blijken, wanneer wij de werkzaamheid van ieder der griffie-ambtenaren afzonderlijk beschouwen.

IV.

De Agent.

Het ambt van Agent, korten tijd na de organisatie van de Staten-Generaal in het leven geroepen, heeft even lang als dat college bestaan. Feitelijk stond het eigenlijk slechts tot het einde der 17de eeuw met de griffie in verband, zoodat wij het meer uitsluitend zullen beschouwen, zooals het zich gedurende dat vroegere tijdperk heeft voorgedaan. De oudste agenten zijn geweest:

Guillaume Ramet die hierboven reeds vermeld is [1]).

Robrecht Valckenburch, die 22 April 1605 na den dood van Ramet werd aangesteld [2]).

Hendrik van der Burch of *Verburch*, oudste klerk ter griffie, die 19 mei 1629 nog bij het leven van Valckenburch als agent commissie ontving, toen deze wegens redenen van gezondheid was ontslagen. In het genot van het tractement werd hij nog niet gesteld, daar zijn voorganger dit levenslang zou blijven trekken [3]). Verburch nam uit eigen beweging ontslag op 3 Maart 1653 [4]).

Cornelis de Heijde, die 21 Maart 1653 benoemd werd [5]).

Mr. *Alexander Spronssen*, advocaat voor de hoven van justitie in Holland, 9 December 1678 na den dood van De Heijde aangesteld [6]).

Eene afzonderlijke instructie werd voor den Agent het eerst opgemaakt 5 Mei 1605 [7]) bij de benoeming van Valckenburch,

---

1) Zie hierboven bl. 34.
2) Resol. St.-Gen. 22 April 1605.
3) Resol. St.-Gen. 19 Mei 1629.
4) Resol. St.-Gen. 3 Maart 1653.
5) Resol. St.-Gen. 21 Maart 1653.
6) Resol. St.-Gen. 9 Dec. 1678.
7) Instructie. Bijlage IV.

den opvolger van Ramet. Deze werd vervangen door eene nieuwe van 9 April 1653 [1]), die sedert niet meer veranderd is, ofschoon zij na den dood van De Heijde, ten wiens behoeve zij werd vastgesteld, in menig opzicht niet meer is nageleefd.

Beschouwt men die instructies en vergelijkt men ze met de vroegere voorschriften, dan kan men zich van de werkzaamheden van den Agent de volgende voorstelling maken.

De Agent bleef de dienaar en lasthebber van de vergadering van H. H. M. In die hoedanigheid werden door hem allerlei diensten verricht. Alles wat de vergaderkamer en de zittingen, daarin te houden, betrof, werd door hem geregeld. Verplaatsten de Staten-Generaal zich naar elders, dan moest hij voor het vervoer, het dagelijksch onderhoud, het logies en de reisbenoodigdheden van de leden zorg dragen. Die verplichting verviel echter in 1653, daar toen aan eene verplaatsing, die na de vestiging in den Haag slechts bij uitzondering voorkwam, niet meer werd gedacht. Wanneer een vreemde gezant werd verwacht en eenige gedeputeerden de vergadering verlieten om hem te begroeten, dan behoorde hij hen steeds te vergezellen. In het vervolg nam zijn verkeer met de diplomatieke vertegenwoordigers van buitenlandsche mogendheden steeds toe, gelijk nader zal worden aangetoond. Hier moet meer in het bijzonder zijne betrekking tot de griffie worden nagegaan.

Zooals reeds gebleken is, hield de Agent oorspronkelijk alleen het oog op het werk der depêches en gingen spoedig daarna de werkzaamheden van den eersten klerk op hem over, die toezicht voerde op de klerken, de uitgaande stukken expedieerde en het archief bewaarde. Onder het griffierschap van Aerssens werd de expeditie en het toezicht op het onderhoorig personeel aan den oudsten (later de twee oudsten) van zijne gewone klerken toevertrouwd, maar de Agent behield de zorg voor het archief in den meest uitgestrekten zin. Hij was zonder dien titel te voeren de charterbewaarder.

In die hoedanigheid hield hij het oog op het bijhouden en collationeeren van de registers en was hij aansprakelijk voor de loopende losse stukken, die ter vergadering of in de besognes in behandeling waren gekomen. Nadat de zaken waren afgedaan, moest hij de laatste opnemen in het archief en naar den datum liasseeren of volgens de aanwijzing van den Griffier in bundels

1) Instructie. Bijlage VI.

vereenigen en rangschikken. Wanneer de toestand het vereischte, werd hem tegen belooning de ordening en inventariseering van het archief in zijn geheel opgedragen. Ook werd hij met het indiceeren van de registers belast, totdat dit in 1662 tot eene doorloopende verplichting voor hem werd gemaakt [1]). Tengevolge van die werkzaamheden was niemand beter dan hij op de hoogte van den inhoud van het archief. Op hem rustte daarom de verplichting om den Griffier en de leden der vergadering van retroacta te voorzien, wanneer die bij het behandelen van zaken geraadpleegd moesten worden. Door dien arbeid werd zijn diensttijd voor het grootste gedeelte in beslag genomen. Toen in 1679 de bibliotheek werd georganiseerd, werd de zorg daarvoor ook aan hem opgedragen [2]).

In weerwil van de voorschriften zijner instructie, hielden in het laatste gedeelte der 17de eeuw de betrekkingen van den Agent tot het archief en de griffie geheel op. Na den dood van De Heijde, die zich in dat opzicht zoo verdienstelijk heeft gemaakt, liet de Griffier door een zijner klerken de loopende registers indiceeren en de retroacta bezorgen [3]). Aan het inventariseeren van het archief werd niet meer gedacht. De reden van die verandering was, dat de Agent steeds meer en meer op den voorgrond was getreden in het verkeer met de vreemde gezanten en zijne werkzaamheid op dat gebied voor hem hoofdzaak was geworden. De Staten-Generaal hadden geen eigenlijken ceremoniemeester of introducteur van de ambassadeurs. In 1639 hadden zij wel besloten dien post in het leven te roepen, maar die beschikking was niet ten uitvoer gelegd, waarschijnlijk om de hooge kosten [4]). H. H. M. gingen dus voort, zich door gecommitteerden te doen vertegenwoordigen en van de hulp van den Agent gebruik te maken. Deze trad als tusschenpersoon op, indien de Staten-Generaal iets aan een gezant hadden bekend te maken. Ook regelde hij de orde van den stoet, wanneer een ambassadeur door de gecommitteerden verwelkomd werd of op publieke audiëntie kwam. Ten opzichte van diplomaten van lagen rang, handelde hij geheel als introducteur [5]). Overigens waren zijne

---

1) Omtrent dit inventariseeren en indiceeren zal later meer in bijzonderheden worden getreden.

2) Resol. St.-Gen. 9 Sept. 1679.

3) Memorie van den griffier Fagel achter het gedrukte rapport der Commissie tot het finantiewezen 21 Mei 1790.

4) Wagenaar, dl. XI bl. 287.

5) Tegenw. Staat der Nederl. dl. I bl. 272, 275, 277 en 281.

werkzaamheden nauw verwant aan die van den Hofmeester, die voor het «defroyeren» of onthalen van de gezanten moest zorg dragen. De functies van laatstgemelden ambtenaar werden aanvankelijk door een commissaris waargenomen, die eerst in 1625 als hofmeester eene definitieve aanstelling bekwam [1]). Tusschen den Agent en den Hofmeester ontstonde: gedurig geschillen over hunne bevoegdheden en de voordeelen, waarop zij aanspraak maakten, totdat die zaak in 1678 werd beslist [2]).

De agent Ramet genoot een tractement van 32 stuivers daags [3]), dat in 1599 vermeerderd werd met 100 ponden 's jaars [4]). Zijn opvolger Valckenburch ontving 400 gulden 's jaars [5]), welke jaarwedde in 1607 tot 600 gulden verhoogd werd [6]). De bezoldiging van De Heijde, die 1000 gulden 's jaars bedroeg [7]), werd in 1662 gebracht tot 1500 gulden, onder voorwaarde, dat hij voortaan de loopende registers kosteloos zou indiceeren [8]).

---

1) Resol. St.-Gen. 25 Oct. 1625. Voor den hofmeester werd in 1650 eene instructie opgemaakt, die eerst in 1661 werd vastgesteld. Resol. St.Gen. 26 Nov. 1661.
2) Resol. St.-Gen. 22 Dec. 1678.
3) Rekening van den griffier Hennin 1582—1583.
4) Resol. St.-Gen. 13 Sept. 1599.
5) Instructie. Bijlage IV.
6) Resol. St.-Gen. 13 Juli 1607.
7) Instructie. Bijlage VI.
8) Resol. St.-Gen. 25 Juli 1662.

V.

De Generaliteits Klerken.

Zooals reeds in het licht gesteld is, waren er aan de griffie meerdere klerken verbonden, van welke sommigen den Griffier meer in het bijzonder ondergeschikt waren en het eigenlijk griffiewerk deden voor de Staten-Generaal, terwijl de overigen onder zijn toezicht copiën leverden aan de provinciën. Bij verloop van tijd onderging de aard hunner bediening zekere wijziging, hetgeen ons het eerst blijken zal van de klerken der eerstbedoelde soort, met wier werkzaamheden wij ons thans bezig houden.

Gelijk hierboven gebleken is, bestonden er tot onder het griffierschap van Aerssens slechts twee klerken, die voor de Generaliteit arbeidden. Door den Griffier met goedvinden van de Staten-Generaal aangenomen, moesten zij aan hen den eed van getrouwheid en geheimhouding afleggen en werden zij naar het geleverde schrijfwerk beloond. Na in 1584 bovendien eene jaarlijksche toelage van 36 gulden bekomen te hebben, wisten zij te bewerken, dat die «gage» in 1599 tot 8 stuivers daags werd verhoogd [1]). Het is gemakkelijk in te zien, dat die twee schrijvers onmogelijk al het werk konden afdoen. De Griffier nam daarom buiten de Staten-Generaal om nog andere klerken in zijn dienst, voor wier schrijfwerk hij ook liet declareeren. Het gevolg was, dat er naast de twee ordinaris klerken stonden meerdere domestieke klerken van den Griffier. Toen er na 1599 vacatures in de ordinaris klerkambten ontstonden, schijnen die niet meer te zijn vervuld, zoodat de Griffier met zijne domestieke klerken alleen bleef arbeiden. Deze werden nu onverschillig ordinaris en domestieke klerken genoemd en stonden tegenover

1) Resol. St.-Gen. 21 Oct. 1594. Secr. resol. St.-Gen. 23 Oct. 1599.

de sedert 1618 bestaande provinciale klerken. Het voorschrift, dat voor de twee oorspronkelijke ordinaris klerken gold, dat zij met goedkeuring van de Staten-Generaal zouden worden aangenomen en aan hen trouw en geheimhouding moesten zweeren, werd nu op hen toegepast [1]). Die eed werd nog nader geregeld bij het reglement op de secretesse van 26 Augustus 1658 [2]), waardoor hij tevens verplichtend werd gesteld voor de onderklerken, aan wie de klerken een gedeelte van hun arbeid plachten aan te besteden.

Ondanks de omvangrijke werkzaamheid van den Griffier bleef het klerkenpersoneel nog gedurende langen tijd weinig talrijk. Tijdens den griffier Musch, korten tijd voor den Munsterschen vrede, waren er nog maar zes in het geheel [3]) en bij het leven van zijn opvolger Ruijsch legden slechts zes opper- en onderklerken van den Griffier en twee klerken van den Commies den eed af, voorgeschreven bij het reglement op de secretesse in de griffie van 1658 [4]). Eerst in de volgende eeuw nam het aantal belangrijk toe. Dit stond in verband met de vorming van meerdere comptoiren of bureaux, waaronder de klerken werden verdeeld. Naast het comptoir van den Griffier, dat oorspronkelijk het eenige was geweest, ontstond er een tweede, dat van den Commies, nadat in het midden van de zeventiende eeuw de werkkring van dien ambtenaar zekere afronding had verkregen. Eerst later organiseerde zich een derde comptoir, namelijk dat van den klerk-directeur van de correspondentie met de buitenlandsche ministers.

De instelling van den post, welken gemelde directeur bekleedde, dagteekent eerst van het jaar 1669 of 1670. Zij kwam voort uit de noodzakelijkheid om de gezanten van den staat, welke zich in het buitenland bevonden, op de hoogte te houden van hetgeen ter vergadering van H. H. M. op het gebied der buitenlandsche aangelegenheden was voorgevallen en bekend geworden, voor zoover dit voor hunne onderhandelingen dienstig kon zijn. Daartoe moesten hun uittreksels uit de notulen en afschriften van de daarop betrekking hebbende stukken worden verstrekt, benevens copie van de zoogenaamde nouvelles of brieven, waarbij

1) Instructie van den Griffier. Bijlage V.
2) Resol. St.-Gen. 26 Aug. 1658.
3) Resol. St.-Gen. 13 Dec. 1646.
4) Resol. St.-Gen. 4 Oct. 1658.

de gezanten aan de Staten-Generaal geregeld de politieke gebeurtenissen mededeelden, die in het land, waarin zij zich ophielden, waren voorgevallen. Toen in 1637 de Griffier gemachtigd werd om van de hulp van een bekwaam persoon gebruik te maken om de depêches te bespoedigen, werd tevens bepaald, dat gemelde persoon ook uit de ordinaris notulen en insertiën uittreksels zou maken, die aan de buitenlandsche ministers toegezonden moesten worden. Gelijk reeds vroeger is aangetoond, moet die taak aan den commies Spronssen zijn opgedragen, die daardoor in het bezit van de daaraan verbonden jaarwedde is gekomen [1]). Van die buitenlandsche correspondentie moet hij later weder ontheven zijn. Nadat in 1651 die zaak nader was overwogen en de leiding aan de commissie, die de secreete brieven zou openen, was opgedragen [2]), werd aan den Griffier in 1656 vergund, voor gemeld doel van zulke beëdigde klerken gebruik te maken, als naar zijn oordeel daartoe geschikt waren, mits deze geene stukken buiten zijne voorkennis en goedkeuring schreven en afzonden [3]). Tot eene afdoende regeling kwam het eerst in 1669, toen bepaald werd, dat men de resolutiën, ingekomen brieven, memoriën van vreemde ambassadeurs en dergelijke stukken, die aan de buitenlandsche ministers medegedeeld moesten worden, zou laten drukken en de griffier machtiging ontving om een zijner bekwaamste klerken aan te stellen om de afdrukken te collationeeren [4]). In het volgende jaar werd verstaan, dat die klerk de «directie» zou hebben om de stukken voor den drukker te doen afschrijven, ze door den drukker van H. H. M. te doen drukken en ze vervolgens gedrukt naar de buitenlandsche ministers op de verschillende postdagen te doen verzenden. Op voordracht van den Griffier werd aan diens klerk Hendrik van der Vliet zoodanige commissie verleend [5]). In het vervolg werd die bediening voortdurend opgedragen aan den oudsten van de beide eerste of expedieerende klerken, die aan het hoofd van het comptoir van den Griffier stonden [6]). Als directeur had hij echter een af-

---

1) Zie hierboven bl. 28.
2) Resol. Groote Verg. 21 Juli 1651.
3) Resol. St.-Gen. 14 Jan. 1656.
4) Resol. St.-Gen 24 Oct. 1669.
5) Resol. St.-Gen. 4 Febr. 1670,
6) De latere directeurs waren:
Johannes Cunes na den dood van Van der Vliet, ingevolge resol. St.-gen. 11 Oct. 1684. Zijn broeder Frederik Cunes werd bij resol. 12 Sept. 1695 hem toegevoegd

zonderlijk comptoir, waarin hij met meerdere onderklerken arbeidde.

In den loop der 18de eeuw waren de drie comptoiren op de volgende wijze samengesteld:

1°. In het comptoir van den Griffier bevonden zich in 1730 zeven of acht klerken en in 1752 en 1785 twaalf. Aan het hoofd stonden de twee eerste of expedieerende klerken, welke aan dat getal waren toegevoegd. Deze verdeelden het werk onder het personeel, hielden daarop toezicht, expedieerden de depêches en inden het depêchegeld voor den Griffier [1]).

2°. In het comptoir van den Commies waren in 1730 en 1752 vijf en in 1785 slechts twee klerken werkzaam.

3°. In het comptoir van den Directeur, die zelf de oudste van de twee eerste klerken van den Griffier was, werd het werk door hem verricht met onderklerken, die in 1730 ten getale van vier en in 1752 en 1785 zes à zeven in het geheel waren [2]).

Het loopende werk was hoofdzakelijk aldus tusschen die comptoiren verdeeld.

De Griffier minuteerde zelf de secreete resoluties en de belangrijkste depêches. De Commies was met het extendeeren van de ordinaris resolutien belast. Beide maakten hierbij echter van de hulp van een kundigen klerk gebruik. Het stellen van de officieele brieven en van de acten werd grootendeels aan de expedieerende klerken overgelaten. In het comptoir van den Griffier werden door de klerken de depêches gegrosseerd en de registers bijgehouden. De Directeur liet door zijne onderklerken de stukken voor den drukker afschrijven, die naar de buitenlandsche ministers verzon-

---

met het vooruitzicht van hem na zijn dood op te volgen, hetgeen niet heeft plaats gehad.

Christiaan Constantijn Rumpf na den dood van J. Cunes ingevolge resol. St.-Gen. 22 Maart 1717.

Johan Philips de Bruijne na den dood van Rumpf ingevolge resol. St.-Gen. 9 Mei 1749.

Frederik Salomon Tavel na den dood van De Bruijne ingevolge resol. St.-Gen. 5 Nov. 1761.

Hartger van Goor na den dood van Tavel ingevolge resol. St.-Gen. 12 Oct. 1780.

Philip Frederik Tinne na den dood van Van Goor ingevolge resol. St.-Gen. 6 Aug. 1781.

1) Memorie van den Griffier 18 Juni 1787 achter het gedrukte rapport van de commissie voor het financiewezen 21 Mei 1790. Secr. resol. St.-Gen. 30 Mei 1792.

2) Plan van menage, in 1754 ingediend door de Generaliteits Rekenkamer en afgedrukt onder de resoluties van Holland. Gedrukt rapport van de commissie voor het financiewezen 21 Mei 1790.

den moesten worden. Een klerk van het comptoir van den Griffier indiceerde de registers en bezorgde de retro-acta. In alle de drie comptoiren werd er op eene groote schaal gecopieerd voor de gedeputeerden, die zitting hadden in de Staten-Generaal, en voor de Generaliteits colleges en deputaties.

Het door de klerken verrichte schrijfwerk werd aan de Generaliteit in rekening gebracht. In ieder van de drie comptoiren werd om de drie maanden eene declaratie opgemaakt. In het comptoir van den Griffier geschiedde dit door diens eerste klerken en in de andere door den Commies en den Directeur. Men vermeldde daarin alle geschreven stukken met opgave van hetgeen daarvoor gevorderd werd. De declaraties werden aangeboden aan den Raad van State, door dat college onderzocht en vervolgens toegezonden aan de Generaliteits Rekenkamer, die ze liquideerde, waarna de ordonnanties van betaling op naam van den Griffier, den Commies en den Directeur werden geslagen [1]).

Het schrijfloon werd voor ieder stuk berekend en heette te worden uitgekeerd aan den klerk, die het geschreven had. De berekening geschiedde volgens tarief. Hoe lang de bepaling van 1582 omtrent twee stuivers per blad gegolden heeft, is onbekend. Zeker is het, dat er een nieuwe maatstaf werd aangenomen bij het in 1661 vastgestelde reglement tot redres van het stuk van de schrijfloonen en van het papier en andere schrijfbehoeften van de griffie [2]). De verordening houdt twee bepalingen in, die voor ons doel in aanmerking komen.

Zooals te voren reeds is medegedeeld, behoorde tot de emolumenten van den Griffier het depêchegeld of het recht, dat particulieren voor het lichten van stukken betaalden. Het schrijfwerk, aan het grosseeren van die stukken besteed, werd aan de Generaliteit in rekening gebracht. Men begreep echter dat het depêchegeld zoo hoog was, dat de Griffier daaruit zeer goed het schrijfwerk van die stukken kon betalen en verbood daarvoor in het vervolg ten laste van de Generaliteit te declareeren.

Omtrent het tarief werd het volgende bepaald. De Generaliteit zou voor ieder blad, van 25 regels op iedere zijde, 3 stuivers betalen, behalve wanneer het stuk in het Fransch, Latijn of Hoogduitsch gesteld was, in welk geval men voor het blad 1

1) Gedrukt rapport van de commissie voor het financiewezen 21 Mei 1790. Secr. resol. St.-Gen. 30 Mei 1792.

2) Resol. St.-Gen. 13 Sept. 1661.

stuiver meer mocht vrâgen [1]). Daar men bij het registreeren van resolutiën, brieven, acten enz. compresser placht te schrijven, stelde men een blad van de registers gelijk met 4 ordinaris bladen, zoodat men voor zulk een blad 12 stuivers in rekening mocht brengen.

Het reglement werd reeds spoedig na de invoering ontdoken. Daar voor het grosseeren van de gelichte stukken niets meer van de Generaliteit mocht gevorderd worden, brachten nu de eerste klerken het minuteeren daarvan bij haar in rekening [2]). Ook de bepaling omtrent het tarief miste hare uitwerking. In het reglement had men wel is waar het getal regels per bladzijde bepaald, maar niet opgegeven, hoe vele letters er op iederen regel moesten staan. Dit verzuim gaf het middel aan de hand om een anderen maatstaf aan te nemen en ter gelijkertijd te beweeren, dat het tarief niet werd overschreden. Men rekende namelijk uit, dat op eene bladzijde, compres beschreven, van 32 regels en 36 á 40 letters op iederen regel de inhoud van 5 bladen largo schrift van 25 regels op iedere zijde kon worden gebracht. Voor zulk eene bladzijde werd dienoveréenkomstig 15 stuivers aan schrijfloon gedeclareerd [3]).

De reden, waarom er zoo sterk van het reglement werd afgeweken en die ontduiking tevens werd toegelaten, was, dat de tractementen van den Griffier en Commies veel te karig waren en zij, in het hooge bedrag van de schrijfloonen een middel vonden om hun toestand te verbeteren. De helft slechts van de verdiende schrijfloonen werd aan de klerken uitgekeerd. De andere helft kwam aan den Griffier, den Commies en den Directeur. Onder hen genoot de Griffier verre weg het grootste deel, maar hij moest daaruit ook zijne twee eerste klerken onderhouden. De Commies vond in die vermeerdering van inkomsten eene

1) In 1599 was reeds bepaald, dat de klerken hun papier moesten vouwen in vieren naar verhouding tot de breedte, die het had, en het beschrijven met 24 regels op elke zijde. Secret. resol. St.-Gen. 23 Oct. 1599

2) Memorie Gen. Rekenkamer z. d. achter het gedrukte rapport van de commissie tot het financiewezen 21 Mei 1790

3) Gedrukt rapport van de commissie tot het financiewezen 21 Mei 1790 en de daarachter gevoegde memoriën van den Griffier 18 Juni 1717 en Directeur 2 Maart 1788. — Dit misbruik bestond in de comptoiren van den Griffier en Directeur. De Commies beweerde, dat men in zijn comptoir zich stipt aan het reglement hield, behalve dat hij zijn oudsten klerk voor het schrijven der notulen, dat geen eigenlijk schrijfwerk was, dubbel schrijfloon liet declareeren. Memorie van den Commies 3 Maart 1788 achter gemeld rapport.

verhooging van tractement en de Directeur, als geene jaarwedde van de Generaliteit ontvangende, zijne eigenlijke bezoldiging. Beiden behoefden daaruit niets anders dan hunne schrijfbehoeften te bekostigen [1]).

Hoe de Griffier aandeel in het schrijfloon heeft bekomen, is niet met zekerheid aan te wijzen. Denkelijk had hij het oorspronkelijk niet. Zijne twee ordinaris klerken hebben het waarschijnlijk ten volle genoten. Toen hij echter nevens hen domestieke klerken aannam, zal hij van hen hebben verlangd, dat zij hem een gedeelte van het loon zouden afstaan, en, nadat de domestieke de twee ordinaris klerken hebben verdrongen, zal dit een algemeene regel zijn geworden. Misschien heeft de zaak haar beslag gekregen tijdens den griffier Musch, onder wiens beheer zoovele misbruiken in de griffie waren ingeslopen. In 1670, kort na het overlijden van Ruijsch, verzochten de klerken aan de Staten-Generaal het volle schrijfloon te mogen trekken en tot een getal van acht personen te mogen uitsterven, maar H. H. M. schoven door de zaak commissoriaal te maken haar op de lange baan en daardoor ook van zich af [2]).

Met het redres van 1661 had men naar bezuiniging gestreefd, daar men had leeren inzien, dat er in de griffie op een te weelderigen voet gewerkt werd. Toen echter die voorschriften hunne uitwerking misten, zon men op een middel om het schrijven te verminderen en besloot men zich daartoe van de drukpers te bedienen. In 1669 werd eene drieledige beschikking genomen. Voortaan zouden gedrukt worden:

1°. alle resolutiën, brieven, acten en andere stukken, waarvan minstens vijf copiën noodig waren. Werd een kleiner getal exemplaren vereischt, dan zouden ze geschreven worden.

2°. de geheele dagelijksche extensie, bevattende de ordinaris

---

1) Gedrukt rapport als voren. — Intusschen hadden de klerken niet te klagen dat zij slechts de helft van het verdiende schrijfloon bekwamen. Zooals uit het hierboven vermelde is af te leiden, betaalde de Generaliteit voor een vel van 4 bladzijden, iedere zijde tegen 15 stuivers berekend, de som van 3 gulden. Hiervan ontving de klerk, die dat vel moest schrijven, de helft, dus 30 stuivers. Schreef hij het niet zelf, maar besteedde hij, zooals dikwijls het geval was, het voor 2/3 van den prijs aan een onderklerk aan, dan bekwam de laatste 10 stuivers en hij zelf 1 gulden, hetgeen op zich zelf reeds een goed middel van bestaan opleverde. Men zie het aangehaalde rapport. Toch was het inkomen van de Generalieits klerken nog geringer dan dat van de klerken van den Raadpensionaris. Memorie van den Griffier 18 Juni 1787 achter bedoeld rapport.

2) Resol. St.-Gen. 3 Nov. 1670.

resolutiën van H. H. M., ter mededeeling aan de buitenlandsche ministers.

3°. de copiën van ingekomen brieven, memoriën van vreemde ambassadeurs en dergelijke bescheiden, waarmede de gezanten ook in kennis gesteld moesten worden [1]).

Tot nog toe waren voor die ministers de beide laatstgenoemde soorten van copiën in handschrift verzonden. Nu ze gedrukt moesten worden, kon de verzending spoediger en regelmatiger geschieden. Om dit te bevorderen werd, zooals bekend is, de Directeur aangesteld.

Het eerstgemelde voorschrift had voornamelijk de depêches op het oog, die in meerdere exemplaren moesten worden opgemaakt om aan verschillende adressen te kunnen worden verzonden. In de comptoiren van den Griffier en Commies werd het niet of gedurende zeer korten tijd nageleefd. Men bekommerde zich niet aan het als maatstaf aangegeven getal en liet alleen zulke stukken drukken, waarvan *vele* exemplaren noodig waren. Zelfs liet men in zoodanig geval dikwijls het drukken na, omdat er met het zetten en drukken te veel tijd verliep [2]).

De tweede bepaling riep de gedrukte ordinaris resolutiën in het leven, waarvan aanvankelijk slechts die werden gedrukt, waarin de gezanten belang konden stellen. Daar zij in wekelijksche afleveringen van de pers kwamen, kon de Directeur ze geregeld verzenden. Toen echter de afdrukken vollediger werden, omdat men ze niet meer uitsluitend voor de ministers bestemde, verliep er met het zetten zooveel tijd, dat men met het drukken steeds ten achteren was [3]), hetgeen ten gevolge had, dat het afschrijven van resoluties voor de gezanten weder gebruikelijk werd [4]).

Met het derde voorschrift werden de brieven van de gezanten bedoeld, die de nieuwsberichten of nouvelles uit het buitenland overbrachten, en verder alle andere ingekomen stukken, die voor de buitenlandsche zaken van belang waren. De nouvelles werden

1) Resol. St.-Gen. 24 Oct. 1679.

2) Memorie van den Griffier 18 Juni 1787 achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790.

3) Memorie van den Directeur 2 Maart 1788 achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790.

4) De ministers, aan wie de resoluties schriftelijk waren bezorgd, ontvangen ze later niet meer gedrukt; de overige bekwamen een stel van de gedrukte, naarmate men met het drukken gereed kwam, doch tot vermindering van briefport met uitlating van de zoodanige, die voor hen van geen nut konden zijn. Memorie van de Gen. Rekenk. z. d. achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790.

vrij geregeld gedrukt en in dien vorm aan de diplomatieke vertegenwoordigers medegedeeld [1]), maar met de overige bescheiden had dit bij verloop van tijd al minder en minder plaats, zoodat ze steeds meer in afschrift werden verzonden [2]).

De slotsom was derhalve, dat de invoering van de drukpers niet aan de verwachting voldeed en het schrijfwerk daardoor niet verminderde. Integendeel het nam langzamerhand steeds toe. In den loop der achttiende eeuw steeg het cijfer van het jaarlijksche bedrag der schrijfloonen tot eene buitensporige hoogte [3]). Verschillende redenen werkten daartoe mede. Voornamelijk werd het veroorzaakt door het bovenmatig copieeren ten behoeve van personen en colleges, welke van de regeering deel uitmaakten, welk copieeren met het loopende griffiewerk eigenlijk niets had uit te staan.

---

1) Memorie van den Directeur als voren.

2) Tot 1675 liet de Directeur alleen schrijven wat voor de pers bestemd was, maar sedert dat jaar verzond hij verschillende stukken geschreven naar de ambassadeurs. In 1717 en de daarop volgende jaren gehoorzaamde hij weder stipt aan het voorschrift. Met het jaar 1728 begon hij aan de binnen- en buitenlandsche deputaties geschreven stukken te doen toekomen, hetwelk ten gevolge had, dat de extra ordinaris ministers ze ook ontvingen, en sedert 1747 ging hij op dezelfde wijze ook ten opzichte van de ordinaris ministers te werk. Memorie van de Gen. Rekenk. als voren.

3) Van die opklimming bekomt men eenig denkbeeld door de volgende cijfers, die het bedrag der schrijfloonen in verschillende jaren aangeven, te vergelijken;

In het jaar 1737:		
Comptoir van den Griffier	*f*	31508—17
» » » Commies	»	7967—6
» » » Directeur	»	8555—0
Te zamen	*f*	48030—17
In het jaar 1752:		
Comptoir van den Griffier	*f*	66021—11
» » » Commies	»	7916—7
» » » Directeur	»	14143—0
Te zamen	*f*	88080—18
In het jaar 1785:		
Comptoir van den Griffier	*f*	77773—19
» » » Commies	»	22982—1
» » » Directeur	»	16222—0
Te zamen	*f*	116978—0

Wij kunnen hier nog bijvoegen, dat het maximum gedurende de vijf laatste jaren der 17de eeuw voor het comptoir van den Griffier *f* 36633—18 en voor dat van den Commies *f* 5927—16 had bedragen en de Directeur in 1718 de som van *f* 5583 in rekening bracht. — Gedrukt rapport 21 Mei 1790 met de bijlagen.

Tot het vermenigvuldigen van zulke copiën gaven de gedeputeerden tot de Staten-Generaal in de eerste plaats zelve aanleiding. Zij verlangden die om daarvan in de besognes en conferenties gebruik te maken. Men ging in dien tijd met grooten omslag te werk, zoodat iedere zaak van den grond werd opgehaald en men bij de behandeling alle retro-acta wenschte in te zien, welke daarom moesten worden afgeschreven. Maar niet alleen tot eigen gebruik werden afschriften noodig geacht. De gedeputeerden wenschten door dat middel ook hunne principalen, de Staten hunner provincies, op de hoogte van de loopende zaken te houden. Het lag wel voor de hand zulke copiën te doen vervaardigen door de klerken, welke de provincies in haren dienst hadden en voor haar in de griffie aan het werk waren, maar hunne bezigheid bestond meer in het afschrijven van de dagelijksche notulen en nouvelles en van de bijlagen tot de overgenomen resoluties. Aan hen konden geene zaken, die secreet waren, worden toevertrouwd en bijgevolg ook niet de stukken betrekkelijk resoluties, die nog niet waren geresumeerd. De gedeputeerden waren echter gewoon juist van die bescheiden, wanneer ze belangrijk waren, copiën aan te vragen om, indien dit met den postdag zoo uitkwam, ze naar de provincies te kunnen verzenden. De Raadpensionaris deed die aanvraag geregeld wanneer de Staten van Holland vergaderd waren. Voor eene spoedige afdoening van zaken werd die handelwijze bevorderlijk geacht. Aan den Griffier stond het op grond zijner instructie niet vrij hun die afschriften te weigeren. Het gevolg hiervan was, dat iedere provincie in het bezit kwam van alle instructies, memoriën en brieven, zelfs de allergeheimste, die in cijfer geschreven waren, zoodat de cijfers onnut waren geworden. De griffier Hendrik Fagel beklaagde zich hierover in 1787 en noemde het eene nieuwigheid, die slechts voor weinige jaren was ingeslopen [1]).

---

1) Memorie van den Griffier 18 Juni 1787 achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790. — Bovendien maakten de leden van de Staten-Generaal van den arbeid der klerken tot eigen nut en voordeel gebruik. Nam een hunner voor het eerst zitting in de Staten-Generaal, dan liet hij alle stukken afschrijven, die hij noodig achtte om zich op de hoogte van zijn taak te stellen. Memorie van den Commies 2 Maart 1788 achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790. Vooral de onderklerken in het comptoir van den Directeur werden aanhoudend geëxploiteerd hetzij door de leden van binnenlandsche deputaties om op de hoogte te blijven van hetgeen gedurende hunne afwezigheid voorviel, hetzij door de gedeputeerden in buitenlandsche commissies om bekend te worden met alles wat de ambten betrof, waarvan zij in het bezit waren gebleven. Zij lieten zich die stukken geregeld door den Directeur toezenden. Memorie van den Directeur 2 Maart 1788 achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790.

Tot de Generaliteits colleges, ten wier behoeve voortdurend werd gecopieerd, behoorden inzonderheid de Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer. Gedurende langen tijd, zelfs nadat de volledige gedrukte notulen waren ontstaan, werden voor beide alle resolutiën afgeschreven, die in hunne vergaderingen van dienst konden zijn. Eerst later hield men daarmede op en werden hun exemplaren van de gedrukte notulen verstrekt. Hoewel de nouvelles werden gedrukt, liet men die ook ten hunnen behoeve copieeren, totdat de Rekenkamer in 1772 en de Raad van State in 1783 te kennen gaf, ze voortaan gedrukt te willen ontvangen. Intusschen ging men voort aan beide colleges, evenals aan de commissies uit den Raad van State, copie te leveren van tal van brieven, requesten, rapporten en resolutiën 1).

Het steeds toenemend bedrag der schrijfloonen kon de aandacht niet ontgaan en kwam dan ook herhaaldelijk ter sprake. Vooral de Generaliteits Rekenkamer zag de noodzakelijkheid in daarin verbetering aan te brengen. Toen zij hieromtrent in 1717 adviseerde, stelde zij echter geene hervorming voor en drong zij alleen op nakoming van de bestaande voorschriften aan, zoowel aangaande het tarief van 1661 als omtrent het drukken van 1669. Het eenige practische resultaat, waartoe die beschouwingen leidden, was, dat de stukken voor de gezanten gedurende eenige jaren weder alle werden gedrukt 2). Vooral in het midden der 18de eeuw gevoelde men behoefte om het finantiewezen der Republiek te verbeteren. De Rekenkamer diende toen in 1754 een uitgewerkt plan van «menage» of bezuiniging in, waarin zij de griffie van H. H. M. als een onderwerp, dat vooral voorziening noodig had, behandelde. Zij stelde hierbij voor de schrijfloonen af te schaffen en, tot vergoeding van hetgeen daaruit werd genoten, de tractementen van den Griffier en Commies te verhoogen en aan de beide eerste klerken (van welke de een directeur was) evenals aan alle klerken in de drie comptoiren vaste jaarwedden toe te kennen 3). Het plan bleef echter, gelijk zoo menig ander ontwerp van hervorming uit dien tijd, onuitgevoerd. Later kwam de Rekenkamer zelve van het denkbeeld terug van de schrijfloonen door tractementen te vervangen, daar zij begreep, dat de zaken het spoedigst afgedaan en het best geheim gehouden

---

1) Memorie van den Gen. Rekenk. z. d. achter het gedrukte rapport 21 Mei 1796.
2) Memorie van den Gen. Rekenk. als voren.
3) Plan van menage van 1754 afgedrukt onder de resolutiën der Staten van Holland.

werden indien de klerken naar hun werk werden betaald, welk laatste wegens de gedurige afwisseling, die er in den omvang van het werk plaats had, bovendien aan te bevelen was. De Rekenkamer bleef echter van oordeel, dat de zuinigheid beter kon worden betracht [1]). Nog lange jaren evenwel werd de zaak op den ouden voet gelaten. Eerst de in 1784 benoemde commissie tot herziening van de quotes en van den staat van het financiewezen nam haar onderhanden. Na verloop van jaren kwam zij met haar verslag gereed, dat zij 21 Mei 1790 bij de Staten-Generaal indiende. Vooraf hoorde zij de Rekenkamer over de middelen van bezuiniging, die zij in 1717 en 1754 had voorgesteld, hetwelk aan de Kamer aanleiding gaf hieromtrent eene uitvoerige memorie op te stellen, die door de commissie in menig opzicht als grondslag voor hare beschouwingen werd aangenomen. Ook maakte laatstgenoemde een nuttig gebruik van de inlichtingen, welke haar rechtstreeks door den Griffier, Commies en Directeur werden verstrekt. Als slotsom van hare overwegingen stelde zij een aantal bepalingen tot verbetering voor, doch onder beding, dat zij niet dan bij de eerstvolgende vacature van het griffierschap in werking zouden treden [2]). De grijze Hendrik Fagel, die het ontwerp niet zonder wrevel had zien geboren worden, overleed reeds 19 October 1790, zoodat met de regeling de invoering daarvan kon samenvallen. Toch werden de nieuwe bepalingen na langdurige beraadslagingen [3]) niet voor 30 Mei 1792 vastgesteld [4]).

De genomen beschikking hield doeltreffende bepalingen in, om het copieeren te beperken en het drukken meer algemeen in te voeren. Ook het stuk der schrijfloonen werd op afdoende wijze geregeld. De klerken van de drie comptoiren zouden voortaan het volle bedrag ontvangen van hetgeen het Land en particulieren voor hun schrijfwerk betaalden. Noch de Griffier, noch de Commies, noch de twee eerste klerken, noch ook de Directeur zouden zich daarvan iets mogen toeëigenen. Tot vergoeding van dat gemis werd aan den Griffier boven diens tractement en emolumenten jaarlijks de som van 20.000 gulden toegelegd. Zijne jaarwedde klom derhalve van 4000 tot 24.000 gulden. De Commies bekwam

---

1) Memorie van den Gen. Rekenkamer z. d. achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790.

2) Gedrukt rapport 21 Mei 1790.

3) Resol. St.-Gen. 28 Oct. en 4 Nov. 1790. Secr. Resol. St.-Gen. 10 Dec. 1790 en 20 Jan. 1792.

4) Secr. Resol. St.-Gen. 30 Mei 1792.

boven zijne jaarwedde van 1600 gulden en zijne emolumenten 6000 gulden 's jaars, maar werd verplicht uit die som den klerk te bezoldigen, dien hij bij het notuleeren gebruikte en die voor dat werk aan het Land geen schrijfloon meer in rekening mocht brengen [1]). Aan ieder van de twee eerste klerken werd eene jaarwedde van 4000 gulden toegekend, die in de plaats trad van het schrijfloon, dat zij verdienden, en van hetgeen zij uit het aandeel van den Griffier in de schrijfloonen ontvingen. De Directeur, die ook zijne schrijfloonen verloor, werd bezoldigd met een tractement van 1500 gulden [2]).

Nauwkeurig werd nu ook het tarief van het schrijfloon geregeld. Voor ééne bladzijde in het Nederlandsch mocht men $7^1/_2$ stuivers en dus voor een vel van 4 bladzijden 30 stuivers rekenen; voor ééne bladzijde in eene vreemde taal 10 stuivers en dus per vel 40 stuivers; iedere bladzijde moest minstens 32 regels van 36 à 40 letters per regel bevatten. Op dien voet zou er in de drie comptoiren worden geschreven en geregisteerd en zoowel ten laste van het Land als ten koste van particulieren gedeclareerd. Ook werd er een maximum voor het gezamenlijk bedrag der schrijfloonen bepaald [3]). Geen klerk mocht aan een onderklerk zijn werk tot een minder bedrag aanbesteden, maar deze zou het volle, getarifieerde schrijfloon trekken. Daar de declaraties een geschikt middel waren om de naleving van genoemde voorschriften te controleeren, werd haar vorm en inrichting benevens haar onderzoek door den Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer nader geregeld. Eindelijk werd er voor den Griffier nog een crediet van 4000 à 6000 gulden geopend, opdat hij daaruit zulke werkzaamheden zou bekostigen, waarvoor men geen schrijfloon in rekening kon brengen; zooals het bewerken

---

1) Bij de algemeene regeling kon men het over het tractement van den Commies niet eens worden, zoodat die zaak eerst bij Secret. Resol. 31 Aug. 1792 werd afgedaan.

2) In de inrichting der comptoiren werd ook nog die verandering gemaakt, dat een van de twee klerken van den Commies, die eigenlijk geen werk van zijn comptoir verrichtte, naar het comptoir van den Griffier werd overgebracht. Het getal der klerken van den Griffier steeg dus van 12 tot 13, doch zou bij de eerstvolgende vacature weder tot 12 beperkt worden.

3) De 12 eerste klerken in het comptoir van den Griffier te zamen mochten over een rond jaar niet meer dan 24000 gulden declareeren, zoowel ten laste van den Staat als van particulieren. Aan den klerk van den Commies werd hetzelfde bedrag, dus 2000 gulden toegestaan. De onderklerken van den Directeur konden op een maximum van 4000 gulden aanspraak maken.

van indices en registers, het opzoeken en aanteekenen van retroacta, het opmaken van lijsten en tabellen, het schrijven van de tractaten en ratificatiën op francijn en het doubleeren daarvan. De Griffier maakte van die vergunning gebruik door vier charterklerken op vaste tractementen aan te stellen, onder wie hij dat werk verdeelde [1]).

1) Resol. St.-Gen. 15 Juni 1792.

VI.

De provinciale Klerken.

Gelijk in ons overzicht van de oorspronkelijke inrichting der griffie is medegedeeld, waren er behalve de klerken, die het eigenlijke griffiewerk deden voor de Staten-Generaal, onder toezicht van den Griffier nog andere klerken werkzaam, die de provinciën op hare aanvrage en kosten voorzagen van copiën van zoodanige resolutiën en stukken, die voor haar van eenig belang waren. Bij de regeling van de griffie in 1582 werd haar vergund voor dat werk eigen vaste klerken aan te nemen [1]), maar van die bevoegdheid schijnen zij toen weinig of geen gebruik te hebben gemaakt. Die toestand duurde voort tot in 1618, toen een reglement werd beraamd, volgens hetwelk iedere provincie een klerk in de griffie zou stellen, die door haar benoemd en bekostigd zou worden en die den eed aan de Staten-Generaal moest afleggen. Dit ontwerp werd door vijf van de zeven provinciën aangenomen, die terstond tot de benoeming van hare eigene klerken overgingen. Vruchteloos kwamen hiertegen Holland en Zeeland op. Zij achtten het niet raadzaam, dat de klerken. die in de griffie werkten, niet alle onder den Griffier zouden staan, en dat die beweering gegrond was, is gemakkelijk in te zien, daar het de contrôle bemoeilijken en vooral de onvermijdelijke secretesse in gevaar brengen moest. Te vergeefs gaven zij in bedenking de klerken van de Generaliteit te vermeerderen door aan de destijds bestaande twee er nog twee andere bij te voegen. Daar echter het besluit bij meerderheid van stemmen genomen was, handhaafden de andere provinciën de gedane benoemingen

---

1) Zie hierboven bl. 35.

en gingen Holland en Zeeland later ook tot de aanstelling van eigen klerken over [1]).

Het getal van zeven klerken, een voor iedere provincie, bleek langzamerhand niet voldoende te zijn. Daarom namen sommige provinciën nog substituutklerken in haren dienst. Bovendien waren er voor iedere provincie nog onderklerken werkzaam [2]).

De gewone werkzaamheid van genoemde klerken bestond in het afschrijven ten behoeve van hunne provinciën van de dagelijksche resolutiën en nouvelles en bovendien van de stukken behoorende tot die resolutiën, welke door die provinciën waren overgenomen [3]). Verder leverden zij aan de gedeputeerden van hunne provinciën ook copie van andere stukken, maar, gelijk reeds is aangetoond, werden zulke afschriften hun doorgaans door den Griffier bezorgd. De klerk van de presideerende provincie oefende zekere contrôle over de anderen uit, daar hij aansprakelijk was voor de secreete en andere stukken, die door hunne handen gingen, en zorgen moest, dat ze binnen behoorlijken tijd werden afgegeven ter deponeering in het archief [4]). Overigens waren de provinciale klerken verplicht in buitengewone gevallen ook schrijfwerk voor de Generaliteit te verrichten, waarvoor zij naar het tarief van de Generaliteitsklerken declareerden [5]). In 1632 kenden hun de Staten-Generaal bovendien eene vaste toelage van 300 gulden

1) Resol. St.-Gen. 26 Oct., 29 Oct., 1 Nov., 2 Nov., 3 Nov. 1618. Het reglement zelf is in het archief der Staten-Generaal niet meer aanwezig.

2) Blijkens eene eigenhandige aanteekening van den griffier Hendrik Fagel uit het midden of latere gedeelte der 18de eeuw in een register van « Varia retro-acta » werden de provinciale klerken destijds op de volgende wijze bezoldigd:

Gelderland:	
Nijmegen	900
Zutphen	650
Veluwe en 't Hof	1300
Holland:	
De premier	1300
De 3 andere ieder 1000	3000
en eenige emolumenten.	
Zeeland:	2400
Utrecht:	1600
Friesland:	2100
Overijssel:	1800
Stad en Lande:	1300
Drenthe:	600

3) Memorie van den Griffier 18 Juni 1787 achter het gedrukt rapport 21 Mei 1790.

4) Resol. St.-Gen. 26 Aug. 1658.

5) Resol. St.-Gen. 13 Sept. 1661.

'sjaars toe, die in zeven gelijke deelen werd gesplitst [1]). Tegen die belooning werd hun in 1669 als verplichting opgelegd, dat de klerk van de presideerende provincie gereed moest staan om in de particuliere vergaderingen, die des voor- of namiddags gehouden werden, aan de gedeputeerden te bezorgen de boeken, retro-acta en andere stukken, die zij gedurende de beraadslaging behoefden [2]). Die toelage hebben zij tot aan het einde der Republiek genoten [3]).

Krachtens het reglement op de secretesse van de griffie van 1658 moesten de klerken, substituut — en onderklerken van de provinciën den eed van getrouwheid en secretesse doen aan de Staten-Generaal. De klerken en hunne substituten moesten dan tevens zweeren, dat zij geene afschriften zouden leveren dan aan de gedeputeerden van hunne provinciën of op hun last aan personen en colleges, welke deel hadden aan de generale en provinciale regeering, behoudens hunne verplichting om naar omstandigheden ten dienste van de Generaliteit schrijfwerk te verrichten, wanneer de Griffier of Commies hun daartoe bevel had gegeven [4]).

---

1) Resol. St.-Gen. 5 April 1632.

2) Resol. St.-Gen. 26 Febr. 1669. In het volgende jaar weigerde de Raad van State wel hun de 300 gulden uit te keeren, omdat zij eigenlijk geen werk voor H. H. M. verrichtten, maar laatstgenoemden verstonden in 1671, dat met de uitbetaling zou worden voortgegaan, omdat de provinciale klerken gehouden waren hun in buitengewone gevallen van dienst te zijn. Resol. St.-Gen. 10 Aug. 1671.

3) Gedrukt rapport 21 Mei 1790.

4) Resol. St.-Gen. 26 Aug. 1658.

VII.

De Translateurs.

Tot de werkzaamheden, waartoe zekere kunde werd vereischt, behoorde het translateeren of overzetten van stukken uit en in vreemde talen. Die arbeid kon gewichtig zijn, omdat aan den persoon, die eene depêche in eene vreemde taal moest overbrengen, dikwijls het opstellen daarvan tevens werd overgelaten.

Oorspronkelijk bestond er weinig behoefte aan eigenlijke translaten. De binnenlandsche correspondentie werd afwisselend in het Fransch en Nederduitsch gevoerd, naarmate de autoriteit of persoon, tot wie men zich richtte, een van die talen het best verstond. Dit duurde zoolang als het zuidelijke element in de Staten-Generaal overwegend was. De griffiers tot en met Aerssens waren alle Zuid-Nederlanders, die even goed in beide talen konden stellen. Moest er iets uit de eene in de andere taal worden overgezet, dan deed dit de agent Ramet [1]). De buitenlandsche betrekkingen bepaalden zich toen hoofdzakelijk tot Duitschland, Frankrijk en Engeland. Voor de Duitsche correspondentie bestond een bijzondere, Hoogduitsche secretaris, Johan van Langen, die tevens den Raad van State bediende [2]). Deze maakte in het begin van zijne bediening van de hulp van twee Duitsche klerken gebruik en liet door een anderen klerk, die in het Fransch en Nederduitsch «gestileerd» was, de Duitsche stukken translateeren. Later had hij van die drie er nog maar een in zijn dienst [3]). Langzamerhand, toen het Hoogduitsche secretariaat in 1588 was opgeheven, de Nederlandsche taal de gewone werd, waarvan de Staten-Generaal zich bedienden, en de buitenlandsche

1) Instructie van de griffie 19 April 1578. Bijlage II.

2) Zie hierboven bl. 17.

3) Rekest van Johan van Langen 1589.

betrekkingen zich uitbreidden, werd de behoefte aan translaten steeds grooter. Men droeg dat werk gedurig aan deskundigen op, die naar den geleverden arbeid werden betaald of aan wie men, naar omstandigheden, eene belooning toekende [1]). Dit gebruik bleef tot in de vorige eeuw in zwang, maar reeds vroegtijdig zag men de wenschelijkheid in om voor sommige talen vaste translateurs aan te nemen.

De oudste vaste translateurs schijnen die voor het Duitsch te zijn geweest. Na het ontslag van den secretaris Van Langen waren als zoodanig voor de Staten-Generaal werkzaam: Herman van Dulmen, eerste klerk ter secretarie van den Raad van State, en diens zoon Pompejus, ordinaris klerk aan diezelfde secretarie, die betaling voor hun arbeid ontvingen op door hen ingeleverde declaraties [2]). Na den dood van eerstgemelden namen de Staten-Generaal Guilielmus of Wilhelmus Sylvius in 1623 aan als extraordinaris klerk, tot het schrijven van Duitsche en andere depêches. In plaats echter van hem te laten declareeren, kenden zij hem eene jaarwedde van 300 gulden toe [3]). Hoewel zijne aanstelling slechts voorloopig was, bleef hij sedert dien tijd in functie. Toen hij door hoogen leeftijd onbruikbaar was geworden, nam de klerk ter griffie, Christoffel Cunes, in 1656 de Duitsche translaten van hem over. In de eerstvolgende jaren bekwam hij telkens eene recognitie van 300 gulden, maar dit hield op in 1660, toen bepaald werd, dat hij betaald zou worden op declaratie, waartoe hij voor het translateeren dubbel en voor het in het net brengen

1) Sedert het laatste tiental jaren der 16de eeuw werden vele translaten gemaakt door Philibert du Bois, een Franschman, van wien Oldenbarnevelt zelfs getuigde, dat er zich niemand in den Haag bevond, die het Fransch, Engelsch, Italiaansch, Spaansch en Duitsch zoo goed machtig was. Als tolk was hij dikwijls de tusschenpersoon, die met vreemde gezanten en vorsten onderhandelde. Tengevolge van de betrekkingen, hierdoor aangeknoopt, werd hij in 1607 als resident aangenomen door de vorsten van Anhalt en Hessen. Met vreemde gezanten en staatslieden onderhield hij eene doorloopende briefwisseling, om hen van hetgeen hier te lande voorviel op de hoogte te houden. (F. W. Ebeling, Urkundliche Beiträge zur Gesch. und Politik des siebzehnten Jahrhunderts. Leipzig 1856, B. I. de inleiding). In dat opzicht geleek zijne positie veel op die, welke later door Wicquefort werd ingenomen. Van het vertrouwen, dat men in hem stelde, maakte hij echter geen misbruik, zoodat de Staten-Generaal tot in 1623 van zijne diensten als translateur gebruik maakten (Ordonnantieboeken der Staten-Generaal). Gelijktijdig hadden de Staten-Generaal nog een anderen translateur in hun dienst, den conrector Justus Bilius, die in 1595 op eene jaarwedde van 100 gulden werd aangesteld, maar reeds voor 1607 overleed. (Resol. St. Gen. 27 Sept. 1595 en 21 April 1607).

2) Ordonnantieboeken van de Staten-Generaal.

3) Resol. St. Gen. 7 Juli 1623.

der copie enkel schrijfloon in rekening mocht brengen [1]). Die regeling bleef gelden voor al zijne opvolgers. Tot op het einde der vorige eeuw diende de Duitsche translateur geregeld zijne declaratie in, welke naar dien maatstaf was ingericht [2]).

Daar Engelsche, Spaansche, Portugeesche en Italiaansche vertalingen minder geregeld verlangd werden, schijnen er geene vaste translateurs voor die talen te hebben bestaan. In de vorige eeuw werden de kosten hiervan op de declaratie van het comptoir van den Griffier gebracht, die ze op den voet der Duitsche translaten berekende [3]).

In het internationaal verkeer is het Fransch altijd het gewone voertuig der gedachten geweest en daarnaast nam het Latijn eene voorname plaats in. Toen de diplomatieke betrekkingen zich in den loop der 17[de] eeuw ontwikkelden, werd het gebruik van die talen meer algemeen. Waar het op eene juiste redactie van stukken in die talen aankwam, moest de hulp van deskundigen onontbeerlijk zijn. Toch schijnt het betrekkelijk lang geduurd te hebben, voordat er vaste translateurs voor het Fransch en Latijn zijn aangenomen. De volgreeks althans van hen, welke in die hoedanigheid zijn opgetreden, opent zich eerst met den geleerden en bekwamen Abraham van Wicquefort. Het is hier niet de plaats over de lotgevallen en veelsoortige werkzaamheden van dien merkwaardigen man uit te weiden, daar wij hem hier alleen als translateur te beschouwen hebben. Blijkens eene resolutie van het jaar 1662 was hij sedert April 1659 gedurig werkzaam geweest ten dienste van de Staten-Generaal in de Fransche en andere talen en werd hij met 1200 gulden voor ieder van de verloopen jaren beloond, onder toezegging, dat hij in het vervolg op eene recognitie zou mogen rekenen voor den arbeid, dien hij later

---

1) Resol. St. Gen. 3 Maart 1657, 5 April 1658, 5 April 1659 en 6 Maart 1660.

2) Memorie van de Gen. Rekenkamer, achter het gedrukte rapport van de commissie voor het finantiewezen, 21 Mei 1790. Van Cunes moet het werk der Duitsche translaten op Pieter van Peene zijn overgegaan, die sedert 1658 reeds klerk van de patenten en van de cijfers was, in welke hoedanigheid hij eene jaarwedde van 600 gulden genoot. Johannes Adolphi volgde dezen in 1691 op als Duitsche translateur en klerk van de cijfers en verkreeg toen ook zijne jaarwedde. Hiertegen kwam de Raad van State op, omdat het tractement niets met de translaten te maken had en Adolphi geen klerk van de patenten was. De zaak werd commissoriaal gemaakt, maar niet afgedaan, daar Adolphi spoedig overleed. Resol. St. Gen. 1 Sept. en 6 Dec. 1691. De latere Duitsche translateurs worden in de resoluties niet meer genoemd, maar blijkbaar is na den dood van Adolphi de finantieele regeling op den vorigen voet teruggebracht.

2) Memorie als voren.

zou verrichten, mits hij daarvan een staat overlegde. In de volgende jaren werd hem steeds dezelfde toelage verstrekt [1]). Toen hij echter in 1665 door den koning van Polen tot extra-ordinaris-envoyé was benoemd, erkenden de Staten-Generaal hem wel als zoodanig, maar «excuseerden» hem tevens van in het vervolg hun translaten te leveren [2]). Men begreep natuurlijk, dat zijne betrekking als vreemd diplomaat onvereenigbaar was met het vertrouwen, dat men tot nog toe in hem had gesteld. Hoe vreemd dit ook moge schijnen, toch zette Wicquefort zijn vroegeren arbeid voort «soo int coucheren van brieven als translateren van verscheyden stucken en geschriften ten dienste van den Lande». Johan de Witt, die op 3 December 1666 de Generaliteitsvergadering presideerde, herinnerde er aan, dat hij gedurende de twee laatste jaren daarvoor nog niets had genoten. Aan eene commissie werd toen opgedragen om Wicquefort daarop te hooren en de retroacta na te zien. In weerwil van het protest der provincie Groningen, welke dat besluit in strijd achtte met de vroeger genomene resolutie, werd hem eene week later de recognitie, die hij te vorèn genoten had, opnieuw toegestaan. Alleen vergde men van hem den eed van secretesse [3]), dien hij dan ook op den 15den der maand aflegde [4]). In 1670 werd, op grond van hetgeen hij ter zake van de Triple Alliantie verrichtte, zijne toelage tot 1600 gulden verhoogd, welke som hem geregeld werd uitgekeerd [5]), totdat hij in 1675, wegens het schrijven van een brief van verdachten inhoud, gevangen genomen en vervolgens door het Hof van Holland veroordeeld werd. Gerardus van der Meulen werd daarop in zijne plaats als translateur in de Fransche en Latijnsche talen aangenomen en legde daarop den eed van secretesse af. Jaarlijks leverde hij een staat van werk in, waarop hem telkens eene belooning van 1600 gulden werd toegekend [6]). De bekende Jean Rou, die hem in 1689 opvolgde, werd op denzelfden voet behandeld. Deze, een Franschman van geboorte, was reeds in 1683 als gewone klerk aangenomen en

1) Resol. St. Gen. 23 Aug. 1662, 7 Sept. 1663.

2) Resol. St. Gen. 24 Maart 1665.

3) Resol. St. Gen. 3 en 11 Dec. 1666.

4) Zie het formulier van dien eed bij Everwijn, Abr. van Wicquefort en zijn proces, bl. 278.

5) Resol. St. Gen. 30 Jan. 1670, 4 Maart 1671, 13 Jan. 1672, 17 Jan. 1673, 16 Jan. 1674 en 10 Jan. 1675.

6) Resol. St. Gen. 14 Juni 1675, 27 Juli 1678, 12 Juni 1683, 13 Juni 1685, 15 Juni 1686, 12 Juni 1687, 24 Juni 1688.

met het stellen van alle Fransche en Latijnsche depêches belast geworden, toen gebleken was, dat hij voor dat werk geschikter was dan de officieele translateur [1]). Gedurende de 12 laatste jaren zijns levens deed echter de advocaat Daniel Louis de translaten, in de hoop van na zijn dood, die in 1714 volgde, met het translateurschap bekleed te worden. De Staten-Generaal verleenden hem slechts eene gratificatie en machtigden hem voor het vervolg zijn werk per declaratie in rekening te brengen [2]). Op zijne klacht, dat hij hiermede te weinig verdiende, werd in 1717 bepaald, dat ingeval zijne declaraties in een rond jaar geen 600 gulden bedroegen, wat aan die som ontbrak hem gesuppleerd zou worden [3]). Louis werd later vervangen door Philippe Saurin. In 1738 trad Mr. Pieter Lyonnet in zijne plaats, aan wien in 1748 boven de 600 gulden, die hem verzekerd waren, nog eene jaarlijksche toelage van 400 gulden werd toegekend [4]). Hierdoor kwam hij in het bezit van eene jaarwedde van 1000 gulden. In tegenstelling dus met de andere translaten, waarvoor steeds werd gedeclareerd, werden die in het Fransch en Latijn op een vast tractement gedaan. De opvolgers van Lyonnet, namelijk de advocaat l'Honoré in 1789 [5]) en Croiset in 1795 [6]), werden op dezelfde voorwaarden aangenomen. Intusschen waren de werkzaamheden zeer verminderd, daar de oude Hendrik Fagel zelf de Latijnsche stukken placht te stellen en de brieven aan de buitenlandsche mogendheden in eens in het Fransch «coucheerde» [7]).

Wat de Oostersche talen betreft, ook daarvoor hadden de Staten-Generaal soms een vasten translateur. Zoo namen zij in 1624 Thomas Erpenius, professor in de Oostersche talen te Leiden, op eene jaarwedde van 150 ponden aan als «Vertaeler van haar Ho. Mo. in de Arabische, Turxe, Persiaensche ende andere Orientaelsche talen». In die hoedanigheid was hij verplicht alle brieven en geschriften uit die talen over te zetten,

---

1) Resol. St.-Gen. 12 Febr. 1689. Waddington, Mémoires et Opuscules de Jean Rou, t. I. p. 201, 260.

2) Resol. St.-Gen. 29 Dec. 1714.

3) Resol. St.-Gen. 22 Juli 1717.

4) Resol. St.-Gen. 15 Febr. 1738, 27 Maart 1748.

5) Resol. St.-Gen. 12 Jan. 1789.

6) Resol. St.-Gen. 11 Febr. 1795.

7) Gedr. rapport van de commissie voor het financiewezen 21 Mei 1790 en de daarachter voorkomende memorie van den Griffier 26 Maart 1788.

welke hem de Staten-Generaal, de Stadhouder, de provinciën en steden der vereenigde Nederlanden zouden toezenden. Het tractement, dat hem nu verleend werd, moest hij tevens beschouwen als eene belooning voor de diensten, welke hij reeds tien jaren lang bewezen had in het vertalen van vele brieven «so Arabische van Maroccos, als Turcksche van Constantinopolen, Asien ende Africa aen haer Ho. Mo. ende sijn Exc. geschreven» [1]).

1) Resol St.-Gen. 30 Juli 1624.

VIII.

De Klerk der Patenten en van de Cijfers.

De patenten of orders, waarop de militie van de eene naar de andere plaats marcheerde, werden oudtijds gegeven door den Raad van State, niet alleen buiten het gebied der vereenigde provinciën maar ook daarbinnen. Door middel van die patenten kon het college de troepen het eene territoir doen betreden en het andere doen verlaten, maar zijne bevoegdheid werd betwist ten opzichte vaa het verleggen van de militie binnen dezelfde provincie. De Staten van de provinciën maakten hierop aanspraak en de prinsen van Oranje, die kapiteins-generaal waren van de meeste provinciën, oefenden dat recht uit in overleg met Gecommitteerde Raden of Gedeputeerde Staten. Dit gaf aanleiding tot het besluit van de Groote Vergadering van 16 Juni 1651, waarbij het stuk van de patenten geregeld werd. De beschikking hierover zou in het vervolg toekomen aan de Staten-Generaal, die vooraf het advies van den Raad van State moesten inwinnen en de depêches ter mede-onderteekening en mede-bezegeling aan dat college toezenden [1]). Tot het uitvaardigen of depêcheeren van de acten, het registreeren in het patentboek en het bijhouden van de lijst of den staat van de bezettingen maakte de Griffier

1) Omtrent het betwiste punt — het verleggen van bezettingen binnen dezelfde provincie — werden bepalingen gemaakt, die tengevolge hadden, dat dit aan H. H. M. slechts in zoover geheel vrij stond als die maatregel troepen betrof, welke boven de vaste bezettingen in de provincie waren ingelegerd. Daar men het echter nooit eens is geworden over het aantal compagniën, welke die vaste bezettingen moesten uitmaken, zagen de Staten-Generaal zich nooit in de gelegenheid dien maatregel toe te passen, zoodat de provinciën op de vroegere wijze over dat verleggen bleven beschikken. De patenten werden sedert 1651 dus alle door H. H. M. uitgegeven, met uitzondering van die, welke op dat onderwerp betrekking hadden. Men zie hierover Van Slingelandt, Staatk. Gesch., dl. IV bl. 171 en volg.

van de hulp van een klerk gebruik, die tevens in een register aanteekening hield van de militairen, aan wie de Staten-Generaal verlof hadden gegeven om zich tijdelijk uit hunne garnizoensplaatsen te verwijderen [1]).

In het eerst werd dit werk van de patenten aan een van de gewone klerken van den Griffier toevertrouwd, waarvoor H. H. M. hem van tijd tot tijd eene belooning toekenden [2]). In 1658 nam de Griffier Pieter van Peenen aan tot het depêcheeren van de patenten en het afschrijven en vervaardigen van de secreete stukken en anderszins [3]). Van die laatste werkzaamheid maakte het ontcijferen van de ingekomen brieven en het in cijfer stellen van de uitgaande depêches een onderdeel uit. Immers hem werd voor het werk der cijfers en dat der patenten te zamen in 1660 een jaarlijksch tractement van 400 gulden toegekend, in te gaan op den dag, waarop hij in dienst getreden was [4]). In 1670 werd die jaarwedde tot 600 gulden verhoogd [5]). Reeds in 1672 echter verviel het patentmeesterschap van de Staten-Generaal [6]), daar toen aan Willem III als kapitein generaal van de Republiek de vrije macht verleend werd over de patenten en andere zaken, tot het krijgswezen behoorende, gelijk de vroegere prinsen van Oranje als stadhouders en kapiteins-generaal in militaire zaken uitgeoefend hadden. Na zijn dood in 1702 herleefde weder de vroegere toestand ook ten aanzien van de patenten, zoodat de beschikking daarover weder in handen van de Staten-Generaal kwam [7]). De Griffier droeg de zorg van dat departement in 1705 op aan Johan Sixti, die ook in het bezit van de jaarwedde gesteld werd, die Van Peenen genoten had [8]). Sixti werd in 1718 door Johan Wijntges opgevolgd [9]). Toen deze was overleden, werd het werk der patenten weder met dat der cijfers vereenigd

---

1) Het recht om dat verlof te verleenen werd zoowel door de Staten-Generaal als door den Raad van State evenals door de provinciën uitgeoefend. Wel hadden H. H. M. zich in 1651 dat recht uitsluitend toegeëigend en aan de provinciën alleen vergund daaraan bij attache goedkeuring te geven, maar die regeling miste hare uitwerking, zoodat de zaak bij het oude bleef. Van Slingelandt a. w. dl. IV bl. 194 en volg.

2) Resol. St.-Gen. 17 Juni 1653.

3) Resol. St.-Gen. 20 Sept. en 4 Oct. 1658.

4) Resol. St.-Gen. 11 en 15 Nov. 1659, 2 April 1660.

5) Resol. St.-Gen. 13 Juni, 26 Sept. 1670.

6) Resol. St.-Gen. 6 Dec. 1691.

7) Van Slingelandt, Staatk. Geschr. dl. IV bl. 190 en 191.

8) Resol. St.-Gen. 8 Jan. 1705.

9) Resol. St.-Gen. 12 Mei 1718.

en beide in 1738 op de jaarwedde, die Wijntges had genoten, aan den Franschen translateur Lyonnet opgedragen [1]). Die jaarwedde werd in 1748 nog met 400 gulden verhoogd, zoodat zij tot 1000 gulden werd opgevoerd [2]). Na den dood van Lyonnet werd het patentmeesterschap niet meer vervuld, daar inmiddels het recht van de patenten door de Staten-Generaal was overgedragen aan den erfstadhouder Willem V [3]).

Zooals uit het bovenstaande gebleken is, was het werk der cijfers steeds zooveel mogelijk met dat der patenten verbonden. Het eerste bestond uit het in cijfer brengen van secreete uitgaande brieven en het ontcijferen van ingekomene. Van zulk cijferschrift werd vooral gebruik gemaakt in de correspondentie met de buitenlandsche ministers. In alle hunne instructies komt de bepaling voor, dat hun de sleutel van een cijfer zou worden medegegeven met behulp waarvan zij de brieven zouden kunnen schrijven, die zij in cijfer zouden willen stellen. De diplomatieke briefwisseling levert het bewijs, dat men dat middel van geheimhouding gedurig heeft aangewend, Men moest de wenschelijkheid inzien, om al wat ter griffie op het gebied der cijfers te verrichten was aan een vertrouwd persoon op te dragen. Hoe de zaak aanvankelijk geregeld was, is onbekend. Zeker is het, dat het in het midden der 17de eeuw nog te wenschen overliet. Althans in 1656 werd aan de commissie, die een reglement op de secretesse moest beramen, aanbevolen, te onderzoeken bij wien het secreet cijfer bewaard moest worden en hoe de ontcijferde brieven het best gesecreteerd zouden kunnen worden [4]). Waarschijnlijk als gevolg hiervan werd, zooals bekend is, in 1658 het werk der cijfers aan Van Peenen opgedragen, denzelfden persoon, die met het depêcheeren der patenten werd belast. Daar de patenten in vele gevallen geheim waren, zal men begrepen hebben beide werkzaamheden te moeten vereenigen om ze door denzelfden vertrouwden klerk te doen verrichten. Nadat het werk der patenten in 1672 vervallen was, droeg de Griffier in 1691 aan Johannes Adolphi verschillende werkzaamheden op, die vroeger door Van Peenen, welke inmiddels gestorven was, waren gedaan. Adolphi maakte daarom aanspraak op diens

---

1) Resol. St.-Gen. 10 Oct. 1738.
2) Resol. St.-Gen. 27 Maart 1748.
3) Resol. St.-Gen. 12 Jan. 1789.
4) Resol. St.-Gen. 20 April 1656

tractement, hetwelk H. H. M. hem verleenden onder voorwaarde, dat hij ook het werk der cijfers op zich zou nemen [1]). Hij overleed echter reeds in het volgende jaar. Onzeker is het, wie zich daarna met zijn taak belastte. Bekend is het, hoe later cijfers en patenten weder vereenigd werden en de zorg daarvoor in 1738 aan Lyonnet werd toevertrouwd, gedurende wiens leven het patentmeesterschap weder verviel, zoodat bij zijn dood in 1789 zijn neef, de advocaat Croiset, tot klerk van de cijfers en niet tevens tot klerk van de patenten werd aangesteld [2]).

Boven zijne jaarwedde genoot de klerk der cijfers nog het voordeel, dat hij voor het vervaardigen van ieder cijfer op gelijken voet als voor schrijfloon mocht declareeren [3]).

---

1) Resol. St.-Gen. 1 Sept. 1691.

2) Resol. St.-Gen. 12 Jan 1789. Croiset bekwam het tractement, dat Lyonnet in beide hoedanigheden had genoten.

3) Gedrukt rapport 21 Mei 1790.

IX.

De Ontvangers.

Toen er in het laatst der 17de en het begin der 18de eeuw zekere nieuwe Generaliteitsinkomsten waren ontstaan, voortspruitende uit boeten en rechten, die aan de Staten-Generaal verschuldigd waren, begrepen H. H. M. die als bijzondere fondsen, onder hun onmiddellijk toezicht, door beambten ter griffie te moeten doen beheeren. Met die administratie werden gewoonlijk de eerste klerken van den Griffier belast. Het oudste fonds van dien aard hing met de rechtsmacht der Generaliteits vergadering samen.

Strikt genomen, vormden de Staten-Generaal geen eigenlijk rechterlijk college, maar als hoofden van het Generaliteits-bestuur en als souvereinen van de Generaliteitslanden, waren zij bevoegd in het hoogste ressort kennis te nemen van gedingen, die behandeld waren door de hoven en rechtbanken, die onder hen ressorteerden. Zoo kwam men bij hen in hooger beroep van sententies van den Raad van Vlaanderen. Ook verleenden zij mandementen van revisie van sententies van de Admiraliteitscolleges in civiele zaken. Benoemden zij adjunct-reviseurs tot revisie van de sententiën van den Raad van Braband, zoo revideerden zij zelve de vonnissen van de rechters, die onder de Oost- en West Indische Compagniën ressorteerden [1]). Op die wijze werd door H. H. M. meer dan eene beschikking in rechten genomen en werd menige rechtszaak door hun eindvonnis afgedaan. Zij gingen hiertoe echter nooit over dan na het advies van een Hof van justitie te hebben ingewonnen [2]), aan hetwelk zij doorgaans de redactie van de sententie overlieten, die vervolgens

1) Van Slingelandt, Staatk. Geschr. dl. II bl. 186, 187.

2) Dit was overeenkomstig eene resolutie van 7 Febr. 1663.

op hun naam werd uitgegeven. In 1680 maakten de Staten-Generaal een tarief op van de boeten, waarin zij vervielen, die zonder grond bij hen in appel, reformatie, reductie en revisie waren gekomen, mandamenten poenaal tegenover de executie van hunne sententiën hadden gesteld of ter hunner vergadering requesten civiel of met clausule van relief hadden ingediend. De partijen, welke van die rechtsmiddelen gebruik wilden maken, moesten, voordat haar de mandamenten werden uitgereikt, het bedrag der boete ter griffie consigneeren. Alleen dan, wanneer zij in het gelijk werden gesteld, konden zij het terug ontvangen. Tot de invordering en het beheer van die gelden werd Hendrik van der Vliet, klerk van de depêches ter griffie, gecommitteerd. Als salaris genoot hij den 15den penning van zijn ontvangst [1]). Gewoonlijk voerde deze ambtenaar den titel van ontvanger van de exploiten. Na den dood van Van der Vliet volgde de klerk Anthonij van Hardenbroeck hem in 1684 op [2]). Toen in 1695 bepaald werd, dat er ten voordeele van de Generaliteit een recht zou geheven worden op de octrooien, door de Staten-Generaal verleend aan personen, die over hunne goederen, in Staats-Vlaanderen gelegen, bij uitersten wil verlangden te beschikken, werd aan dezen tevens de invordering van dat recht, ook tegen het genot van den 15den penning, opgedragen [3]). Sedert dien tijd zijn de beide ontvangerschappen steeds door dezelfde personen bediend geworden, ofschoon daarvan afzonderlijk werd rekening gehouden. De opbrengst werd beschouwd als een geheim fonds, welks bestemming door H. H. M. telkens geregeld werd, terwijl de Griffier in 1687 gemachtigd werd de rekeningen op te nemen [4]). Van den klerk Van Hardenbroeck ging het beheer over op Gijsbert van Wolfswinkel [5]). Deze schijnt weder te zijn opgevolgd door Johan Philip de Bruine, die, in 1749 bevorderd zijnde tot Directeur, van de beide ontvangerschappen afstand deed ten behoeve van Hartger van Goor [6]). Wie na hem in bediening is geweest, is onbekend. Zeker is het, dat de beide fondsen in 1783 nog bestonden en dat toen de kas van de octrooien circa

1) Reglement 24 Mei 1680 in het Groot Placaatboek dl. III bl. 703 en resol. St.-Gen. 24 Mei 1680.

2) Resol. St.-Gen. 11 Oct. 1684.

3) Resol. St.-Gen. 11 Juni 1695.

4) Secr. Resol. St.-Gen. 26 Nov. 1687.

5) Blijkens de rekeningen van diens erfgenamen van 11 Aug. 1714 tot 8 Febr. 1721.

6) Secret. resol. St.-Gen. 11 Oct. 1754 en 2 Nov. 1757.

3000 en die van de exploiten 10000 gulden bedroeg [1]) Misschien is het beheer bij Van Goor gebleven tot 1780, toen hij directeur werd, en met het ontvangerschap van het recht der Turksche paspoorten op Philip Frederik Tinne overgegaan.

Dit laatste recht had zijn ontstaan te danken aan de vredestractaten, die gesloten waren tusschen de Republiek en Algiers, waarbij overeengekomen was, dat de schepen van onderdanen van den Staat hier te lande voorzien zouden worden van bijzondere paspoorten, waardoor zij gevrijwaard zouden zijn van den overlast, welke de schepen van Algiers hen konden aandoen. Die paspoorten werden ter griffie van H. H. M. opgemaakt en daar verstrekt aan de secretarissen van de Admiraliteits-colleges, die ze invulden en uitgaven [2]). Ten behoeve van de Generaliteit werd op die paspoorten eene belasting geheven ter bestrijding van de kosten, veroorzaakt door de zaken van Algiers, Tunis, Tripoli en Saleh. De secretarissen ter Admiraliteit inden die belasting, waarvoor zij met den 40sten penning van de ontvangst beloond werden. Sedert 1727 gaven zij die penningen over aan een daartoe ingestelden ontvanger generaal, welke dat fonds beheerde en den 80sten penning genoot [3]). Deze beambte werd gewoonlijk ontvanger van de rechten der Turksche paspoorten genoemd. Het eerst werd als zoodanig een van de eerste klerken van den Griffier, Johan van Hoornbeeck, aangesteld. Bij zijn dood werd hij in 1730 opgevolgd door Johan Philip de Bruijne [4]). Van hem ging de bediening over op Hartger van Goor [5]) waarschijnlijk in 1749, toen De Bruijne tot directeur was bevorderd. Van Goor bleef gedurende langen tijd in functie, vermoedelijk totdat hij ook in 1780 tot Directeur werd aangesteld. Na hem was de directeur Philip Frederik Tinne met de zorg van deze administratie belast [6]).

---

1) Gelijktijdige aanteekening van den griffier Fagel in een register van retro-acta.

2) Ter griffie werd voor ieder paspoort als depêchegeld voor den Griffier 3 gulden gevorderd, waaruit tevens het geleverde francijn, het drukken, snijden en verdere onkosten betaald werden. De secretaris ter Admiraliteit bekwam als leges met inbegrip van het loon der klerken 2 gulden 10 stuivers.

3) Resolutie en placaat van de St.-Gen. 4 Jan. 1727 in het Groot Placaatboek dl. VI kol. 1475—1478.

4) Resol. St.-Gen. 16 Sept. 1730.

5) Resol. St.-Gen. 27 Febr. 1776.

6) Gedrukt rapport 21 Mei 1790.

X.

De Postmeesters, Boden en Commissarissen voor de uitheemsche Depêches.

Bij de uitgebreide briefwisseling, welke de Griffier te voeren had, was het verzenden van de depêches eene zaak, die gedurig regeling behoefde. Voor dat doel waren de postmeesters en boden van de Generaliteit in het leven geroepen. Deze beambten bedienden van oudsher op gelijken voet de Staten-Generaal en den Raad van State en later werden zij op dezelfde wijze ook door de Generaliteits Rekenkamer en den Stadhouder aangewend 1).

Het duidelijkst komt het verschil tusschen postmeesters en boden uit in de wijze, waarop zij hun taak verrichtten. De boden deden hunne reizen oorspronkelijk te voet. Later, toen de communicatiemiddelen verbeterden, maakten zij van de gewone vaar- en rijtuigen gebruik. Uit den aard der zaak werden hun slechts reizen opgedragen, die geen haast vereischten. Ook bestelden zij gewoonlijk alleen brieven naar plaatsen, binnen het gebied van de Republiek gelegen. De postmeesters daarentegen reisden, in lateren tijd althans, niet in persoon, maar lieten het doen door hunne knechts, die posten, later postillons, genoemd werden. Deze posten reisden altijd te paard. Daarom werden hun de depêches toevertrouwd, die spoed vereischten. Ook kwamen de reizen naar het buitenland voornamelijk ten hunnen laste 2).

---

1) In 1612 werden de boden van de Generaliteit (St.-Gen. en Raad van State) ook ter beschikking van den Stadhouder gesteld, om met de boden van de Staten van Holland voor hem werkzaam te zijn, welke laatste tot nog toe alleen hem op Generaliteits kosten hadden bediend. Resol. St.-Gen. 31 Jan. 1612. — In 1623 trad de Gen. Rekenkamer tot de beide andere Gen. colleges toe en werden de boden, die zij tot nog toe tot eigen gebruik had gehad, onder het personeel der Generaliteits boden opgenomen. Resol. Raad van State 10 Oct. 1623.

2) In lateren tijd werden de buitenlandsche reizen der posten verondersteld altijd met spoed te worden gedaan.

Onder de reizen zonder haast in het binnenland waren slechts enkele voor de posten bestemd, namelijk die naar de provincie Utrecht, de Arnhemsche en Zutfensche kwartieren met Deventer en enkele Duitsche steden aan den Neder-Rijn, waarin Nederlandsche bezettingen lagen. Van oudsher maakte het tusschen de boden en posten een geschilpunt uit, wie de reizen naar Overijsel zouden doen. In 1623 werd beslist, dat de posten des zomers en de boden des winters daarheen zouden gaan, maar later werd die zaak in omgekeerden zin geregeld. Welke plaatsen eene reis uitmaakten en hoe de reizen tusschen de boden en posten verdeeld waren, werd nauwkeurig bepaald in een lijst, die in 1651 werd vastgesteld en als maatstaf tot aan het einde der Republiek bleef gelden.

In den omschreven toestand kwam geene verandering dan omstreeks het jaar 1760, toen men ook de boden voor reizen, die spoed vereischten, begon te gebruiken [1]).

De postmeesters werden van oudsher door de Staten-Generaal benoemd uit door den Raad van State voorgedragen drietallen. De bodenambten werden deels door H. H. M., deels door den Raad van State vergeven [2]).

Het getal der postmeesters was niet groot. In den loop der 17de eeuw waren er maar drie [3]) en vervolgens maar twee in het geheel. Toen er in 1710 eene vacature was ontstaan, bleef die onvervuld en smolt men de beide postmeesterschappen tot een samen [4]). Van dat oogenblik was er maar een postmeester van de Generaliteit. Sedert 1784, toen daaromtrent het laatst eene beschikking was genomen, had die postmeester slechts vier postillons en vijf paarden in zijn dienst [5]).

Na de regeling van 1623 of niet lang daarna, waren er twee-en-twintig boden in het geheel. Dat getal werd later wel eens verminderd, maar langzamerhand ook aangevuld, zoodat het het gewone bleef. Behalve deze waren er ook meerdere extra-

1) Memorie van de Gen. Rekenk., z. d. achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790. — Resol. St. Gen. 14 Oct. 1651. — Ordonnantie van den Raad van State op de posten en boden 31 Oct. 1623, in het Commissie- en Instructieboek van dien Raad 1588—1702, fol. 173.

2) Men zie de lijst van de ambten ter beschikking van H. H. M. in resol. St.-Gen. 1 Oct. 1661.

3) Resol. St.-Gen. 9 Juli 1659.

4) Resol. St.-Gen. 29 Maart 1710.

5) Memorie van de Gen. Rekenk. als voren. Van die postillons werd een niet tot het reizen gebruikt, maar was postknecht of dienaar van den postmeester in den Haag.

ordinaris boden en van tijd tot tijd assistent-boden. In het laatst der vorige eeuw waren er geene extra-ordinaris boden meer en liet men de assistent-boden uitsterven [1]).

De ordinaris boden genoten oudtijds nauwelijks vast tractement. In 1659 werd het van 40 tot 100 gulden 's jaars verhoogd [2]). In 1669 klom het tot 150 en in 1680 tot 250 gulden, welk bedrag sedert onveranderd bleef. Bovendien ontvingen zij nieuwejaren en andere douceurs [3]). Hun eigenlijk middel van bestaan vonden zij in het loon, dat hun voor iedere reis werd uitbetaald. Dit geschiedde naar een tarief, dat reeds in 1612 in gebruik was. Men zag toen de noodzakelijkheid in het te herzien, nadat de boden daarop hadden aangedrongen. De Raad van State maakte toen een nieuw tarief op, waarbij hoofdzakelijk dat voor de boden van Holland werd gevolgd. De Staten-Generaal keurden het goed [4]) en sedert dien tijd werd het als maatstaf aangenomen [5]). Toen het langzamerhand in onbruik was geraakt, maakte de Rekenkamer er in 1727 een nieuw op, met behulp van de aanteekeningen, die zij gedurende verschillende jaren omtrent het bedrag der bodeloonen had gehouden [6]). Dit tarief bleef tot aan het einde van de Republiek in gebruik [7]).

De ordinaris boden vormden eene vereeniging, die langzamerhand de inrichting van een gild had aangenomen. Als zoodanig hadden zij eene gemeenschappelijke kas. Sedert 1642 stortte de bode, die eene reis voor zijn beurt had gedaan, daarin een gedeelte van het daarvoor ontvangen loon [8]). In lateren tijd gold als regel, dat de bode van het loon dat hij voor iedere reis ontving, de helft aan de kas afstond, een $^1/_4$ behield voor de reiskosten en het andere $^1/_4$ voor zijne verteering. De bijeengebrachte gelden werden later gelijk verdeeld [9]).

---

1) Memorie als voren.

2) Resol. St.-Gen. 1 Maart 1659.

3) Memorie als voren.

4) Resol. St.-Gen. 31 Jan. 1612.

5) Later schijnt het loon der Hollandsche boden verhoogd te zijn geworden. Het gaf althans aan die van de Generaliteit in 1644 aanleiding om verhooging aan te vragen. H. H. M. stelden daarop in het volgende jaar een nieuw tarief vast, dat echter spoedig weder op verzoek van Holland en Zeeland werd ingetrokken. Resol. St.-Gen. 5 Aug. 1644, 17 Febr., 21 Febr. 1645.

6) Resol. Gen. Rekenkamer 28 Juli 1727.

7) Memorie als voren.

8) Resol. St.-Gen. 27 Dec. 1642.

9) Memorie als voren.

Toen het tractement der boden in 1659 tot 100 gulden was verhoogd, kende men aan de drie postmeesters ook eene jaarwedde van gelijk bedrag toe [1]). Nadat de drie tot een waren verminderd, bleef ook deze eene jaarlijksche bezoldiging van slechts 100 gulden genieten. Het vast inkomen van den postmeester had dus niet veel te beduiden. Toch had hij aanzienlijke kosten te dragen, want hij moest de noodige postillons en paarden in dienst houden, de eerste van liverei voorzien en de laatsten aankoopen en onderhouden, terwijl hij zich de zadels, toomen en valiezen moest aanschaffen. Om hem hierin te gemoet te komen, verstrekte de Generaliteit hem voor iederen postillon 9 en voor ieder paard 10 stuivers voor iederen dag, waarop zij niet op reis waren. De reizen werden den postmeester bij het uur betaald. Bij de berekening hiervan werd de afstand, dien men in het geheel af te leggen had, naar een vasten maatstaf in aanmerking genomen 2).

De boden en posten stonden oorspronkelijk onder het onmiddellijk toezicht van den Agent 3), totdat het in 1623 aan een daartoe ingestelden opziener of controleur der boden en posten van de Generaliteit werd overgedragen 4). Door de contrôle, welke deze ambtenaar in het belang van het Land uitoefende, werden de individueele belangen der ordinaris boden, waar het op eene behoorlijke verdeeling der reizen aankwam, niet genoegzaam behartigd. Daarom vergunden de Staten-Generaal hun in 1636 uit hun midden een deken en twee hoofdmannen te kiezen, die op dat stuk ook toezicht zouden voeren 5). Na verloop van eenigen tijd schijnt die mede-contrôle van deken en hoofdmannen weder in onbruik te zijn geraakt.

Hoe de posten en boden werden afgezonden en gecontrôleerd, werd het laatst vastgesteld bij een reglement, dat door de

---

1) Resol. St.-Gen. 9 Juli 1659.

2) Memorie als voren.

3) Instructie 1605. Bijlage IV.

4) Resol. St.-Gen. 22 Aug., 9 Oct. 1623. — Bij die gelegenheid werd voor dezen eene uitvoerige instructie door den Raad van State vastgesteld. Commissie- en Instructieboek van dien Raad 1588—1702, fol. 173. Aanvankelijk werd hem 20 stuivers daags toegelegd, maar reeds in 1625 bekwam hij eene jaarwedde van 500 gulden. Resol. St.-Gen. 8 Aug. 1625. Later plachten H. H. M. hem bovendien 200 gulden 's jaars voor buitengewone diensten uit te keeren. Memorie als voren.

5) Resol. St.-Gen. 10 Oct. 1636.

Staten-Generaal op 14 October 1651 werd uitgevaardigd [1]) en de volgende voorschriften bevat.

Alleen de griffier van H. H. M., de secretarissen van den Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer en, wanneer er een stadhouder was, diens secretaris waren bevoegd om de postmeesters en boden met het overbrengen van depêches te belasten. De reizen werden slechts tweemaal in de week, namelijk des Dinsdags en Vrijdags, ondernomen, tenzij er haast was, in welk geval ze ook op andere dagen konden aanvangen. Iedere bode en vermoedelijk ook iedere postmeester, zoolang er meerdere postmeesters waren, had zijn vaste beurt met betrekking tot de reizen, waartoe zij bevoegd waren. Om bij de hand te zijn werden de negen boden, die het naast aan de beurt waren, tusschen de huizen en comptoiren van den griffier van H. H. M., de secretarissen van den Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer en de huizen van de presidenten dier drie Colleges verdeeld, waar zij den geheelen dag moesten blijven. Zoo althans was de zaak tijdens het stadhouderloos bewind geregeld. De overigen pasten dagelijks de vergaderingen van genoemde colleges op, zoowel de algemeene als de commissoriale. Gaf de Griffier of een secretaris aan een bode of post eene depêche om bezorgd te worden, dan vervoegde deze zich bij de overige secretarissen om ook de brieven in ontvangst te nemen, welke zij aan hetzelfde adres wenschten af te zenden [2]). Bij den brief werd eene attestatie gevoegd, waarin de Griffier of Secretaris den naam van den bode, het adres en den dag der afzending vermeldde. Voor zijn vertrek liet de bode die attestatie door den controleur registreeren, hetgeen ook in de griffie of secretarie geschiedde, waaruit de depêche afging. Bij de bezorging moest de geadresseerde een recepis stellen, waarin tijd en plaats van ontvangst uitgedrukt moesten zijn. De postmeesters en boden leverden om de drie maanden bij de commiesen ter finantie van de Generaliteit hunne declaraties in, met de daarbij gevoegde attestaties, welke laatsten aan de ordonnantiën van betaling werden gehecht, die door den Raad van State geteekend werden, waarna de betaling door den Ontvanger der Unie volgde.

Uit hetgeen omtrent het verzenden per bode of postillon is medegedeeld, is gemakkelijk op te maken, dat dit zeer kostbaar

1) Resol. St.-Gen. 14 Oct. 1656.

2) Hij belastte zich dan ook met de brieven van personen, die in de Gen. colleges zitting hadden, en van den Ontvanger-Generaal.

was. Een enkele brief kostte licht een honderd gulden, die de uitgave van slechts weinige stuivers zou hebben veroorzaakt, indien men dien aan de gewone brievenpost had toevertrouwd. Van het laatste middel maakte de griffier van H. H. M. dan ook dikwijls gebruik, vooral toen het langzamerhand eene betere organisatie had verkregen [1]). Toch gaf hij in vele gevallen de voorkeur aan de verzending per bode. Zoo werden tot op het einde der vorige eeuw op die wijze alle depêches verzonden aan de Staten van de verschillende provincien, aan hunne gedeputeerden of gecommitteerde raden, aan de Admiraliteiten, aan de magistraten van de steden en in het algemeen aan alle colleges. Men handelde aldus uit een oogpunt van welvoegelijkheid, daar men het met de achtbaarheid dier autoriteiten in strijd achtte, haar brieven met de gewone post toe te zenden. Vermoedelijk werden ook de meeste brieven, die de Staten-Generaal uit het binnenland ontvingen, per bode aangebracht. Immers de kamerbewaarders van H. H. M. hadden slechts weinig aan briefport te betalen [2]). Voor de verzending van de brieven van en aan de buitenlandsche ministers van den Staat werd van de tusschenkomst van een bijzonderen ambtenaar gebruik gemaakt, die in 1657 den titel ontving van «Commissaris der publieke brieven van hare Ho. Mo. Ministers buiten 's Lands resideerende». In de wandeling heette hij commissaris van de uitheemsche depêches te 's Gravenhage. Aanvankelijk werd hij naar zijn moeite en arbeid beloond, totdat hij in 1659 een tractement van 1000 gulden 's jaars bekwam. Hij bracht de betaalde briefporten per declaratie in rekening [3]). Ook te Amsterdam had de Generaliteit een commissaris

---

1) Men zie over de inrichting der posterijen tijdens de Republiek: Kluit, Historia Federum Belgii federati pars II, p. 467—472.

2) Memorie als voren.

3) In de acten van commissie wordt dezen ambtenaar opgedragen: «om als commissaris de uitgaande brieven aan de ministers van den Staat buiten 's Lands te bestellen en hun behoorlijk adres te geven en de inkomende brieven van dezelve wederom waar te nemen». Tot commissarissen werden aangesteld:

Frank Bisdommer, wiens functiën geregeld werden bij resol. St.-Gen. 29 Maart 1657, zijn titel ontving bij resol. 21 Juni 1657 en zijn tractement bij resol. 8 Aug. 1659.

Jan Danckers bij resol. 22 April 1688.

Otto Koetsch bij resol. 16 Juli 1722.

Pieter le Clercq bij resol. 11 Jan. 1757.

Mr. *Martinus Gousset* bij resol. 24 Dec. 1759.

Johan Abraham Tinne, een van de twee eerste klerken van den Griffier, bij resol. 12 Maart 1788.

De Commissaris placht in verband met zijne ambtsbezigheden ook de persoonlijke

voor de uitheemsche depêches, wiens werkkring echter veel minder te beduiden moet hebben gehad dan die van zijn ambtgenoot in den Haag, daar hij eene jaarlijksche belooning van slechts 50 gulden ontving [1]).

belangen van de buitenlandsche ministers en van de meeste consuls gedurende hunne afwezigheid te behartigen. Bij het in dienst treden van Gousset echter nam de directeur van de buitenl. correspondentie die werkzaamheid van hem over. Gedrukt rapport 21 Mei 1790.

1) Nadat *Dirk Strycker* dien post dertig jaren lang had bekleed, werd hij in 1677 door zijn schoonzoon *Willem Clercq* opgevolgd. Resol. St.-Gen. 13 Febr. 1676, 24 Juli 1677. De latere commissarissen werden aangesteld:

Mr. *Cornelis Hop* bij resol. 23 Sept. 1681.

Arent van der Waeyen bij resol. 24 Aug. 1716.

Gualtherus Petrus Craayvanger bij resol. 4 Aug. 1767.

J. C. Hartsinck bij resol. 6 Dec. 1776.

XI.

De ordinaris Drukker en Leverancier.

Reeds vroegtijdig lieten de Staten-Generaal de placcaten, publicaties, ordonnanties op de gemeene middelen, muntevaluaties en andere acten, waaraan openbaarheid moest worden gegeven, drukken, zonder dat zij daarvoor een drukker in dienst hadden genomen. De Staten van Holland waren hen in dat opzicht voorgegaan. Reeds in 1578 hadden zij aan Albrecht Hendricxzoon te Delft, commissie als zoodanig verleend en sedert dien tijd waren door zijne tusschenkomst hunne wettelijke verordeningen in het licht verschenen. Zooals in zoo menige andere zaak, volgden de Staten-Generaal het door hen gegeven voorbeeld op. In 1591 namen zij hem tot hun ordinaris drukker aan, tegen gelijk loon, als hij tot nog toe van die van Holland had getrokken [1]). Zijn schoonzoon Hillebrant Jacobszoon van Wouw trad reeds in 1605 in zijne plaats, nadat Albrecht met goedvinden van de Staten-Generaal ten zijnen behoeve van zijne commissies en octrooien had afstand gedaan [2]). De ordinaris drukker voorzag H. H. M. niet alleen van het noodige drukwerk, maar leverde ook het papier en andere schrijfbehoeften, die ter griffie werden gebruikt. Toen eene ongesteldheid zijn uiteinde liet voorzien, bekwam Hillebrant in 1618 voor zijne weduwe en erfgenamen de vergunning, om na zijn dood zijne drukkerij met de daaraan verbonden leverantie voorloopig voor H. H. M. en de Generaliteit te bedienen [3]). Bij zijn overlijden maakte de weduwe van die toestemming gebruik en zette zij gedurende een reeks van jaren de werkzaamheden van haren echtgenoot ten dienste van de

---

1) Acte van de St.-Gen. 1591.
2) Resol. St.-Gen. 24 Febr. 1604.
3) Resol. St.-Gen. 4 Mei 1618.

Generaliteit voort. Toen haar dood hieraan een einde had gemaakt, gaven H. H. M. in 1661 aan haren zoon Hillebrant van Wouw commissie als ordinaris drukker. Bij die gelegenheid werd een reglement vastgesteld, dat een tarief inhield, waarnaar het drukwerk benevens het papier en andere schrijfbehoeften voortaan geleverd zouden worden [1]). Niet lang heeft Van Wouw de Staten-Generaal op die voorwaarden bediend. Had het drukken tot nog toe slechts gestrekt om de stukken, die men ter kennis van het publiek wilde brengen, te vermenigvuldigen, in 1669 besloot men dat middel te baat te nemen om het afschrijven te verminderen van die bescheiden, welke aan meerdere leden van de regeering moesten worden medegedeeld. Zooals bekend is, heeft die maatregel niet geheel aan het doel beantwoord. Toch was daarvan het gevolg, dat het drukken meer algemeen gebruikelijk werd en zijn daaraan o. a. de gedrukte resolutiën en nouvelles te danken. De Staten van Holland, die toen denzelfden weg hadden ingeslagen, hadden Jacobus Scheltus tot ordinaris drukker aangenomen, op de voorwaarden, die geregeld waren bij een contract, dat zij op 14 September 1669 met hem hadden aangegaan. Op den voet van hetzelfde contract werd hij nu ook door de Staten-Generaal voorloopig gemachtigd om hun van dienst te zijn [2]). In die voorwaarden werd in het volgende jaar eene kleine wijziging gemaakt [3]), maar overigens bleef die overeenkomst de maatstaf, waarnaar sedert het drukken voor de Generaliteit heeft plaats gehad. Spoedig werd aan Scheltus ook de levering van het papier en de schrijfbehoeften toegestaan [4]) en in 1671 van hem, zijne zetters, drukkers en andere bedienden de eed afgenomen [5]). De betrekking van Scheltus tot de Staten-Generaal

1) Resol. St.-Gen. 10 en 11 Oct. 1661. Commissieboek St.-Gen. 1659—1664, fol. 98. Met dit reglement stond blijkbaar in verband het redres op het stuk van de schrijfloonen en schrijfbehoeften van 13 Sept. 1661, waarvan hierboven bl. 45 is melding gemaakt.

2) Resol. St.-Gen. 24 Oct. 1669. Het contract van 14 Sept. 1669 komt voor in de resol. van Gec. Raden van dien dag. Daarbij werd bepaald, dat Scheltus voor het zetten en drukken naar het aantal regels en bladzijden beloond zou worden en betaling voor het daartoe noodige papier zou ontvangen, zonder dat hij verder iets in rekening mocht brengen.

3) Resol. St.-Gen. 22 Dec. 1670.

4) Resol. St.-Gen. 14 Nov. 1669.

5) Resol. St.-Gen. 24 Jan. 1671. Volgens het eedsformulier was het hem verboden eenig gedrukt stuk (met uitzondering van de placcaten) buiten schriftelijken last van de Staten-Generaal te verkoopen en was hij verplicht de vormen, waarmede secreete resolutiën gedrukt waren, te vernietigen.

schijnt lang haar voorloopig karakter te hebben behouden, want eerst in 1679 bekwam hij formeel commissie als ordinaris Landsdrukker en leverancier [1]). Op zijn verzoek volgde zijn zoon Paulus hem in 1694 op [2]). Toen deze in 1723 aftrad, werd hij door zijn zoon Jacobus vervangen [3]). Deze Jacobus Scheltus bewerkte in 1755, dat H. H. M. zijn zoon Paulus nevens hem tot drukker en leverancier benoemden, onder voorwaarde, dat bij het overlijden van den een diens ambt op den ander zou devolveeren [4]). Paulus werd echter reeds in 1757 uit den dienst van de Generaliteit ontslagen, toen hij aan zijn vader als drukker van de Staten van Holland was toegevoegd geworden. Hij werd nu door zijn broeder Isaac vervangen, zoodat deze nevens zijn vader als drukker en leverancier van de Generaliteit optrad, met het vooruitzicht van bij den dood zijns vaders alleen in die bediening te blijven [5]).

1) Resol. St.-Gen. 17 Juli 1679.
2) Resol. St.-Gen. 11 Aug. 1694.
3) Resol. St.-Gen. 8 April 1723.
4) Resol. St.-Gen. 29 April 1755.
5) Resol. St.-Gen. 26 Aug. 1757.

XII.

De Solliciteurs, Procureurs en Kamerbewaarders.

Alle personen en colleges, die zich in hun bijzonder belang wendden tot de Staten-Generaal, plachten van de tusschenkomst van praktizijns gebruik te maken, die tegen belooning voor de bewezen diensten, de rekesten opmaakten en inleverden en de zaken verder voor hen behandelden. Dit had zoowel bij proces- als andere zaken plaats. Zulke «solliciteurs», die van dat werk een beroep maakten, komen reeds gedurende het tijdperk, waarin de Staten-Generaal te Brussel vergaderden, voor en in latere jaren waren er steeds meerdere, die dat bedrijf bij H. H. M., den Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer te gelijk uitoefenden. In 1647 en 1655 zag men de noodzakelijkheid in ze te beëedigen en eene instructie voor hen vast te stellen [1]), maar de gecommitteerden, die hieromtrent eene voordracht moesten doen, hebben zich niet van die taak gekweten. In 1675 ging men er toe over zes personen als procureurs te admitteeren, die, met uitsluiting van ieder ander, de rechtszaken, bij de Staten-Generaal aanhangig, zouden behandelen, waartoe aan elk hunner afzonderlijk commissie werd verleend [2]). Nadat in 1686 de vorm en indiening van de rekesten nader geregeld waren [3]), verzochten de zes procureurs in 1690 om alle rekesten te mogen indienen en de daarop af te geven depêches in ontvangst te mogen nemen, zoowel die van judicieelen als van anderen aard, zoodat voortaan alle andere practizijns of solliciteurs uitgesloten zouden zijn. H. H. M. maakten hiertegen bezwaar, omdat zij krachtens hunne commissie alleen gerechtigd waren om de justitieele zaken te

1) Resol. St.-Gen. 5 Oct. 1647, 27 Febr. 19 Aug. 1655.
2) Resol. St.-Gen. 15 Mei 1675.
3) Resol. St.-Gen. 13 April 1686.

behandelen. Zij omschreven nauwkeurig welke judicieele acten door hen konden worden gepostuleerd en bepaalden, dat de rekesten om die te verkrijgen alleen door hen zouden worden geteekend, waardoor evenwel geen afbreuk mocht worden gedaan aan de agenten, die colleges, steden en corporaties in zaken, hen betreffende, plachten te bedienen [1]). De geadmitteerde procureurs bleven nevens de solliciteurs ook na dien tijd de bijzondere belangen van particulieren en colleges behartigen. Het getal van zes procureurs bleek echter onvoldoende te zijn. Daarom werden er van tijd tot tijd ook extra ordinaris procureurs aangesteld [2]), totdat men in 1761 de zes gewone procureurs vermeerderde tot acht [3]).

Nauw verwant aan den werkkring van de procureurs was die van de «deurwaarders van de kamer van H. H. M.», die in de wandeling kamerbewaarders werden genoemd.

Zooals bekend is, werd in 1584 door de Staten-Generaal voor het eerst een «huissier» aangenomen [4]). Spoedig werd aan dezen een tweede toegevoegd en reeds in 1594 kwam er een derde bij [5]). Later echter werd het getal weder op twee gebracht, hetwelk sedert het gewone bleef.

Reeds bij de instelling van het ambt waren de verplichtingen tweeledig. De Kamerbewaarder moest niet alleen het vertrek van H. H. M. gereed maken en in orde houden maar ook «alle de weten ende insinuatien» doen, waarmede hij namens de vergadering belast werd [6]). In dat laatste opzicht alleen verdient het ambt hier eene nadere beschouwing. In 1656 werd verstaan, dat de kamerbewaarders uitsluitend gerechtigd waren tot het exploiteeren van de resolutiën, door H. H. M. in rechtszaken genomen. Toen de procureurs, welke die zaken behandelden, elkander over en weder die resoluties ter hand stelden, zonder ze door hunne tusschenkomst te insinueeren, verklaarden de Staten-Generaal in 1657, dat alle exploiten en insinuaties, die niet door de kamerbewaarders waren gedaan, nietig zouden zijn. Langzamerhand werden die bepalingen al meer en meer door de procureurs over-

1) Resol. St.-Gen. 28 Oct. 1690.
2) Resol. St.-Gen. 23 Dec. 1754.
3) Resol. St.-Gen. 31 Maart 1761.
4) Zie hierboven bl. 35.
5) Resol. St.-Gen. 10 Aug. 1594.
6) Zie hierboven bl. 36.

schreden. De Generaliteitsvergadering vernieuwde daarom in 1672 de voorschriften, die zij in 1656 en 1657 had gegeven, en bepaalde voorts, dat geene verzoeken van de procureurs zouden worden aangenomen, dan wanneer zij lieten blijken, dat de daaraan voorafgegane resoluties door de kamerbewaarders waren geinsinueerd 1).

Boven hunne emolumenten genoot iedere kamerbewaarder eene vaste bezoldiging, die van 20 stuivers daags tot 1000 gulden 's jaars is geklommen 2).

Van de kamerbewaarders is wel te onderscheiden de « opwachter voor de deuren van de griffie », welke post in 1653 werd ingesteld 3). Deze was verplicht zorg te dragen, dat alleen de gedeputeerden, de Griffier, Commies, Agent en de gezworen klerken tot de griffielokalen werden toegelaten. In 1657 werd een vertrek in de nabijheid voor hem in orde gemaakt 4). Hij placht bovendien het archief in orde te houden en bij het zoeken naar retroacta behulpzaam te zijn 5).

---

1) Resol. St.-Gen. 13 Dec. 1672.

2) Eerst werd aan ieder 20 stuivers daags toegelegd. Resol. St.-Gen. 10 Aug. 1594. Die bezoldiging werd vervolgens tot 400 gulden 's jaars verhoogd. Resol. St.-Gen. 4 Sept. 1599. Later genoten zij 550 gulden, opdat hunne jaarwedde zou overeenkomen met die van hunne ambtgenooten bij den Raad van State. Resol. St.-Gen. 8 Juni 1624. Deze werd weder tot 700 gulden verhoogd. Resol. St.-Gen. 15 Sept. 1655. In de vorige eeuw bedroeg het ordinaris tractement 1000 gulden. Aanteekening in een alphabetisch register van retro-acta.

3) Resol. St.-Gen. 11 April 1653.

4) Resol. St.-Gen. 28 Dec. 1657.

5) Resol. St.-Gen. 30 April 1748.

XIII.

De Beambten van het Generaliteits Klein-Zegel.

De zegelbelasting, thans bij de meeste beschaafde naties in gebruik, is van zuiver Nederlandschen oorsprong [1]). In 1623 deelde een commies van de finantie van Holland, Johannes van den Broeck, aan de Staten-Generaal mede, dat hij een middel had uitgevonden om aan geld te komen, dat voor de ingezetenen niet bezwarend was. Nadat eenige gecommitteerden hem daarover hadden gehoord, werd hem en zijnen nakomelingen bij acte van 28 April eene jaarlijksche toelage van 3000 gulden toegezegd, voor het geval dat H. H. M. het voorgestelde middel aannamen en in praktijk brachten. Daarop schijnt Van den Broeck zijne uitvinding bekend te hebben gemaakt. Althans de Staten-Generaal beraadslaagden over zijn voorstel, «raeckende het segelen met een cleyn cachet van alle contracten, obligatien enz. voer een cleyn recht», maar kwamen tot geen besluit, daar men een nader onderzoek wenschelijk achtte. Ook later, toen hij verzocht, dat aan de acte zekere uitbreiding zou worden gegeven, werd de beslissing opgehouden [2]). H. H. M. konden dus niet goed van het nut der zaak overtuigd worden. De Staten van Holland waren van een ander gevoelen. Na in hetzelfde jaar gedurig daarover gebesogneerd te hebben, vaardigden zij op 13 Augustus 1624 het placaat uit, waarbij het middel van het klein zegel in hunne provincie werd ingevoerd [3]). Van den Broeck werd zelf met het

---

1) Naar aanleiding van hetgeen Boxhorn hieromtrent heeft medegedeeld, werd dit reeds vermoed door Mr. A. D. van Assendelft de Coningh, in zijne te Leiden in 1874 verdedigde dissertatie: «De aard en ontwikkeling der zegel-, registratie- en successierechten in Frankrijk, Engeland en Nederland.»

2) Resol. St.-Gen. 25 April, 28 April, 13 Juli, 15 Sept. 1623.

3) Resol. Staten van Holland 1623 en 1624.

in werking brengen daarvan belast [1]). Toen na verloop van tien jaren de proef goed geslaagd bleek te zijn, besloten de Staten-Generaal dit middel van belasting ook voor de Generaliteit voor te schrijven. De ordonnantie daarop werd op 18 Mei 1635 voor goed vastgesteld [2]). Zij werd later door andere ordonnantiën vervangen, waarvan de laatste was die van 2 November 1695 [3]).

Het recht werd geheven van allerlei acten en geschriften, alle nauwkeurig in de ordonnantiën aangewezen. Als kenmerk, dat het recht was voldaan, moest ieder stuk van het klein zegel voorzien zijn, waarop het Generaliteitswapen was afgebeeld [4]). Daartoe moesten de papieren en francijnen in blanco gezegeld worden, dus voordat ze werden beschreven. Men bevestigde met pap een papieren ruit op den rand van het stuk en sloeg daarop den stempel door middel van een manuaal af. Later bediende men zich van zulke ruiten alleen bij francijnen en sloeg men op papieren den stempel direct af [5]).

Het zegelen had plaats door tusschenkomst van den commissaris van het middel van het klein zegel, die tevens aan het hoofd van de gansche administratie stond. Een controleur was

---

1) Dit blijkt uit zijne instructie als commissaris van het klein zegel, gelijktijdig met het placaat op 13 Aug. 1624 door de Staten vastgesteld.

2) Resol. St.-Gen. 13 April, 18 Mei 1635.

3) De ordonnantiën, zoowel die voor Holland als voor de Generaliteit, zijn opgenomen in het Groot Placaatboek.

De Staten-Generaal hebben zich ten opzichte van Van den Broeck zeer ondankbaar betoond, door de jaarlijksche toelage niet uit te keeren, waartoe zij zich verbonden hadden. Toen hij zich hierover in 1648 beklaagde, stelden zij zijn rekest in handen van eene commissie, die in haar schriftelijk rapport van 8 Maart verklaarde de zaak niet anders te kunnen opvatten, dan dat H. H. M. verplicht waren de belooning, «by soo solemneele acte belooft», te voldoen. Hij overleed spoedig daarna op 5 Juli en de Staten-Generaal bleven in gebreke. Vruchteloos wendde zijne dochter Wendelina zich in 1675 tot de vergadering om de termijnen, die sedert den sterfdag haars vaders verschenen waren, te mogen ontvangen. De zaak werd, door haar commissoriaal te maken, op de lange baan geschoven. Resol. St.-Gen. 7 Juni, 30 Sept. 1675. Toen andere nakomelingen van Van den Broeck in 1728 een dergelijk aanzoek deden, werd het eenvoudig afgewezen. Resol. St.-Gen. 3 Nov. 1728.

4) Zooals uit het ontstaan van dat middel is gebleken, had men daarmede geen ander doel dan om zekere acten te belasten, niet om door aanhechting van het zegel daaraan rechtskracht te verzekeren. De Staten van Holland gaven dus geene juiste voorstelling van de zaak, toen zij in hun placaat van 13 Aug. 1624 het laatste als motief voor de invoering opnoemden, met beroep op hetgeen in naburige staten gebruikelijk was. Vermoedelijk handelden zij aldus om de belasting, als eene nieuwigheid, des te gemakkelijker ingang te doen vinden.

5) Memorie van de Gen. Rekenkamer, z. d. achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790.

daarbij aanwezig. Het manuaal stond in een daartoe door den Commissaris gehuurd huis, waarin zich ook de kast bevond, waarin men de stempels bewaarde en waarvan de sleutel onder den Raad van State berustte. Dagelijks ging de Controleur dien sleutel halen, opende daarmede de kast en overhandigde de stempels aan den Commissaris. De blanco's werden door de dienaars tot het manuaal (ook wel kloppers genaamd) geteld, gevouwen en gereed gemaakt, onder het manuaal gebracht en, na gezegeld te zijn, ingepakt. De Controleur, die hierop toezag, stelde ze den Commissaris ter hand, die ze afgaf of verzond. Het zegelen geschiedde op de papieren en francijnen, welke daartoe werden aangeboden, of de Commissaris leverde ze zelf, in welk geval hem de waarde vergoed moest worden. Van de verrichte werkzaamheden hield deze boek, evenals de Controleur, beide onder de verplichting van rekening en verantwoording.

Volgens de oorspronkelijke bedoeling waren de griffiers en secretarissen van de Generaliteits colleges en van de plaatselijke gerechten en besturen in de Generaliteitslanden met de collecte van het zegelrecht belast. Na van den Commissaris de gezegelde blanco's bekomen te hebben, moesten zij ze beschikbaar houden voor de personen onder hun ressort, die ze noodig hadden, van hen het verschuldigde recht innen en het geldelijk bedrag storten bij de ontvangers van de gemeene middelen. Als collectloon zouden zij den twintigsten penning genieten. In de praktijk ontwikkelde zich echter een andere toestand, die door de latere ordonnantiën bevestigd werd. Voor ieder district werden beambten aangesteld, die gezegelde blanco's van den Commissaris ontvingen, tegen betaling aan hem van het daarvoor verschuldigde recht. Na het zegel geteekend of geparapheerd te hebben, gaven zij tegen betaling die blanco's aan de griffiers, secretarissen, notarissen, procureurs en andere personen onder hun ressort af, voor welke distributie en collecte zij met den twintigsten penning werden beloond. Op de collecte, de verantwoording daarvan en de naleving der ordonnantiën hield de Commissaris toezicht [1]).

Reeds bij de invoering van het klein zegel werden er bijzondere collecteurs ingesteld voor de stukken, die voor de administratie van de in den Haag gevestigde Generaliteits colleges en voor de

1) Deze bijzonderheden zijn ontleend aan de instructiën der beambten, in verband met de ordonnantiën op het klein zegel beschouwd. Men zie ook resol. St.-Gen. 19 Juli, 30 Juli 1635.

personen, die met deze in aanraking kwamen, benoodigd waren. Zij voerden den titel van Teekenaar van de blanco's en distributeur van het Generaliteits klein zegel in den Haag. Gewoonlijk waren er twee, totdat in 1662, toen de een wegens wangedrag was ontslagen, aan den ander commissie voor de geheele collecte werd verleend [1]). Sedert dien tijd is de toestand op dien voet gebleven [2]).

Toen bij ampliatie van de oudste ordonnantie op het klein zegel in 1639 bepaald werd, dat dit recht ook gevorderd zou worden van de binnen- en buitenlandsche paspoorten der convooien en licenten [3]), besloot men het zegel op die stukken in het comptoir van den Commissaris door een vertrouwd persoon te doen teekenen of parapheeren, die voor dien arbeid met een jaarlijksch tractement zou worden beloond. Die beambte voerde den titel van Teekenaar van het Generaliteits klein zegel op de paspoorten der convooien en licenten [4]). Daar sedert 1733 in de commissies van zijne opvolgers die bijvoeging niet meer voorkomt, is het te vermoeden, dat deze ook tot het teekenen van andere stukken dan paspoorten werden gebruikt [5]).

Tusschen de Staten-Generaal en den Raad van State was er gedurig geschil, aan wie de aanstelling van de beambten van het Generaliteits klein zegel toekwam, welke zaak in 1661 in het voordeel van eerstgenoemden werd beslist, toen zij op de lijst van de ambten, ter beschikking staande van H. H. M., werden gebracht [6]).

De werkzaamheden van den Commissaris, den Controleur en de dienaars tot het manuaal waren geregeld bij instructiën, die op 18 Mei 1635 zijn vastgesteld [7]).

De Commissaris genoot als tractement oorspronkelijk 800 gulden

---

1) Resol. St.-Gen. 19 Juli, 30 Juli, 31 Aug., 17 Sept., 29 Oct. 1635, 18 Juli 1658, 21 Oct. 1659, 7 Juni 1662.

2) Resol. St.-Gen. 9 Oct. 1677, 10 Febr. 1721, 11 Sept. 1730, 21 Aug. 1731, 12 Oct. 1756, 17 Jan. 1763, 14 April 1788. Alleen werd in 1662 aan Johan van Jerusalem toegestaan van de machtiging, hem door den Raad van Braband verleend, gebruik te maken, om de zegels te teekenen en distribueeren, die voor dien Raad in aanmerking kwamen. Resol. St.-Gen. 19 Juli 1662, 9 Oct. 1677.

3) Groot Placaatboek dl. I, kol. 2238.

4) Resol. St.-Gen. 23 Mei 1639. Commissieboek St.-Gen. 1626—1639, fol. 298 v°. Resol. St.-Gen. 18 Mei 1678, 10 Jan. 1684.

5) Resol. St.-Gen. 17 Febr. 1733, 28 Maart, 4 April 1788.

6) Resol. St.-Gen. 1 Oct. 1661.

7) Acteboek St.-Gen. 1630—1635.

's jaars, later verhoogd tot 1000 en in 1686 tot 1200 gulden. Bovendien werden hem 200 gulden vergoed aan huur van het huis, waarin het manuaal was geplaatst.

De Controleur en de Teekenaar hadden aanvankelijk ieder eene jaarwedde van 400 gulden, die in 1665 voor beide verhoogd werd tot 700 gulden.

De dienaars tot het manuaal of kloppers, drie en later vier in getal, bekwamen aanvankelijk dezelfde bezoldiging als hunne ambtgenoten in de provincie Holland. Later hadden zij ieder 500 gulden tractement.

De teekenaar en distributeur in den Haag bracht voor zijne collecte den twintigsten penning in rekening [1]).

1) Instructiën voor den Commissaris, Controleur en dienaars. Resol. St.-Gen. 18 Mei 1678. Memorie van de Gen. Rekenk. z. d. achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790.

XIV.

Het Stelsel der Resoluties en Depêches.

Met het werk, dat ter griffie verricht werd, zijn wij reeds eenigermate bekend geworden, nu wij hebben nagegaan, welke ambtenaren aan die instelling waren verbonden. Daar het onze belangstelling vordert, voor zoover het sporen in het archief heeft achtergelaten en de inrichting van het laatste daaraan te danken is, zullen wij het thans opzettelijk uit dat oogpunt beschouwen. Eerst zal de redactie der resoluties en depêches en in de volgende hoofdstukken de registratuur en de deponeering der oorspronkelijke stukken behandeld worden.

Reeds vroeger is ons gebleken, hoe er in de vergadering van de Staten-Generaal beraadslaagd werd [1]). Eene resolutie kwam daar tot stand door de «propositie», waarbij eene zaak in «deliberatie» werd gebracht, de daarop volgende «adviezen» van de provinciën en de «conclusie» van den President na opneming van stemmen. De Griffier was aanwezig om haar in schrift te brengen. Oorspronkelijk moesten de resoluties nog vóór het einde der zitting worden voorgelezen [2]). In 1584 bepaalde men, dat de Griffier iedere resolutie, zoodra zij was opgesteld, zou voorlezen, opdat zij in de redactie, die hij daaraan had gegeven, zou kunnen worden gearresteerd, hetgeen moest plaats hebben, voordat men tot de behandeling van eene andere zaak overging [3]). Hieruit blijkt, dat de resolutie terstond werd opgeteekend. De

1) Zie hierboven bl. 19.

2) Reglement van orde 27 Maart 1577 bij Gachard, Actes t. I. p. 440

3) «Is noch gheresolueert, dat voortaen alle de resolutien die bij de Generale Staten ghenomen ende te boecke ghestelt worden, voor het arresteren vande selve, sullen voorghelesen worden aleer eenighe andere saken voor te nemen ofte adviseren op pene van den greffier te verbeuren telcke reijse ses stuuers.» Resol. St.-Gen. 15 Febr. 1584.

Griffier had tengevolge hiervan weinig tijd om zich met de redactie bezig te houden. Deze was dan ook dikwijls zeer onvolkomen en in ieder geval werden daarbij geene vaste regels in acht genomen. Langzamerhand kwam hierin verbetering, vooral onder den invloed van het in 1637 genomen besluit om de resoluties in de volgende vergadering te resumeeren [1]). Van toen af las de Griffier de resoluties eerst in het begin der volgende zitting voor, waarna zij op nieuw in stemming [2]) werden gebracht en goedgekeurd. Van het feit, dat die resumtie had plaats gehad, werd aan het hoofd van de notulen van iederen dag aanteekening gehouden. Tengevolge van deze regeling behoefde de Griffier de resoluties niet meer terstond te redigeeren en kon hij aan de redactie grootere zorg besteden. Deze werd hierdoor niet weinig verbeterd en langzamerhand ontwikkelde zich hieruit eene eenvormige redactie. Volgens zijne instructie mocht de Griffier niets anders opnemen dan de propositie, de adviezen en de conclusie. Gewoonlijk vatte hij de zaak volgender wijze op. Voor de conclusie plaatste men den korten inhoud van hetgeen door de propositie in deliberatie was gebracht, hetwelk in de meeste gevallen een ingekomen stuk was of het daarover uitgebrachte rapport. Tusschen beide werd de vaste formule ingevoegd: «Waarop gedelibereerd zijnde is goed gevonden en verstaan.» Eene resolutie in dien vorm opstellen noemde men eene resolutie extendeeren. Aan het slot der conclusie werden niet de afwijkende adviezen vermeld. Alleen dan wanneer eene provincie zich door het besluit der meerderheid bezwaard gevoelde, deed zij daartegen «aanteekening». Zij protesteerde namelijk en aan het slot van de conclusie werd van dat protest aanteekening gehouden. In 1646 werd verstaan, dat men zulk een protest schriftelijk moest inleveren, hetzij in dezelfde vergadering, hetzij tijdens de resumtie, opdat het door den President voorgelezen en vervolgens genotuleerd zou kunnen worden 3).

1) «Oock is volgens 't advis van sijn meerhooghgem: Hoogheit goetgevonden ende verstaen, dat ter Vergaderinge van hare Ho. Mo. als ook in den Raed van State de dagelijxe resolutien, inde volgende sessien sullen geresumeerd worden». Resol. St.-Gen. 13 Mei 1637. Volgens Aitzema, Saken van Staet en Oorlogh dl. II bl 490, werd deze beschikking genomen, «als zijnde bevonden dat door practijcke ende collusi van den Presiderende ende van den Griffier, veel Resolutien sub ende obreptive door sluijpen konden, zonder kennisse van de Vergaderinge».

2) Bijvoegsels en Aanmerk. op het XIII Deel van Wagenaar bl. 64.

3) Resol. St.-Gen. 14 Sept. 1646.

De meeste zaken werden niet in eens afgedaan. Doorgaans ging aan de resolutie, welke de eindbeslissing inhield, eene vroegere vooraf, waarbij de zaak commissoriaal werd gemaakt of zij door sommige of alle provincies werd «overgenomen» om daaromtrent het gevoelen der «principalen» te vernemen.

Sedert het midden der zeventiende eeuw, onder het griffierschap van Ruijsch, werd het gebruikelijk, in den aanhef der resoluties twee soorten van stukken voluit op te nemen (insereeren). Aldus handelde men met de provinciale resoluties, welke consenten in den staat van oorlog inhielden of waarbij geadviseerd werd over zaken, die door de provincie waren overgenomen. Vermoedelijk werden die besluiten door de gedeputeerden der provincies in de vergadering gebracht en daar eerst aan den President overhandigd. Op dezelfde wijze ging men te werk met de memorialen van uitheemsche gezanten, die van dat middel gebruik maakten om in gewichtige zaken rechtstreeks met H. H. M. te onderhandelen. Zij gaven ze zelve over aan den President en bekwamen later eene extract-resolutie, waarbij hun de beschikking der vergadering werd bekend gemaakt [1]).

Wat hierboven is medegedeeld, gold zoowel van de ordinaris als van de secreete resoluties. Alleen in zoo verre was er verschil, dat de resumtie van resoluties, in secreete besognes en conferenties genomen, gewoonlijk werd nagelaten [2]).

In den oudsten tijd, toen de redactie der resoluties nog onvolkomen was, placht men haren inhoud mede te deelen:

1°. door het schrijven van een brief, die aan het daarop gestelde adres werd verzonden.

2°. door het opmaken van eene acte, die aan de betrokken persoon of autoriteit werd overhandigd.

1) Volgens Wicquefort, l'Ambassadeur liv. II Sect. 3 p. 23, was het onderhandelen bij memoriaal slechts voor weinige jaren verplichtend gesteld, omdat zekere diplomaat wel eens leugenachtige verklaringen gaf van hetgeen hij aan den President of een lid der vergadering mondeling verzekerd had. Denkelijk bedoelt hij den graaf d'Avaux. Toen deze in 1681 bescheid verlangde op hetgeen hij aan den President had bekend gemaakt, verzochten H. H. M. hem zich schriftelijk tot hen te adresseeren, er bij voegende «dat haer Ho. Mo. al van voor seer veel jaren hebben moeten resolveren .geen deliberatien te houden ofte aen te stellen over discoursen, die in saecken van gewichte ende importantie souden mogen vallen tusschen eenige Heeren uytheemsche Ministers ende eenige Heeren Gedeputeerden van haer Vergaderinge off den President van dien, omdat men menichmael bevonden heeft, dat men den anderen in die discourssen dickmaels niet al te wel verstaen ofte begrepen hadde». Resol. St.-Gen. 1 Oct. 1681.

2) Zie hierboven bl. 26.

Beide — de brieven en de acten — werden «ter ordonnantie van de Staten-Generaal» door den Griffier onderteekend.

De brieven werden in de vormen, die daarvoor algemeen in gebruik waren, opgesteld en waren aan het einde gedagteekend. In de acte werd het beslotene als eene handeling van de Staten-Generaal voorgesteld [1]). De redactie daarvan verschilde somtijds weinig van de geboekte resolutie, maar in acten, die niet als apostil werden aangewend, werd de inhoud der resolutie meestal beter uitgewerkt. Voor de conclusie plaatste men dan een aanhef, waarin doorgaans de korte inhoud van het ingekomen stuk, waarover beraadslaagd was, werd opgenomen. Bestond de conclusie uit meerdere artikelen, zoodat zij niet eene doorloopende periode vormde, dan werd somtijds de gewone aanhef weggelaten en boven de artikels een opschrift of titel gesteld, die den aard van het stuk aanduidde. Dit was o. a. altijd bij de instructiën het geval. Alle acten sloten met de vermelding van den dag der vergadering, waarop de handeling was «gedaan» of de acte zelve was «gegeven».

Iedere acte maakte een geschrift op zich zelf uit. Had men echter naar aanleiding van een rekest eene beschikking genomen, dan werd de acte op den kant van het rekest gesteld en, zoo de zaak daarbij werd afgedaan, het rekest aan den suppliant teruggegeven. Men noemde zulk eene acte een apostil, ook wel appointement, welke laatste benaming vooral bij rechtszaken gebruikelijk was. Ook memories, remonstranties enz., die uit een aantal artikelen bestonden, werden op dezelfde wijze beantwoord. Men teekende dan naast ieder artikel de daarop betrekking hebbende beschikking aan.

In de middeleeuwen was het zegel het middel om de echtheid van een geschrift te verzekeren en daardoor aan het stuk bewijskracht te verleenen. Later kwam daarnaast de handteekening in gebruik, die langzamerhand het zegel verdrong. Van publieke autoriteiten was echter het zegel meer algemeen bekend dan de handteekening. Daarom gingen zoodanige autoriteiten voort de geschriften te bezegelen, waarvan te voorzien was, dat daarvan in het publiek verkeer gebruik zou worden gemaakt. Aldus handelden ook de Staten-Generaal. Zij vaardigden geschriften uit, die, behalve met de handteekening van den Griffier, met het

---

1) B. v. De Staten-Generaal declareeren, remonstreeren, consenteeren, authoriseeren, ordonneeren enz.

zegel of cachet van den Staat werden voorzien. Tot de zoodanige behoorden:

1°. de geschriften, wier inhoud voor het publiek bestemd was. Van dien aard waren de algemeene landswetten, die in den vorm van placaten werden uitgevaardigd.

2°. de geschriften, opgemaakt ten behoeve van particulieren en autoriteiten om tegenover derden als bewijs te kunnen dienen van eene beschikking, hen betreffende.

Bedoelde stukken werden somtijds in den vorm van eene gewone acte opgesteld, maar meestal koos men de redactie, die daarvoor het meest geschikt was, namelijk die van een open brief (lettres patentes), hoewel men ze alle acten noemde.

Zooals reeds gemeld is, ontwikkelde zich langzamerhand, vooral onder den invloed van de in 1637 ingevoerde resumtie op den volgenden dag, eene betere redactie van de geboekte resolutiën. Men begon toen de resolutiën als extract uit het register, waarin zij geboekt waren, uit te geven en liet die door den Griffier «ter ordonnantie van de Staten-Generaal» onderteekenen [1]. Die extracten verdrongen het eerst de acten, waardoor de inhoud der resolutiën werd medegedeeld. Zulke acten kwamen steeds zeldzamer voor. Van deze geraakten de ordonnantiën van betaling, tengevolge van eene opzettelijke regeling, reeds in 1624 in onbruik, daar zij van toen af door den Raad van State werden gedepêcheerd. De instructiën en reglementen werden echter in stand gehouden. Ook was dit nog lang met de apostillen het geval. In het midden der zeventiende eeuw begonnen deze laatste echter al meer en meer voor extract-resolutiën plaats te maken, totdat zij in de volgende eeuw meerendeels, zoo niet geheel, buiten gebruik werden gesteld. Ook op de redactie der brieven oefende de invoering der extract-resolutiën invloed uit. Werd vroeger de inhoud eener resolutie geheel in den vorm van een brief omgezet en uitgewerkt, sedert het einde der zeventiende eeuw bepaalde men er zich steeds meer toe eene extract-resolutie toe te zenden en daarbij eene begeleidende missive te voegen, die eenvoudig naar dat extract verwees [2]. Slechts dan, wanneer eene zaak uitvoerig moest worden uiteengezet, schreef men opzet-

1) Zulke extracten waren wel reeds lang voor 1637 bekend, maar kwamen toen nog weinig voor en werden waarschijnlijk slechts bij zaken van ondergeschikt belang aangewend.

2) Zelfs dan, wanneer in de resolutie bepaald was, dat iemand door een brief van den inhoud daarvan in kennis zou worden gesteld, ging men op die wijze te werk.

telijk nog een brief, hetgeen men bovendien uit welvoegelijkheid bleef doen, wanneer men zich wendde tot vorsten en hooggeplaatste autoriteiten, ten wier opzichte men eene bijzondere beleefdheid wilde in acht nemen. Alleen op de acten onder zegel en cachet bleef de invoering der extract-resolutiën zonder uitwerking, daar deze nooit met het zegel of cachet werden gesterkt. Zij bleven evenals vroeger voortbestaan en werden nu in tegen stelling met de extracten en brieven uitsluitend acten genoemd. Eene acte depêcheeren was toen eene acte onder zegel en cachet uitgeven.

Men ziet uit dat alles, dat de uitgaande stukken van de Staten-Generaal oorspronkelijk onderscheiden kunnen worden in:

1°. brieven;

2°. acten en apostillen;

3°. acten onder zegel en cachet;

en dat daarvoor langzamerhand de volgende onderscheiding in de plaats trad:

1°. extract-resolutiën;

2°. brieven;

3°. acten (onder zegel en cachet).

De uitgaande stukken werden in het algemeen depêches genoemd. Het opmaken daarvan heette depêcheeren. Daar de depêches voortsproten uit de resolutiën, werden de laatste als de grondslag voor de eerste aangemerkt. Werd de resolutie niet bij extract medegedeeld, dan werd daarin uitgedrukt, dat er een brief zou worden geschreven of eene acte gedepêcheerd. In verband hiermede droegen de depêches steeds de dagteekening der resolutiën.

Aanvankelijk werd de redactie van de depêches geheel aan den Griffier overgelaten. Gewichtige of uitvoerige acten en brieven alleen werden als concept ter vergadering ingediend en bij afzonderlijke resolutiën vastgesteld. In 1584, gelijktijdig met de bepaling omtrent het voorlezen der resolutiën, verstond men, dat de Griffier geene brieven zou depêcheeren, dan nadat ze geparapheerd waren door den fungeerenden president [1]), welk voorschrift in de praktijk op alle depêches is toegepast [2]). Die paraphure be-

---

1) «Is gheresolveert dat voortaen gheene brieven van de generaliteyt en sullen gedepescheert worden bij den greffier, sonder geparapheert te zijne by den president by tyde zynde». Resol. St.-Gen. 15 Febr. 1584.

2) Hoe de depêches, voortkomende uit resolutiën, in secreete besognes genomen, werden geparapheerd, is reeds hierboven bl. 27 medegedeeld.

In 1672 werd de Griffier gemachtigd «alle de depêches alleen zynde commissoriaal,

stond uit de handteekening van den president der week met achtervoeging van V[t]. (vidit) en werd gesteld aan het slot van den tekst boven de formule: «Ter ordonnantie» enz., waaronder de Griffier teekende. Blijkbaar strekte zij tot bewijs, dat de President van den inhoud had kennis genomen en nagegaan dat de depêche overeenkwam met de resolutie, waaruit zij was voortgesproten. Nadat in 1637 het resumeeren van de resolutiën op den volgenden dag was ingevoerd, besloot men in 1646 ook de uitgaande brieven voortaan te resumeeren [1]). Van dat oogenblik af werden aan het hoofd van de notulen van iederen dag alle depêches opgegeven, die ter vergadering waren geresumeerd. Sedert 1650, bij het optreden van den griffier Ruijsch, liet men die opsomming na en bepaalde men zich tot de eenvoudige vermelding van het feit, dat de depêches, uit de resolutiën der vorige vergadering voortspruitende, waren geresumeerd. Natuurlijk vertraagde dit resumeeren van de resolutiën en depêches op den volgenden dag de expedieering der depêches. In spoed vereischende zaken kon dit ongeriefelijk zijn. Daarom werd er dikwijls aan het slot eener resolutie bepaald, dat zij zonder resumtie zou worden uitgegeven.

Na aldus de resolutiën en depêches in het algemeen en in haar onderling verband te hebben beschouwd, moeten wij nog in het bijzonder onze aandacht vestigen op de brieven en de acten onder het zegel en cachet, als in lateren tijd nevens de extract-resolutiën de hoofdsoorten der depêches uitmakende.

In de brieven, waardoor de Staten-Generaal met binnen- en buitenlandsche autoriteiten in aanraking kwamen, nam men nauwkeurig de vormen in acht, die strookten met de verhouding, waarin deze tot H. H. M. stonden. Langzamerhand ontwikkelden zich hierin vaste regels, die tot zekere eenvormigheid leidden. Naar hunne inrichting kunnen de brieven in twee soorten worden onderscheiden. Sommige voerden aan het hoofd: «De Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden» en werden aan het einde

---

tot narigtinge ofte by dewelke simpelyk advis werd versogt», onder zijne handteekening te expedieeren, zonder deze door den President te doen parapheeren. Resol. St.-Gen. 22 April 1672. Van die machtiging schijnt echter weinig of niet gebruik te zijn gemaakt.

1) Resol. St.-Gen. 14 Maart 1646. Volgens Aitzema, a. w. dl. III bl. 100, geschiedde dit ook om misbruik te weren en naar aanleiding van het feit, dat de President in overleg met den Prins een brief had doen verzenden, die het gevolg was van eene niet genomene of nog niet geresumeerde resolutie.

kortweg door den Griffier ter ordonnantie onderteekend. Van zulke brieven bediende men zich, wanneer men te schrijven had aan autoriteiten en personen, die aan de Staten-Generaal ondergeschikt waren, zooals de Admiraliteiten, de Oost- en West-Indische compagniën, de gezanten, de binnen- en buitenlandsche deputatiën, de raden van Braband en Vlaanderen en de plaatselijke autoriteiten in de Generaliteitslanden. In de overige missiven werd dat hoofd weggelaten en plaatste men onder den tekst «uwe goede vrienden de Staten-Generaal», waaronder de onderteekening van den Griffier ter ordonnantie volgde. Deze werden gericht aan die gezaghebbers, welke deel hadden aan de Generaliteits en provinciale regeering, namelijk aan de Staten van de provinciën, den Raad van State, de hooge regeeringsof rechtscolleges in de provinciën, de stemhebbende steden en voorts aan de leden van het Huis van Oranje en aan uitheemsche vorsten en autoriteiten. In 1669 besloot men het verschil tusschen beide soorten van brieven nog nader te doen uitkomen. Men bepaalde voor de brieven zonder hoofd, dat de woorden: «Edelmogende Heeren» of andere titel, waarmede de geadresseerde werd aangeroepen, boven den tekst en niet meer aan het begin van den eersten regel zouden worden geplaatst en dat de President zijne paraphure zou stellen onder de woorden: «Uwe goede vrienden de Staten-Generaal.» In de missiven, die van het bedoelde hoofd waren voorzien, zou men op de gebruikelijke wijze te werk blijven gaan, zoodat daarin de paraphure aan het einde van den laatsten regel van den tekst gesteld zou worden [1]). Deze voorschriften werden in het vervolg nageleefd. Met dezelfde zorgvuldigheid, waarmede de Staten-Generaal toezagen, dat hun in dat opzicht niets te kort werd gedaan, sloegen zij acht op de titels, die op het adres en in den brief aan de autoriteiten moesten worden gegeven. Daar in die titels eene groote verscheidenheid heerschte, was het noodzakelijk zich bij de aanwending daarvan van modellen te bedienen. In verband hiermede werd in 1669 een titelboek aangelegd, dat sedert gedurig vernieuwd werd, zoodat het in tal van exemplaren voorhanden is.

Bij uitzondering komt het voor dat de Staten-Generaal in zaken van ondergeschikt belang of van vertrouwelijken aard aan den Griffier last gaven op zijn naam een particulieren brief te schrijven. Deze ambtenaar hield bovendien eene briefwisseling op

---

1) Resol. St.-Gen. 1 Nov. 1669.

eigen hand met de meeste gezanten, hetgeen zonder eenigen twijfel in strijd was met zijne instructie.

De acten, onder het zegel of cachet van den Staat uitgevaardigd, kunnen het best onderscheiden worden, indien men ze in verband beschouwt met de onderwerpen, waarop de werkzaamheid van de Staten-Generaal betrekking had. Als vertegenwoordigers van de Republiek tegenover het buitenland, bekrachtigden H. H. M. bij acten van aggreatie, later van ratificatie genaamd, de tractaten, die door hunne diplomatieke agenten en de zaakgelastigden van vreemde mogendheden waren onderteekend. Hunne buitenlandsche ministers voorzagen zij van procuratiën, pouvoirs en pleinpouvoirs, naarmate zij hun eene beperkte of ruimere bevoegdheid toekenden. In oorlogstijd verleenden zij aan onderdanen van andere landen acten van sauvegarde of van neutraliteit. Ook kwamen in het internationaal verkeer paspoorten, acten ad omnes populos, van vrijgeleide en sûreté de corps gedurig in aanwending. Hunne wetgevende macht binnen het gebied der zeven provinciën uitte zich voornamelijk in placcaten en publicatiën, die zij in druk lieten uitgaan en overal verspreidden. De voornaamste Generaliteitsambten stonden ter hunner beschikking en werden op door hen verleende commissiën bediend. Werden de meeste militaire ambten, met uitzondering van de hoogste, niet door hen vergeven, op het krijgswezen oefenden zij een grooten invloed uit door het depêcheeren van de patenten. Maatschappijen, zooals de Oost- en West-Indische Compagniën, werden door hunne octrooien in het leven geroepen. In naam slechts hiermede verwant waren de octrooien, aan ingezetenen verleend, om binnen het gebied van de Republiek uitsluitend zekere uitvindingen in toepassing te brengen of drukwerken uit te geven. Talrijk waren vooral de acten, die door de Staten-Generaal als souvereinen over de Generaliteitslanden werden uitgevaardigd. Daartoe zijn vele hunner placcaten en publicatiën te rekenen, die uitsluitend voor die districten werden vastgesteld. Tal van ambten werden daar krachtens hunne commissiën bekleed. Over de collatie van menig geestelijk beneficie werd door hen beschikt. Gedurig werden door middel van octrooien allerlei plaatselijke belangen geregeld, zooals het bedijken van droog te maken landen, het heffen van belastingen, het plaatsen van molens, vogelkooien en dergelijken. Vreemdelingen werden door brieven van naturalisatie ingeburgerd. Op het gebied van het burgerlijk recht verleenden zij acten van legitimatie, veniam aetatis, dispensatie, ontslag van fideicommis, brieven van

atterminatie en octrooi om over onroerend goed te testeeren. In strafzaken oefenden zij hun souverein gezag uit door acten van remissie of rappel van bannissement, van pardon en van abolitie. Als in het hoogste ressort uitspraak doende over rechtszaken, in de Generaliteitslanden en Koloniën behandeld, lieten zij mandementen, bevelen, executorialen en andere procesacten opmaken. Door deze opsomming is echter de voorraad acten, die uit de resolutiën voortvloeiden, nog ver van uitgeput. Slechts die, welke het meest voorkwamen, zijn hierdoor aangegeven. De veelvuldige approbatiën, confirmatiën, authorisatiën meenen wij te kunnen voorbijgaan, evenals de acten van financieelen aard, die later, toen het financiewezen van de Republiek beter geregeld was, door den Raad van State en de Generaliteits-Rekenkamer zijn gedepêcheerd.

In het eerst heerschte er in de redactie van de acten onder het zegel en cachet nog al eenige verscheidenheid. Zooals reeds gemeld is [1]), koos men somtijds den vorm van eene gewone acte, waarbij de inhoud eener resolutie werd medegedeeld. Men gaf echter de voorkeur aan dien van een open brief, welke inrichting bij verloop van tijd het meest gebruikelijk werd. In dat geval liet men aan den eigenlijken tekst der acte een adres en eene begroeting voorafgaan. Dat adres was gewoonlijk gericht aan allen, die van de acte kennis namen [2]). Somtijds, zooals bij paspoorten, wendde men zich alleen tot de autoriteiten, aan wie het stuk moest worden vertoond, of, zooals bij de mandementen, aan de zoodanige, die het daarin vervatte bevel ten uitvoer moest leggen. Alle acten eindigden met de dagteekening van de vergadering, waarin de handeling «gedaan» of het stuk «gegeven» was. Bij het opstellen maakte men al meer en meer van formulieren gebruik. Sommige dezer waren opzettelijk vastgesteld, de meesten echter slechts langzamerhand in zwang gekomen. In het laatste vierendeel der zeventiende eeuw werden zij in een daartoe aangelegd formulierboek geregistreerd, dat er niet minder dan 120 bevat en later vermeerderd en gedurig vernieuwd werd, zoodat er meerdere exemplaren, van verschillende tijden dagteekenende, aanwezig zijn. Vele dier formulieren behoefden alleen met invulling van namen en datum afgeschreven te worden. Bij het aanwenden van andere placht men den inhoud van het

---

1) Zie hierboven bl. 93.

2) B. v. De Saten-Generaal aan allen, die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluut Doen te weten.

rekest, dat tot de beschikking aanleiding had gegeven, in den aanhef op te nemen.

Kenmerkend voor de hier bedoelde acten is, dat zij met het zegel of cachet van den Staat werden gesterkt. Waarom aan sommige het zegel en aan andere het cachet werd bevestigd, kan niet met zekerheid worden aangewezen. Grootendeels zal dit hebben samengehangen met den aard der stof, waarop de stukken werden geschreven. Het omvangrijke zegel van de Staten-Generaal was vooral geschikt om onder documenten op francijn te worden gehangen. Wanneer men zich van papier bediende, was het cachet doelmatiger, dat daarop werd afgedrukt. Nu had reeds in de zestiende eeuw het papier grootendeels het francijn verdrongen, waarvan het gevolg was, dat de meeste acten onder het cachet werden uitgegeven. Van francijn en bij gevolg van het zegel werd alleen voor zeer gewichtige acten gebruik gemaakt. Gelijk later blijken zal, berustte sedert 1588 het zegel zelf onder de Staten-Generaal en het contra-zegel onder den Raad van State. Het zegel kwam voornamelijk voor de buitenlandsche zaken in aanmerking en wel bepaaldelijk bij de acten, waarmede de Staten-Generaal de tractaten met vreemde mogendheden ratificeerden. Tot sterking van de overige te bezegelen acten van H. H. M. diende het contra-zegel, dat tevens het gewone zegel van den Raad van State was. Dat contra-zegel werd langzamerhand al meer en meer door het cachet verdrongen, zoodat de Staten-Generaal in den loop der achttiende eeuw alleen hunne gewichtigste commissiën daarmede lieten bezegelen [1]).

Het is hier de plaats, ook met een enkel woord van de taal melding te maken, waarvan de Staten-Generaal zich oudtijds in hunne stukken hebben bediend. Toen de gedeputeerden nog geregeld in de zuidelijke Nederlanden vergaderden, werden de resolutiën alle in het Fransch gesteld. Voor de depêches kwam nu eens het Fransch, dan eens het Nederduitsch in aanmerking,

---

1) Van Slingelandt, Staatk. Geschr., dl. III bl. 263, 264. Pieter Paulus, Verklaring der Unie van Utrecht, dl. I bl. 51, 52, dl. III bl. 86.

Wellicht stond die verandering in zeker verband met de invoering van het middel van het Generaliteits kleinzegel in 1635. Immers voor stukken, onder het contra-zegel uitgegeven, moest een vrij hoog recht aan de Generaliteit worden betaald. Toen die nu ook met het klein zegel werden belast, hadden de ingezetenen een dubbel recht te voldoen. Vermoedelijk heeft men, de onbillijkheid hiervan inziende, hen van het recht van het contra-zegel ontheven, door de meeste acten in het vervolg onder cachet te depêcheeren.



naarmate de personen, voor wie ze bestemd waren, een van die talen het best verstonden. In 1580 begon men de resolutiën — zelfs die van denzelfden dag — afwisselend in het Fransch en Nederduitsch op te maken, hetgeen misschien in verband stond met de taal, die men voor de daarop betrekking hebbende depêches gekozen had. Eerst op 7 Maart 1582 besloot men de resolutiën van de Generaliteit «in Nederlandsche taele» te continueeren en op 1 November daaraanvolgende nam men eene gelijke beschikking, ten opzichte van de te expedieeren acten 1). Zoolang er nog zuidelijke provinciën in de vergadering vertegenwoordigd waren, bleef men in de brieven echter zich nog dikwijls van het Fransch bedienen, totdat die taal daaruit langzamerhand geheel door het Nederduitsch verdrongen werd. Dit alles geldt echter slechts van de binnenlandsche correspondentie. Hoe men in de buitenlandsche te werk ging, is reeds bij de behandeling van de translateurs melding gemaakt.

Ten slotte behoort nog te worden opgehelderd, wanneer de Staten-Generaal hunne benaming en hun titel hebben aangenomen. Oorspronkelijk wisselde de benaming nog al eens af. Meestal noemden zij zich: «États Généraux des provinces unies» en in het Nederduitsch: «Generale Staten» of «Staten-Generaal van de geunieerde provinciën». Sedert 1590 of iets vroeger stelden zij aan het hoofd van de door hen uitgevaardigde stukken: «De Staten-Generaal der vereenigde Nederlanden». Eerst de onderhandelingen over het Twaalfjarig Bestand, schijnen hen op het denkbeeld te hebben gebracht, zich van een passenden titel te voorzien, waarvoor zij dien van Hoog Mogende Heeren uitkozen. De Aartshertogen maakten echter bezwaar, dien in het te sluiten tractaat op te nemen, zoodat zij zich toen met de aanduiding van Illustre Heeren moesten vergenoegen 2). Toch geraakte van dien tijd af bedoelde titel in voortdurend gebruik, die officieel eerst in 1639 werd vastgesteld 3).

1) Resol. St.-Gen. 7 Maart, 1 Nov. 1582.

2) Wagenaar, dl. XI bl. 432.

3) Resol. St.-Gen. 26 Nov. 1639 bij Vreede, Inl. tot eene gesch. der Nederl. Diplomatie, dl. I bl. 35. — Wanneer de Staten-Generaal in de derde persoon optraden, schreef men ter griffie tot in het jaar 1796 steeds *haar* Hoog Mogenden. Toen de titel onder het bewind van Schimmelpenninck herleefde, noemde de wetgevende vergadering der Bataafsche Republiek zich de vergadering van *hun* Hoog Mogenden. — In 1649 bepaalde men, dat in de publieke depêches van hoogstgemelde in plaats van hooggemelde St.-Gen. zou worden gesproken. Resol. St.-Gen. 25 Juni 1649.

XV.

De Resolutieboeken.

De regels, die bij het opstellen van de resoluties en depêches werden gevolgd, waren niet zonder invloed op de inrichting van de registratuur. Waar wij tot de behandeling van dat onderwerp overgaan, behooren wij het eerst onze aandacht op de resolutieboeken te vestigen.

Oorspronkelijk, toen de redactie van de resolutiën in dezelfde vergadering, waarin zij genomen waren, werd vastgesteld [1]), schreef de Griffier zelf de resolutiën in het daartoe bestemde register op [2]). De aanwezige registers van resolutiën zijn alle tot in 1637 door den Griffier eigenhandig gehouden. Naast dat oorspronkelijke exemplaar bestond er een ander, dat door een vasten klerk werd geschreven [3]). Dat register was een getrouw afschrift van dat van den Griffier, hoewel hier en daar de orde wat verbeterd werd en daarin somtijds eene acte werd opgenomen, waarnaar in het andere wel werd verwezen, maar waarvan de

1) Zie hierboven bl. 89.

2) Somtijds stelde hij ze eerst in klad op, waarna hij ze zelf of door een klerk in het register overbracht. Sommige minuten uit dit vroege tijdperk zijn nog bewaard gebleven.

1°. van 4 Oct. 1577 tot 20 April 1578, thans bij elkander ingebonden, en van 20 tot 24 April 1578, oningebonden. Blijkbaar zijn die minuten de « memorialen » van resolutiën en ordonnantiën van de Staten-Generaal, die door de presidenten der vergadering zijn gehouden, gedurende de laatste maanden van het griffierschap van Weellemans, toen deze verhinderd was zelf ter vergadering te verschijnen (Gachard, Actes t. I. préf. p. XIX n. 3). Weellemans heeft ze later zelf in het register overgeschreven, behalve het laatste gedeelte, dat door den gezworen klerk Franchoys de Jonghe geregistreerd is.

2°. van 1 Sept. 1582 tot 13 Sept. 1583 eigenhandig door den griffier Hennin, die ze later in zijn register overschreef.

3) Het houden van dat net register werd voorgeschreven bij de instructie van de secretarissen van de Staten-Generaal 19 April 1578 art. 12. Bijl. I.

tekst niet was medegedeeld. De griffier Aerssens placht dat exemplaar te doen collationeeren en waarmerkte het aan het einde van ieder jaar met zijne handteekening. Bij den Raad van State werden de resolutieboeken ook in duplo gehouden. Het eene exemplaar, dat door de secretarissen zelve geschreven werd, heette het manuaal of journaal en het andere, waarin de resoluties in het net waren gebracht, de legger [1]). Het register van den Griffier van de Staten-Generaal werd ook wel eens het manuaal genoemd [2]).

Tusschen de resoluties zijn in beide exemplaren die van den Landraad nevens Anjou ingevoegd, welke door dat college genomen zijn gedurende een tijdperk, waarin de Staten-Generaal niet vergaderden, namelijk van 14 Augustus 1581 tot 19 Januari 1582. Die invoeging heeft niet eerst in lateren tijd plaats gehad, daar de resolutiën van den Landraad in het oorspronkelijke register op hetzelfde blad beginnen, waar die van de Staten-Generaal eindigen. Beide zijn met de hand van Houfflin, die als secretaris beide colleges bediende, geschreven.

Toen in 1637 de resumtie op den volgenden dag was ingevoerd 3) en de Griffier hierdoor niet meer verplicht was de resolutiën terstond te redigeeren, schreef hij ze alleen in minuut op. Naar die minuut las hij ze in het begin der volgende vergadering voor, waarna zij op nieuw in stemming werden gebracht en goedgekeurd. Dit noemde men de resumtie. Nadat de resolutiën de resumtie hadden «gepasseerd», gaf hij de minuut aan een vasten klerk, die ze daarnaar boekte in het register, dat hij vroeger zelf had gehouden. Ook het andere, net-register, werd voortgezet, dat nu gewoonlijk het dubbel genoemd werd, totdat men daarmede ophield, toen men de resoluties begon te drukken.

Omtrent die minuten is nog het volgende mede te deelen. Zooals reeds vroeger is aangetoond 4), had zich langzamerhand eene eenvormige redactie der resolutiën ontwikkeld, die hoofdzakelijk daarin bestond, dat men voor de conclusie den korten inhoud plaatste van hetgeen door de propositie in deliberatie was gebracht, hetgeen men het extendeeren van de resolutiën noemde. Van de conclusie hield de Griffier denkelijk aanteekening ter

---

1) Instructie voor de secretarissen van den Raad van State, 18 Mei 1588, artt. 4 en 8.

2) Missive van Weellemans aan de Staten-Generaal 19 Jan. 1577 bij Gachard, Actes t. I. préf. p. XIX n. 3.

3) Zie hierboven bl. 90.

4) Zie hierboven bl. 90.

vergadering. Na het einde daarvan maakte hij de minuut op door op een losse katern de resolutiën te extendeeren. In het eerst deed hij dat werk zelf en bij zijne afwezigheid de Commies. Later maakte hij van de hulp van een klerk gebruik, die onder zijne leiding sommige van de resolutiën extendeerde. Hij schreef dan in de katern eerst de resolutiën op, die hij zelf had geredigeerd, en liet door den klerk daarachter de overige voegen, wier extensie hij hem had overgelaten. In 1680, toen de Commies tot alle vergaderingen van H. H. M. werd toegelaten, droeg de Griffier de zorg voor de extensie der ordinaris resolutiën geheel aan hem over 1). De commiesen en tweede griffiers, die elkander zijn opgevolgd, hebben dan ook dien arbeid geregeld verricht en deden dit, zooals vroeger de Griffier te werk was gegaan. Aanvankelijk maakte de Commies of tweede Griffier de meeste resolutiën op en liet door een vasten klerk van zijn comptoir de overige extendeeren, maar sedert 1744 werd het regel, dat de *meeste* ordinaris resolutiën door den klerk van den Commies of tweeden Griffier onder diens toezicht werden geëxtendeerd 2).

Tot aan den dood van den griffier Ruijsch in 1670 werden de resolutiën naar de oorspronkelijke minuut geresumeerd, maar na dien tijd liet men haar overschrijven, zoodat de resumtie op die overgeschreven minuut plaats had. In de vorige eeuw geschiedde dit door den oudsten klerk van het comptoir van den Griffier 3). Sedert 1671 zijn alleen die overgeschreven minuten bewaard gebleven, die, evenals de oorspronkelijke van vroegeren tijd, uit losse katerns bestaan 4).

Evenals de geschrevene hebben de gedrukte registers van resolutiën hunne eigene geschiedenis en ontwikkeling gehad. Zooals bekend is, werd tot het drukken van de ordinaris resolutiën eerst in 1669 besloten en had men daarmede toen geen ander doel,

---

1) Zie hierboven bl. 29.

2) Secr. resol. St.-Gen. 20 Dec. 1790, 17 Jan. 1791.

3) Secr. resol. St.-Gen. 30 Mei 1792.

4) De oorspronkelijke minuten vormden den grondslag van al het werk, dat ter griffie werd verricht. Men duidde door kantteekeningen bij de resolutiën aan, welke soorten van depêches er moesten worden opgemaakt, namelijk *c.* = copie of extract-resolutie, *b.* = brief, *app.* = apostil. Moest er eene acte onder zegel of cachet worden gedepêcheerd, dan zette men *fiat acte*, *fiat commissie*, *fiat octroij* enz. Met behulp van merkteekens wees men de klerken aan, die de depêches moesten grosseeren, welke teekens op de minuten dier depêches werden herhaald. Moesten er resoluties in particuliere registers worden geboekt, dan werden die registers ook op den kant vermeld.

dan om ze in dien vorm aan de buitenlandsche ministers toe te zenden [1]). In verband hiermede zijn aanvankelijk alleen de zoodanige gedrukt, waarin zij belang konden stellen, en geschiedde dit in wekelijksche afleveringen, opdat zij des te geregelder zouden kunnen worden verzonden. Men zag spoedig het nut van die gedrukte exemplaren beter in en begreep, dat ook anderen dan de gezanten daarvan partij konden trekken. Daarom begon men langzamerhand het drukken op eene grootere schaal toe te passen en bepaalde zich niet tot de besluiten, die voor de buitenlandsche zaken in aanmerking kwamen. Die verandering is vooral sedert 1686 waar te nemen, daar de gedrukte resolutiën van dat tijdstip af steeds vollediger werden. Het noodzakelijk gevolg hiervan was, dat er met het zetten en drukken nu te veel tijd verliep, dan dat de verzending wekelijks zou kunnen geschieden. Sedert 1690 verschenen de resolutiën dan ook niet meer in afleveringen, maar vormde de tekst voor ieder jaar een doorloopend geheel [2]). Volledigheid was toen echter nog niet bereikt. Eerst na verloop van eenige jaren (de juiste datum kan niet worden opgegeven), begon men alle ordinaris resolutiën af te drukken en liet men daaruit alleen eenige weg, die van geen belang werden geacht.

Wij gaan nu over tot de behandeling van de registers der secreete resolutiën, die verreweg de belangrijkste zijn. In het eerst, toen er nog geen vaste regel op het stuk der secretesse bestond, werden in het gewone register ook de resolutiën geboekt, die geheim gehouden moesten worden. Daar de inzage van dat register aan ieder vrijstond, die tot de vergadering of griffie toegelaten werd, liepen de staatsgeheimen gevaar ruchtbaar te worden. Het eenvoudigste middel om dat te voorkomen was de secreete resolutiën in een afzonderlijk register op te nemen. Toch was het niet voor het jaar 1593, dat de griffier Aerssens, op last van de Staten-Generaal, zulk een secreet boek aanlegde. Om redenen, die onbekend zijn gebleven, zette hij dat register niet verder dan tot het begin van het jaar 1604 voort. Daarna werden de

---

1) Zie hierboven bl. 47.

2) Oorspronkelijk, toen de tekst in afleveringen verscheen, stond aan het hoofd van ieder dezer: «Extracten uyt het Register der Resolutiën van de Ho. Mog. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden». Sedert 1686 drukte men dien titel alleen op de eerste aflevering van ieder jaar af, waarna in 1687 het woord «Extracten» plaats maakte voor dat van «Extract». Eerst in 1690 werd dit opschrift vervangen door: «Resolutiën van de Hoogh Mogende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden de anno . . . .»

secreete resolutiën weder in het gewone register geboekt. De ondervinding liet daarvan spoedig het nadeelige inzien, zoodat er in 1607 bepaald werd, dat, zoo men een besluit over eene zaak nam, waarvan de ontdekking gevaarlijk was, de Griffier het niet zou registreeren, dan nadat het zou zijn uitgevoerd, en het voorloopig op een klad of «quaetclap» aanteekenen [1]). Die maatregel bleek echter niet te voldoen, zoodat er in 1615 op nieuw een secreet register werd aangelegd, dat sedert dien tijd onafgebroken is voortgezet.

Op het register der secreete werd dezelfde bewerking als op dat der ordinaris resolutiën toegepast. Oorspronkelijk schreef de Griffier zelf daarin de resolutiën der vergadering op, die geheim gehouden moesten worden, en, nadat de resumtie op den volgenden dag in 1637 was ingevoerd, bepaalde hij er zich toe ze in minuut op te stellen en ze naar de geresumeerde minuut door een klerk in het register te doen overschrijven. Op de minuut extendeerde de Griffier de resolutiën zelf, met behulp van een vertrouwden klerk, aan wien hij dat werk voor een gedeelte overliet. Toen hij in 1680 de extensie van de ordinaris resolutiën aan den Commies overdroeg [2]), behield hij die van de secreete resolutiën voor zich [3]). Langzamerhand werd het ook gebruikelijk die minuten voor de resumtie over te schrijven. Later werd dit regel en geschiedde het door den oudsten klerk van zijn comptoir, die ook de ordinaris minuten voor de resumtie overschreef. Zoowel de oorspronkelijke als de overgeschrevene minuten zijn in den regel bewaard gebleven.

Behalve de resolutiën der vergadering, die geheim gehouden moesten worden, boekte men in het secreet register op haren datum, ook die van de commissiën, die in naam van de Staten-Generaal in secreete besognes en geheime conferentiën hadden beschikt [4]). Aan deze, als de allergeheimste zaken behandelende, besteedde de Griffier een bijzondere zorg, zoodat zij in de minuut bijna altijd eigenhandig door hem werden geëxtendeerd. Daar zulke resolutiën meestal niet werden geresumeerd, werden de minuten daarvan niet overgeschreven, totdat dit eerst in 1749

1) Resol. St.-Gen. 15 Aug. 1607.

2) Zie hierboven bl. 29 en 103.

3) Memorie van de Gen. Rekenkamer, z. d. § 14 achter het gedrukt rapport 21 Mei 1790.

4) Vergel. hierhoven bl. 21—28.

gebruikelijk werd. Ook die minuten zijn zoowel in originali als in afschrift voorhanden [1]).

De inrichting van de secreete registers komt volkomen met die van de ordinaris resolutieboeken overeen. Alleen bestaat hierin verschil, dat de secreete uitgaande brieven, waarvan geen afzonderlijk register werd gehouden, achter de secreete resolutiën, waarop zij betrekking hebben, zijn geregistreerd. De minuten daarvan werden bij die van de secreete resolutiën bewaard, bij welke men ook voegde de oorspronkelijke ingekomene provinciale resolutiën en memorialen, die in den aanhef der secreete resolutiën werden geïnsereerd.

In de registers van ordinaris en secreete resolutiën werden *alle* resolutiën van de Staten-Generaal geboekt. Van dien regel werd slechts gedurende de eerste helft van de zeventiende eeuw afgeweken, hetgeen ons aanleiding geeft thans op de particuliere registers van resolutiën de aandacht te vestigen.

In 1638 besloot men alle resolutiën, brieven of andere geschriften rakende de Oost- en West-Indische compagniën afzonderlijk te doen registreeren [2]). Het gevolg was, dat men zoodanige resolutiën niet meer in de bestaande resolutieboeken opnam, maar voor ieder van beide compagniën een bijzonder register aanlegde. Op voorstel van den griffier Ruijsch bepaalde men echter weder in 1651, dat bedoelde resolutiën voortaan, behalve in die afzonderlijke registers, in de gewone zouden worden gesteld [3]).

Met het oog op de secretesse, die bij diplomatieke onderhandelingen onvermijdelijk is, zijn de volgende resolutiën uitsluitend in particuliere registers geboekt:

1°. betrekkelijk de onderhandelingen over de Trêves of het Twaalfjarig Bestand van 4 Februari 1608 tot 11 April 1609. Tot het aanleggen van dat register, hetwelk door Aerssens eigenhandig is geschreven, werd in 1608 last gegeven [4]).

2°. betrekkelijk de onderhandelingen met de afgevaardigden van de Staten-Generaal der Zuidelijke Nederlanden over een te sluiten verbond van 4 October 1632 tot 19 Januari 1634 [5]).

1) De oorspronkelijke minuten der secreete resolutiën verdienen zeer de aandacht, daar zij wel eens door andere personen dan den Griffier werden geschreven. Zoo vindt men daaronder meerdere van de hand van den raadpensionaris de Witt.

2) Resol. St.-Gen. 16 April 1638.

3) Resol. St.-Gen. 14 Jan. 1651.

4) Secr. Resol. St.-Gen. 8 Febr. 1608.

5) Een ander diplomatiek register, waarschijnlijk van denzelfden tijd, was dat van de «handelinge tot Tilburch» vermeld in resol. St.-Gen. 28 Juli 1662, maar niet door mij in het archief teruggevonden.

3°. betrekkelijk Zweden en Denemarken van 21 October 1644, tot 10 Januari 1646. Bij het uitbreken van den oorlog tusschen Zweden en Denemarken hadden H. H. M. in 1644 eerst een gezantschap en later eene vloot naar die rijken gezonden. Om alles wat daarop betrekking had geheim te houden bepaalden zij, dat alle resolutiën te dier zake met eene en dezelfde hand in een afzonderlijk kohier geregistreerd zouden worden [1]). Toen men in 1646 die secretesse overbodig achtte, liet men de latere weder in de gewone registers opnemen [2]).

Naast deze particuliere registers, welke de ordinaris en secreete resolutieboeken completeerden, placht men er nog andere te houden, waarin men besluiten, betreffende dezelfde soort van zaken, uit de gewone registers overschreef, ten einde die gemakkelijk te kunnen raadplegen. Van dien aard waren de registers van resolutiën:

1°. betreffende de zeezaken. Het oudste loopt slechts over het jaar 1597; het volgende over 1630—1639; een derde, over 1640—29 Mei 1645, is thans vermist.

2°. betreffende de Oost-Indische Compagnie. Het oudste is van 1602—1612. Hierop volgt het reeds beschrevene van 1638—1651, dat tot 1657 is voortgezet, waarbij zich een ander deel over 1658—1670 aansluit.

3°. betreffende de West-Indische Compagnie. Van het oudste deel over 1638—1651 is reeds melding gemaakt. De twee latere strekken zich over 1652—1663 en 1664—1670 uit.

4°. betreffende Oostfriesland. De drie eerste deelen van 1626—1633, 1634—1646 en 1646—1661 zijn thans vermist. Alleen een vervolg van 1664—1670 is bewaard gebleven.

5°. betreffende de vredehandeling te Munster, in 4 deelen, van 14 April 1634 tot 26 Januari 1649 loopende en tevens copie van de betrekkelijke ingekomen en uitgaande stukken bevattende.

6°. betreffende de militaire zaken, aangelegd ingevolge een besluit van het jaar 1651 [3]). Het loopt in twee deelen van 16 Juni 1651 tot 1658. De latere deelen bevatten de jaren 1665—1675 en 1679—1682.

Oppervlakkig beschouwd, hebben deze registers slechts geringe waarde, omdat de daarin opgenomene resolutiën dubbelen zijn

---

1) Resol. St.-Gen. 21 Oct. 1644.
2) Resol. St.-Gen. 10 Jan. 1646.
3) Resol. St.-Gen. 26 Aug. 1651.

van die in de gewone registers. Bij nader onderzoek blijkt echter, dat men somtijds resolutiën in die particuliere registers inschreef, zonder ze tevens in de registers der ordinaris of secreete resolutiën te plaatsen [1]). Aan een verzuim of eene nalatigheid is hierbij niet te denken, daar er somtijds in de dagelijksche notulen naar die particuliere registers wordt verwezen. Vermoedelijk geschiedde het om het genomen besluit des te beter geheim te kunnen houden.

Ten slotte moet nog melding gemaakt worden van de resolutiën der beide groote vergaderingen van 1651 en 1716—1717, die in afzonderlijke registers zijn geboekt, omdat zij onder geheel buitengewone omstandigheden zijn genomen en de vergadering bij die gelegenheid op eene wijze was samengesteld, die geheel van de gewone afweek.

Let men op de duizenden resoluties, die de Staten-Generaal gedurende een tijdperk van meer dan twee eeuwen hebben genomen, dan begrijpt men, dat die zonder indices niet konden worden geraadpleegd. Het vervaardigen van repertoria op de resolutieboeken was dus eene zaak van het hoogste gewicht. Gelijk wij thans zullen aantoonen, verliepen er echter lange jaren, voor dat dit regelmatig geschiedde en dat die indices doelmatig werden ingericht.

In den oudsten tijd, toen de resolutieboeken nog niet talrijk waren, schijnt men de behoefte aan indices niet te hebben gevoeld. Men placht toen naast iedere resolutie eene kantteekening te plaatsen, die met een enkel woord de betrokken persoon, autoriteit of plaats aanduidde, somtijds ook met opgave van de behandelde zaak. Die zoogenaamde marginalia komen reeds in de oudste resolutieboeken voor en zijn in het vervolg bij de geschreven registers altijd in gebruik gebleven. Bij het doorloopen van die boekdeelen boden zij een niet ongeschikt hulpmiddel aan om zonder veel moeite eene resolutie, waarvan men den juisten datum niet kende, op te sporen. Toen echter de resolutiën steeds talrijker werden, begreep men met die marginalia, die overal verspreid waren, niet langer te kunnen volstaan. Men legde toen voor ieder jaar een «memoriaal» aan, waarin men naar tijdsorde alle resolutiën op dezelfde beknopte wijze aanduidde, als door middel van de marginalia geschiedde. Zulke registertjes, in smal

1) Dit is o. a. het geval met eene resolutie van 19 Febr. 1637 in het register van de zeezaken en eene andere van 19 Mei 1648 in dat van de vredehandeling te Munster.

folio formaat, zijn uit de jaren 1589—1599 bewaard gebleven, alle geschreven door den agent Ramet [1]).

In het jaar 1600 begon men voor het eerst in ieder resolutieboek een index te plaatsen, die alphabetisch was samengesteld en naar de bladzijden verwees. In 1607 verkreeg die bladwijzer eene betere inrichting, daar men toen meerdere gelijksoortige posten onder een gemeenschappelijk hoofd of «respect» vereenigde. Daarna plaatste men ook zulke indices in enkele registers, die aan het jaar 1600 voorafgingen. Die laatste arbeid werd echter niet voortgezet; ook verzuimde men wel eens het loopende register te indiceeren. Eerst toen Cornelis de Heijde agent geworden was, werd die zaak beter geregeld. Men gaf toen uitvoering aan eene bepaling van de instructie van den Griffier, welke voorschreef, dat alle bestaande en toekomstige registers op kosten van de Generaliteit zouden worden gemarginaleerd en geïndiceerd. Jaarlijks droegen H. H. M. aan De Heijde op die bewerking op het laatste loopende register zoowel van de ordinaris als van de secreete resolutiën toe te passen, waarvoor hem telkens eene belooning werd toegezegd [2]). In 1662 kwam hierin in zoover verandering, dat zijne jaarwedde met 500 gulden verhoogd werd, waarvoor hij de verplichting op zich nam om alle toekomstige registers te marginaleeren en indiceeren [3]). In hetzelfde jaar verbond hij zich tegen belooning ook die nog niet geïndiceerde registers (de particuliere daaronder beprepen) onder handen te nemen, welke van vóór zijn agentschap dagteekenden [4]). Op die wijze zijn alle destijds bestaande registers van alphabetische bladwijzers voorzien geworden. Na den dood van De Heijde is men voortgegaan de resolutiën te marginaleeren en in elk deel een soortgelijken index te plaatsen.

Bedoelde indices zijn niet veel meer dan bladwijzers ter aanduiding van zaken, plaatsen of personen, maar den inhoud der resolutiën leert men daardoor niet kennen. Registers, welke dien vermeldden, waren bovendien onontbeerlijk. Voor de ordinaris resolutiën sedert 1576 zijn er zoodanige indices door De Heijde

---

1) Zijn opvolger Valckenburch was krachtens zijne instructie van 1605 verplicht ook zulk een «handboek» te houden, maar schijnt dit niet te hebben gedaan. Memorialen, door hem opgesteld, zijn althans niet bewaard gebleven.

2) Resol. St.-Gen. 12 Dec. 1653, 24 Dec. 1654, 28 Juli 1655, 15 April 1656, 3 Maart 1657, 30 Jan. 1658, 14 Oct. 1659, 23 Maart 1662, 24 Dec. 1671.

3) Resol. St.-Gen. 25 Juli 1662.

4) Resol. St.-Gen. 28 Juli 1662.

ook opgesteld, zonder dat die arbeid hem door de Staten-Generaal werd opgedragen. Blijkbaar legde hij ze tot eigen gebruik aan, om zich in staat te stellen de retro-acta op te sporen, die hij krachtens zijne instructie verplicht was te leveren. Die registers waren geen jaarlijksche maar generale indices, die een tijdvak van meerdere jaren besloegen. De inhoud der resolutiën werd met verwijzing naar den datum daarin zeer kort medegedeeld, welke opgaven onder alphabetische respecten werden geplaatst. De orde, welke daarin heerscht, laat echter nog al wat te wenschen over. Na zijn dood werden zij tot 1699 voortgezet. Met het jaar 1700 begon men voor de ordinaris resolutiën jaarlijksche indices aan te leggen, die evenals de vroegere generale indices waren ingericht. De respecten werden echter met meer zorg gekozen zoodat zich hieruit een stelsel ontwikkelde, waarnaar de elkander opvolgende jaargangen op eene en dezelfde wijze werden ingedeeld. Aanvankelijk stelden de commiesen of tweede griffiers zelve die indices op, totdat dit werk eindelijk aan een vasten klerk werd opgedragen. De serie loopt geregeld tot 1796 door. Bij het raadplegen van de resolutiën verdienen zij de voorkeur, hoewel zij het bezwaar opleveren, aan alle jaarlijksche indices eigen, dat men voor ieder jaar een anderen index moet opslaan. Goede generale indices, die een overzicht over meerdere jaren geven, zijn er voor de ordinaris resolutiën nooit bewerkt.

Jaarlijksche indices, als de hierboven vermelde, werden er voor de secreete resolutiën reeds in 1687 ingevoerd en zijn later tot 1795 geregeld voortgezet. De oudere zijn door den Griffier en de latere door een vasten klerk gehouden.

De indices, in de registers van gedrukte ordinaris resolutiën opgenomen, zijn veel gebrekkiger dan de reeds vermelde geschrevene jaarlijksche indices. Zij komen daarin eerst sedert 1692 voor, worden in 1708 uitvoeriger en langzamerhand zoo groot, dat men het sedert 1741 noodig achtte, daarvoor een tafel der respecten te plaatsen. Alphabetisch ingericht, verwijzen zij tot 1750 slechts naar de bladzijden en sedert 1751 tevens naar de datums der resolutiën, wier inhoud in het kort wordt medegedeeld.

XVI.

De Depêche-boeken.

Bij de registratuur van de resolutiën sluit zich aan die van de depêches. Hebben wij bij de eerste opgemerkt, dat zij zich regelmatig en geleidelijk ontwikkeld heeft, zoo is dat verschijnsel niet bij de laatste waar te nemen. Tijdens de oorspronkelijke inrichting van de griffie was als regel ingevoerd, dat de uitgaande bij de ingekomen depêches zouden worden geregistreerd. Spoedig echter geraakte dat stelsel weder in onbruik, zoodat het in het begin der zeventiende eeuw voor goed verlaten werd. Intusschen was men een anderen weg opgegaan en had men de afzonderlijke registratuur van de acten der Staten-Generaal ingevoerd. Deze werd ook later in stand gehouden en eerst in het midden der zeventiende eeuw ving men aan op dezelfde wijze de uitgaande brieven en daarna ook de ingekomen depêches in daartoe bestemde registers af te schrijven, zoodat de registratuur weder algemeen werd. Wij moeten ons thans met de registers van het eerste tijdperk — de zoogenaamde depêcheboeken — bezig houden.

Van de uitgaande en ingekomen depêches moest reeds krachtens de instructie van de secretarissen van de Staten-Generaal van 1578 register gehouden worden [1]). Hierbij zijn drie registers voorgeschreven:

1°. «d'affaires d'importance»;

2°. «pour les affaires concernans le duc d'Alencon» (de Fransche aangelegenheden);

en 3°. «pour les affaires de la royne Angleterre» (de Engelsche zaken).

In de gelijktijdige instructie voor de griffie [2]) wordt bovendien

1) Bijlage I.
2) Bijlage II.

melding gemaakt van een register «des affaires concernans l'Empire» (de Hoogduitsche aangelegenheden). Met die voorschriften zijn de nog aanwezige depêcheboeken in overeenstemming:

1°. de ordinaris depêcheboeken sedert Januari 1579, bevattende de belangrijkste depêches, voor zoover die niet in de andere registers te huis behooren. De serie, welke thans tot December 1584 doorloopt, schijnt zich vroeger tot en met 1587 te hebben uitgestrekt, maar de latere registers zijn niet meer aanwezig. In de plaats hiervan treft men boekdeelen aan, die gevormd zijn uit oorspronkelijke ingekomene depêches, waarbij ingebonden zijn de door den agent Ramet vervaardigde copiën van uitgaande stukken. Blijkens de aanteekening: «Reg.», die men op vele dier stukken aantreft, moeten ze geregistreerd zijn geweest, denkelijk in de depêcheboeken, welke thans verloren zijn gegaan.

2°. de Fransche depêcheboeken van Juli 1578 tot Juli 1595. Na dien laatsten datum hield men met het registreeren op. Die arbeid werd in 1598 weder ondernomen, voortgezet tot 1607, hervat in Juli 1610, maar in 1613 wederòm en thans voor goed gestaakt.

3°. de Engelsche depêcheboeken, reeds met October 1576 beginnende. Van deze geldt ongeveer ook wat ten aanzien van de Fransche is medegedeeld, behalve dat de deelen over Augustus 1580 tot December 1584 verloren zijn gegaan.

De inrichting van deze drie soorten van depêcheboeken is in hoofdzaak dezelfde. De ingekomen en uitgaande stukken zijn daarin naar tijdsorde geregistreerd. Gedurende zekeren tijd werden daarin ook de resolutiën, waarop zij betrekking hadden, afgeschreven.

Het werk van de Hoogduitsche depêches was aan den Hoogduitschen secretaris Johan van Langen toevertrouwd, die, zooals bekend is 1), ook den Raad van State tot na het vertrek van Leicester bediend heeft. Hij liet door zijne klerken alleen van de uitgaande stukken register houden. Aanvankelijk geschiedde dit voor de Staten-Generaal en voor den Raad van State afzonderlijk, maar sedert 1582 werden beide soorten van depêches in hetzelfde register vereenigd. Dit laatste loopt tot aan zijn ontslag in 1588 door.

Bovendien bestaat er een register van uitgaande en ingekomen depêches betrekkelijk de vredehandeling te Keulen, van December 1576 tot November 1579.

---

1) Zie hierboven bl. 17.

XVII.

De Acteboeken.

Reeds voordat de depêcheboeken in onbruik waren geraakt, had men vier verschillende registers, ongeveer gelijktijdig, voor de acten van de Staten-Generaal aangelegd. Een dezer — het zoogenaamde acteboek — bevatte alle acten, die onder het zegel of cachet van den Staat werden uitgegeven, met uitzondering alleen van de acten van commissie tot civiele en militaire ambten, die in een afzonderlijk register — het zoogenaamde commissieboek — werden afgeschreven. Van de acten, die niet met het zegel of cachet werden gesterkt en langzamerhand steeds minder gebruikelijk werden [1]), liet men slechts twee soorten boeken. Bij maatregelen van financiëelen aard was het noodzakelijk op de hoogte te zijn van den toestand der Generaliteitskas, zoodat men het wenschelijk moest achten, een overzicht te hebben van het bedrag, waarover men reeds beschikt had. Dienovereenkomstig werd er een afzonderlijk register van de gedepêcheerde ordonnantiën van betaling gehouden. Ook was het zaak de instructiën bij de hand te hebben, die men voor ondergeschikte autoriteiten had vastgesteld. Deze toch moesten gedurig worden geraadpleegd en die voor de gezanten doorgaans tevens geheim gehouden worden, zoodat het raadzaam was daarvoor een bijzondere zorg te hebben. Die berichtschriften vonden hunne plaats in een daartoe bestemd instructieboek.

Omtrent de commissie- en acteboeken, die met de jaren 1588 en 1589 een aanvang nemen, is niets bijzonders te vermelden. Bij de ordonnantie- en instructieboeken behooren wij een oogenblik stil te staan.

Voordat de administratie der Generaliteits financiën op een

1) Zie hierboven bl. 93.

duurzamen voet geregeld was en meer uitsluitend aan den Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer was opgedragen, strekten de bemoeiingen van de Staten-Generaal zich in dat opzicht ver uit. Dagelijks nam de vergadering besluiten, waarbij uitgaven ten laste van rekenplichtige Generaliteits ambtenaren werden gesteld. De daarop betrekking hebbende acten werden door den Griffier in den vorm van ordonnantiën opgemaakt en door dezen aan de betrokken ontvangers ter hand gesteld. Sedert 1586 werden die in het reeds vermelde ordonnantieboek geregistreerd. Langzamerhand beperkten zich genoemde bevelschriften tot die, welke op den ontvanger-generaal der vereenigde provinciën werden geslagen. In 1624 werd verstaan, dat de Staten-Generaal niet meer zulke ordonnantiën zouden opmaken, maar bij het nemen van beschikkingen, die eene betaling ten gevolge hadden, de resolutiën mededeelen aan den Raad van State, opdat deze de ordonnantiën zou depêcheeren [1]. Men hield echter het register bij, door hierin de ordonnantiën te boeken, welke thans van den Raad van State uitgingen, totdat die arbeid in het jaar 1655 werd gestaakt.

Het register van instructiën werd in het jaar 1588 aangelegd. Gedurende langen tijd werden daarin geregeld alle of de meeste instructiën ingeschreven, die door de Staten-Generaal werden vastgesteld. Toen echter de registers van secreete resolutiën eene betere inrichting hadden bekomen, werden hierin met de andere secreete uitgaande stukken [2] ook doorgaans de instructiën voor de gezanten geregistreerd. Het was in het belang van de geheimhouding, die uit het instructieboek weg te laten, daar dit ook de niet geheime berichtschriften voor colleges en ambtenaren bevatte. Langzamerhand schijnt dit al meer en meer te zijn geschied, zoodat de in het register opgenomen stukken steeds minder talrijk werden. Na het jaar 1760 werd het instructieboek zelfs niet meer voortgezet. Sedert dien tijd zijn de instructiën voor gezanten alleen in de secreete resolutieboeken te vinden en nam men de overige berichtschriften op in het acteboek.

Een belangrijk acteboek, dat eerst in 1651 werd aangelegd, was het patentboek, waarin de patenten, voor de militie onder het cachet van den Staat uitgevaardigd, werden geregistreerd [3]. Het is thans echter niet meer in het archief van de Staten-Generaal

---

1) Resol. St.-Gen. 22 April 1624.
2) Zie hierboven bl. 106.
3) Zie hierboven bl. 64.

voorhanden, denkelijk omdat het aan den erfstadhouder Willem V zal zijn afgegeven, toen op dezen de bevoegdheid tot het verleenen van patenten was overgegaan.

De placcaten en publicatiën van de Staten-Generaal werden door den druk bekend gemaakt en eerstgemelde tevens in het acteboek ingeschreven. Het is hier dus de plaats van de zoogenaamde placcaatboeken melding te maken. Men placht namelijk van die verordeningen een gedrukt exemplaar ter griffie te bewaren en zulke afdrukken, met de gedrukte publicatiën van de Staten van Holland, den Stadhouder, den Nassauschen Domeinraad en van sommige hooge colleges van de Generaliteit en de provincie Holland, naar tijdsorde in kohieren of boekdeelen in te binden, waarin men somtijds ook andere gedrukte bescheiden en nouvelles opnam. Deze boeken, in 4°. formaat, die met het jaar 1584 een aanvang namen, moeten het eerst door den agent Ramet zijn aangelegd, daar van diens hand de oudste geschreven indices zijn, die daarbij zijn ingebonden. Sedert 1744 werd die index gedrukt. Het oudste deel, loopende van 1584 tot 1589, is reeds voor twee eeuwen verloren gegaan. Op de toen nog volledige serie werd in de eerste helft der zeventiende eeuw een generale chronologische index gemaakt, die in 1643 in 4°. formaat verscheen bij Johannes Verhoeve, boekverkooper «op de zael» te 's-Gravenhage [1]).

---

1) De titel van dien index luidt: «Repertorium van de Placcaten, Octroyen, Ordonnantiën, ende andere Acten ende Munimenten, geëmaneert ende uytgegeven bij de Hoogh-Mogende Heeren de Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden, berustende ter Griffie vande gemelte Heeren Staten-Generael. Beginnende Anno 1584. Ende eyndende Anno 1642.» — Deze index komt ook voor onder een gemeenschappelijken titel met het gelijktijdig uitgegevene «Repertorium van de Placcaten, Octroyen ende Ordonnantiën, staende geregistreert in de Memoriael Boecken van den Hove van Hollandt» enz. — Eerstgenoemde titel is in zoover onjuist, dat daarin niet is uitgedrukt, dat het repertorium, behalve de publicatiën van de Staten-Generaal, ook die van de andere autoriteiten vermeldt, welke men in bovengenoemde verzamelingen aantreft. Spoedig nadat het in het licht was verschenen, kwam Jan Janssen, boekverkooper te Amsterdam, op het denkbeeld om de placcaten van de Staten-Generaal en die van de Staten van Holland, in twee afzonderlijke recueils in chronologische volgorde uit te geven. Het eerstgenoemde recueil, samengesteld door Mr. Gerrit Schaep Pieterszoon van Amsterdam en getiteld: «Nederlandtsche Placcaet-Boeck», bevat de placcaten van de Staten-Generaal van 1581 tot 1644 en verscheen in 1644 in twee folio deelen. Het andere, het «Hollandts Placcaet-Boeck», bewerkt door Mr. Beuckel van Santen, bestaat uit de placcaten van de Staten van Holland van 1580 tot 1645 en werd in laatstgenoemd jaar in twee foliodeelen gedrukt. Hieraan is als derde deel toegevoegd een «Nederlandtsche Munt-Boeck», bevattende de muntplaccaten van de Generaliteit van 1580 tot 1645. Janssen was voornemens

in twee andere deelen de verordeningen van de graven van Holland van 1476 tot 1580 bekend te maken, waartoe hij niet schijnt te zijn overgegaan. — Deze placcaatboeken hebben ook na het verschijnen sedert 1658 van het bekende « Groot Placaet-Boeck », dat met de placcaten van de Staten-Generaal en de Staten van Holland ook die van Zeeland bevat, hunne waarde niet verloren, daar zij meerdere verordeningen bevatten, die in het laatste worden gemist. Andere gedrukte verzamelingen placcaten van de Staten-Generaal zijn de zoogenaamde recueils van zeezaken en van zaken van oorlog, waarvan een aantal deelen gedurende den loop der vorige eeuw verschenen.

XVIII.

De Brievenboeken.

Veel later dan bij de acten werd het registreeren bij de uitgaande brieven ingevoerd. Wel is waar had men ook in vroegeren tijd zoodanige bewerking op die stukken toegepast en ze te gelijk met de ingekomen stukken in de zoogênaamde depêcheboeken opgenomen, maar reeds voor langen tijd waren die laatste registers in onbruik geraakt en bovendien was die registratuur nooit eene volledige geweest. Toen in 1646 de resumtie tot de uitgaande brieven werd uitgestrekt, besloot men tevens ze voor het vervolg in een jaarlijksch register te boeken [1]). Die bepaling werd sedert getrouw nageleefd, zoodat de registers van uitgaande brieven alle tot 1795 voorhanden zijn. Men liet er alleen de secreete uitgaande brieven uit weg, die, gelijk bekend is [2]), in het register der secreete resolutiën werden afgeschreven achter de besluiten, waaruit zij waren voortgekomen.

Gelijktijdig met de bepaling omtrent de uitgaande brieven nam men ook maatregelen in het belang van de ingekomen missiven. Deze werden met de minuten der uitgaande in liassen aan elkander gehecht. De inrichting der liassen was echter weinig geschikt om het behoud der stukken te verzekeren. Om de laatste te kunnen raadplegen moest men ze uit de liassen lichten, waartoe deze laatste uit elkander moesten worden genomen. Daar antecedenten en retro-acta onder de beraadslagingen een groote rol speelden, moest dit gedurig geschieden. De losse papieren leden er zeer onder en liepen gevaar van niet op hunne plaats te worden teruggebracht. Daarom beval men in 1646 de ingekomen brieven voortaan in kohieren te doen inbinden, de

1) Resol. St.Gen. 14 Maart 1646.
2) Zie hierboven bl. 106.

Fransche, Engelsche, Hoogduitsche en Nederlandsche, ieder afzonderlijk 1). Reeds spoedig zag men het weinig doelmatige van dien maatregel in, daar men weldra bepaalde, dat de brieven, die op zaken van particulieren betrekking hadden, niet zouden worden ingebonden 2), denkelijk omdat de daarbij gevoegde bijlagen dikwijls later aan de betrokken partijen teruggegeven moesten worden. Dientengevolge kwam er toen van de geheele zaak niets en werd de inrichting der liassen in stand gehouden. Men bleef echter bezwaar hebben tegen het raadplegen van de losse stukken, die, tengevolge van de commissoriale behandeling van zaken, door een aantal handen moesten gaan en daardoor gevaar liepen van weg te raken. Op dien grond 3) besloot men in 1650 de ingekomen brieven in registers te doen afschrijven, zooals voor de uitgaande was ingevoerd 4). Die registers zouden dan in plaats van de losse oorspronkelijke stukken gebruikt kunnen worden. Zulk een register werd, te beginnen met 23 Juni 1650, voor het eerst aangelegd, hetgeen sedert dien tijd jaarlijks geregeld geschiedde. De brieven werden daarin naar tijdsorde afgeschreven. De bijlagen en ook de memoriën liet men achterwege. Met 1 Juli 1669 begon men ook voor deze een jaarlijksch register te houden. Sedert 1680 ging men echter op eene andere wijze te werk. Men boekte toen de missiven met de bijlagen en de memoriën in hetzelfde register, maar legde drie verschillende registers aan:

1°. voor de stukken uit het binnenland. Dit was het zoogenaamde binnenlandsche register.

2°. voor die uit Duitschland, Polen, Denemarken, Zweden en Moscovië. Men noemde dit het Duitsche register.

3°. voor die uit Frankrijk, Spanje, de Spaansche en later Oostenrijksche Nederlanden, Engeland, Portugal, Italië, Turkije, Barbarije en Noord-Amerika. Dit register stond als het Fransche register bekend.

In die registers zijn de stukken naar hunne herkomst onder respecten geplaatst, waarnaar eene tafel verwijst, die voorin in het register voorkomt.

De secreete ingekomene brieven werden gedurende langen tijd niet geregistreerd. Men ving dat werk aan in 1672, doch geregeld

1) Resol. St.-Gen. 14 Maart 1646.
2) Resol. St.-Gen. 14 Mei 1646.
3) Memorie van den Griffier 18 Juni 1787 achter het gedrukte rapport 21 Mei 1790.
4) Resol. St.-Gen. 23 Juni 1650.

eerst in 1673 in een daartoe bestemd register, waarin ook de bijlagen werden opgenomen en dat aan het einde van ieder jaar werd afgesloten. Sedert 1690 werden daarin de brieven onder respecten gerangschikt. In 1701 schijnt men het registreeren te hebben gestaakt en eerst omstreeks het midden der vorige eeuw weder te hebben opgevat, bij welke gelegenheid men ook de ontbrekende jaargangen sedert 1701 vervaardigd moet hebben.

Voordat wij ons overzicht van de registratuur der depêches besluiten, moeten wij ook nog op de gedrukte nouvelles onze aandacht vestigen. Onder nouvelles verstond men de brieven, welke de gezanten van den Staat geregeld aan H. H. M. toezonden, om hen van hetgeen in het buitenland voorviel op de hoogte te houden. Voor dat doel moesten zij hunne brieven opzettelijk inrichten, zoodat zij daarin geene zaken mochten mengen, die een onderwerp van beraadslaging moesten uitmaken [1]. Die nouvelles werden met resolutiën en andere stukken, op de buitenlandsche aangelegenheden betrekking hebbende, in copie aan de verschillende gezanten toegezonden, totdat in 1669 bepaald werd, dat zij ze voortaan gedrukt zouden ontvangen [2]. Van dat oogenblik werden de opgenoemde bescheiden door middel van de drukpers vermenigvuldigd, hetgeen bij de nouvelles geregelder geschied is dan bij de overige documenten [3]. Van eerstgenoemde werd een exemplaar ter griffie bewaard en langzamerhand begon men die afdrukken in te binden en daarvan boekdeelen aan te leggen, die vooral sedert 1744 volledig bewaard gebleven zijn.

1) Resol. St.-Gen. 4 Juli 1704.
2) Zie hierboven bl. 48.
3) Zie hierboven bl. 48.

XIX.

De Liassen.

Na den oorsprong en de ontwikkeling van de registratuur te hebben onderzocht, behooren wij thans onze aandacht te vestigen op die verzamelingen, waarin de oorspronkelijke stukken te vinden zijn. In de eerste plaats komen hiervoor de liassen in aanmerking, wier samenstelling de grondslag was voor de orde, waarnaar alle losse stukken werden gedeponeerd.

De ontvangst van ingekomen brieven en memoriën werd steeds in de resolutieboeken vermeld, ook dan, wanneer over de daarin behandelde zaken geen besluit werd genomen. Bij verloop van tijd geschiedde dit in eene geregelde orde. In de notulen eener gehoudene vergadering vermeldde men eerst de ontvangst der missiven, die alleen strekten tot «advertentie» en waarover dus niet beraadslaagd werd, en liet daarop de resolutiën volgen, hetzij dat die al of niet naar aanleiding van ingekomen stukken werden genomen. De tijd van ontvangst werd door den Griffier ook op de stukken zelve aangeteekend. Bij brieven geschiedde dit eerst op het adres en bij memoriën en provinciale resolutiën aan het hoofd van het blad, waarop het stuk geschreven was. Omstreeks 1625 begon de griffier Goch ook aan het hoofd der brieven den tijd van ontvangst te stellen. Die ontvangst werd door het woord: «Receptum» uitgedrukt en daarnaast met het woord: «Datum» de dagteekening van het stuk herhaald. Bij stukken, welke niet waren toegezonden, maar ter vergadering overgelegd of aan den President overhandigd, zooals memoriën en resolutiën, was de term «Exhibitum» of «Lectum» gebruikelijk. Tijdens den opvolger van Goch, den griffier Musch, werd dat alles vaste regel.

De ingekomen depêches werden met de minuten der uitgaande naar den tijd van ontvangst tot liassen vereenigd. Dit geschiedde

krachtens voorschriften, die reeds in 1578 [1]) en 1605 [2]) waren gegeven. Oorspronkelijk bestond er maar eene lias: de Loopende. Het is echter zeer opmerkelijk, dat er voor het jaar 1590 daarin nauwelijks stukken te vinden zijn, die tot het archief van de Staten-Generaal kunnen gerekend worden. Bijna uitsluitend zijn de liassen van dat vroegere tijdperk samengesteld uit oorspronkelijke depêches, die bij de Raden van State, die elkander voor het jaar 1588 opvolgden, zijn ingekomen en uit de minuten van de daarop betrekking hebbende stukken, welke van die colleges zijn uitgegaan. Hetzelfde verschijnsel doet zich, gelijk later blijken zal, evenzeer bij de bundels voor. Men moet het er dus voor houden, dat de oorspronkelijke losse bescheiden van het archief der Staten-Generaal uit het vroegste tijdperk meerendeels zijn verloren gegaan en dat men bij eene latere ordening getracht heeft daarin te voorzien, door de losse papieren van de gewezene Raden van State in de plaats van de ontbrekende te stellen. Op die wijze moet men de oudste loopende liassen van de Staten Generaal op nieuw gevormd hebben. Waaraan dat verlies is toe te schrijven, kan niet met zekerheid worden opgehelderd. De heer Gachard heeft daaromtrent eene gissing geuit, die op zich zelve verre van onwaarschijnlijk is, maar bij nader onderzoek toch blijkt ongegrond te zijn 3). De natuurlijkste oplos-

1) Instructie van den Agent en de klerken 19 April 1578. Bijlage II.

2) Instructie van den Agent 6 Mei 1605. Bijlage IV.

3) De heer Gachard, van meening zijnde, dat het archief van de Staten-Generaal zich tijdens de Fransche Furie op het stadhuis te Antwerpen bevond, acht het niet onmogelijk, dat de origineele losse stukken bij die gelegenheid verloren zijn gegaan. Uit hetgeen hier omtrent de vroegste lotgevallen van het archief zal worden medegedeeld, zal echter blijken, dat de veronderstelling, waarop zich dat vermoeden grondt, onjuist is.

Op 24 Mei 1578 gaf de griffier Weellemans aan zijne opvolgers, de secretarissen Houfflin en Blijleven, het archief over. Men had toen Brussel verlaten en vergaderde te Antwerpen. Denkelijk omdat men voorzag nog meer te zullen reizen en trekken, liet men 18 Dec. 1578 twee koffers maken, om het daarin te bergen. Op 30 Nov. 1579 plaatste men het in de vergaderkamer. Toen men in Oct. 1580 zich naar Delft begaf, namen de secretarissen de resolutieboeken en loopende stukken mede, maar lieten zij het archief te Antwerpen achter in een kast en twee koffers, staande in het huis, waarin men vergaderd had. Dit alles blijkt uit de stukken, medegedeeld door Gachard, Actes t. I. préf. p. XIX seq. — Tegen het einde van 1581 was men naar Antwerpen teruggekeerd en bevond men zich dus weder bij het archief. Blijleven was inmiddels gestorven en zijne weduwe had aan Houfflin de stukken moeten geven, die onder hem hadden berust. Resol. St.-Gen. 29 Juli 1581. Houfflin, tot secretaris van den Landraad benoemd, zou in Mei 1582 als secretaris van de Staten-Generaal aftreden. De vergadering stond op het punt van scheiden en nog

sing is misschien hierin te zoeken, dat het archief door brand geleden kan hebben. Zooals wij later zullen vernemen, zijn er in den loop der zeventiende eeuw gedurig maatregelen genomen om de verzameling te redden, terwijl zij in zulk gevaar verkeerde. Het is niet onmogelijk, dat dit bij een dier gelegenheden niet goed is gelukt en een gedeelte door het vuur is verteerd geworden.

Tegen het begin der zeventiende eeuw begon men naast de «loopende» meerdere bijzondere liassen aan te leggen, wier getal mettertijd steeds toenam. De indeeling, hierdoor verkregen, werd later bij het deponeeren van de losse stukken onafgebroken in het oog gehouden en, zooals blijken zal, ook tot de bundels en de stukken der secreete kas uitgestrekt. Om dat stelsel te doen kennen is het voldoende die liassen op te sommen, waarbij eerst van de binnenlandsche en daarna van de buitenlandsche zal worden melding gemaakt. Zij komen onder de volgende respecten voor:

1°. Loopende.

2°. Munt, sedert 1616.

3°. Limburg en Maastricht, sedert de verovering van die stad in 1632.

4°. Admiraliteiten, sedert 1613.

---

was er geen opvolger benoemd. Men gaf nu het archief in bewaring aan den magistraat van Antwerpen en liet daarvoor een koffer maken, met het plan, om in de eerstvolgende vergadering over de verdere bewaring en plaatsing te beslissen. Resol. St.-Gen. 2 Mei 1582. In Juli 1582 was men weder te Antwerpen bijeen, werd Hennin tot griffier benoemd en moest Houfflin hem alle stukken van de Staten-Generaal overgeven, benevens de sleutels van het koffer. Resol. St.-Gen. 6 Juli 1582. Het koffer moet toen van het stadhuis naar de vergaderkamer in de abdy van St. Michiel zijn overgebracht. Immers het bevond zich daar toen de vergadering scheidde, om elders weder bijeen te komen en Hennin het koffer medenam. Op 10 Sept. 1582 kwam men weder te Antwerpen bijeen. Hennin bracht toen ook het koffer terug, maar plaatste het niet in de vergaderkamer, doch in zijne eigene woning. Daar bevond het zich op 17 Jan. 1583, toen de Fransche Furie plaats had, zoodat het niet aannemelijk is, dat het toen in de handen van Anjou is gevallen. Toen in Aug. 1583 de vergadering Antwerpen verliet, om achtereenvolgens in andere steden bijeen te komen, reisde het koffer telkens mede. Deze bijzonderheden zijn bekend uit eene rekening van Hennin over 6 Juli 1582 tot 1 Dec. 1583. — Na het ontslag van Hennin, in Aug. 1584, werd op 8 Sept. in de vergadering te Delft eene commissie benoemd, om het archief van hem over te nemen. Resol. St.-Gen. 8 Sept. 1584. Die stelde het zeker ter hand aan zijn opvolger Aerssens, onder wiens griffierschap men zich voor goed in den Haag vestigde, alwaar het archief eene vaste bewaarplaats bekwam.

5°. Staten van het inkomen der convooien en licenten, door de Admiraliteitscolleges ingediend 1645—1670 [1]).

6°. Oost-Indië, sedert 1630 [2]).

7°. West-Indië, sedert de oprichting van de W. I. C. in 1623.

8°. Emden en Oostfriesland, 1599 en 1602—1758.

De Oostfriesche geschillen zijn in 1595 ontstaan en hebben tot het midden der vorige eeuw voortgeduurd.

9°. Duitschland, sedert 1589.

10°. Zweden, Denemarken, Polen en Moscovië, sedert 1690. Vóor dat jaar werden de stukken betreffende die staten in de lias Duitschland gedeponeerd. Blijkbaar was dit eene traditie, die van het voormalige, in 1588 opgehevene, Hoogduitsche secretariaat was overgenomen, dat de briefwisseling zoowel met Duitschland als met het noorden voerde [3]).

11°. Frankrijk, sedert 1593.

12°. Spanje, sedert 1649, dus na de Munstersche vrede, toen aan den oorlogstoestand een einde was gekomen en de Republiek zich dientengevolge aan het Spaansche hof kon doen vertegenwoordigen.

13°. Brussel, sedert 1716, nadat ingevolge de vrede van Utrecht van 1713 de Spaansche Nederlanden aan Oostenrijk waren overgegaan. Met Brussel bedoelde men dus het hof van den aldaar gevestigden keizerlijken landvoogd.

14°. Engeland, sedert 1584.

15°. Portugal, sedert 1641, toen dat land in 1640 weder een zelfstandig koningrijk was geworden.

16°. Italië, sedert 1614 [4]).

17°. Constantinopel of Turkije, sedert 1612.

18°. Barbarije, sedert 1605.

19°. Noord-Amerika, sedert 1782, dus sedert de onafhankelijkheids verklaring van de Vereenigde Staten.

Gelijk bij eene oppervlakkige beschouwing reeds dadelijk in het oog valt, hing het aanleggen van de meeste buitenlandsche liassen samen met het ontstaan van geregelde diplomatieke be-

1) Volgens den inventaris van 1656 zouden er ook vroegere, van 1597—1608 en 1626—1644, aanwezig geweest zijn.

2) De inventaris van 1656 vermeldt ook oudere, sedert 1623. Indien dat juist is, zouden die liassen tegelijk met de West-Indische moeten zijn aangelegd geweest.

3) Zie hierboven bl. 17.

4) In den inventaris van 1656 wordt ook van oudere liassen, sedert 1606, melding gemaakt.

trekkingen met de verschillende staten of met de instelling van vaste gezantschappen aan de buitenlandsche hoven.

Evenals in de loopende liassen, werden in de overige bij de ingekomene depêches ook de minuten der uitgaande gevoegd, die daarop betrekking hadden. In 1754 hield men echter hiermede op en vereenigde men sedert dien tijd alle minuten in eene daartoe bestemde lias. Deze waren echter weinig talrijk, daar men sedert langen tijd slechts zelden het klad van de weinig beteekenende brieven bewaarde, waarbij extract-resolutiën werden verzonden, welke missives de meerderheid uitmaakten, toen de aanwending van zoodanige extracten meer algemeen was geworden [1]). Eerst sedert 1789 werden ook de minuten der begeleidende brieven bewaard en vonden die eveneens hare plaats in de liassen van minuut-uitgaande brieven.

Wanneer particulieren of colleges zich in hun bijzonder belang wendden tot de Staten-Generaal, moesten zij dat schriftelijk doen en van den vorm van een rekest gebruik maken [2]). Die geschriften werden ten hunnen behoeve door de solliciteurs of procureurs opgemaakt en ter griffie ingediend. Aldaar werden ze niet evenals de ingekomen brieven en memories behandeld. Indien op die verzoekschriften niet werd beschikt, werd de ontvangst daarvan niet in de notulen vermeld. Ook werd de tijd van indiening niet op het rekest aangeteekend, hoewel dit eigenlijk noodzakelijk was, daar rekesten gewoonlijk niet gedagteekend werden. De reden hiervan was, dat de rekesten eigenlijk aan de adressanten teruggegeven moesten worden. De beschikking, naar aanleiding of op grond van een rekest genomen, werd in den vorm van eene acte als apostil op het stuk gesteld en, zoo de zaak daarbij werd afgedaan, het rekest aan den suppliant teruggegeven [3]). Dit laatste geschiedde

1) Zie hierboven bl. 93.

2) Uitdrukkelijk werd dit in 1646 voorgeschreven, toen bepaald werd, dat ieder, die geen lid van de vergadering was, zijne particuliere zaken alleen bij schriftelijke memorie, rekest of deductie mocht voorbrengen. Res. St.-Gen. 29 Mei 1646. In zoodanig geval was de aanwending van missives verboden. Resol. St.-Gen. 4 Aug 1721. Men strekte dat verbod later ook tot leden van de vergadering uit en eischte, dat de rekesten in behoorlijke termen zouden zijn gesteld. Resol. St.-Gen. 11 Febr. 1722. Reeds vroeger had men den supplianten gelast hunne titels weg te laten. Resol. St.-Gen. 11 Sept. 1657. Herhaaldelijk beval men de rekesten te onderteekenen. Resol. St.-Gen. 29 Oct. 1576, 8 Sept. 1646, 13 April 1686, 11 Febr. 1722. Dat voorschrift werd echter eerst sedert 1681 meer geregeld nagekomen.

3) Zie hierboven bl. 92.

echter niet, wanneer er overeenkomstig de conclusie van het rekest ten zijnen behoeve eene acte onder het zegel of cachet werd gedepêcheerd. Het gevolg was, dat men ter griffie oorspronkelijk alleen bewaarde:

1°. de onafgedane en ter zijde gelegde rekesten, die in den regel talrijk waren.

2°. de rekesten van personen, ten wier behoeve acten waren gedepêcheerd.

Langzamerhand begon het apostilleeren minder gebruikelijk te worden en gaf men er de voorkeur aan, den suppliant de beschikking bij extract-resolutie mede te deelen. In de achttiende eeuw werd het laatste zelfs regel, zoodat de apostillen nagenoeg geheel door de extracten werden verdrongen [1]). Dit veroorzaakte, dat bijna alle ingediende rekesten ter griffie bewaard bleven. Men begon toen ook meer zorg voor die stukken te hebben en teekende nu geregeld den tijd der indiening op den rug van het rekest aan, te gelijk met eene korte aanduiding van de conclusie. Met dat «endorseeren» van de rekesten was een vaste klerk ter griffie belast [2]). Sedert de eerste jaren der zeventiende eeuw werden de rekesten geliasseerd, hetgeen sedert dien tijd onafgebroken is geschied. Vele der oudere liassen zijn thans verloren gegaan, maar die uit de vorige eeuw vrij volledig bewaard gebleven.

De minuten der commissies en acten, onder het zegel of cachet uitgegeven, werden eerst sedert 1629 in eene daartoe bestemde lias bijeengebracht. Na 1668 werden zij niet meer geregeld bewaard en althans niet geliasseerd. Misschien hangt het eerste samen met het omstreeks dien tijd aangelegde formulierboek [3]), hetwelk het overbodig maakte voor iedere acte eene minuut op te stellen. Ook begon men toen meerdere soorten van acten, zooals de paspoorten, te drukken, zoodat men slechts de namen en dagteekening behoefde in te vullen. Na het jaar 1668 zijn er slechts losse bundels van minuut-acten voorhanden, die echter ver van volledig zijn.

---

1) Zie hierboven bl. 93.
2) Secr. resol. St.-Gen. 30 Mei 1792.
3) Zie hierboven bl. 98.

XX.

De Bundels.

Op den regel, dat de ingekomen en uitgaande stukken in de liassen werden opgenomen, bestonden natuurlijk tal van uitzonderingen. Sommige, zooals rekeningen en processtukken, waren door hun omvang of aard weinig geschikt om daaraan te worden gehecht. Andere, waarbij dat bezwaar niet bestond, werden met opzet uit de liassen gehouden. De inrichting daarvan toch was weinig doelmatig voor het gebruik, dat men later van de stukken zou kunnen maken. Meende men, dat ze later te pas konden komen, dan werden ze dikwijls niet daarin geplaatst. Behalve die bescheiden, welke, evenals de geliasseerde, bijlagen waren tot de genomene resolutiën, bezaten de Staten-Generaal nog tal van andere losse stukken. Daartoe rekene men in de eerste plaats de menigte afschriften, die zij voor de besognes lieten maken, en bovendien vele documenten, die bij het onderzoek van allerlei zaken in hunne handen waren geraakt. Denkelijk na het vertrek van Leicester kwamen de archieven van de voormalige Raden van State in hun bezit. Hieronder bevonden zich vele losse papieren, waarvan een gedeelte in de loopende liassen werd opgenomen [1]) maar de meeste daartoe ongeschikt waren geacht. Toen er later een geregeld diplomatiek verkeer met andere staten ontstond, gaven de gezanten en buitenlandsche gedeputeerden te gelijk met hunne verbalen de stukken over, die zij gedurende hunne zending hadden ontvangen. Op dezelfde wijze gingen de gedeputeerden in de binnenlandsche commissiën te werk. Het gevolg van dat alles was, dat er ter griffie een groot aantal losse stukken van den meest verschillenden aard werd bewaard.

Oorspronkelijk, toen de vergadering zich gedurig verplaatste,

---

1) Zie hierboven bl. 121.

kon er van eene ordening van zoodanige papieren geen sprake zijn. Eerst in 1588 vestigden de Staten-Generaal zich voor goed in het door Leicester bij zijn vertrek ontruimde gedeelte van het Binnenhof, ten oosten van de Hofkapel [1]). Waarschijnlijk heeft de agent Ramet bij de inrichting van het griffielokaal, die hierop moet zijn gevolgd, in die bescheiden zekere orde aangebracht. Bepaalde voorschriften in dat opzicht werden eerst aan zijn opvolger Valckenburch in 1605 gegeven. De stukken «raeckende de Generaliteyt, eenige provintien int particulier, collegien van de Admiraliteyt ofte van andere steden, ofte particuliere besoignen van Gedeputeerden», die hem door den Griffier ter bewaring werden gegeven, moest hij volgens diens aanwijzing tot bundels vereenigen, daarop aanteekenen wien ze aangingen en ze plaatsen in de daartoe bestemde kasten. Ook moest hij de stukken, die sedert den dood van Ramet overhoop waren blijven liggen, op dien voet eveneens in orde brengen [2]). Blijkbaar zijn die voorschriften toegepast en ontwikkelden zich hieruit de regels, waarnaar zoodanige documenten ten archieve werden gedeponeerd. De stukken, welke de Griffier na de afdoening eener zaak aan den Agent ter «seponeering» ter hand stelde, werden doorgaans in de lengte gevouwen, bij elkander gebonden, van een opschrift voorzien en in de daartoe bestemde loketten geplaatst. Toen het getal dier bundels aangroeide, moest het wenschelijk voorkomen ze onder respecten in te deelen, ze onder die respecten in chronologische volgorde te rangschikken en te nommeren en ze tevens op een inventaris te brengen. In 1619 werd daartoe het plan opgevat. Men verzocht toen aan Holland bij de vergaderkamer een paar vertrekken te doen maken voor het archief, den Agent en de klerken en nog een derde kamer om daarin de gezanten en andere personen, die bij H. H. M. op audientie kwamen, te kunnen ontvangen. De verlangde uitbreiding van het griffielokaal zou dan de gelegenheid aanbieden om het archief ordelijk te plaatsen en inventariseeren. Aan Valckenburch werd vermoedelijk daarom gelast met den eersten klerk Van der Burch daarvan te maken een «pertinenten inventaris wel gequotiseerd, gedistingueerd en ordelijk gedisperseerd» [3]). Die inventaris, hoewel niet meer aanwezig, moet in

---

1) Zie hierboven bl. 4.
2) Instructie voor den Agent 6 Mei 1605. Bijlage IV.
3) Resol. St.-Gen. 2 Aug. 1619.

1620 tot stand zijn gekomen. Immers uit den lateren inventaris van 1656 blijkt, dat het archief zijne latere inrichting reeds in 1620 heeft bekomen, daar de oudste afdeelingen alle tot aan dat jaar doorloopen, hetgeen het zeer waarschijnlijk maakt, dat het toen opzettelijk geordend en geïnventariseerd is geworden. Een nieuwe algemeene inventaris werd bij de Griffiers-instructie van 1646 voorgeschreven. De gecommitteerden, die het berichtschrift hadden ontworpen, werden gelast dat werk zoo spoedig mogelijk te bevorderen en, daar de noodige ruimte voor eene behoorlijke plaatsing ontbrak, de lokaliteit zoo noodig te vergrooten [1]. Toen zij later rapporteerden, dat eene betere bewaarplaats noodig was, werden zij gemachtigd met architecten in overleg te treden om die te laten maken. Tot eenig resultaat leidde dit echter niet, zoodat de zaak hierbij voorloopig bleef [2]. Het bezwaar, dat eene goede berging in den weg stond, werd eerst in 1655 opgeheven, toen er eene nieuwe griffie werd gemaakt. Het binnenwerk werd onder toezicht van den agent De Heijde vervaardigd, die ook voor de overbrenging en plaatsing van het archief zorg droeg. Bij die gelegenheid maakte hij daarvan ook een inventaris, waarvoor hij in het volgende jaar met 1000 gulden werd beloond [3]. Het net-exemplaar van dien inventaris is nog voorhanden en getiteld: «Inventaris vande Registers, Boecken, Liassen, Papieren ende Stucken, berustende ter Griffie van hare Ho: Mo: soo in der selver Camers als die van den Agent, Klercken, het Camertjen boven de Galerie, daermen gaet naer hare Ho: Mo: Vergaderingh plaetse, ende inde Cassen opde voors: Galerie staende.» Op den band draagt hij het jaartal 1656.

Deze inventaris is uiterst systematisch en doelmatig ingericht. De volgorde, die hierin is in acht genomen, is niet overeenkomstig

---

1) Resol. St.-Gen. 5 Sept. 1646.

2) Resol. St.-Gen. 21 Sept. 1646.

3) Resol. St.-Gen. 30 Juli 1655, 13 Sept. 1656. Voor dien tijd had men reeds tweemalen de orde in het archief moeten herstellen. Herhaaldelijk toch had men het uit gevaar voor brand moeten redden en was het daardoor overhoop geraakt. Zoo werd de agent Van der Burch in 1635 met 387 gulden beloond, voor 129 dagen werk om het archief «voor den brant te preserveren ende daernaer wederomme in ordre te brengen». Resol. St.-Gen. 14 Nov. 1635. Blijkens een ander stuk had hij bij die gelegenheid tevens een algemeenen inventaris opgesteld, die wel eene voortzetting van dien van 1620 zal zijn geweest. Ordonn. van den Raad van State 16 Nov. 1635. In 1644 besteedde dezelfde agent 88 dagen om de orde in het archief te herstellen, nadat die bij eene verplaatsing tijdens den brand van de «Hoffsche Kerck» of Hofkapel was verstoord. Voor zijne moeite en arbeid werd hij met 264 gulden beloond. Resol. St.-Gen 27 Mei 1644.

de wijze van plaatsing, hoewel die altijd nauwkeurig wordt opgegeven. Na alvorens de boekdeelen en liassen naar hunne seriën vermeld te hebben, beschrijft hij de in bundels vereenigde en in loketten geplaatste losse stukken door van iederen bundel eene omschrijving te geven, welke op den bundel zelven is herhaald. De verscheidene bundels zijn van een volgnummer voorzien en chronologisch gerangschikt onder de volgende respecten:

«Loopende stucken. — Maestricht ende de Landen van Overmaze. — 's Hertogenbosch. — Admiraliteyts stucken. — Convoyen ende Licenten. — Particuliere stucken. — Oostindische Compaignie. — Westindische Compaignie. — Munte. — Verscheydene Caerten. — Reeckeningen van Vlaenderen. — Ommeloopers [van Vlaenderen]. — Processen. — Oostvrieslant. — Hoochduytsland. — Sweeden. — Denemarcken. — Brandenburgh. — Vranckryck. — Hispaigne. — Portugael. — Engelant. — Constantinopelen, Marocos, Venetien ende Barbarien.»

Bij vergelijking van die respecten met de opschriften der liassen valt het dadelijk in het oog, dat voor de bundels eenvoudig de indeeling der liassen is aangenomen. Immers slechts vijf van de respecten komen niet bij de liassen voor. Hierdoor zijn de bundels in een goeden samenhang met het overige gedeelte van het archief gebracht.

Sedert 1656 groeide het aantal bundels weder belangrijk aan. Men deponeerde ze in de loketten en bracht ze op den inventaris onder de bestaande respecten. Zeer geregeld schijnt dit echter niet te hebben plaats gehad. De wenschelijkheid werd dus ingezien om den toestand te verbeteren. De aanleiding om dit te doen werd waarschijnlijk gegeven door eene verplaatsing, welke het archief onderging, denkelijk in 1674, bij de uitzetting van de tot Fransche kerk ingerichte Hofkapel, die eene vertimmering van dat gedeelte van het Binnenhof ten gevolge had [1]). In 1677 werd een nieuwe inventaris van de bundels opgemaakt, waarbij in hoofdzaak de reeds bestaande van 1656 werd nagevolgd. De daarin voorkomende beschrijving van de bundels werd thans verbeterd en voortgezet, terwijl deze thans geplaatst werden in de volgorde, die door den inventaris werd aangegeven. De bestaande respecten werden alle in stand gehouden en daaraan slechts vier nieuwe toegevoegd, ieder voor een der vier kwartieren van de

1) Resol. St.-Gen. 29 April 1682.

Meierij van 's Hertogenbosch. In 1680 werd deze inventaris der bundels nog vergroot met eene summiere lijst, welke de wijze van plaatsing der boekdeelen en liassen aanwees. De aldus vermeerderde inventaris werd betiteld: «Index ofte Inventaris van de Boecken, Papieren, Stucken ende Munimenten, in desen Index vervat, berustende in de Twee Camers boven de Gallerie, mitsgaders in de gangh onder het dack, als mede het Soldertien boven het Pavillioen, daermen gaet uyt haer Ho: Mo: Vergaderinge plaetse naerde Vergaderinge van Hollant». De daarvan bestaande exemplaren dragen het jaartal 1677 of 1680. Vermoedelijk was ook De Heijde de vervaardiger van het voornaamste gedeelte, dat in 1677 tot stand kwam.

Na den dood van dien kundigen en verdienstelijken man, die in 1678 voorviel, werd de inventaris niet meer geregeld bijgehouden. Het ordenen van het archief met het bijwerken van den inventaris was de eigenlijke taak van den Agent. Zijne opvolgers stonden echter niet meer in directe betrekking tot de griffie [1]), zoodat er later geen ambtenaar meer was, die voor het archief zorg droeg. Dit was natuurlijk niet zonder invloed op het werk der inventariseering. Maar bovendien was die thans ook minder noodig. Veel minder dan vroeger ontstonden er verzamelingen van losse stukken, die afzonderlijk moesten worden bewaard. Sedert de registratuur van de depêches was ingevoerd, konden die thans in de registers worden geraadpleegd. Er was dus minder aanleiding om de stukken, die later te pas konden komen, buiten de liassen te houden. Wanneer de gezanten en buiten- en binnenlandsche gedeputeerden van hunne zending rapport deden, lieten zij de door hen ontvangen bescheiden achter hunne verbalen inbinden, zoodat zij daarmede een geheel uitmaakten. Wel kwamen H. H. M. nog wel in het bezit van losse stukken, die op zich zelve staande collecties vormden, doch naar verhouding tot den vroegeren tijd in veel geringer aantal. Velen dezer waren slechts niets beduidende copiën van retro-acta. Het zou niet veel moeite gekost hebben den inventaris van 1677 met die latere bundels te vermeerderen, maar, om welke reden dan ook, men heeft het nagelaten en in dat verzuim zou thans gemakkelijk kunnen worden voorzien.

---

1) Zie hierboven bl. 39.

XXI.

De Verbalen.

Een gezant was verplicht bij zijne terugkomst aan de Staten-Generaal verslag te doen van hetgeen hij gedurende zijne zending had verricht. Sedert 1671 gold de bepaling, dat dit binnen drie dagen moest geschieden [1]). Hij verscheen daartoe zelf ter vergadering of, zoo de mededeeling geheim moest blijven, in het besogne eener commissie [2]). Binnen zekeren termijn moest hij bovendien zijn rapport schriftelijk ter griffie inleveren [3]). Daar dat geschrift weêrgaf wat hij «verbalement» of mondeling had bekend gemaakt, werd het een verbaal genoemd.

In de meeste gevallen werd dit rapport toegelicht door de depêches, welke de gezant geschreven had, en de stukken,

---

1) Resol. St.-Gen. 1 Juli 1671. Dit voorschrift was toepasselijk op «alle die geene die van nu voortaen in eenige deputatien of commissien hetzy buyten hetzy binnen 's Lands, hetzy onder den naam van ambassadeur, resident, extra-ordinaris of ordinaris gedeputeerden, commissarissen of hoedanigen anderen caracter, titel of naam van digniteyt hetselve ook soude mogen zijn.»

2) Wicquefort, l'Ambassadeur livre I, sect. XVI p. 92.

3) In 1624 bepaalde men, dat alle extra-ordinaris ambassadeurs binnen twee maanden na hunne terugkomst hunne onderteekende verbalen en declaratiën zouden inleveren. Resol. St.-Gen. 22 April 1624. De gezanten bleven echter dikwijls in gebreke en zoo ook de leden van de binnen- en buitenlandsche deputaties. Daarom vorderde men in 1639 de rekeningen en verbalen af van allen, die in ambassade, deputatie of commissie waren geweest. Resol. St.-Gen. 19 Jan. 1639. In 1660 werd de Agent gelast er voor te zorgen, dat alle extra-ordinaris en ordinaris ambassadeurs en gedeputeerden buiten 's lands binnen 3 maanden na hunne terugkomst hunne verbalen en rekeningen indienden. Resol. St.-Gen. 4 Nov. 1660. Twee jaren later achtte men het noodig aan een aantal gewezene extra-ordinaris ambassadeurs en gedeputeerden eene aanschrijving in dien zin te doen. Resol. St.-Gen. 22 Mei 1662. Aanvankelijk werden de verbalen meermalen door klerken van de griffie in het net gebracht, maar in 1628 verstond men, dat de legatie-secretarissen zelve de rapporten van de extra-ambassadeurs zouden schrijven. Resol. St.-Gen. 7 Sept. 1628.

die bij hem waren ingekomen. De tekst van het rapport was dan uiterst kort en hield weinig meer in dan eene verwijzing naar de bescheiden, die in extenso werden medegedeeld. Aanvankelijk werden die stukken meestal in den tekst geïnsereerd, terwijl het later meer gebruikelijk was ze achter het rapport te registreeren. In de vorige eeuw werden die bijlagen zelden meer afgeschreven, maar in originali achter het rapport ingebonden. Daar de gezanten H. H. M. door het schrijven van depêches geregeld op de hoogte hielden van hetgeen gedurende hunne zending voorviel, konden de Staten-Generaal uit het verbaal niet veel nieuws leeren. Wicquefort beweerde dan ook, dat men het doel, dat met het verbaal beoogd werd, even goed zou bereiken, indien men die depêches eenvoudig tot een boekdeel bij elkander inbond [1]). Meerdere gezanten hebben aan dien wenk gehoor gegeven en, in plaats van een beredeneerd verbaal, een register hunner depêches [2]) of van ingekomen en uitgaande stukken overgelegd [3]).

Gelijktijdig met het verbaal, moest de gezant de oorspronkelijke en andere stukken, die hij gedurende zijne zending ontvangen had, afgeven, opdat zij ter griffie zouden worden «geseponeerd», alwaar zij eene plaats vonden onder de in bundels gerangschikte losse stukken [4]). Uitdrukkelijk werd dit in 1656 voorgeschreven [5]) en na dien tijd werd zoodanige bepaling in de instructies der gezanten opgenomen. Het bestaan van eigenlijke legatie-archieven, die geregeld werden bijgehouden en van den eenen op den anderen gezant overgingen, werd dus niet erkend. Het was echter verre af, dat alle stukken, van gezanten afkomstig, met het archief der Staten-Generaal zijn vereenigd. Vele gezanten kwamen het voorschrift van 1656 niet na en bepaalden zich tot de afgifte van hun verbaal. De bescheiden, die onder hen bleven berusten, gingen op hunne erfgenamen over en geraakten daardoor in het bezit hunner familie. Deze particuliere verzamelingen zijn meestal belangrijk, want in de verbalen werden doorgaans niet alle stukken opgenomen, die van de gezanten waren uitgegaan of bij hen ingekomen [6]). Doch ook eene andere omstan-

1) Wicquefort t. l. a. p.

2) Van dien aard is o. a. het verbaal van den heer van Sterrenburgh, ambassadeur bij het Fransche hof, over 1680—1688, op 22 Juni 1689 overgelegd.

3) Op die wijze zijn meerdere verbalen van de Hop's ingericht.

4) Zie hierboven bl. 126.

5) Resol. St.-Gen. 16 Dec. 1656.

6) Dit blijkt inzonderheid uit de diplomatieke stukken, van de familie Hop afkomstig. Meerdere leden van dat geslacht hebben een aantal gewichtige gezantschaps-

digheid werkte de samensmelting van de oorspronkelijke gezantschapsbescheiden met het archief van de Staten-Generaal tegen. Zooals gebleken is, luidde het voorschrift van 1656, dat die stukken te gelijk met de indiening van het verbaal moesten worden afgegeven. Onder de gezanten, die voortdurend bij hetzelfde hof hebben geresideerd, waren er meerdere, die nimmer rapport hebben gedaan en tot hun dood in functie zijn gebleven. Na hun overlijden werden hunne papieren bewaard door den secretaris of anderen gemachtigde, die de zaken der legatie tijdelijk waarnam. Deze gaf later het archief over aan den gezant, die in de plaats van den overledene werd aangesteld [1]), zoodat het in het vervolg bij de legatie bleef berusten. Zoo hebben zich bij sommige gezantschappen dépôts van archieven gevormd, die echter hoogst onvolledig zijn en tijdens de overneming van de archieven van het Departement van Buitenlandsche Zaken aan het Rijksarchief zijn afgestaan, waar zij thans met het archief der Staten-Generaal zijn vereenigd.

Na de buitenlandsche verbalen behandeld te hebben, moeten wij ook op de binnenlandsche onze aandacht vestigen. De Staten-Generaal plachten gedurig uit hun midden commissies af te vaardigen, om moeielijke en ingewikkelde zaken in loco te onderzoeken of zekere aangelegenheden te regelen. Hoever de bevoegdheid van die gecommitteerden zich uitstrekte, was doorgaans aangewezen in eene instructie, die hun werd medegegeven. Na het volbrengen hunner taak moesten zij van hunne verrichtingen rapport doen ter vergadering, hetgeen sedert 1671 binnen drie dagen na hunne terugkomst moest geschieden [2]). Ook die commissies waren ge-

---

posten bekleed en plachten de stukken, die zij onder zich hielden, zorgvuldig te ordenen en tot een boekdeel te vereenigen. Hadden zij in het verbaal de stukken laten afschrijven, dan bleven zij in het bezit van alle origineelen en daaronder ook van de zoodanige, die niet in het verbaal waren geregistreerd. Waren bij het verbaal de stukken in originali ingebonden, dan bleven er toch nog eenige over, die zij onder zich hielden en die zij vermeerderden met copiëa van de afgegeven bescheiden. Het is duidelijk, dat die collecties vollediger zijn dan de officieele verbalen.

1) Zoo gaven H. H. M. aan Burmania, tot extr. envoyé te Weenen aangesteld, eene «ordre» op den secretaris Hagenbach mede, om hem alle stukken en papieren van zijn voorganger, Hamel Bruynincx, af te geven. Secr. resol. St.-Gen. 14 Jan. 1739. — Wassenaer moest bij het aanvaarden van de ambassade te Madrid onderzoek doen naar de papieren, onder berusting van den secretaris Greflein, en ze in bewaring nemen, om ze «te sijner tijd» naar de griffie over te brengen. Secr. resol. St.-Gen. 6 Maart 1747.

2) Zie hierboven bl. 131, n. 1.

woon een schriftelijk verbaal in te leveren. Bij het reglement op de deputatiën van 1700 werd die zaak nog nader geregeld. Eerst acht dagen, nadat zij hun verbalen met de stukken hadden ingediend, mochten zij hunne rekeningen overleggen, opdat er tijd en gelegenheid zou zijn, vooraf daarvan kennis te nemen [1]). De inrichting der binnenlandsche verbalen komt in hoofdzaak met die der buitenlandsche overeen. De stukken werden meestal achter het rapport gevoegd en zelden geregistreerd, maar doorgaans in originali daarachter ingebonden. De verbalen van die commissies, welke periodiek op nieuw werden samengesteld, vormen doorloopende seriën, zooals van commissarissen deciseurs te Maastricht en van gecommitteerden tot vernieuwing van de regeering en het afhooren der rekeningen in Staats-Vlaanderen. Talrijk en belangrijk zijn ook de verbalen van de gedeputeerden te velde.

1) Resol. St.-Gen. 22 Juli 1700.

XXII.

De Stukken der Secreete Kas.

De Staten-Generaal, als de Unie vertegenwoordigende, waren langzamerhand in het bezit van allergewichtigste staatsdocumenten gekomen, aan wier behoud de Republiek ten hoogste gelegen was. In de eerste plaats behoorden hiertoe de tractaten, door hare diplomatieke vertegenwoordigers met gemachtigden van andere mogendheden gesloten, de acten van ratificatie, op die tractaten door buitenlandsche vorsten en autoriteiten uitgevaardigd, en de procuratiën, geloofsbrieven, instructiën enz., door uitheemsche gezanten overgelegd. Van niet minder gewicht waren de verdragen en accoorden, gedurende het ontwikkelingstijdperk van de Republiek met den Graaf van Leicester, krijgsbevelhebbers en steden over de inrichting van het bestuur, de verdediging en de financies aangegaan. Het was raadzaam die bescheiden met de grootste zorgvuldigheid te bewaren. Niet minder gold dit van de stukken, die geheim gehouden moesten worden. Voordat de registers der secreete resolutiën goed waren ingericht, liet men wel eens tot meerdere geheimhouding de boeking van zoodanige besluiten na, zoodat men zich tot de bewaring van de daarop betrekking hebbende stukken bepaalde [1]). Later, toen de secretesse beter geregeld was, waren alle geheime depêches, die men ontving, bijlagen tot de geregistreerde secreete resolutiën. Het staatsbelang bracht mede, dat ook die stukken onder slot en grendel werden bewaard, hetgeen ook bij de instructie van den Griffier in 1646 werd aanbevolen. In ieder geval was het noodzakelijk, dat zij van het overige gedeelte van het archief werden afgezonderd. Wij zagen reeds, dat in 1605 aan den agent

---

1) Kluit, Historiae federum Belgii federati primae lineae, pars. II p. 546 n. 79.

Valckenburch bepaalde voorschriften werden gegeven omtrent de deponeering van de tot bundels vereenigde losse stukken 1). Bij die gelegenheid werd hij tevens gelast «de secrete ende importante van de gemeyne stucken» af te scheiden. Die regeling legde den grondslag voor de verzameling van de latere secreete kas. In 1620, nadat voor het eerst de inventariseering van het archief bevolen was, verzochten H. H. M. aan Holland een gewelfd vertrek voor de Generaliteits charters te doen maken om ze tegen brandgevaar te beveiligen 2). Blijkbaar waren met die charters de secreete en belangrijke stukken bedoeld. Het brandvrije lokaal kwam echter niet tot stand. Men besloot derhalve in het volgende jaar voor die bescheiden een kast te doen vervaardigen, met ijzer beslagen en voorzien van drie sleutels, met behulp waarvan zij alleen geopend mocht worden ten overstaan van drie gedeputeerden, welke die sleutels zouden bewaren 3). Die kast, thans nog aanwezig, staat bekend als de secreete kas van de Staten-Generaal en hierin werden, met die van vroegeren tijd, alle gewichtige en secreete documenten gedurende den ganschen loop der zeventiende eeuw opgenomen. Oorspronkelijk werd zij in de griffie bewaard. Toen de gecommitteerden tot het opmaken van de instructie van den Griffier in 1646 over de betere plaatsing en bewaring van het archief besogneerden, brachten zij de secreete kas naar de vergaderkamer over om van haren inhoud een «pertinenten» inventaris te doen maken 4), die evenwel achterwege bleef, gelijk toen ook de andere plannen tot regeling van het archief niet ten uitvoer kwamen. Nadat echter in 1656 de nieuwe algemeene inventaris van het archief was samengesteld, begreep men nu ook de zoo gewichtige stukken, welke zich in die kast bevonden, onder handen te moeten nemen. In 1658 droegen H. H. M. aan den commies Spronsen en den agent De Heyde op die te inventariseeren. 5). Meer dan tien jaren verliepen er echter, voordat het werk ten einde werd gebracht. In December 1669 legden zij aan H. H. M. twee in het net geschreven copiën van den vervaardigden inventaris over 6) en in April van het volgende jaar werd hun ieder als belooning

1) Zie hierboven bl. 127.
2) Resol. St.-Gen. 3 Febr. 1620.
3) Resol. St.-Gen. 31 Juli 1621.
4) Resol. St.-Gen. 21 Sept. 1646.
5) Resol. St.-Gen. 11 Febr. 1658.
6) Resol. St.-Gen. 5 Dec. 1669.

eene som van 1100 gulden toegelegd [1]). Behalve de minuut, eigenhandig door De Heyde vervaardigd, bestaat van den inventaris een net-exemplaar op groot papier en met eene groote en schoone letter geschreven, getiteld: «Index ofte Inventaris van de boecken, tractaten, stucken ende papieren leggende inde secrete casse, staende inde camer vande Vergaderinge van Haer Hooch Mogentheden.» De inrichting komt overeen met die van de beschrijving van de in loketten gedeponeerde bundels in den algemeenen inventaris van 1656, daar dezelfde indeeling onder respecten is gevolgd, ontleend aan de verschillende soorten van liassen. De volgorde der plaatsing in de laden en loketten komt overeen met die van de beschrijving van den inventaris. De stukken, hetzij afzonderlijk, hetzij bundelsgewijze vermeld, zijn vrij uitvoerig omschreven. Uit alles blijkt, dat de inventariseering hoogst zorgvuldig heeft plaats gehad.

De orde, die in 1669 aan de stukken der secreete kas gegeven werd, is sedert bewaard gebleven. De stukken, welke na dien tijd werden gedeponeerd, zijn daarin bij de andere geplaatst en onder hunne respecten op den inventaris gebracht. Tegen het einde van de zeventiende eeuw was de kast echter vol geraakt, zoodat na het jaar 1700 daarin niets meer werd opgenomen en de inventaris evenmin werd bijgehouden. Van de stukken, die daarin hunne plaats hadden moeten vinden, werden nu drie afzonderlijke collecties aangelegd:

1°. van de tractaten van 1701—1797, waarvan een «repertorium en index» bestaat, die in het laatstgemelde jaar of nog later moet zijn opgemaakt.

2°. van de ratificatiën, door de mogendheden uitgevaardigd, met wie die tractaten gesloten zijn, van 1701—1797, waarvan een dergelijk «repertorium en index» is bewerkt [2]).

---

1) Bij die gelegenheid bepaalde men, dat de voornaamste oorspronkelijke tractaten, alliantiën, verdragen, accoorden en andere belangrijke stukken zouden worden afgeschreven, die copiën in de plaats van de origineele gelegd en laatstgenoemde in kisten opgesloten, opdat men ze op eene plaats zou kunnen bewaren, alwaar zij niet aan brandgevaar waren blootgesteld. Resol. St.-Gen. 22 April 1670. Indien die maatregel werkelijk is uitgevoerd, schijnen de oorspronkelijke stukken toch later in de secreete kas te zijn teruggebracht.

2) De meeste tractaten met de wederkeerige ratificatiën en betrekkelijke stukken zijn gelijktijdig met het sluiten daarvan in 4° formaat gedrukt geworden. Die van 1576—1701 werden herdrukt door Jacobus Scheltus, welke herdrukken hij onder den navolgenden gemeenschappelijken titel zonder jaar in het licht gaf: «Recueil van de Tractaaten gemaackt en geslooten tusschen de Hoogh Mog. Heeren Staaten-

3°. van de ingekomene secreete brieven van 1701—1796, die in bundels, ieder over ééne maand loopende, werden bewaard. De oudere waren sedert 1652 naar de respecten der secreete kas in jaarlijksche bundels vereenigd en in die kast in de daarvoor bestemde afdeelingen geplaatst geweest.

Het is hier de plaats iets langer bij die secreete brieven stil te staan.

Zooals reeds medegedeeld is, kwam er in de geheime briefwisseling eerst regelmaat na het besluit van de Groote Vergadering van 21 Juli 1651, waarbij bepaald werd, dat de buitenlandsche ministers, de bevelhebbers in de grensplaatsen en de secreete correspondenten, wanneer zij iets wilden berichten, dat geheim gehouden moest worden, hunne brieven zouden stellen aan het adres van den Griffier. Van dat oogenblik werden de publieke van de secreete brieven onderscheiden, naarmate zij geadresseerd waren aan de Staten-Generaal of den Griffier. Aanvankelijk werd die maatstaf niet zeer stipt toegepast, maar langzamerhand kwam hierin meer regelmaat, waartoe ook de instructiën voor de gezanten, die gelijksoortige voorschriften inhielden, medewerkten. Bovendien werd de regeling uitdrukkelijk gehandhaafd bij eene resolutie van 4 Juli 1704. Hierbij werd verstaan, dat de buitenlandsche ministers hunne brieven zouden adresseeren aan H. H. M. behalve de zoodanige, welke dienden tot antwoord op secreete (extract) resolutiën en die, welke zaken betroffen, die naar hun eigen oordeel geheim gehouden moesten worden. Zulke missiven waren te adresseeren aan den Griffier. Men beval tevens, dat zij, zoowel in het eene als in het andere geval, de zaken zouden onderscheiden, die zij eenvoudig tot «advertentie» mededeelden (de zoogenaamde nouvelles), en de zoodanige, waarop resolutiën moesten worden genomen, en ze in afzonderlijke brieven behandelen. Hadden zij meerdere zaken te melden, waarover beraadslaagd moest worden, dan mochten zij ook die niet onder elkander vermengen. De Staten-Generaal zagen gestreng op de naleving van die voorschriften toe. Werd daarvan afgeweken, dan lieten zij den nalatigen gezant wel eens eene terechtwijzing door middel van hun Griffier toekomen [1]).

Generaal der Vereenighde Nederlanden ter eenre, ende verscheyde Koningen, Princen en Potentaaten ter andere zyde. Eerste Deel.» Een tweede deel verscheen in 1726 en is getiteld: «Vervolgh van het Recueil» enz. Het loopt van 1713 tot 1726 en werd langzamerhand tot 1795 gecompleteerd.

1) Voorbeelden van dien aard leveren op secr. resol. St.-Gen. Oct. 1741, 21 Maart 1743.

Sedert 1651 placht de Griffier op de ingekomen brieven en stukken, waarop secreete resolutiën genomen werden, het woord «secreet» te stellen, zooals hij dat ook op alle geheime uitgaande depêches liet doen.

In verband met het hierboven medegedeelde zou men verwachten, dat alle brieven aan den Griffier als secreet en alle missiven aan de Staten-Generaal als publiek werden beschouwd. Dit was echter niet altijd het geval. Somtijds werd op een brief aan den Griffier bij ordinaris resolutie beschikt en eene missive aan de Staten-Generaal geheim behandeld. Dat verschijnsel is niet altijd op te helderen maar meestal toch hierdoor te verklaren, dat de afzender en Griffier het oneens konden zijn, of eene zaak geheim gehouden moest worden of niet. Dat verschil van gevoelen was natuurlijk niet denkbaar, wanneer de afzender eene secreete extract-resolutie beantwoordde, daar het dan van zelfs sprak, dat het antwoord ook geheim was, maar de zaak deed zich anders voor, wanneer hij uit eigen beweging schreef. Meende hij, dat de inhoud zijner missive niet ruchtbaar mocht worden, en was de Griffier van het tegenovergestelde gevoelen, dan adresseerde hij wel aan laatstgenoemden, maar bracht deze de brief toch in publieke behandeling. Was de Griffier daarentegen van oordeel, dat een publieke brief geheim gehouden moest worden, dan zorgde hij, dat daarop eene secreete resolutie werd genomen.

XXIII.

Het Zegel en Contra-Zegel van den Staat.

De geschiedenis van het zegel van de Generaliteit is belangrijk, omdat het bij daden van het hoogste staatsgezag te pas kwam en de begrippen, die men zich van het laatste vormde, in het ontwikkelingstijdperk van de Republiek gedurig hebben afgewisseld.

Karel V en Philips II gebruikten meerdere zegels voor hunne landen van herwaarts over:

1°. een troonzegel, dat onder den Secreeten Raad berustte;

2°. een troonzegel voor den Grooten Raad van Mechelen, waarop de wapens van de gewesten voorkwamen, die onder dat gerechtshof ressorteerden;

en 3°. meerdere ridder- en wapenzegels voor verschillende provinciale hoven van justitie en leenkamers [1]).

Daar het eerstgemelde het zegel was, dat voor de algemeene landsregeering werd aangewend, behooren wij ons daarmede opzettelijk bezig te houden.

In verband hiermede moeten wij ons herinneren, hoe het centraal bestuur geregeld was. Onder Karel V kwam zijne inrichting tot volle ontwikkeling door de organisatie van de drie zoogenaamde collaterale raden. Oorspronkelijk was er naast den Raad van Financiën maar één regeeringsraad, die als Conseil Privé bekend stond en wiens bevoegdheden in 1517 waren geregeld. In 1531 werden de functiën, die niet op het rechtswezen betrekking hadden, aan dien raad ontnomen en aan een ander college opgedragen, dat als Conseil d'État of Raad van State het bestuur verkreeg van de binnen- en buitenlandsche aangelegenheden [2]). Wan-

---

1) Dit alles blijkt uit de afbeeldingen, voorkomende bij Vredius, Sigilla Comitum Flandriae.

2) Terecht is er op gewezen, dat de bevoegdheden der collaterale raden zekere overeenkomst hadden met die van de hedendaagsche departementen van algemeen





neer de Koning niet aanwezig was, werd hij vervangen door een gouverneur-generaal of regentes, die in zijnen naam handelde en aan wien de collaterale raden ondergeschikt waren.

Vóór de regeling van 1531 werd de Conseil Privé bediend door acht secretarissen, van welke de eerste tevens audiencier was «seul signant en finances». Deze ambtenaar was oorspronkelijk de secretaris van den vorst, die aanwezig was, wanneer hij audientie gaf, en de gewichtigste staats-acten, zooals de commissies en placcaten, opmaakte. Ook onderteekende hij de stukken, die door de griffiers van den Raad van Financiën werden opgesteld. Nadat de Raad van State van den Conseil Privé was afgescheiden, waren er een audiencier, een secretaris van den Raad van State en vijf secretarissen van den Secreeten Raad.

Volgens de regeling van 1517 bewaarde de «chef du Conseil Privé» het vorstelijk zegel en bezegelde hij daarmede de depêches, die in naam des Konings waren opgemaakt, waarna hij ze aan de audience toezond, opdat het recht, dat daarvoor gevorderd werd, getaxeerd zou worden. Na de organisatie van 1531 geschiedde de bezegeling nog altijd door den Chef, die sedert 1540 ook geregeld met het ambt van president van den Secreeten Raad werd bekleed. Hij deed dit tweemaal in de week ten zijnen huize, zoo er geen haast met de zaak was. Twee rekestmeesters waren aanwezig, om met hem te onderzoeken, of de inhoud der stukken met de genomen besluiten overeen kwam [1]). De Audiencier en een controleur moesten ook verschijnen, om het zegelrecht te berekenen [2]).

De slotsom van dat alles is, dat er sedert 1531 slechts een koninklijk zegel was, dat voor de depêches werd gebruikt, die door de collaterale raden, in naam des Konings, werden uitgevaardigd, dat de chef of president van den Secreeten Raad het

bestuur. Men zou den Raad van State kunnen vergelijken met een vereenigd departement van binnen- en buitenlandsche zaken, den Raad van Financiën met een ministerie van financiën en den Secreeten Raad met een ministerie van justitie. De laatste bestuurde het rechtswezen, maar oefende geene eigenlijke rechtspraak uit, daar die aan den Grooten Raad van Mechelen en de provinciale hoven van justitie was opgedragen.

1) Bij goedkeuring plachten zij het stuk te waarmerken, hetgeen in 1540 alleen bij de «lettres à double queue» verplichtend werd gesteld.

2) De voorafgaande bijzonderheden zijn ontleend aan een hs. der collectie Gérard in het Rijksarchief, getiteld: «Mémoires pour servir à l'histoire des Conseils Privé et d'État», de instructies van die colleges en belangrijke historische aanteekeningen bevattende.

bewaarde en dat deze de bezegeling deed, terwijl de Audiencier en Controleur het zegelrecht berekenden en inden.

Na den dood van den landvoogd Requesens in 1576, trad de Raad van State op als gecommitteerd tot het generaal gouvernement, maar feitelijk werd het oppergezag uitgeoefend door de Staten-Generaal, toen zij zich in hetzelfde jaar tot een regeeringscollege hadden georganiseerd. Wanneer laatstgenoemden eene acte op hunnen naam uitvaardigden, dan lieten zij die door hunnen griffier opmaken en met het zegel van de Staten van Braband, als de eerste provincie in rang, bekrachtigen [1]). Daar zij vele handelingen pleegden, die tot 's Konings bevoegdheid behoorden, en zij diens gezag nog altijd in beginsel erkenden, plachten zij ook acten in naam des Konings uit te geven. Hiertoe behoorden inzonderheid commissies en placcaten. Ook die lieten zij door hun griffier opstellen, maar van het zegel, dat onder den president van den Secreeten Raad berustte, konden zij zich niet bedienen, daar het door Don Jan, na zijn breuk met de Staten-Generaal, in Juli 1577, naar Namen was medegenomen. Men behielp zich daarom met het zegel van het Hof van Braband of van den Grooten Raad van Mechelen [2]).

Toen de aartshertog Matthias als landvoogd was aangenomen, werd het Generaliteitsbestuur op een beteren en meer regelmatigen voet gebracht. Aan dezen werd een Raad van State toegevoegd, die verschilde van het vroegere college, dat in desorganisatie was geraakt. Die nieuwe Raad trad in Januari 1578 in functie en bekwam tot secretarissen Johan van Asseliers en Nicaise de Sille [3]). Reeds in December 1577 was in plaats van Mr. Pierre d'Overloope, die lange jaren dat ambt bediend had, Cornelis van Pottelsberge tot audiencier aangesteld [4]). Gelijktijdig met die nieuwe regeling, besloot men een nieuw koninklijk zegel te doen maken. Men gaf althans in December 1577 last een zegel en tegenzegel te doen snijden, gelijk aan het door Don Jan medegenomene, en droeg in Januari 1578 de uitvoering van dat werk aan den Raad van Financiën op [5]). Denkelijk werd het ook

1) Zoo althans werd het Eeuwig Edict van Don Jan door de Staten-Generaal in Febr. 1577 bevestigd. Vredius l. c. f. 231.

2) Missiven van de St.-Gen. van 13 en 15 Dec. 1577 bij Gachard, Actes. t. I. p. 298, 300.

3) Bondam, Onuitgeg. Stukken, dl. IV bl. 210, dl. V bl. 36, 53. Resol. St.-Gen. 10 Febr. 1578.

4) Resol. St.-Gen. 12 Dec. 1577.

5) Resol. St.-Gen. 28 Dec. 1577, 9 Jan. 1578 bij Bondam a. w. dl. IV bl. 221, 245.

onder de bewaring van den president van den Secreeten Raad gesteld. Wanneer de Staten-Generaal nu een besluit namen, waarnaar eene acte in naam des Konings moest worden uitgevaardigd, dan droegen zij dat werk vermoedelijk niet meer aan den Griffier op, maar belastten daarmede den Audiencier, hetzij met of zonder tusschenkomst van den Raad van State. De bezegeling door den president van den Secreeten Raad zal daarop wel zijn gevolgd. Intusschen hadden de Staten-Generaal nog geen zegel voor de acten, die door den Griffier op hunnen naam werden uitgevaardigd. Eerst de te Keulen geopende vredes onderhandelingen brachten hen er toe een zoodanig aan te nemen [1]). In April 1578 werd daartoe besloten [2]), maar in September de zaak eerst voor goed geregeld, toen de type en het omschrift, zoowel van het zegel als van het tegenzegel, werden vastgesteld. De resolutie, waarbij dit geschiedde [3]), geeft eene nauwkeurige omschrijving van het zegel, hetwelk later dat van de Nederlandsche Republiek geworden is: «Resolu de faire graver ung seel pour la Generalité; en sera ung lion grippant couronné aiant en la patte droicte une espee, en la senestre dix sept flesches (signifiant les dix sept provinces) lieés d'ung roulet, en sera escript [4]) CONCORDIA, estant la superscription dudict seel: SIGILLVM ORDINVM BELGII, cum data 1578 [5]); et l'inscription du contre seel: VIRTUS VNITA FORTIOR [6]) avecq effigie d'une main sortant d'une nuee, et tenant le roulet; en sera escript: CONCORDIA, duquel dix sept flesches seront lieés». Het tegenzegel is aanmerkelijk kleiner dan het eigenlijke zegel, daar het eerste M. 0.09 en het laatste M. 0.14 middellijn heeft [7]). Daar op beide de pijlbundel voorkomt, moet men die figuur als het voornaamste symbool beschouwen. Als eene zinspeling op de Nederlandsche gewesten was het toenmaals niet iets nieuws, daar het in dien zin reeds onder Karel V gebruikt werd [8]). Hoewel de resolutie het verzwijgt, hadden meerdere provinciën zich hevig tegen de aanneming van dit zegel verzet, zoodat de zaak slechts met eene

1) Dit blijkt uit de hierna te vermelden resol. of acte van de St.-Gen. 22 Juli 1581.

2) Resol. St.-Gen. 20 April 1578.

3) Resol. St.-Gen. 11 Sept. 1578.

4) Namelijk op den band.

5) Dat jaartal is op het zegel weggelaten.

6) Dit omschrift is echter vervangen door: SIGILLVM ORDINVM BELGII ADVERSVM.

7) Zie de hierbijgevoegde afbeelding van het zegel en tegenzegel, op 2/3 der grootte.

8) Juste, Histoire des États Généraux t. I. p. 54.

geringe meerderheid kan zijn doorgedreven [1]). Denkelijk was een van de toenmalige secretarissen van de Staten-Generaal met de bewaring daarvan belast.

In de aanwending van titels en zegels kwam natuurlijk eene groote verandering, toen koning Philips in 1581 werd afgezworen. Op 22 Juli werd daartoe het besluit genomen, dat vervolgens bij placcaat van den 26sten dier maand werd afgekondigd. Philips werd hierbij tot vijand en als van de heerschappij vervallen verklaard, terwijl zijn naam, titels en zegels buiten gebruik werden gesteld. Voor dien tijd had men reeds Anjou als opperheer aangenomen, maar het liet zich voorzien, dat hij in den eerstvolgenden tijd het bestuur niet zou aanvaarden. Met het oog daarop moest men dus maatregelen nemen. De Staten-Generaal zouden niet meer vergaderen, maar eenige gedeputeerden uit hun midden, met Oranje aan het hoofd, een voorloopig bewind uitmaken, dat zich regelen moest naar de instructie, die voor den Landraad was vastgesteld, die aan Anjou werd toegevoegd. Zij zouden optreden in naam van de Staten-Generaal. Dat tijdelijk bestuur zou overgaan op den Landraad, zoodra dat lichaam in functie trad, hetgeen zoo spoedig mogelijk moest geschieden. In die hoedanigheid zou het onder de benaming van Hoofd en Landraad handelen tot aan de komst van Anjou. In verband hiermede werd bepaald, dat in plaats van 's Konings zegel van dat van de Staten-Generaal gebruik zou worden gemaakt in alle zaken, door de gedeputeerden uit de Staten-Generaal en daarna door den Landraad te behandelen. [2])

1) Blijkens meergemelde resolutie of acte van 22 Juli 1581.

2) Resolutie of acte van de Staten-Generaal van 22 Juli 1581, geregistreerd in het derde ordinaris depêcheboek, fol. 203 v°.—208. Bij hetzelfde besluit werden nog de volgende voorschriften omtrent het zegel gegeven. Werd er een brief opgemaakt, waarbij de provinciën zich tot iets verbonden, dan moesten daarin alle gewesten opgenoemd worden, die hierin hadden toegestemd, terwijl men in het resolutieboek de namen en de toenamen van de gedeputeerden zou aanteekenen, welke de resolutie hadden genomen, waaruit de brief was voortgevloeid. Bovendien zou men den brief in een protocol registreeren, waarin die door gemelde gedeputeerden zou worden onderteekend. Zoodra dit gedaan was, zou men het zegel onder den brief hangen, in tegenwoordigheid van alle genoemde gedeputeerden, of ten minste van een hunner uit ieder der toestemmende provinciën. Hunne namen en toenamen zouden met den dag, waarop de bezegeling had plaats gehad, in het register worden aangeteekend, met aanhaling van de resolutie. De secretaris van de Staten-Generaal zou altijd bij de gedeputeerden aanwezig zijn. Omtrent de bewaring van het zegel en contra-zegel werd bepaald, dat zij gesloten zouden worden in een kist met vijf verschillende sloten, waarvan de sleutels bewaard zouden worden door Oranje en gedeputeerden of leden van den Landraad uit de daartoe aangewezen provinciën.

Deze regeling was blijkbaar eene voorloopige en alleen gemaakt in afwachting van de komst van Anjou. Omtrent hare uitvoering kan het volgende worden medegedeeld.

Het voorloopig bewind van Oranje met gedeputeerden uit de Staten-Generaal[1] kwam denkelijk niet tot stand, daar die Staten nog tot 2 Augustus 1581 bij elkander bleven. Op den 14den derzelfde maand trad echter reeds de Landraad in functie en hield deze zijne eerste vergadering. Het bestuur werd nu alleen door dat college uitgeoefend, overeenkomstig hetgeen bij de afzwering was bepaald 1). Spoedig echter meende het den titel te moeten wijzigen, die voor zijne depêches was voorgeschreven. Het besloot daaruit de benaming van Hooge Overheid, waarmede Anjou bedoeld was, weg te laten en daarin alleen zelf op te treden, als gemachtigd door de Staten-Generaal 2). Gelijktijdig regelde het ook het ambt van den Audiencier, die te voren de acten in naam des Konings had opgemaakt. Tot dien post was na den dood van Pottelsberge in 1579 de secretaris van den toenmaligen Raad van State, Asseliers, bevorderd geworden 3). Diens commissie werd thans door den Landraad vernieuwd, die hem bij die gelegenheid ook den eed afnam 4), blijkbaar met de bedoeling, dat hij thans de commissies en placcaten op zijn naam zou uitvaardigen. In verband hiermede werd hij later gemachtigd van het contra-zegel van de Generaliteit gebruik te maken 5), hetwelk hem door Houfflin, den secretaris van de Staten-Generaal, werd overgegeven 6). Deze laatste, die tevens secretaris van den Landraad was, behield waarschijnlijk het eigenlijke zegel, opdat daarmede de acten, die in vroegeren tijd op naam van de

---

1) De Landraad nam terstond maatregelen om het thans buiten gebruik gestelde koninklijk zegel machtig te worden. De Secreete Raad werd uitgenoodigd om met de commissies zijner leden ook het zegel en de cachetten over te geven. Eerst in September werd hieraan gehoorzaamd en liet de president Sasbout aan den Landraad het zegel en tegenzegel toekomen, opdat het verbroken zou worden, bij welke gelegenheid besloten werd hem daarvoor rijkelijk te beloonen. Resol. Landraad 23 Aug., 25 Sept. 1581.

2) Resol. Landraad 17 Aug., 21 Aug. 1581. Als formule voor de onderteekening werd aangenomen: « Die vanden Lantraedt geordonneert bijden Staaten Generael. Ter ordonnantie van denselven Lantraedt enz. »

3) Rekest van Asseliers aan de Staten-Generaal. Particuliere stukken n°. 1.

4) Resol. Landr. 23 Aug. 1581.

5) Resol. Landr. 28 Aug. 1581.

6) Resol. Landr. 31 Aug. 1581.

Staten-Generaal waren uitgegeven, bezegeld zouden worden [1]).

Toen Anjou in Februari 1582 in het land kwam, nam de regeeringsvorm weder een monarchaal karakter aan en geleek de toestand veel op dien, welke aan de afzwering was voorafgegaan. Anjou werd als hertog van Braband en markgraaf van het H. R. Rijk te Antwerpen gehuldigd, en spoedig ook als landsheer door de meeste andere provinciën erkend. Hij regeerde nu met den Landraad en in overleg met de Staten-Generaal, die nu weder bijeengekomen waren. De acten, die vroeger op 's Konings naam waren uitgevaardigd, moesten nu op den zijnen worden gesteld. De audiencier Asseliers placht daarom aan het hoofd van de commissies en placcaten diens naam en titel te plaatsen 2). Daar die stukken ook van diens zegel moesten worden voorzien, zag men de wenschelijkheid in een zoodanig te doen vervaardigen. Nadat de Staten-Generaal een ontwerp door Anjou en den Landraad hadden doen inleveren 3), stelden zij het op 17 Maart 1582 vast. Als model werd het voormalige zegel des Konings genomen. Het daarop voorkomende Oostenrijksche wapen werd door het Fransche vervangen, maar de wapens van de provinciën van herwaartsover onveranderd gelaten 4). Twee dagen later begreep men echter die provinciale wapens te moeten beperken tot die van de gewesten, welke toenmaals van de Unie deel uitmaakten. In dien zin werd het ontwerp op nieuw vastgesteld, behoudens de wijzigingen, die Anjou en de Landraad daarin nog zouden willen brengen 5). Vermoedelijk werd dat

---

1) Hierop waren dus de bepalingen van toepassing, hierboven bl. 144 noot 2 medegedeeld.

2) Men zie de placcaten van Anjou, afgedrukt in het Nederlandtsch Placcaetboeck van 1644. Het register is nog aanwezig, waarin Asseliers van 18 Juli tot 31 Dec. 1582 aanteekening hield van de depêches, welke hij op last van Anjou had geëxpedieerd.

3) Resol. St.-Gen. 13 Maart 1582.

4) «Mijne heeren de generaele Staeten hebben op huyden besloten het porject van een seghel die zijne hoocheyt als Prince vanden lande nu voortaenne sal gebruycken, inde maniere als hiernaer volcht: Te weten dat inde plaetse vanden wapenen van Spaignen ende Oostenryck sullen gestelt wordden de wapenen van Vranckericke, bijvoegende de wapenen vande provincien van haerswaers over, gelijckerwijs de selvighe provincien hebben gestelt geweest in d'ouden seghel». Resol. St.-Gen. 17 Maart 1582.

5) «Mijne heeren de generaele Staeten naer voorgaende examinatie vant porject vanden seghel die zijne hoocheyt nu voortaenne soude gebruycken, waerinne mette wapenen van Vranckerick de negen geunieerde provincien zijn begrepen, te weten Brabant, Geldrelant, Vlandren, Hollandt, Zeelandt, Frieslandt, Vuytrecht, Overijssel ende Mechlen, hebben tselven porject goetgevonden ende gearresteert, stellende nyettemin ter discretie van zijne hoocheyt ende raedt van staete, daerinne eenighe

zegel, evenals vroeger dat van den Koning, onder de bewaring van den president van den Secreeten Raad gesteld. Het zegel en contra-zegel [1]) van de Generaliteit waren in het bezit van de Staten-Generaal èn dienden voor de acten, die de griffier Hennin in hunnen naam opmaakte.

In dien toestand kwam spoedig weder verandering, toen op 17 Januari 1583 de Fransche Furie plaats had, waardoor de Staten-Generaal met Anjou op een gespannen voet geraakten, zoodat diens gezag vooreerst niet meer werd erkend. Men voerde langdurige onderhandelingen, in de hoop van nog tot eene schikking te komen. Inmiddels trad de Landraad op 1 Februari af [2]), zoodat de Staten-Generaal thans alleen het gezag in handen hadden. Van zelfs moest zich nu de vraag voordoen, hoe thans de depêches zouden worden uitgevaardigd, die tot nog toe op naam van Anjou waren gesteld. Hieromtrent nam men op 22 April de volgende beschikking [3]). De Audiencier werd gemachtigd de commissies en placcaten, die gedurende de onderhandelingen ter vergadering zouden worden vastgesteld, te depêcheeren naar de oude gewoonte, maar op naam van de Staten-Generaal [4]), in verband waarmede hem de eed werd afgenomen. Hieruit blijkt, dat die acten ook nu met het zegel van de Staten-Generaal moesten worden gesterkt [5]). Dat zegel werd nu aan den president der vergadering toevertrouwd, onder wiens toezicht de Agent de bezegeling in de vergaderkamer moest doen [6]). Die regeling

---

veranderinghe te doene, indyen zij sulcx bevinden te behooren». Resol. St.-Gen. 19 Maart 1582. Vermoedelijk werden die wapens als kwartieren geplaatst in één schild, evenals op den gedenkpenning bij Van Loon, Nederl. Histoirepenningen, Dl. I blz. 322.

1) Dit laatste moet door Asseliers aan de St.-Gen. zijn teruggegeven, daar het zich bij het zegel bevond, toen het laatste met het archief van die Staten in Mei 1582 tijdelijk aan den magistraat van Antwerpen werd toevertrouwd. Resol. St.-Gen. 3 Mei 1582.

2) Zie hierboven bl. 7.

3) Resol. St.-Gen. 22 April 1583.

4) Hij was verplicht copie van de gedepêcheerde commissies te leveren, ter aanhechting aan de lias van de Staten-Generaal en moest van die depêches aanteekening houden.

5) Reeds vroeger hadden de Staten-Generaal op het zegel van Anjou beslag gelegd. Aldegonde stelde althans ter hunner beschikking het zegel van den Secreeten Raad, waarmede dat zegel bedoeld moet zijn. Resol. St.-Gen. 14 April 1583. Spoedig werd ook die Raad zelf geschorst. Resol. St.-Gen. 30 April 1583.

6) De Agent moest tevens het zegelrecht invorderen, daarop contrôle uitoefenen en daarvan rekening doen tegen de bezoldiging, waarvoor die werkzaamheden tot nog toe waren verricht.

gold slechts voor den tijd, waarin de onderhandelingen met Anjou werden gevoerd, maar bleef denkelijk ook later van kracht, daar zij niet tot eenig resultaat hebben geleid.

De instelling van den Raad van State nevens Maurits in Augustus 1584 bracht voor het eerst weder orde in het Generateitsbestuur, dat vooral na den dood van Oranje in een gedesorganiseerden toestand verkeerde. Volgens zijne instructie moest dat college zijne brieven, commissies en andere depêches uitgeven op naam van Maurits en den Raad van State en onder het zegel, dat daarvoor zou worden aangewezen. Die acten stonden dus naast die, welke de Griffier namens de Staten-Generaal opmaakte, en de commissies en placcaten, welke de Audiencier eveneens op hun naam moest uitvaardigen. Intusschen was Asseliers overleden, zonder dat er voor hem een opvolger was benoemd. De Staten-Generaal droegen nu in September aan hun nieuw benoemden griffier Aerssens de waarneming van het audienciersambt op, om het te bedienen naar gelang dat 's Lands zaken het vereischten. De daaraan verbonden bezoldiging en voordeelen werden hem echter niet toegekend, daar hij die eerst zou genieten, wanneer men de noodzakelijkheid inzag een audiencier ten koste van het land te houden [1]). Daar het echter nooit tot zulk een regeling is gekomen, smolt het audiencierschap met het griffierschap samen, zoodat de Griffier bevoegd bleef de commissies en placcaten namens de Staten-Generaal uit te vaardigen. Omtrent het zegel van den Raad van State moest nu nog eene beslissing worden genomen. De Staten-Generaal vonden goed aan dat college hun zegel toe te staan, onder voorwaarde echter, dat zij het zouden blijven gebruiken voor hunne depêches en in zaken, waarin zij zouden «resolveren zonder eenige swaricheyt» [2]). Bedoeld zegel met het contra-zegel werd daarop door den Agent ter vergadering van den Raad van State overgebracht, alwaar besloten werd, dat het door den president van den Raad bewaard zou worden [3]).

---

1) Resol. St.-Gen. 11 Sept. 1584. Reeds voordat de machtiging aan Aerssens was verleend, hadden de Staten-Generaal (waarschijnlijk gedurende de ziekte of kort na den dood van Asseliers) hunne placcaten door diens voorganger Hennin doen opmaken. Men zie die van 4 Juni, 22 Juni, 24 Juli en 27 Juli 1584, afgedrukt in het Nederl. Placcaetboeck van 1644, dl. I bl 14, 16, 18, 513.

2) Resol. St.-Gen. 13 Sept. 1584.

3) Resol. Raad van State 13 Sept. 1584 in den index van Bogaers op de resolutiën van den R. v. St. De instructie van dien Raad schreef voor, dat het zegel door den President zou worden bewaard, van het bezegelde goed register gehouden

Genoemd college maakte vervolgens een tarief van het zegelrecht op, dat ten behoeve van de Generaliteit zou worden geheven, evenals van het depêchegeld voor de stukken, die ter secretarie door particulieren werden gelicht [1]).

Gedurende het kortstondig bewind van Leicester doorliep de regeeringsvorm een nieuw tijdperk van ontwikkeling. De Staten-Generaal hadden hem tot gouverneur-generaal aangesteld, opdat hij in overleg met hen zou regeeren, en tevens zijne bevoegdheden nader omschreven, door aan den Raad van State, die hem ter zijde zou staan, eene instructie te geven. De commissies en depêches, welke die Raad zou opmaken, moesten op zijn naam worden gesteld en onder het zegel uitgegeven, dat daarvoor zou worden aangewezen. Hoedanig het zegel moest zijn, was echter een netelig vraagstuk. De Staten-Generaal hadden zich eerst aan de souvereiniteit van koningin Elisabeth willen onderwerpen, maar, toen zij dat aanbod niet had aangenomen, een middenweg ingeslagen en haren gunsteling tot gouverneur-generaal aangesteld. Leicester had dus eenigen grond om zich groote macht toe te schrijven en op een standpunt te plaatsen, dat hem boven de Staten-Generaal verhief. Hij moest ook wenschen, dat dit in het zegel zou worden uitgedrukt. De zaak werd door de Staten-Generaal in hunne vergadering van 7 Juni 1586 beslist. Zij bepaalden, dat hij hun zegel zou aanwenden voor alle commissies en depêches van politie en justitie, die vanwege de geunieerde provinciën bezegeld zouden moeten worden. Als grond voerden zij aan, dat de souvereiniteit bij hen verbleven was, Leicester van hen zijne commissie had bekomen, hem bij die commissie gelijke macht was toegekend als die van de vroegere gouverneurs-generaal en deze altijd het wapen hadden gevoerd van de heeren van het Land [2]). Leicester was over dat besluit zeer verstoord. Door middel van den raadsheer Buys liet hij daartegen protesteeren, maar de Staten-Generaal gaven te kennen, dat zij op hunne beslissing niet konden terugkomen. Later gaven zij echter toe, dat op de borst van den leeuw een beer zou worden geplaatst en dat hij achter het zegel van de Staten-Generaal zijn wapen als tegenzegel zou mogen gebruiken [3]). Leicester nam hieruit

---

en het daarvoor betaalde recht alle 3 maanden verantwoord door een van de secretarissen, welke daartoe zou worden gecommitteerd.

1) Resol. R. v. St. 21 Sept. 1584 in den index van Bogaers.

2) Resol. St.-Gen. 7 Juni 1586.

3) Resol. St.-Gen. 30 Juni 1586.

aanleiding een geheel nieuw zegel en tegenzegel naar die gegevens te doen maken, welke ter vergadering van den Raad van State en in de finantiekamer van dienst zouden zijn, en belastte den raadsheer Buys en den Engelschen secretaris Gilpin met de uitvoering [1]). De vorm van dat zegel en tegenzegel is bekend uit den afdruk, die daarvan hangt aan een charter in het archief van Amsterdam. Het zegel is rond en stelt voor een klimmenden leeuw, in de rechter voorpoot een zwaard opgeheven houdende en in de linker een bundel van zeven pijlen omklemmende. Het omschrift luidt: SIGILLVM. GVBERNATORIS. ET. CONSILII. CONFEDERATARVM. PROVINCIARVM. IN. BELGIO. Op den schouder van den leeuw een cartouche, waarop een springende beer, een knuppel vasthoudende. Het tegenzegel is kleiner en ook rond. Het vertoont het familiewapen van Leicester, gedekt door een gravenkroon en omringd door het ordeteeken van den kouseband. Het omschrift bevat: SIGILLVM. ADVERSVM. ROB. COM. LEICEST. GVB. GEN. Het blijkt duidelijk, dat, nadat de stempel was afgedrukt, men op de hoogte van den schouder van den leeuw eene kleine hoeveelheid was heeft aangebracht, waarop men het cachet van den Graaf heeft afgedrukt, hetwelk zijn helmteeken — den beer — te zien geeft [2]).

Ingevolge de instructie van den Raad van State, moest dat zegel bewaard worden door een van de raadsheeren, dien Leicester daartoe zou committeeren. Op grond hiervan stelde hij uit de leden van den Raad den Gelderschen kanselier Elbertus Leoninus tot zegelbewaarder aan, volgens de instructie, die voor hem zou worden vastgesteld [3]). De contrôle op de bezegeling en de voldoening van het zegelrecht, evenals de verantwoording daarvan, moesten geschieden, zooals tijdens het regentschap der hertogin van Parma had plaats gehad [4]). Die werkzaamheden waren toen aan een secretaris van den Raad van State opgedragen. Dienovereenkomstig stelde de Raad van State den secretaris Gilpin

---

1) Resol. R. v. St. 8 Juli 1586.

2) Men zie de afbeelding en beschrijving in de verhandeling van den heer I. A. Nijhoff in diens Bijdragen, dl. VII bl. 107, 108. De afdruk hangt aan een charter van 21 Maart 1586. Daar de stempels eerst na 8 Juli 1586 gemaakt kunnen zijn, moet die afdruk eerst na het opmaken van dat stuk aan het charter bevestigd zijn.

3) Resol. R. v. St. 5 Dec. 1586 in den index Bogaers.

4) Instructie van den Raad van State 10 Febr. 1586.

tot controleur aan [1]). Intusschen was de instructie voor Leoninus bij eene commissie uit den Raad van State in bewerking [2]). Deze werd echter niet door den Raad, maar door de Staten-Generaal in Maart 1587 vastgesteld, bij welke gelegenheid aan Leoninus als zegelbewaarder eene jaarwedde van 500 gulden werd toegekend [3]). Volgens dat berichtschrift moest hij het zegel en tegenzegel bewaren en ze niet aanwenden, dan nadat hij zich overtuigd had, dat de acten overeenkwamen met de beschikkingen en aan de formeele vereischten voldeden. De bezegeling zou tweemaal in de week plaats hebben. De Controleur, die ook het zegelrecht inde, moest aanwezig zijn, evenals de secretaris van den Raad, die de acte had opgemaakt. Het recht, dat voor het zegel gevorderd werd, kwam ten voordeele van de Generaliteit en werd nauwkeurig voor iedere acte getarifeerd, tegelijk met het depêchegeld of het recht, dat voor het opstellen en schrijven der stukken nog afzonderlijk in rekening werd gebracht [4]). In het vervolg werden de acten, die de Raad op naam van Leicester uitgaf, naar die voorschriften behandeld. Na de opheffing van den vorigen Raad van State zullen wel het zegel en contra-zegel van de Generaliteit aan de Staten-Generaal teruggegeven zijn, die daarvan echter weinig gebruik schijnen te hebben gemaakt, daar toenmaals de gewichtigste staatsacten door den Raad van State werden opgesteld. Immers de placcaten van dien tijd zijn alle op naam van Leicester uitgegeven [5]).

Na de aftreding van Leicester als gouverneur-generaal onderging het Generaliteitsbestuur eene reorganisatie, die de grondslag werd van den lateren regeeringsvorm van de Republiek der Vereenigde Nederlanden. De vergadering van de Staten-Generaal was daarvan het hoofdorgaan en de Raad van State, die nu werd opgericht, geraakte bij verloop van tijd steeds meer en meer op den achtergrond. De gewichtigste staatsacten werden thans door den Griffier op naam en onder het zegel of contra-

---

1) Resol. R. v. St. 13 Dec. 1586 in den index Bogaers. Gilpin schijnt niet lang de bediening van controleur te hebben waargenomen, daar de rekeningen van het zegelrecht alle door Leoninus zijn gedaan. Resol. R. v. St. 29 Jan., 1 Juli, 12 Oct. 1588.

2) Resol. R. v. St. 8 Dec. 1586 in den index Bogaers.

3) Resol. St.-Gen. 4 Maart 1587.

4) «Instruction pour Elbertus Leoninus, Chancellier de Gueldres et Conseiller d'Estat lez son Exce. commis a la garde du seau dudict Conseil», 4 Maart 1587. Gelijktijdige copie, geschreven door den agent Ramet, opgenomen in een band van ingebonden ordinaris depêches over 1587, fol. 171.

5) Zij zijn naar tijdsorde afgedrukt in het Nederl. Placcaetboeck van 1644.

zegel van de Staten-Generaal uitgegeven. Bij de instructie van den Raad van State werd het volgende omtrent de acten van dien Raad bepaald. Waren zij van zoodanigen aard, dat zij voor den tachtigjarigen oorlog uitgevaardigd zouden geweest zijn door de voormalige «Prinsen van den Lande» (Karel V en Philips II), dan moesten zij gesteld worden op naam van de Staten-Generaal «ter relatie van den Raad van State». De overige depêches, die van zoo groot gewicht niet waren, zouden op naam van den Raad van State worden opgemaakt. Beide soorten van acten moesten gesterkt worden met het zegel, contra-zegel en cachet van de Staten-Generaal. Volgens de oorspronkelijke bedoeling moesten derhalve zoowel het zegel als het contra-zegel gemeenschappelijk door de Staten-Generaal en den Raad van State gebruikt worden.

De nieuwe Raad van State trad op 16 Mei 1588 in functie, maar wist niet hoe zich ten opzichte van het zegel te gedragen, dat niet onder zijn bereik was, en wendde zich daarover tot de Staten-Generaal. Deze gaven ten antwoord, dat de Raad het zegel van de Staten-Generaal moest aanwenden, zooals tijdens het bewind van Maurits had plaats gehad 1). Toen echter was de bewaring van het zegel en contra-zegel aan den Raad zelven toevertrouwd geweest en men schijnt er nu niet aan gedacht te hebben ze af te geven. De zaak kwam eerst op het einde der volgende maand tot eene beslissing, toen de griffier Aerssens ter vergadering van den Raad van State verscheen en namens de Staten-Generaal het contra-zegel overgaf, opdat daarmede alle depêches van den Raad bezegeld zouden worden 2). Tengevolge van deze regeling behielden de Staten-Generaal het zegel voor zich en onder hunne bewaring, en vertrouwden zij het contra-zegel aan den Raad van State toe, opdat dit het zegel van dat college zou worden, doch tevens met de bedoeling, dat ook zij daarvan gebruik zouden blijven maken.

Volgens de instructie van den Raad van State moest het zegel bewaard worden door een der raadsheeren, die daartoe zou

---

1) Resol. St.-Gen. 18 Mei 1588. Instructieboek van den R. v. St. fol. 12 v°.

2) Resol. R. v. St. 30 Juni 1588. Bij hetzelfde besluit gelastte de Raad tevens het zegel van Leicester te verbreken. De commissie, aan wie het werd opgedragen, ging daartoe niet dadelijk over, zoodat de Staten-Generaal het noodig oordeelden, het van hunnentwege te bevelen, bij welke gelegenheid de stukken als eene vereering aan Leoninus werden aangeboden. Resol. R. v. St. 1 Juli 1588. Resol. St.-Gen. 21 Juli 1588.

worden gecommitteerd en die tevens de werkzaamheden zou verrichten, welke tijdens Leicester aan den controleur waren opgedragen. Toen de Raad het contra-zegel bekwam, werd het aan Leoninus ter hand gesteld, omdat hij tot bewaarder was aangesteld [1]). De commissie, die hij van Leicester ontvangen had, werd dus geacht in stand te zijn gebleven. Zeker op grond hiervan werd er ook geene nieuwe instructie voor hem vastgesteld. Aerssens drong er dan ook op aan, dat het daarin voorkomende tarief van het zegelrecht getrouw zou worden nageleefd, waartegen de Raad opkwam, omdat het veel te hoog was [2]), zoodat het zeer waarschijnlijk is, dat het spoedig in onbruik is geraakt. Na den dood van Leoninus, in 1598, droeg de Raad de bewaring aan een anderen raadsheer op [3]), die evenwel niet meer de jaarwedde trok, die zijn voorganger had genoten [4]). Het beheer door een der leden van den Raad bleek echter spoedig weinig doelmatig te zijn. Immers van het contra-zegel moest ook door H. H. M. gebruik worden gemaakt, somtijds op tijden, wanneer de Raad niet vergaderd was, in welk geval de raadsheer-zegelbewaarder niet altijd gemakkelijk te bereiken was. In verband hiermede werd het later aan den secretaris van den Raad van State toevertrouwd, die het in een kastje in de raadkamer wegsloot, opdat het bij iedere voorkomende gelegenheid dadelijk bij de hand zou zijn [5]).

In den loop der zeventiende eeuw geraakten het zegel en contrazegel al meer en meer buiten gebruik. De Griffier begon ook die acten van de Staten-Generaal onder het cachet op te maken, waarbij vroeger het zegel of contra-zegel werd aangewend [6]). Het zegel, dat in den regel slechts voor de buitenlandsche betrekkingen in aanmerking kwam, werd nu meestal slechts gehecht aan de acten van ratificatie, waarbij de tractaten met vreemde mogendheden werden bekrachtigd. Als tegenzegel werd daarachter het cachet afgedrukt. Diende het eigenlijke contra-zegel meer uitsluitend voor de acten, die ten behoeve van particulieren werden gedepêcheerd, de Griffier liet dit in lateren tijd alleen

1) Resol. R. v. St. 30 Jnni 1588.

2) Resol. als voren.

3) Resol. R. v. State 13 Mei 1598.

4) Immers toen deze bij het opnemen van zijne rekening niets voor zich vorderde, besloot men aan zijn dienaar eene belooning te geven. Resol. R. v. St. 19 Mei 1600.

5) Considératiën van den R. v. St. op zijne instructie, ingediend bij de St.-Gen. 5 Maart 1653. Loopende Stukken n°. 309.

6) Zie hierboven bl. 99.

hangen onder de acten van commissie tot de gewichtigste ambten, die door H. H. M. werden begeven [1]). Daar het contra-zegel onder den Raad van State berustte en de acten van de Staten-Generaal, die daarmede werden gesterkt, ter secretarie van dien Raad bezegeld werden, evenals die, welke de Raad zelf liet opmaken, zoo waren zij ook aan het zegelrecht onderworpen, dat van de laatste geheven werd. Voor dat recht zal wel langzamerhand eene andere berekening zijn aangenomen, dan het tarief, dat tijdens Leicester was vastgesteld, hoewel die nieuwe maatstaf nooit uitdrukkelijk is voorgeschreven. Daar de bezegeling steeds meer buiten gebruik geraakte, zoo moest het recht ook steeds minder opbrengen. Evenals vroeger door den raadsheer-zegelbewaarder, werd het later door den secretaris van den Raad van State verantwoord, toen deze met de zorg voor het contra-zegel belast was geworden. In 1652 deelde de Raad van State mede, dat het in de laatste vijf jaren niet meer dan 1600 gulden had opgeleverd [2]).

De voorstelling, die het Generaliteits zegel te zien gaf, was reeds gedurende het ontwikkelingstijdperk van de Republiek niet meer met den bestaanden toestand in overeenstemming. In 1578 vastgesteld, toen er nog geene scheuring tusschen de zeventien gewesten was ontstaan, prijkte het met de afbeelding van den gekroonden leeuw met het opgeheven zwaard en een bundel van zeventien pijlen. Die laatste zinspeling op de gewesten, die de Pacificatie van Gend geteekend hadden, was echter niet toepasselijk meer op de zeven provinciën, die door de nadere Unie waren verbonden en de Republiek der Vereenigde Nederlanden vormden. Op het cachet, evenals op de munten, hadden reeds vroegtijdig de zeventien voor zeven pijlen plaats gemaakt. Men moest er dus op bedacht zijn het oude zegel te veranderen, maar niet voor het jaar 1662 werd daartoe een besluit genomen. H. H. M. kwamen toen overeen, een nieuw groot zegel met zeven pijlen te laten maken, van dezelfde grootte als het bestaande, hetwelk tot eene eeuwige gedachtenis in de secreete kas ter zijde gelegd zou worden [3]). Die maatregel kwam echter niet tot uitvoer, waarschijnlijk omdat men er tegen op zag zich van een

1) Men zie ook Van Slingelandt, Staatk. Geschr. dl. III bl. 263, 264. Pieter Paulus, Verkl. der Unie van Utrecht, dl. I bl. 51, 52, dl. III bl. 86.

2) Resol. R. v. St. 4 April 1652.

3) Resol. St.-Gen. 27 Juli 1662.

zegel te ontdoen, dat door zijn oorsprong en het langdurig gebruik, dat daarvan was gemaakt, eene historische waarde had verkregen en bovendien zoo artistiek was bewerkt, dat het moeilijk door iets schooners kon worden vervangen. Tot aan den ondergang van de oude Republiek [1]) hebben de Staten-Generaal het dan ook onafgebroken gevoerd.

1) Op 4 Mei 1796 besloot de Nationale Vergadering het groot en klein zegel van den Lande te veranderen en stelde toen een nieuw type en omschrift daarvoor vast Dagverhaal der handel. van de Nat. Verg., dl. I bl. 419.

XXIV.

BESLUIT.

De Inventariseering van het Archief.

Na de werkzaamheid der griffie beschreven en in verband daarmede de inrichting van het archief van de Staten-Generaal beschouwd te hebben, kunnen wij ons onderzoek thans als afgedaan beschouwen en is het hier de plaats bij de verkregen resultaten stil te staan. Het is ons gebleken, dat H. H. M. in hunne griffie, als de eerste secretarie van den Staat, steeds groot belang hebben gesteld. Zij leverden hiervan het bewijs door aan haar hoofd kundige en bekwame mannen te plaatsen, aan wie zij hare regeling grootendeels overlieten. De inrichting was hoogst eenvoudig, het personeel in verhouding tot het werk niet talrijk, het laatste werd ruim beloond, was goed verdeeld en stond onder nauwkeurig toezicht. Alleen waren de kosten te hoog ten gevolge van het stelsel der schrijfloonen, het aandeel, dat de Griffier en de hoofdbeambten daarin genoten, en het misbruik, dat van het copiëeren werd gemaakt. Toen de Griffier langzamerhand meer invloed op het beleid der staatszaken verkreeg, en zijne beteekenis als een van de eerste ministers van den Staat toenam, ontbrak hem de tijd zich veel met het griffiewerk bezig te houden. Toch oefende dit op het laatste geen nadeeligen invloed uit, daar hij de zorg daarvoor nu grootendeels overdroeg aan den Commies en zijne beide eerste klerken, welke ambtenaren doorgaans bekwame en werkzame mannen waren, die hunne plichten met nauwgezetheid vervulden. Tengevolge van die goede inrichting heerschte er groote orde in het werk. Dit was dan ook, in verband met den grooten omvang van het

laatste, eene gebiedende noodzakelijkheid. Reeds bij de eerste organisatie van de griffie had men dit ingezien en werden er toen algemeene voorschriften gegeven, waarbij het zeer nauwkeurig werd geregeld. Die regels kwamen tot verdere ontwikkeling, toen mannen, als Aerssens, Musch, Ruysch en Gaspar Fagel, tot griffier werden benoemd, die als pensionarissen of secretarissen van groote of bloeiende steden reeds veel ervaring hadden opgedaan. De Staten-Generaal droegen zelve, door uitdrukkelijke bepalingen, tot verbetering van die orde bij, hierin voorgelicht door hunne vaste commissie van gedeputeerden tot de zaken van de griffie. Van de eenmaal aangenomen regels werd zelden meer afgeweken. Voor een groot deel is dit toe te schrijven aan het stelsel van opklimming, dat later bij vervulling van vacatures in het griffierschap werd gehuldigd. Immers sedert het tijdstip, waarop de Fagels als griffiers zijn opgetreden, placht men de jongere leden van dat geslacht als commies, mede- of tweede griffier aan de Staten-Generaal te verbinden. In die ondergeschikte betrekking geraakten zij aan de tradities gewoon, die bij de griffie in zwang waren, zoodat zij die ook handhaafden nadat zij tot griffier bevorderd waren. De regelmaat, die bij de werkzaamheden in acht werd genomen, openbaarde zich in de redactie der resolutiën en depêches en strekte zich ook uit tot de registratuur. Begrijpelijk is het, dat zij zich ook afspiegelde in het archief en voornamelijk in de wijze, waarop de losse stukken werden gedeponeerd. Zooals bekend is, behoorde die deponeering tot den werkkring van den Agent, die met de bewaring van het archief was belast. Aan dezen ambtenaar was de inrichting der liassen en bundels te danken. De orde hierin werd verbeterd door Cornelis de Heyde, die hierbij niet willekeurig te werk ging, maar den bestaanden toestand eenvoudig ontwikkelde en verbeterde. Zijne regeling legde den grondslag voor de inrichting van het archief, die later in hoofdzaak niet meer veranderd is. Indien men dat alles in aanmerking neemt, bekomt men den indruk, dat de griffie van H. H. M. eene goed georganiseerde instelling was en daarin evenals in haar archief eene buitengewone orde heerschte. Men behoeft er zich dan ook niet over te verwonderen, dat, toen hare reorganisatie op 18 Maart 1798 in de Nationale Vergadering ter sprake kwam, Rutger Jan Schimmelpenninck, als lid der commissie, met die zaak belast, de verzekering gaf «dezelve in de volmaaktste orde te hebben bevonden, zoodat er mogelijk geene cancelarij

in Europa is, waarin alles op dien voet gevonden wordt» [1]).

Van zelfs doet zich nu de vraag voor, hoe men het archief moet bewerken, om het voor historisch onderzoek zoo bruikbaar mogelijk te maken. Daar bij het opstellen van de bestaande inventarissen en indices niet naar iets dergelijks is gestreefd en zij ook op zich zelve onvoldoende zijn, kan men zich daarmede niet tevreden stellen. Het beoogde doel zou zeker het best worden bereikt, indien men den inhoud van elk stuk beschreef en die beschrijving door den druk bekend maakte. In het algemeen zou hierbij eene tijdrekenkundige volgorde moeten worden aangewend. Naar die gegevens zou men een register kunnen aanleggen, waarin naar tijdsorde ieder stuk beschreven werd, met verwijzing naar het register, waarin het is geboekt, of naar de lias of den bundel, waarin het als los stuk gedeponeerd is. Reeds dadelijk echter gevoelt men, dat een register van zoo veelsoortigen inhoud weinig doelmatig zou zijn. Het archief bevat stukken van te verschillenden aard, dan dat zij alle in één register zouden kunnen worden opgenomen. Het is ons gebleken, dat de kern van het archief alleen door die stukken wordt uitgemaakt, die op de werkzaamheid van de Staten-Generaal *direct* betrekking hebben. Hieronder verstaan wij de resoluties, de daaruit voortkomende depêches en de ingekomene, naar aanleiding waarvan de resoluties genomen zijn. Deze vertegenwoordigen de handelingen van de Staten-Generaal en van de autoriteiten en personen, die met hen in aanraking zijn gekomen. Hiermede staan op eene gelijke lijn de ingekomen rekesten, brieven, memoriën en andere depêches, waarbij men zich tot H. H. M. heeft geadresseerd, zonder dat daarop resoluties zijn gevolgd. Al die bescheiden maken te zamen een geheel uit, dat tegenover de andere stukken staat, die ook in het dèpôt van de griffie werden bewaard, maar slechts indirect op de werkzaamheid van de Staten-Generaal betrekking hebben, omdat zij niet oorspronkelijk van H. H. M. waren uitgegaan of bij hen ingekomen en eerst later ter griffie zijn afgegeven, of omdat zij gedurende de behandeling van zaken zijn geraadpleegd en met dat doel alleen zijn ontvangen, opgemaakt of afgeschreven. Die andere stukken behooren niet in het register te huis, dat ons een overzicht geven moet van hetgeen door de Staten-Generaal achtereenvolgens is verricht. Werden zij daarin opgenomen, dan zou dat overzicht

1) Dagverhaal der handelingen van de Nat. Verg., dl. I bl. 85.

verloren gaan en eene volledigheid worden bereikt, die aan de duidelijkheid te kort zou doen. Het is dus zaak, het register tot de resoluties en de ingekomen en uitgaande depêches te beperken.

Moeten nu deze bescheiden alle naar den datum, waaronder zij zijn *opgemaakt*, op het register worden gebracht? Dit zou met de inrichting van het archief te zeer in strijd zijn. Voor de meeste ingekomen depêches moet men van dien regel afwijken. Wij behooren namelijk in het oog te houden, dat de tijd van ontvangst eener depêche in de meeste gevallen bekend is. Dat tijdstip viel samen met de dagteekening van de resolutie, die op de depêche genomen werd, en van de depêche, welke uit de resolutie voortkwam. Voor de werkzaamheid van de Staten-Generaal, waarvan het register ons een overzicht moet geven, is het van meer belang te weten, wanneer eene depêche in behandeling is gekomen, dan wanneer zij is opgemaakt. Waar dus de tijd van ontvangst bekend is, moet men het voor wenschelijk houden, haar op die dagteekening in het register te beschrijven. Is naar aanleiding daarvan eene resolutie genomen, dan behoort die onmiddelijk te volgen en zal men daaronder de uitgaande depêche kunnen plaatsen. Op die wijze zal men steeds de stukken, betreffende dezelfde resolutie, bij elkander hebben, zonder dat er op de tijdsorde veel inbreuk wordt gemaakt.

Toch zal, ondanks die wijziging, het overzicht belemmerd blijven, zoolang men de tijdsorde als *eenigen* maatstaf huldigt. De zaken, waarover door de Staten-Generaal werd beslist, waren van veelsoortigen aard en werden door elkander, naarmate zij zich voordeden, behandeld. Houdt men zich aan die volgorde in het register, dan worden de zaken hierdoor te veel dooreengemengd. Wenschelijk is het dus, ze naar haren aard te onderscheiden en naar dien maatstaf onder respecten in te deelen. Men zal dan onder hetzelfde respect naar tijdsorde de zaken aantreffen, die het meest aan elkander verwant zijn. Die respecten moeten natuurlijk met groote zorg gekozen worden en vooral niet talrijk zijn. Het best zal zijn zich hierbij naar de verschillende bestuurstakken en diplomatieke betrekkingen te regelen.

Ten einde nu het voorgestelde plan geleidelijk te kunnen uit voeren, verdient het aanbeveling, zich tot enkele jaren te beperken en, nadat deze zijn bearbeid, een volgend tijdperk onder handen te nemen, zoodat er voor ieder tijdvak een afzonderlijk register wordt bewerkt, welke registers of deelen zooveel mogelijk onder dezelfde respecten moeten zijn ingedeeld. Hunne bruikbaarheid

zou aanmerkelijk bevorderd worden, indien men aan ieder alphabetische bladwijzers toevoegt, ter aanduiding van de daarin voorkomende personen, plaatsen en behandelde zaken. Eindelijk zouden zij, naarmate zij gereed komen, moeten worden gedrukt. De slotsom onzer beschouwingen leidt dus tot het in druk uitgeven van tijdrekenkundige registers op de resoluties en depêches, loopende over een zeker aantal jaren, onder respecten ingedeeld en van alphabetische bladwijzers voorzien [1]).

Uit onze mededeeling van hetgeen met die tijdrekenkundige beschrijving bedoeld wordt, is gemakkelijk af te leiden, dat men hier met een zeer omvangrijken arbeid te doen heeft. Voordat wij zijne uitvoerbaarheid bespreken, mogen wij dus wel overwegen of zijne nuttigheid in verhouding staat tot den tijd en de moeite, die men daaraan zou besteden. Hieraan kan, naar het ons voorkomt, geen twijfel zijn. Eene uitvoerige bewerking wordt door de belangrijkheid van het archief van de Staten-Generaal gewettigd. De vergadering van H. H. M. vertegenwoordigde de Republiek en was in dien zin de hoogste macht in den staat. Wel berustte het gezag eigenlijk bij de souvereine provinciën, zoodat alleen die zaken, waarover zij het eens moesten worden, in de Generaliteits vergadering behandeld werden, maar die zaken behooren tot de gewichtigste en hiertoe zijn in het bijzonder alle de buitenlandsche aangelegenheden te rekenen. Vooral uit dat laatste oogpunt geeft het archief van de Staten-Generaal een vrij volledig overzicht van de geschiedenis der Republiek. Op dien grond verdient het zoo grondig en omstandig mogelijk bewerkt te worden. Bovendien is het sedert het begin der zeventiende eeuw zeer volledig bewaard gebleven en maakt de stelselmatige inrichting der resoluties en depêches het voor eene behandeling, zooals hier bedoeld wordt, bijzonder geschikt. Is zij echter wer-

1) Dit plan van bewerking zou eene belangrijke wijziging kunnen ondergaan, indien men er toe besloot de zoo belangrijke oudste resolutieboeken van de Staten-Generaal in hun geheel af te drukken. Het is bekend, dat de heer J. C. de Jonge daarmede in 1828 een begin heeft gemaakt, maar die uitgave niet verder dan het midden van het jaar 1577 gebracht heeft. Werd die arbeid weder opgevat, dan zou de tijdrek. beschrijving van de resoluties en depêches eerst op een later tijdstip een aanvang moeten nemen. Het jaar 1593, waarin de vergaderingen van de St.-Gen. permanent zijn geworden en er ook meer volledigheid in het archief begint te heerschen, zou daarvoor in aanmerking moeten komen. De resoluties, tot op dat jaar genomen, zouden dan gedrukt moeten worden, terwijl men voor de gelijktijdige depêches het daarop door den heer Gachard bewerkte tijdrek. register, getiteld: «Actes des États Généraux», zou kunnen vervolgen.

kelijk uitvoerbaar? De Staten-Generaal hebben langer dan twee eeuwen bestaan en gedurende de eerste zeventien jaren meestal en vervolgens altijd dagelijks vergaderd. Duizenden en tienduizenden resoluties zijn dus door hen genomen. Al die besluiten, benevens de niet minder talrijke depêches, stuk voor stuk te beschrijven, kan men met recht een reuzenarbeid noemen. Hiertegenover staat, dat het werk niet in eens behoeft te worden gedaan. Zooals aangetoond is, verdient eene behandeling naar tijdvakken de voorkeur. De oudste jaren zijn in den regel de belangrijkste en zullen het eerst afgewerkt worden. Indien de arbeid later moest worden gestaakt, zou er toch iets verdienstelijks geleverd zijn. In Engeland wordt bij het uitgeven van de Calendars of State Papers ook bij tijdvakken te werk gegaan. Thans zijn zij tot in de zeventiende eeuw gevorderd en hebben zij reeds veel nut voor de historische wetenschap opgeleverd. Gesteld, dat zij niet meer werden voortgezet, dan zou niemand het betreuren, dat die uitvoerige en volledige registers tot stand zijn gekomen. Verder behoort men in aanmerking te nemen, dat het wel niet noodig zal zijn, alle jaren met dezelfde volledigheid te behandelen. Sedert het einde der zeventiende eeuw zijn toch de ordinaris resolutiën gedrukt geworden, zoodat zij in meerdere exemplaren voorhanden zijn, die in onze provinciale en stedelijke archieven en bibliotheken geraadpleegd kunnen worden. Die resolutiën geven in den aanhef den korten inhoud van de ingekomen depêches weder, met uitzondering van de weinig belangrijke nouvelles. Gedrukte registers zouden dus voor de ordinaris resolutiën en depêches uit de vorige eeuw minder noodzakelijk zijn, zoodat men ze tot de secreete zou kunnen beperken. Hierdoor zou de arbeid zeer vereenvoudigd worden. Doch hoe wenschelijk het ook moge zijn, om, al ware het slechts bij proefneming, de hand aan het werk te slaan, daarvan kan vooralsnog geen sprake zijn. Op het gebied van onze archieven is er op het oogenblik aan dringender behoeften te voldoen, dan ze aan de wetenschap dienstbaar te maken. Het archiefwezen is hier te lande nog in een staat van wording en in een tijdperk van ontwikkeling. De verzamelingen, van de vroegere staats- en provinciale besturen afkomstig, zijn in de daartoe bestemde dépôts vereenigd. De Regeering heeft daarin later ook de rechterlijke archieven doen opnemen, voor betere bewaarplaatsen zorg gedragen en de administratieve regeling verbeterd. Het in een bruikbaren toestand brengen van de dépôts ligt thans aan de

orde. Hoewel er op dat gebied reeds veel gedaan is, neemt die arbeid alle beschikbare krachten in beslag en zal hij nog jaren lang voortduren. Is de gewenschte orde tot stand gekomen, dan is het zeer de vraag, of men van het nut van onze archieven zoozeer overtuigd zal zijn, dat tot eene wetenschappelijke bewerking op breede schaal de noodige gelden en ambtenaren beschikbaar zullen worden gesteld. Ongetwijfeld zal het daartoe wel eens moeten komen, maar gedurende het eerstvolgende tijdsverloop kan men zich die zaak gerust uit het hoofd zetten. Onder die omstandigheden rijst de vraag, of er iets anders kan worden gedaan, waardoor het archief van de Staten-Generaal ten minste eenigszins bruikbaar kan worden gemaakt. En hierop kan men een bevestigend antwoord geven. Het archief moet eene bewerking ondergaan, die op het oogenblik zelfs noodzakelijker is dan eene uitvoerige beschrijving en, zoo deze later mocht worden ondernomen, toch daaraan behoort vooraf te gaan. Wij bedoelen zijne inventariseering.

Wat men onder dat inventariseeren heeft te verstaan, komt het duidelijkst uit, wanneer men het beschouwt tegenover de bewerking van tijdrekenkundige registers. Zooals wij opmerkten, heeft die laatste werkzaamheid ten doel, niet alleen om het bestaan van ieder stuk te constateeren, maar ook om zijn inhoud in het kort mede te deelen. Dit geschiedt in chronologische volgorde zonder zich aan de plaatsing te storen, daar het beschreven stuk even goed in een register als in een lias, bundel enz. kan voorkomen. Bij het inventariseeren wenscht men daarentegen slechts aan te toonen, uit welke registers, liassen en bundels het archief bestaat, door ze eenvoudig in de volgorde hunner plaatsing te vermelden en zonder de daarin voorkomende stukken afzonderlijk bekend te maken. Een inventaris is voor ieder archief noodzakelijk, omdat men daardoor alleen van zijne inrichting een overzicht bekomt.

Men begrijpt echter, dat zulk eene inventariseering niet mogelijk is dan nadat het archief in een ordelijken toestand is gebracht, opdat de volgorde in den inventaris met dien der registers, liassen en bundels zal kunnen overeenstemmen. Onze oude archieven, welke orde daarin ook oorspronkelijk moge geheerscht hebben, zijn ten gevolge van verplaatsing en verwaarloozing later alle min of meer in wanorde geraakt. Waren zij in vroegeren tijd geinventariseerd, dan voldoen die inventarissen toch nooit aan de tegenwoordige eischen. Eene nieuwe ordening is bij gevolg

noodzakelijk. Hoe die geschieden moet, is eene zaak, die van groot gewicht is en eene opzettelijke beschouwing verdient.

Vraagt men hoe onze oude archieven worden geordend, dan is het moeielijk daarvan een denkbeeld te geven. Naar algemeene regels of beginsels geschiedt dit niet. De zaak wordt meestal aan de beambten, die zich daarmede bezig houden, overgelaten. Zij gaan daarbij zeer verschillend te werk, ieder op de wijze, die naar zijne opvatting het best strookt met het archief, dat hij onder handen heeft genomen. Toch valt het niet te ontkennen, dat, zoo men zich tot eene zeer algemeene beschouwing beperkt, men beweeren kan, dat in de meeste gevallen de volgende weg wordt ingeslagen.

Na zich van den algemeenen inhoud van het archief op de hoogte te hebben gesteld, ontwerpt men eene indeeling, die daarvoor het meest geschikt geacht wordt. De registers of boekdeelen vinden vanzelfs hunne plaats onder die afdeelingen. Ook de bestaande liassen en bundels worden daarin opgenomen. Blijkt het echter, zooals dikwijls het geval is, dat zoodanig recueil van losse stukken niet goed in een dier afdeelingen past, dan wordt het uit elkander genomen en voegt men de daaruit afkomstige papieren hetzij aan een der bestaande liassen of bundels toe of men stelt daaruit nieuwe recueils samen. Op dezelfde wijze gaat men meermalen ook te werk bij die bundels en liassen, die zeer goed onder eene der afdeelingen zouden kunnen worden gebracht, omdat men daardoor de duidelijkheid van het overzicht en de gemakkelijkheid in het gebruik hoopt te bevorderen. Is aldus voor de rangschikking der losse stukken zorg gedragen, en zijn de daaruit gevormde collecties evenals de registers onder de afdeelingen gebracht, dan worden zij in die volgorde in een inventaris vermeld. Deze bewerking heeft dus ten gevolge, dat uit de losse stukken recueils ontstaan, geheel afwijkende van de liassen en bundels, waarin zij vroeger werden bewaard.

Die nieuwe rangschikking schijnt echter hoogst bedenkelijk te zijn, waar men te doen heeft met een archief, waarin de losse stukken zich nog bevinden in de liassen en bundels, die gevormd zijn gelijktijdig met hunne deponeering ten archieve of, zoo dit niet meer het geval mocht zijn, die liassen en bundels hersteld zouden kunnen worden. Het verband, waarin de stukken in die recueils voorkomen, wijst veel beter hun aard en onderlingen samenhang aan dan de orde, die daarin later door den

archief-beambte wordt gebracht. Immers de autoriteit, die na afdoening van zaken stukken in haar archief deponeerde, was veel beter met den aard daarvan bekend dan de latere archief-beambte het kan zijn en, zoo zij daaruit een lias of bundel vormde, kan men veilig aannemen, dat ze daarin goed op hunne plaats waren. Ook begaat men eene groote inconsequentie, indien men ze aan eene nieuwe rangschikking onderwerpt. De losse stukken komen hierin met de geregistreerde overeen, dat, evenals de laatste in hetzelfde register zijn geboekt, de eerste in dezelfde lias of in één bundel bij elkander zijn gevoegd. Zoowel het een als het ander heeft gelijktijdig met of dadelijk na de behandeling van zaken plaats gehad. In de orde, die onder de geregistreerde stukken heerscht, kan geene verandering worden gemaakt, daar een register niet uiteengenomen kan worden. De wijze, waarop die gerangschikt zijn, wordt dus geërbiedigd. Men is hierdoor genoodzaakt het behoud der oude rangschikking als een beginsel aan te nemen. Daar men nu bij iedere regeling steeds zooveel mogelijk van hetzelfde beginsel moet uitgaan, zoo is het niet meer dan natuurlijk het ook op de losse stukken toe te passen en onder deze het oorspronkelijke verband in stand te houden. Het gewichtigste argument, dat voor eene nieuwe rangschikking kan worden aangevoerd, is ongetwijfeld, dat daardoor dikwijls de duidelijkheid van het overzicht en de gemakkelijkheid in het gebruik bevorderd wordt. De vraag is het echter, of die voordeelen wel zoo groot zijn, dat zij opwegen tegen die, welke het oorspronkelijk verband der stukken aanbiedt. Bovendien is het slechts betrekkelijk waar, dat de inrichting van het archief aan duidelijkheid wint, indien de losse stukken op nieuw gerangschikt zijn. Die inrichting leert men veel beter kennen, indien het archief zich nog in zijn oorspronkelijken toestand bevindt en men onderzoekt, hoe het langzamerhand door het registreeren en deponeeren is ontstaan, dan zoo die toestand willekeurig veranderd is en men nagaan moet, hoe dit heeft plaats gehad. In het eerste geval staan meerdere hulpmiddelen ten dienste, om op het spoor van de regels te komen, die vroeger bij het registreeren en deponeeren zijn gevolgd, zooals instructies en andere bepalingen omtrent de werkzaamheden van de ambtenaren, welke met die taak waren belast. Waar die ontbreken, kan de geheele inrichting van het archief veel licht verspreiden omtrent de gebruiken, welke te dien opzichte zijn in acht genomen. Daarentegen is er geen zekere leiddraad om het werk van den

lateren archiefbeambte te contrôleeren. De regels, die hij heeft gevolgd, gronden zich op het begrip, dat hij zich van den aard van het archief heeft gevormd. Die opvatting is als persoonlijk geheel subjectief en dus dikwijls moeilijk te onderkennen. Waar zij onzeker is, bestaat er geen hulpmiddel om daarvan op het spoor te komen. Eindelijk levert de nieuwe rangschikking nog het nadeel op, dat zij bij ieder archief weder op eene andere wijze plaats heeft, naarmate een ander persoon zich met dat werk bezig houdt, daar iedere beambte zijn eigene denkbeelden heeft en die ook op zijne wijze in toepassing brengt. Hoe weinig bevorderlijk dit voor de eenheid in het archiefwezen is, kan gemakkelijk worden ingezien.

Is dus, waar de oorspronkelijke inrichting der liassen is bewaard gebleven, het op nieuw rangschikken van de losse stukken in het algemeen af te keuren, zoo geldt dit in het bijzonder bij het archief van de Staten-Generaal. Immers hier is bij de losse stukken nog de orde te onderkennen, die zij bij hunne deponeering hebben verkregen. Dat zij naar bepaalde regels tot liassen en bundels zijn bijeengevoegd, is reeds vroeger uitvoerig aangetoond. Wij brengen hier slechts in herinnering, dat die regels van zeer vroege dagteekening zijn. Het eerst merkten wij dit bij de liassen op. Deze toch zijn het vroegst ontstaan uit het gebruik, om de uitgaande bij de ingekomen depêches te deponeeren. Bestond er aanvankelijk slechts ééne lias — de loopende — later, toen de betrekkingen zich uitbreidden, ontwikkelden zich hieruit tal van andere liassen [1]. Reeds in 1605 werd geregeld, hoe de papieren, die uit de liassen gehouden werden of daarin niet behoorden, tot bundels vereenigd en daarvan tevens de belangrijke en secreete stukken afgezonderd moesten worden [2]. Die bepalingen zijn getrouw nageleefd en later is daarvan in hoofdzaak niet afgeweken. In den toestand, die hierdoor is ontstaan, is later geene verandering gemaakt en, waar dit wel is geschied, is hij zonder groote moeite te herstellen. Ook voor het archief van de Staten-Generaal geldt dus, dat de oorspronkelijke inrichting der liassen en bundels geëerbiedigd moet worden. Is dit als regel aangenomen, dan is er over de verdere behandeling van het archief niet veel meer in het midden te brengen. Bij eene inventariseering, zooals hier bedoeld wordt, behoeft men het

---

1) Zie hierboven bl. 121 en 122.
2) Zie hierboven bl. 126 en 137.

slechts als een geheel van registers, liassen en bundels op te vatten. Het eerst komt dan aan de orde, seriën te vormen van de zoodanige, die elkanders inhoud voortzetten. Daarna plaatse men die seriën en de op zich zelve staande registers, liassen en bundels in eene volgorde, die hun onderlingen samenhang en de werkzaamheid van de Staten-Generaal het best doet uitkomen. In het algemeen kan men hierbij met vrijheid te werk gaan en behoeft men zich niet te storen aan de volgorde, die bij eene vroegere inventariseering is aangenomen, omdat deze meestal gebrekkig was ten gevolge van de vroegere plaatsing van het archief, die doorgaans veel te wenschen overliet. Bij het archief van de Staten-Generaal is het echter wel raadzaam zich aan de vroeger bestaande volgorde zooveel mogelijk te houden. Immers het bleek ons, dat de verschillende soorten van liassen eene indeeling aan de hand gaven, die op de bundels en ook op de stukken der secreete kas is overgebracht. Daar die recueils hierdoor goed in onderling verband zijn gebracht, schijnt het wenschelijk te zijn, de volgorde in hoofdzaak te behouden, welke door die indeeling is ontstaan [1]) zoodat men nu slechts aan de losse stukken de registratuur behoeft te laten voorafgaan en aan de verbalen met de daarmede samenhangende legatie-archieven eene afzonderlijke plaats aan te wijzen. Een uiterst nuttige maatregel is het de seriën en de op zich zelve staande registers, liassen en bundels onder een doorloopend nommer te brengen en tevens de onderdeelen van iedere serie bovendien afzonderlijk te nommeren, omdat, zoo men ooit tot de bewerking van tijdrekenkundige registers mocht overgaan, men daarin de registers enz. onder die nommers zal kunnen aanhalen, zonder verplicht te zijn hiervan telkens eene omschrijving te geven. Zijn nu de liassen en bundels in hun vroegeren toestand hersteld, de seriën gevormd en alle registers en verzamelingen van losse stukken in behoorlijke volgorde geplaatst en genommerd, dan kan men de ordening van het archief als geëindigd beschouwen en blijft er dus niets anders over dan de seriën en de overige registers, liassen en bundels onder hunne nommers zoo kort en duidelijk mogelijk in een inventaris te vermelden.

---

1) Dat hiervan in zekere opzichten zal moeten worden afgeweken, ligt in den aard der zaak. Zoo schijnt het raadzaam de papieren, voormaals berust hebbende onder de Raden van State, die voor 1588 hebben bestaan, uit het archief van de Staten-Generaal te verwijderen en bij de resolutieboeken van die colleges te voegen, waarmede zij een geheel uitmaken.

BIJLAGE I.

Ongedagteekend (19 April 1578).

Instruction suyvant laquelle les secrétaires des estatz généraulx se régleront et conduiront au faict de leur cherge, tant pour le regard du service qu'ilz seront tenuz faire, que des gaiges et sallaires qu'ilz en auront ordinairement et pourront recevoyr de leurs despêches extra-ordinairement.

I. Premiers, que lesdicts secrétaires, en nombre de deux, choisiz et prins, à choisir ou prendre par et du corps desdicts estatz, seront tenuz, avant tout oeuvre, de prester serment de fidélité et taciturnité, et d'entretenir les poinctz et articles quy s'ensuyvent, aussy de faire entretenir celle dressée pour les clercqs de la grossée.

II. Item, qu'ilz ne pourront déservir aultre office, estat ou entremise, n'y recevoyr pensions ou retenues d'aultre part, ains debveront s'en déporter.

III. Item, qu'ilz auront esgallement la signature, et ne signeront aultres despêches, fors celles qui seront arrestées en l'assambleé desdicts estatz, et mesmes, avant signer lettres obligatoires de constitution de rente, de retenue ou d'aultre contract, debveront avoyr acte et ordonnance desdicts estatz y attachée, que pour leur descharge ilz seront tenu enfillacer.

IV. Quant est des despêches en langue allemande, ilz ne pourront les signer, sy elles ne sont paraphées par l'un de ceulx de ladicte assamblée à ce expressément commys ou à commectre.

V. Sy auront la garde des pièches originelles, dont ilz debveront respondre toutes et quantes foys que requis en seront.

VI. Item, qu'ilz debveront tenir note et registre de tout ce que se passe ausdicts estatz, et aussy entendre et vacquer aux despêches des lettres missives et aultres besongnes desdicts estatz, mesmes procurer l'exécution des ordonnances et résolutions d'iceulx.

VII. Et, à cest effect, seront tenuz, tant en hyver qu'en esté, ds comparoyr les premiers en l'assamblée desdicts estatz, á telle heure que monsieur le président d'iceulx ordonnera, et, avant la sortye d'icelle, ne s'en pourront retirer sans congié dudict seigneur président.

VIII. Item, sy debvera l'un d'eulx s'asseoyr prés dudict président, pour faire note et enregistrer touttes ordonnances, résolutions et actes desdicts estatz, donnant ordre et diligentant qu'elles soyent exécutées, mesmement celles quy concerneront la généralité et bien de la patrie: à quelle fin, secondé du président, remémorra a chascune assemblée ce que desdictes resolutions restera d'effectuer; mesmes déclarera, avant la sortye de chascune assemblée, les poinctz qu'il conviendra résouldre à la prochaine.

IX. Item, l'aultre desdicts secrétaires, pour entendre et vacquer aux despêches des lettres et aultres affaires desdicts estatz, sera assiz à quelque aultre table ou comptoyr, en la chambre de ladicte assamblée. Sy donnera ordre que lesdictes despêches soyent en toutte diligence envoyées et distribuées la part qu'il conviendra: à quoy se pourra ayder des solliciteur, agent, premier clercq ou hallabardiers gaigez desdicts estatz.

X. Sur lesquelz, comme sur les aultres clercqs sermentez en la greffe desdicts estatz, dont ilz pourront avoyr chascun un à leur disposition, ilz auront la superintendence, sans toutesfoys avoyr l'authorité de les pouvoyr casser ou suspendre, demeurant icelle ausdicts estatz, n'est au regard de leurs clercqs respectivement, et sy n'en prendre ou recevoyr en ladicte greffe des nouveaux sans le gré et consentement desdicts seigneurs estatz.

XI. Item, et changeront leur charge de sepmaine à sepmaine, ensuyvant le changement du président, n'est q'aultrement ils s'accordent par ensemble, ou que l'un d'eulx soyt absent pour cause légitime et avec congié desdicts estatz: auquel cas, l'aultre

debvra assister ledict président et soigner aux despêches, comme dessus, avec celluy que l'absent, avant son partement, sera tenu substituer en son lieu, aggréable néantmoyngs ausdicts estatz.

XII. Item, sy feront tenir aultres régistres, assçavoir: un pour y reprendre au neste toutes lesdictes résolutions, ordonnances et actes des estatz; un troysiesme et particulier pour y annoter et coucher tous accords d'ayde faicts et des deniers furniz par les provinces, ensamble les ordonnances et assignations des payemens, sans préjudice de ceulx de la chambre des aydes; un quattriesme où que seront enregistrées les lettres et pièches d'affaires d'importance, selon leur occurrence: un cinquiesme particulier pour les affaires concernans le duc d'Alençon, et un sixiesme pour les affaires de la royne d'Angleterre.

XIII. Item, par-dessus le traictement ordinaire leur accordé de troys livres x solz tournois par chascun jour, à chascun d'eulx, pour émolumens extra-ordinaires, pourront prendre des despêches cy-dessoubz spéciffiez le taux y apposé:

Premiers, de lettres closes en faveur d'une partye. . .	iiij	solz.
Pour plusieurs partyes	viij	»
De lettres d'induction ou d'advys en cas favorable . .	iiij	»
Pour plusieurs ensamble.	viij	»
De pasport	vj	»
Pour plusieurs	x	»
Ordonnance de payement pour vacations des partyes. .	iiij	»
D'appointement ou appostille sur requeste, par où est au requérant accordée sa demande	ij	»
Item, d'acte libellé desdicts appoinctemens et appostilles, dépesché à la réquisition des partyes.	vj	»
Pour plusieurs, le double.		
De commission ou retenue accordeé à la demande de partyes quy en prouffiteront par an quattre cent livres Arthois	xx	»
Sy elles en prouffictent six cens livres Arthois	xxx	»
Et en cas qu'elle excède les six cens livres Arthois, le double.		
Pour lettres de gràce affin de pouvoir déservir estat par substitut.	xij	»
Pour copie authentique à la demande des partyes, du foeillet en grossé.	iij	»

Quant à toutes aultres despêches, n'en pourront riens recevoyr, soyt en gratuité ne aultrement, ne aussy demander à quelqu'un

de l'assamblée des estatz, pour aulcune des despêches que dessus: bien entendu aussi que lesdicts émolumens seront mys en quelque bourse commune, et répartiz entre eulx deux égallement, de moys en moys.

Le tout néantmoyns jusques au rappel desdicts estatz, quy pour ce ne seront tenuz alléguer cause.

GACHARD, *Actes des États Généraux*, tome I p. 442—445.

BIJLAGE II.

Ongedagteekend (19 April 1578).

Instruction selon laquelle les agent, premier et aultres clercqs sermentez de la greffe des estatz généraulx auront à se conduyre et régler.

Premièrement, qu'iceulx, estantz receuz ou à recevoyr en service, presteront le serment, és mains du président des estatz, de tenir secrets les affaires de la généralité, et de bien loyaulment et diligemment s'employer et acquiter en leur cherge, chascun respectivement, suyvant les articles cy — après couchez.

Et ès despêches et affaires concernans la greffe desdicts estatz, ilz seront tenuz recognoistre les secrétaires ou greffiers d'îceulx pour superintendens, et obéyr à leurs commandemens quant à ce, à paine de correction arbitraire.

Sy seront tenuz, pour chascun respectivement entendre et vacquier à sa charge, de comparoyr à la greffe ou aultre chambre leur désignée, chascun jour avant l'assamblée desdicts estatz, sans s'en partir avant la sortye d'icelle, sy ce n'est pour cause légitime et avec congié du président ou l'un desdicts secrétaires.

L'office dudict agent sera de procurer qu'en toute diligence, et suyvant la cherge que ledict seigueur président, son assesseur ou l'un des secrétaires luy donnera, soyt effectué tout ce que par mesdicts seigneurs les estatz sera ordonné.

A quelle fin sera tenu, à l'arrivée et département de chascune assamblée, se présenter audict président, assesseur et secrétaires, pour entendre d'eulx s'il y a quelque chose à effectuer: de quoy il tiendra note, et soignera que le tout soyt reéllement et

promptement exécuté, a peine de s'en prendre à luy en cas de deffault ou négligence.

Et pendant l'assamblée desdicts estatz, se tiendra tousjour prest en la chambre prochaine, pour s'y trouver à l'instant qu'il sera sommé par son de la clochette ou aultrement, affin d'entendre la cherge que ledict président, secrétaires ou aultre de ladicte assamblée luy vouldroyt donner pour les affaires concernantes la généralité.

Sy sera tenu de ramentevoyr les despêches à faire à ceulx quy en auront la serche par la généralité, et poursuyvre qu'elles soyent achevées et rapportées, pour les faire mectre au necte et addresser oú il conviendra; et en cas de difficulté, il en fera rapport ausdicts estatz.

Et comme bien souvent se présentent despêches en langue thioyse, si comme instructions, commissions, retenues, passeports, missives et aultres, il debvra en faire le translat, soyt du thioys en françoys ou du françoys en thioys, toutes et quantes foys que chergé en sera.

Item, après le département de chascune assamblée, viendra prendre toutes les requestes envoyeés à la chambre des aydes pour advys et signées [par] le secrétaire, pour les y porter, sans les communicquer à partye, ou déclarer qu'elles soyent appostillées, et songnera que les commys des aydes y donnent et renvoyent leur advys; et en cas qu'ilz le luy délivrent, il sera tenu d'incontinent l'apporter, avec les pièches servantes, ès mains dudict seigneur président, de son assesseur ou de l'un desdicts secrétaires.

Quant au premier clercq, sa cherge principalle sera de, par le commandement desdicts secrétaires, bien garder tous les régistres, munimens, titles et lettriaiges desdicts estatz, et les inventorier et enfiller par ordre et selon leur date, pour en sçavoyr rendre compte ausdicts secrétaires à toutes heures que requis en sera.

Et, au commenchement de l'assamblée desdicts estatz, sera tenu apporter sur le bureau, et à l'yssue d'icelle remporter, toutes les requestes, remonstrances et aultres munimens sur lesquelz ne sera prinse resolution, pour les conserver.

Et pendant ladicte assemblée, debvra se tenir en la chambre là prochaine avec ledict agent, pour, étant appellé par le son de la clochette ou aultrement, se présenter prestement en la chambre de ladicte assamblée, affin d'y entendre et recevoyr la cherge et commandement qu'on luy pourroyt donner, soyt pour respondre des pièches qu'il at en garde, ou aultrement procurer la despêche de quelque affaire.

Davantaige, par cherge desdicts greffiers, il debvra cacheter toutes lettres missives et aultres despêches signeés par l'un desdicts secrétaires, et les pacqueter et faire addresser la part qu'il convient.

Sy tiendra note et copie de touttes pièches escriptes aux provinces, et, comme premier clercq, aura regard sur les aultres clercqs, affin que les despêches soyent expédiées deuement et en toute diligence; et, en cas de difficulté, en fera rapport ausdicts secrétaires.

Et affin que les affaires soyent tant plus secrètes, il ne délivrera aulcunes pièches d'importance pour en faire copie, n'est qu'il soyt au préallable ordonné par lesdicts estatz d'en faire la copie, lesquelles copies faictes il debvra distribuer par ordre aux députez des provinces.

Sy ne se meslera de délivrer aulcunes pièches aux partyes sans cherge expresse de l'un desdicts secrétaires, de tant moyns leur communicquer et déclairer l'ordonnance qu'elles auront obtenue.

Et sy se contenteront, tant ledict premier clercq que ledict agent, des gaiges leur accordez ou à accorder de par les estatz généraulx sans pouvoir demander ou prendre quelque chose de personne pour le faict de leur cherge respectivement.

Les aultres clercqs de la greffe et chascun d'eulx auront à grossoyer et mectre au necte ou copier correctement toutes despêches que lesdicts secrétaires, ou, par leur cherge, ledict agent ou premier clercq, leur enjoindront, sans aulcune difficulté, à peine d'à chascune foys forfaire dix solz Arth. d'amende.

Lesquelles despêches mises au necte, ou copies faictes, ilz

seront tenuz delivrer ausdicts secrétaires ou ausdicts agent et premier clercq, pour en estre faict comme sera requys, sans en pouvoyr faire distribution ou part à personne, n'est par exprès commandement desdicts secrétaires.

Et d'aultant que, pour l'importance des affaires concernans l'Empire, le duc d'Alencon, la royne d'Angleterre, les commissions, retenues et expéditions de guerre et aultres semblables, on en tient registre à part, les clercqs à ce choysyz ou à choysir par lesdicts secrétaires seront tenuz d'enregistrer le tout un jour après la réception ou envoy, ne fût que, pour la multitude ou prolixité des escripts, ou par quelque empeschement, ilz ne peussent: auquel cas, feront néantmoyns tout debvoir de les enregister au plutost que leur sera possible, à peine de dix solz pour chascune pièce d'escripture.

Item, que non plus lesdicts agent et premier clercq que iceulx aultres clercqs pourront emporter hors du comptoyr aulcunes originelles, ne aussy copie, à peine d'estre puny arbitrairement, suyvant l'importance des pièches.

GACHARD, *Actes des États Généraux*,
tome I p. 445—448.

BIJLAGE III.

6 Maart 1585.

Instructie daer nae den agent clercquen, huyssier, ende boden van de Staten Generael hen selen hebben te reguleeren, int feyt van henne officien.

Inden eersten selen den voers. agent, clercquen, huyssier ende boden met alle getrouwicheyt ende neersticheyt dienen ende assisteren de voers. heeren Staten int feyt van henne lasten, ende offitien, ende tgene hen sal wordden beuolen ende secreet houden, allen tgene zij in eeniger manieren souden verstaen de gemeyne lants saecken concernerende, ende zoo verre zy ijet hooren of vernemen de Staten Generael, de geconfedereerde landen int generael, of eenige steden ende leden van dijen int particulier teghen gaende, of concernerende, dat zy tselue goets tyts de voers. heeren Staten selen te kennen geuen.

Ende selen respectiue gehouden wesen te compareren voer de vre dat de vergaderinge geleeght is sonder hen te mogen absenteeren, sonder consent vanden greffier vande Staten, alwaert oyck maer eenen halfuen dach, of voer een vergaederinge alleene. Ende zoo verre yemant van hen voor eenige daeghen oorloff begheerde, sal tselue moeten versuecken aen mijnen heeren Staten Generael.

Den voers. agent sal int besunder sorge erlieghen voer de bewaernisse vanden pampieren ende stucken vande heeren Generaele Staten, weesende in henne greffie, ende benerstigen d'executie vande resolutien bijde voers. heeren Staten genomen, bestaende in vervolch ende solicitatien, ende diergelijcke saecken, sluyten ende seghelen de missiuen, ende besorghen dat de selue gesonden

wordden, ende zoo verre in eenige saecken beletsel, dilay of swaricheyt waere daer aff goets tijts de heeren Staten aduerteren om daer inne versien te worden naer behooren.

Sal oyck int besunder sorghedraegen voor het forieren vande heeren Staeten Generael als het selue van noode sal wesen, ende soe verre hem tselue belast wordt, ende ist dat hij ter oirsaecken van dyen eenige extraordinarise costen moet doen, sal tselue ter naester vergaderinge verthoonen, ende selen de heeren Staten den suppliant daer aff doen vernuegen.

Item sal oick sorghe draeghen voer de behoeften vande greffie, ende vande oncosten daer toe gerequireert houden pertinente note ende memorie.

De clercquen selen gehouden syn allen tgene hen belast wordt wel ende pertinentelijck te scryuen met goede leesbaere letteren ende redelyck compres, ende egheen copien of gescriften van hen te geuen, twaere voer de generaliteyt, of voer de particuliere provincien, dan geheel correct ende gecollationneert, ende selen ouersulcx beneden aenden cant, ende op d'uyterste marge van elcke copie, missiue, extract, of ander geschrifte stellen gecollationneert.

Ende en selen nyet vermoeghen yemanden van priuate ende particuliere persoonen, te weten de ghene die nyet en compareren als gedeputeerde byde Staten Generael te geuen eenige copien of extract, alwaert dit waere van saecken deselue partie concernerende, noch oyck aen yemanden eenige copien seynden, sonder consent ende last vanden greffier.

Selen oyck gehouden wesen de speciffîcatie van henne copien ende andere geschriften wel pertinentelijck ende verstandelijck te stellen ende de groote van elcken stucke of missiue daer bij te vuegen, ende die alle Saterdaege gereet maecken, om des Maendaegs den president vande voergaende weke te leueren ende byden seluen geparapheert te worden, welverstaende dat zy selen moghen maecken een cohier van dry maenden, ende daer inne van weke tot weke vervolgens alle copien scryuen om inder manieren voers. geparapheert te wordden.

Den huyssier ende boden selen respectiue duerende de vergae-

deringe gehouden wesen bijde duere vande vergaderinge te blijuen, ende verwachten tgene hen sal mogen beuolen worden.

Sal den voers. huyssier besorghen dat de camer vande Staten gereet zij, ende gefurneert van stoelen, bancken, cussen ende tafelcleederen naer ouwde gewoonte, ende doen alle de weten ende insinuatien de welcke hem byde voers. heeren Staten Generael of president van wegen de selue belast wordden, ende in nootelicke absentie vande booden versien op tgene tot hennen laste staet.

Ende selen de boden het vier maecken, ende de camer comptoir ende voorsale behoirlyck reynighen ende diergelycke andere nootsaeckelijckheden besorgen, insgelyckx naer de ouwde gewoonte.

Ende selen voorts respectiue den voers. agent clercquen huyssier ende boden int feyt van hennen last ende officie, ende anderssins den dienste vanden Staten aengaende, gehouden wesen te achtervolgen tgene hen byden greffier van wegen de voers. heeren Staten Generael sal worden geordonneert, ende tot onderhouden van dese instructie doen den behoirlycken eedt.

Aldus gedaen, gereserueert den heeren Staten het veranderen van dese, zoe zy selen bevinden te behooren, den sesten dach Martij, anno XV^{C}. vyffentachtentich in 's-Gravenhage.

Naar eene gelijktijdige copie, geschreven door den agent Ramet, opgenomen in het deel van de ingebonden ordinaris depêches van de Staten-Generaal van 1585, fol. 76—78.

BIJLAGE IV.

6 Mei 1605.

Instructie voor Robbrecht Valckenburch, Agent vande Heeren Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden.

1. In den eersten sal den voors. agent gehouden sijn dagelijcx voor ende nae den middagh te compareren ter griffie vande Generaliteyt, ten minsten een uyre voorde vergaderinge vande voors. heeren Staten Generael, ende geduyrende de selue vergaderinge inde griffie ofte ontrent de camere vande vergaderinge hem te houden, tot dat alle de heeren ende die griffier sullen sijn gescheyden, om vande selue heeren ofte den griffier van haer E. wegen te ontfangen alsulcke beuelen als hem naede gelegentheyt ende voorvallende saecken sullen werden gedaen ende op geleet.

2. Welcke beuelen hy gehouden sal zijn getrouwelyck te achtervolgen ende effectueren, sonder daer inne tijt ofte occasie te versuymen, by pene dat het prejuditie van het gebreck op hem sal werden verhaelt.

3. Sal de stucken, die opte taeffel vande besoigne naer het scheyden vande vergaderinge sullen ouerblijuen, in goede ordre ende distinctelyk voor den heere presiderende wederom schicken ende sorge dragen, datter egeen en worden misleyt noch wech genomen.

4. Sal alle ses weecken de taeffel vande besoigne suyveren ende de requesten ende stucken, dier langst hebben gelegen, van voor den heer president aen d'een off d'andere zyde vertrecken ofte verschuyven ende de jongste stucken inde plaetse leggen

ende die geene, dier drie maenden sullen hebben gelegen, sal hy vande taeffel aff nemen ende int comptoir te rade leggen ofte enfilaceren, om die te voorschyn te brengen, alsmen daer nae sal vragen, ofte partyen te restitueren, die geene die by de selue gevordert sullen werden, sonder partijen daer vooren yet aff te eyschen.

5. Sal de resolutiën ende stucken, die hem gelast sullen werden inden Raet van Staten aenden tresorier generael ofte commisen vande tresorie te geuen, sonder nalaticheyt datelyck bestellen, daer dat behoort, ende notitie houden vanden tyt ende in wiens handen, dat hij de voors. resolutiën ende stucken sal hebben gegeuen, sonder de voors. resolutiën partyen ofte ymanden anders te communiceren.

6. Sal alle maenden in handen vanden tresorier generael leueren extract vande ordonnancien, die inde affgegaen weecke byde heeren Staten Generael sullen sijn geaccordeert ende gedepescheert.

7. Soo wanneer als eenige vande heeren vande vergaderinge (gecommitteert wesende, om met sijn Ex[tie] te communiceren ofte eenige vreempde gesanten te begroeten) tot dien eynde by syn Ex[tie] ofte de voors. heeren gesanten sullen gaen, sal den voors. agent d'selue heeren volgen ende met haer E. wederom keeren ende naecommen t'geene, dat haer E. hem sullen comen te belasten.

8. Sal besorgen, dat die deurwaerders de camer vande vergaderinge, mitsgaders de stoelen ende cussens, daer op die heeren sitten, reyn houden ende dat de selue deurwaerders heure comparitie voorde camer waernemen ende geduyrende de vergaderinge aldaer blijuen, emmers die twee van hen, der welckers dienstdagh het is.

9. Sal register houden vande boden ende daerinne pertinentelijck aenteyckenen den bode ofte boden, die sullen werden uytgesonden, te weten die uyren, wanneer hen de brieuen worden gelevert, waer sy reysen ende wanneer deselue weder keeren, maer alvooren de voors. aenteyckeninge te doen, sal eerst vanden griffier vernemen, off oock de brieuen het senden van eenen expressen boode vereyschen ende off ter seluer tyt syne Ex[tie]

ofte den Raet van State egeen depesche en doet, die den boode soude moogen mede nemen, om het lant te subleueren van costen, belastende den reysenden bode tot dien eynde, de heeren gedeputeerden vande prouintien mitsgaders de secretarissen van syne Excellentie ende vanden Raet van Staten heure reysen tydelyck aen te seggen, off de selue met hem yets souden begeren te scrijuen by pene van te vervallen van heure reyse.

10. Sal gehouden syn de vergaderinge vande heeren Staten te volgen, daer die sal geraecken te vertrecken, 't sy te velde ofte om tot eenige andere plaetse te resideren, ende alsulcke stucken met hem te nemen, als den griffier hem sal ordonneren, die hy gehouden sal syn wel te bewaeren, om die tallen tyden voor te brengen, als men de selue van hem sal vorderen.

11. Sal voorde heeren gedeputeerden vande provincien, griffier ende andere officieren vande Generaliteyt, met behulp vande deurwaarders ende boden, tot der seluer reyse besorgen wagens, schuyten, ende schepen naede gelegentheyt.

12. Sal voorts procureren, dat inde steden, daer de heeren Staten sullen vernachten, ofte voor eenige dagen blyuen, de selue heeren Staten ende haere Mo: E: officieren byde magistraet bequamelyck worden gefourieert ende geaccomodeert ende van herbergen ofte andere bequame plaetsen versien, dat de selue heeren byden anderen moogen commen om te besoigneren ende eeten.

13. De heeren Staten te velde gaende, sal volgende d'ordre, die hem sal worden gegeuen, de selue ten proffytelyckstén doen provideren van goeden wijn, bier, broot, vleesch, visch ende andere nootdruften ende scherp reguardt nemen, dat den wyn wel bewaert ende de beste ordre ende mesnage int eeten ende drincken sonder ouerdaet onder d' officieren ende die dienaeren vande heeren werde gehouden, alst eenichsints doenlijck sal syn.

14. Item dat insgelycx de meublen ende het lynewaet by ordre ende getal onder inventaris den cock ende botteljer worden geleuert ende dat de selue de voors. meublen alsoo wederom ouerleueren ende daer van verantwoorden naer behooren.

15. De voors. agent sal ter griffie die registers vande

Generaliteyt in goede ordre houden ende bevorderen by den eersten clercq, dat de registers, die verachtert syn, in diligentie werden geschreuen, ingebonden, ende ten comptoire gebracht.

16. Item dat alle jaers het loopende register, ten langsten drie maenden nae de expiratie van t' jaer, behoorlyck geschreuen ende gecollationeert ende, beneuens d' ander registers, ten comptoire gebracht worde ende, by soo verre daerinne gebreck valt, sal t'selue den heere president ende griffier aen seggen, sonder conniventie, om daerinne te doen versien naer behooren.

17. Sal tot dien eynde die clercquen assisteren int collationneren vande voorschreue registers, mitsgaders vande andere stucken, die ter griffie worden geschreuen.

18. Sal voorts enfilaceren de brieuen ende missiuen, die sullen worden ontfangen, mette minutten vande antwoorden, die opte selue sullen syn geschreuen, ende toe sien, datter egeen en werden verlooren, schryvende met groote letteren opte ruggen vande liassen de maenden, daer toe die stucken dienen ende daer en binnen de brieuen sullen syn ontfangen ende beantwoort.

19. Sal de stucken, die hem byden griffier ofte andersints te bewaren sullen worden gegeuen, raeckende de Generaliteyt, eenige provintien int particulier, collegien vande Admiraliteyt ofte van andere steden, ofte particuliere besoignen van gedeputeerden, volgende d'ordre vanden griffier, in bundels ofte trousseelen binden ende daer op teeckenen, wien de selue aengaen, ende alles wel bewaren inde cassen, daer toe dienende, om de heeren Staten promptelyck daer van te connen dienen, als haer Mo: Ed: ofte den griffier daer naer sullen vragen, separerende de secrete ende importante vande gemeyne stucken, ende sal de stucken, die t' sedert de doot vanden voorigen agent noch ouer hoop moogen liggen, volgende den voors. voet oock in ordre brengen ende houden.

20. Sal tot dien eynde syne sitplaetse houden omtrent de selue stucken, ter plaetse daer den voorigen agent Guilliaume Ramet saliger geseten heeft, op dat hy dies te beter daer van kennisse dragen ende daer op opsicht mach hebben.

21. Sal een hantbouck houden, volgende d' instructie, die hem

den griffier sal geuen, daerinne hij sal teeckenen van dach tot dach de provintie, collegien, stadt, mitsgaders de namen vande persoonen, welckers saecken dat sullen wesen affgedaen, om van tyt tot tyt, naer het eene ofte d'ander gevraecht wordende, daer uyt te beter adres te kunnen geuen ende min tyt te verliesen.

22. Die voers. agent en sal egeen stucken ofte resolutiën mogen uitgeuen, sonder expres consent vanden griffier, maer gehouden syn alle de resolutien ende stucken mitsgaders 't geene dat 't synder kennisse sal commen, concernerende de saecken vanden lande, dat hy ten comptoire sal sien ende hooren, secreet te houden, sonder met ymanden buyten het comptoir daer van correspondentie te houden ende t'selue by eedt te belouen, mitsgaders dat hy hem volgende dese instructie sal reguleren.

23. Sal int collationneren van registers ende stucken, die byde clercquen worden geschreuen soo wel voorde Generaliteyt, particuliere provintien, by last vande heeren gecom[den]. der seluer als andere naerstelyck daer op letten, dat die niet te seer geextendeert maer volgens de genomen resolutien diesaengaende geschreuen worden ende voorts goede opsicht hebben, dat de selue resolutie werde geachtervolght, tot welcken eynde den griffier hen de voors. resolutie schriftelyck leueren sal.

24. Sal alle goede devoiren doen, dat die dienaren vande Generaliteyt in goede vruntschap ende eendracht sonder twisten met malcanderen converseren ende ommegaen.

25. De gagen vanden voors. agent sullen syn vier hondert gulden tsjaers, daer van de selue benevens d'ander officieren vanden comptoire van drie maenden te drie maenden sal worden betaelt.

Reserueren de heeren Staten aen hen dese instructie te veranderen, vermeerderen, ofte verminderen, nae dat de selue hier nae sullen goetvinden.

Aldus gedaen ende geresolueert ter vergaderinge vande voornoemde heeren Staten Generael in sGravenhage den 6[den] Mey 1605.

Naar eene gelijktijdige copie onder de loopende stukken n°. 330.

BIJLAGE V.

1 September 1646.

Instructie voor den Griffier van haer Hooch Mogende.

1. Eerstelick sal den griffier wesen een persoon, staende ter goeder name ende fame, professie doende vande gereformeerde religie, gelyck deselve alhier inde publycque kercke beleden ende geleert wordt, hebbende ervarentheyt ende kennisse van slants saecken ende ten minsten inde Duytsche, Fransche, ende Latynsche taele wel geverseert.

2. Sal t'allen tyden, soo wanneer haer Ho: Mo: vergaderen, d'eerste compareren ende de laetste uytte vergaderinge scheyden.

3. Ende, naer dat hy het gebedt gedaen sal hebben, sal hy hem inde vergaderinge omtrent ende achter den presiderende onthouden, omme alle remonstrantien, requesten, missiven, ende tgeene vorders ter vergaderinge sal voorcomen, van deselve overtenemen ende overluydt te lesen, sal daernaer int ontfangen vande conclusie sich vervougen ende plaetsen aent beneden eynde vande taeffel, opdat den presiderende te claerder heeft te spreecken ende de gedeputeerden vande respective provincien deselve dies te beter mogen verstaen. Ende sal hy griffier de voorseyde conclusie pertinentelyck ende getrouwelick aenteeckenen.

4. Sal hem niet onderwinden haer Ho: Mo: int adviseren off resolveren over eenige saecken, hoedanich die souden mogen wesen, te interrumperen ofte in eeniger manieren met tusschen spreecken te verhinderen, deselve oft oock eenich lidtmaet vandien, ordinaris ofte extraordinaris, teeniger tydt tot het formeren ofte veranderen van advis ofte resolutie, tzy buyten oft

binnen de vergaderinge, poogen te bewegen ende, soo wanneer hij eenige voorgaende resolutien ofte andere stucken, totte deliberatie dienende, soude mogen weten aentewysen, sal hy alsdan in sulcken gevalle oock gehouden zyn (naer versochte permissie) deselve de vergaderinge bekent te maecken, sonder eenige vordere by redenen te gebruycken.

5. Indien den griffier eenige missiven, requesten, remontrantien oft andere stucken ter handt comen, de Generaliteyt raeckende, sal hy de missiven ongeopent, ende van gelycken alle andere stucken, den presiderende indertydt aenstonts overleveren ofte versegelt toesenden, sonder deselve, ofte oock yets anders, by monde de vergaderinge voortedragen, maer sulcx alles door den presiderende laten geschieden, die hem griffier tallen tyden soodanich bericht sal hebben aftevorderen, als hy dienstelick ende goet sal vinden, gelyck oock tselve sal mogen doen yder lithmaet vande vergaderinge, ordinaris ofte extraordinaris, op zijn beurte adviserende.

6. Ende sal den griffier niet aenteeckenen, als tgeene ter vergaderinge geproponeert, daerop by de provincien geadviseert, ende by den presiderende dienvolgens sal wesen geconcludeert, alle twelcke, alvoorens ten registre te stellen, des anderen daechs by den griffier ter vergaderinge voorgelesen ende geresumeert sal werden.

7. Alle tgeene door ordre van haer Hooch Mogende in secrete boecken geregistreert ende ten dien eynde inde griffie door den griffier opgeslooten ende nauw bewaert sal werden, als oock alle andere secreete stucken ende papieren, daartoe sal niemant acces, visie ofte lecture van hebben dan alleen de ledematen vande vergaderinge, soo ordinaris als extraordinaris, hij griffier ende soodanich clercq, als daertoe by speciale resolutie van haer Hooch Mogende sal wesen geauthoriseert, ende sal den griffier daervan in allen gevalle niemant eenige extracten ofte copien mogen doen hebben, dan de voors. ledematen van haer Hooch Mogende vergaderinge.

8. Sal alle saecken, ter vergaderinge voorcomende oft verhandelt werdende, als oock alle andere, soo wanneer den dienst vant lant sulcx eenichsints sal vereyschen, secreet houden ende aen niemant,

sonder speciale last ende ordre van haer Ho: Mo:, buyten de vergaderinge communiceren, nochte oock de discoursen ende opinien, inde vergaderinge vallende, in eeniger wyse buyten deselve bekent te maecken.

9. Sal geduyrende zynen dienst uytte vergaderinge niet mogen absenteren, ten ware door sieckte, ende en sal hem buyten den Hage niet mogen begeven, ofte anders uyt de vergaderinge blyven, ten zy met haer Ho: Mo: voorweten ende goetvinden, ten ware alleenlick voor een dach ofte ten langsten twee, waartoe den presiderende consent sal mogen dragen, sullende alsdan geduyrende d'absentie vanden griffier, tot het waernemen van desselfs ampt, by haer Ho: Mogende den agent ofte een vande geswooren clercken worden geauthoriseert.

10. De depechen, die volgens de geresumeerde resolutien ende goetvinden van haer Ho: Mog: sullen moeten werden gedaen, sullen, deselve geresumeert zynde, op het spoedichste gereet gemaeckt ende, naer dat die soo haest doenlick by den presiderende geparapheert ende den griffier, oft in zyn absentie by den geauthoriseerden agent, ofte geswooren clercq sullen zyn geteyckent, sonder eenich vertreck werden uytgegeven ende affgeveerdicht respective.

11. Alvoorens de griffier eenige declaratien tzy van schryffloon ofte andere saecken, hoedanich die souden mogen wesen, tot laste vande Generaliteyt sal mogen brengen, sal hy deselve den presiderende ter handt stellen, omme de vergaderinge voorgedragen, ende ten minsten door drie commissarisen geexamineert ende daervan rapport gedaen zynde, daerop gedisponeert te worden naer behooren.

12. Sal alle octroyen, ordonnantien, placaten, commissien, ende andere acten in een bouck volgens den datum, achter den anderen doen registreren, separerende daervan de tractaten ende verbonden, met uytheemsche potentaten, republycquen, landtschappen ofte steden gemaeckt, welcke hy vervolgens in een boeck apart sal doen registreren ende tselve, als mede d'originale, inde griffie wel opgesloten bewaren.

13. Sal oock gehouden zyn, alle stucken, papieren ende registers, jegenwoordich zynde ofte noch te comen, geene uytge-

sondert, gade te slaen ende elck inde griffie, ende niet elders, op zyn plaetse te houden ende doen houden, de missiven ende andere depeschen, aen haer Hooch Mogende comende, in een casse in goede ordre bewaren ende doen bewaren ende geene van deselve, als oock andere stucken van eenige consideratie zynde, dan copielick, ende dat door ordre van haer Hooch Mogende, uitgeven, ten waere aen eenige ledematen vande vergaderinge, ordinaris off extraordinaris, ende dat onder recipisse, ende in conformite van het sestiende articule, hiernaer volgende; sal daerbenevens alle missiven, van haer Ho: Mog: uytgesonden zynde, in een register volgens den datum achter den anderen doen affschryven ende soo vande aencomende als uytgaende brieven een sommier receuil oft inventaris maecken.

14. Sal mede een inventaris maecken ofte doen maecken van alle boecken, stucken ende papieren, de Generaliteyt toecomende, ende deselve ten langsten alle drie maenden met de nieuwe aencomende stucken ende papieren telckens amplieren ofte doen amplieren, op alle des Generaliteyts resolutien den sin sommierlick in margine te annoteren ende achter de respective registers van resolutien, alsoock alle andere des Generaliteyts registers ende boecken, soo jegenwoordige als toecomende, bequame inventarisen doen maecken tot coste vande Generaliteyt, ten eynde haer Ho: Mog: ende yder litmaet alsvooren daervan tallen tyden haer naer behooren sullen mogen dienen.

15. Sal de voorschreve gedeputeerden vande respective provincien tallen tyden, des versocht zynde, van tgeene voors. is laten hebben visie ende lecture, oock geven soodanige extracten ende copien van resolutien ende andere stucken, als by haer begeert ende afgevordert sullen worden, sullende t schryfloon van dien als voor desen worden betaelt by de Generaliteyt ofte de provincie, voor wien het sal zyn geschreven.

16. Sal aen niemant eenige secreete boecken, stucken, off papieren buyten de griffie laten volgen dan door speciale ordre ende last van haer Hooch Mogende ende geene andere boecken, originele stucken ofte papieren mogen uytgeven dan alleenlick aende voors. respective ledematen van haer Ho: Mogende vergaderinge ende dat op voorgaende recipisse ende ten langsten voor den tydt van ses ofte ten uyttersten acht dagen, doch selve tot

het opstellen van resolutien off 't extenderen van depesches eenige boecken, stucken ofte pampieren van noode hebbende, sal die uytte griffie t zynen huyse mogen mede nemen ende gebruycken, mits deselve soo haest doenlick aldaer wederbrengende.

17. Sal haer Ho: Mo: ende yder litmaet vandien, soo ordinaris als extraordinaris, gedeputeerden, soo binnen als buyten de vergaderinge, alle behoorlick respect dragen.

18. Sal geene clercquen, tzy domestycque oft andere, oock niet die bij de gedeputeerden vande respective provincien worden voorgestelt, mogen gebruycken, voor ende alleer deselve met goetvinden van haer Ho: Mo: sullen wesen gepresenteert ende beëdicht.

19. Sal wel scherp regard nemen, dat d'ordre op de griffie in allen deelen worde onderhouden ende dienvolgens alle de clercquen, geene uytgesondert, daertoe houden, dat deselve hare instructie ende de voorseyde ordre punctuelyck achtervolgen ende naecomen ende sal, soo haest eenige contraventie tot zyne kennisse sal zyn gecomen, gehouden zyn aenstonts, ofte ter eerster vergaderinge, haer Ho: Mo: sulcx voor te dragen, op dat by deselve daertegens, tzij by cassatie oft andersints, naer eysch van saecken werde versien.

20. Sal ordre stellen, dat boven de voors. gedeputeerden vande respective provintien niemant dan hy griffier, den agent, ende de geswooren clercquen in de voorschreve griffie acces hebben ende dat dienvolgens de camerbewaerders, boden, mitsgaders sollicitanten, poursuivanten ende alle andere, daerbuyten worden gehouden ende haer antwoort ende depeschen buyten de voors. griffie ontfangen.

21. Sal hem onthouden van yemant tot eenige vacerende ampten, politicque oft militaire, off tot eenige beneficien aen haer Ho: Mo: oft eenich litmaet vandien, door hem selven off yemant anders, opentlick oft onder de handt, te recommanderen, directelick off indirectelick.

22. Ende sal hem niet vervorderen, eenige correspondentie

te houden mondelingh oft by geschrifte, oock niet door yemandt anders, directelick oft indirectelick, in geenderhande manieren, met coningen, princen, vorsten, republycquen, steden, gemeenten, ambassadeurs, residenten, agenten, nochte andere binnen off buyten den lande, van saecken, de secreeten ende den staedt vanden lande aengaende, ende de brieven off geschriften, die hem over sulcke ofte diergelijcke saecken souden mogen ter handt comen, alsmede de propoosten, die yemant diesaengaende jegens hem soude mogen voeren, sal hy gehouden zyn inde vergaderinge van haer Ho: Mo: aenstonts respectivelick over te leveren ende bekent te maecken, omme daerop resolutie genomen te worden, ten meesten dienste vanden lande.

23. Sal t gemeyne beste ende slants welvaren naer zyn vermogen helpen bevorderen, het quaet affweeren ende dienvolgens gehouden wesen haer Ho: Mo: te verwittigen alle saecken, die tot zijne kennisse comen sullen, daeraen den dienst ende welvaert van den lande gelegen sal zyn.

24. De voors. griffier sal geen officien nevens zyn griffierampt mogen bedienen, in geenderhande manieren, onder wat pretext het oock zy, veel min hem mogen begeven in eenige coningen, princen, republycquen, collegien, compagnien ofte yemants anders dienst geduyrende zyne jegenwoordige bedieninge, oock van niemants anders als van haer Ho: Mog: eenige pensioenen, gagien, ofte tractementen genieten, directelick oft indirectelick, ende, zyn griffierampt gequiteert hebbende, en sal van gelycken in geene coningen, princen, republycquen, ofte eenigen uytheemschen dienst hem mogen begeven, sonder toestaen ende expres consent van haer Ho: Mo: ende, soo wanneer hy t eeniger tydt zyn ampt sal comen te verlaten, sal evenwel volgens zynen eedt moeten secreet houden alle kennisse, die hy van s lants saecken geduyrende zynen dienst heeft becomen.

25. Den griffier sal jaerlycx tot tractement ende gagie genieten de somme van [1]).

26. Ende sal over de depeschen vande poursuivanten beloont werden volgens den taux inde lyste hiernaer volgende, sonder

1 Oningevuld.

daervan in eenigerhande manieren yetwes meer te mogen ontfangen, welcke lyste ten dien eynde, ende op dat een yeder daervan kennisse mach hebben, sal werden gedruckt ende opgehangen, ter plaetse daer de depesches sullen werden uytgegeven.

LIJSTE ENDE TAUX.

Commissien militair.

	Guldens.
Vanden generael vande cavallerie	25
Vanden velt maerschalck	25
Lieutenant generael vande cavallerie	18
Commissaris generael vande cavallerie	15
Den meester generael vande artillerie	15
Gouverneurs van steden ende plaetsen, daeronder gehoorende	12

Commissien van politycque Ampten.

Raden van State	8
Raden inde respective collegien ter Admiraliteyt	8
Raden in den Rade van Brabant	8
Raden in den Rade van Vlaenderen	8
Tresorier generael der Vereenichde Nederlanden	8
Ontfanger generael derselver landen	8
Secretaris vanden Raedt van State	8
Commisen van des Generaliteyts finantien	8
Secretarisen van des Generaliteyts Reeckencamer	8
Fiscael vande Generaliteyt	8
Fiscalen vande respective collegien ter Admiraliteyt	8
Ontfangers generaels vande gemelte respective collegien ter Admiraliteyt	8
Secretarisen van deselve collegien	8
Commisen generael vande convoyen ende licenten der Vereenichde Nederlanden	8
Particuliere ontfangers vande convoyen ende licenten	6
Contrerolleurs vande gemelte convoyen ende licenten	4
Superintendenten vande beden van Brabant	4
Fiscael vanden Raedt van Brabant	6
Griffier vanden Raedt van Brabant	6
Procureur generael van Brabandt	4
Fiscael vanden Rade van Vlaenderen	6
Superintendent vande leenen in Vlaenderen	6
Griffier vanden Rade van Vlaenderen	6
Ontfanger vande exploicten in Vlaenderen	4
Drossard vande lantschap Drenthe	12
Groot bailliu van 't Vrije in Vlaenderen	8

	Guldens.
Schepenen van 't Vrije	6
Griffier van 't collegie vanden Vrije	4
Hooch schout ampten	6
Bailliu ampten	4
Schout ampten	4
Ontfangers ampten vande middelen vande Generaliteyt, als contributien, gemeene middelen, domeynen ende geestelycke goederen	6
Contrerolleurs ampten vande gemelte ontfangers vande contributien	4
Generaels vande munte der Vereenichde Nederlanden	6
Assayeur generael vande munte	4
Ordinaris clercq vande munte	3
Commissarisen instructeurs tot Maestricht	4
Schout vanden Vroonhove binnen Maestricht	4
Schepenen vanden gemelten Vroonhove	4
Commissien voor residenten, commissarisen, agenten ende consuls buyten 's lants	6
Commissaris vande schepen int leger	6
Contrerolleur vanden gemelten commissaris	4
Commissarisen vande monsteringe	6
Commissien voor generaels, presidenten, hooge, secreete, politicque raden, ende diergel. voorneeme officien, in de Oost ende West Indien	8
Agent inde griffie van haer Hooch Mogende	6
Doctor van Syn Hoocheyt ende de heeren gedeputeerden te velde	4
Commissaris vant cleyn zegel vande Generaliteyt	4
Contrerolleur vant cleyn zegel	3
Teeckenaer vande blancken vant cleyn zegel	3
Cloppers vant cleyn zegel	2
Distributeurs vant cleyn zegel	2
Tollenaers vande Generaliteyts tollen	4
Tolschrijvers	3
Besienders vande tollen	3
Commissie voor den ordinaris drucker vande Generaliteyt	4
Rectors vande Latijnsche schoolen in steden, ressorterende onder de Generaliteyt	3
Minder ampten naer advenant, doch niet boven de	2

Acten ende andere Depesches.

Mandamenten in cas d'appel, van revisien, reformatien, ende andere, d'een door d'andere	4

	Guldens.
Requesten civyl	4
Sententien tusschen partijen	3
Executorialen	3
Abolitien, pardonnen ende dergelijcke	6
Acten van maintenue	3
Sauvegarden, seureté de Corps	
Item seureté de corps et des biens	3
Acten van creatien van notarisen	3
Acten van vrijgeleyde	3
Item van naturalisatien	7
Item van approbatien van accorden, tusschen partijen gemaeckt werdende	3
Mandamenten van complainte	4
Acten van confirmatie	3
Item van neutraliteyt	5
Item van dispensatien	4
Paspoorten voor persoonen	1
Paspoorten voor waeren ende coopmanschappen	3
Maes-paspoorten	1
Paspoorten van vrij wijnen	3
Brieven van atterminatie ofte respyt	2
Item van legitimatie	7
Acten van canonesien ende andere beneficien	5
Voor alle ongenomineerde, geomitteerde ofte gemeene acten	1

Octroyen van groote ende cleyne Importantie.

Van Oostindien	25
Van Westindien	25
Noortsche	16
Ende d'ampliatien oock prolongatien vandien, halff gelt vande bovengenoemde sommen respective.	
Octroyen van bedyckingen	12
Octroyen voor steden ofte plaetsen tot het heffen van eenige middelen ofte andere vergunningen	7
Octroyen van nieuwe inventien	5
Item van handtwercken	5
Item van andere cleyne ofte mindere importantie, als boecken ofte dergelycke	4
Octroyen om te testeren van leen- ende andere tydtlycke goederen	7

Brieven ende andere Depesches.

Nederduytsche brieven van voorschryvens ende andere	2

	Guldens.
Fransche	3
Latynsche	4
Alderhande copien, yder blath van Nederduyts, vyff stuyvers, Hoochduytsch, Frans ende Latyn ses stuyvers.	
Extracten uyt haer Ho: Mo: registers der resolutien tzy groot ofte cleyn	o—15
Alle appostillen	o—15
Van appostillen ende alle andere bescheyden, voor degeene die arm ende onvermogen zyn, en sal geen depesche gelt worden betaelt.	

Den Griffier en sal niet mogen afvorderen eenich depeschegelt van acten, extracten, copien ende andere stucken ofte munimenten ten behouve vande Generaliteyt, de respective provinciën, mitsgaders de gedeputeerden van dien.

27. Boven zyn voors. tractement ende t geene inde voorgemelde taux is gespecificeert, sal den griffier niets mogen genieten ende, by aldien hy teeniger tydt soude meynen, dat hem over eenige verdere depesches yetwes soude behooren toegevoucht te werden, sal hy tselve haer Ho: Mo: schriftelick hebben te remonstreren, dewelcke, daernaer op soodanich geremonstreerde expres geconvoceert ende vergadert zynde, sulcx sullen hebben te disponeren, als deselve in reeden ende billicheyt sullen bevinden te behooren.

28. Ende sal den voors. griffier beloven, geene giften, gaven ofte geschencken te sullen ontfangen, selve oft door yemant anders, directelick oft indirectelick, op wat wyse ofte onder welck pretext sulcx soude mogen geschieden, ofte hoedanich die oock souden mogen wesen, maer sal hem vergenoucht houden met zyn tractement ende tgeene hem by de voorn. tauxe wert toegevoucht, op peene van infamie ende privatie van synen staedt, omme twelcke nae te comen ende te achtervolgen, alle tgeene in dese instructie is begrepen, mitsgaders alles te doen, wes een goet ende getrouwe griffier toestaet ende behoort te doen, by hem by solemnelen eede aen haer Ho: Mo: sal verbinden, gelyck alle naevolgende griffiers, alvoorens haer ampt aen te vaerden, sullen gehouden wesen te doen.

29. Ende sal dese instructie int begin van yeder jaer, naementlick

inde maent van Januarius, op den eersten Maendach naer Nieuwe Jaersdach, ter vergaderinge van haer Ho: Mo:, expresselick daertoe geleecht zynde, werden geresumeert, geëxamineert ende ondersocht, mitsgaders daerop omvrage gedaen ende geadviseert, off deselve in allen deelen wel is onderhouden ende gepractiseert ende, in cas deselve alsdan off tot eenigen tyde bevonden sal werden in eenigen deele overtreden te zijn, sal daer in by haer Ho: Mo: sonder eenige conniventie oft uytstel sulcx worden versien, als deselve ten dienste van den lande sullen bevinden te behooren. Ende, op dat het selve niet en werde versuijmt, sal hij griffier haer Ho: Mo: op den voors. eersten Maendach naer Nieuwejaersdach ende vervolgens telcke vergaderinge daerover hebben aentemanen ende voorts daervan neffens andere notule te maecken, totdat sulcx sal wesen gedaen, behoudende haer Ho: Mo: tallen tyden d' interpretatie, vermeerderinge ende verminderinge vandien thaerder discretie ende goetvinden.

Aldus gedaen ende gearresteert ter vergaderinge vande Hoochgemelte Staten Generael ende vervolgens by den griffier Musch met eede bevesticht, by renovatie van den geenen, die hy hierbevoorens by den aenvangh van tgriffierampt solemnelyck heeft gedaen, op den eersten September XVI^C en ses en veertich. Was geparapheert: Jacob Veth v^t. Onderstont:

Ter ordonnantie van de hoochgem^e. heeren Staten Generael.

Was onderteyckent:

C: v: Beveren.

Uit het «Register vande instructien, gemaeckt by haer Ho: Mo: t' sedert den jare 1646 tot den jare 1649», fol. 191—203 v°.

BIJLAGE VI.

9 April 1653.

Instructie voor den Agent in de Griffie van hare Hoog Mog.

1. Den agent sal wesen een persoon, staende ter goeder naem ende fame, professie doende van de ware Christelycke gereformeerde religie, gelyck deselve alhier in de publycque kercken beleden ende geleert wort, hebbende een goede ende vaste handt, mitsgaders ervarentheyt in style van schryven, ende daer beneffens zynde inde Duytsche, Fransche ende Latynsche tale wel geverseert.

2. Den voors. agent sal gehouden syn, dagelycx voor ende naer den middag, de eerste te compareren ter griffie van de Generaliteyt ende alsulcx ten minsten een halff uyre voor de vergaderinge van de voors. heeren Staten Generael, ten welcken eynde de camerbewaerders, soo haest deselve sullen gelast zyn haer Ho: Mo: extraordinaire te convoceren, den voors. agent t'selve, met expressie van uyre, datelyck sullen hebben bekent te maecken; ende sal den agent geduyrende deselve vergaderinge in de griffie ofte ontrent de camer van de vergaderinge hem onthouden, tot dat alle de heeren ende den griffier sullen zyn gescheyden, om van deselve heeren ofte den griffier van haer E. wegen te ontfangen alsulcke bevelen, als hem nae de gelegentheyt ende voorvallende saecken sullen worden gedaen ende opgeleyt.

3. Welcke beveelen hy gehouden sal zyn getrouwelick te achtervolgen ende effectueren, sonder daerinne tyt ofte occasie te versuymen.

4. Sal alle stucken, papieren, boecken ende registers, niets

uyt gesondert, jegenwoordig in de griffie zynde ofte noch te comen, gadeslaen ende van alle deselve een pertinent register maecken ende van tyt tot tyt met de nieuwe registers, boecken, stucken ende papieren nae vereysch amplieren ende alle deselve, alsmede de depesches, aen haer Ho: Mo: comende, in de griffie ende niet elders op zyn plaetse houden en opsluyten ende niets van dien buyten de cassen laten leggen; ende voorts bevorderen, dat de registers, die verachtert zyn, in diligentie werden geschreven, ingebonden ende ten comptoire gebracht.

5. Item, dat alle jaers het lopende register, ten langsten drie maenden nae de expiratie van 't jaer, behoorlick geschreven ende gecollationneert ende benevens d'andere registers ten comptoire gebracht werde ende, by soo verre daerinne gebreck valt, sal 'tselve den heer president ende griffier aenseggen, sonder conniventie, om daerinne te doen versien naer behooren.

6. Sal tot dien eynde de clercquen assisteren int collationneren van de voors. registers, mitsgaders van de andere stucken, die ter griffie werden geschreven.

7. Sal int collationneren van registers ende stucken, die by de clercquen werden geschreven, soowel voor de Generaliteyt, particuliere provincien, by last van de heeren gecommitteerden derselver, soo veel in hem is, naerstelick daerop letten, dat die niet te seer geextendeert en werden.

8. Sal voorts enfilaceeren de brieven ende missiven, die sullen worden ontfangen, mette minuten van de antwoorden, die op deselve sullen syn geschreven, ende toesien, datter egeen en werden verlooren, schryvende met groote letteren opten rugge van de liassen de maenden, daertoe die stucken dienen ende binnen de welcke de brieven sullen zyn ontfangen ende beantwoort.

9. Sal de stucken, die hem by den griffier ofte andersints te bewaren sullen worden gegeven, raeckende de Generaliteyt, eenige provincien int particulier, collegien vande Admiraliteyt ofte van andere steden, ofte particuliere besoignen van gedeputeerden, volgende d'ordre van den griffier, in bundels ofte trousselen binden ende daerop teeckenen, wien deselve aengaen, ende alles wel bewaeren ende opsluyten inde kassen, daertoe dienende,

om de heeren Staten promptelyck daervan te connen dienen, als haer Ho: Mo: ofte den griffier daernaer sullen vragen, separerende de secreete ende importante van de gemeyne stucken.

10. Sal tot dien eynde syne sitplaetse houden ontrent deselve stucken ter plaetse, daer den vorigen agent geseten heeft, opdat hy des te beter daervan kennisse dragen ende daerop opsicht mach hebben.

11. Sal een handtboeck houden, daerinne hy sal teeckenen van dach tot dach de provintie, collegie, stadt, mitsgaders de namen van de persoonen, welckers saecken dat sullen wesen affgedaen, om van tyt tot tyt, naer het eene ofte t'ander gevraecht wordende, daer uyt te beter addres te kunnen geven ende min tyt te verliesen.

12. Die voors. agent en sal egeen stucken ofte resolutiën mogen uytgeven sonder expres consent van den griffier, maer gehouden zijn alle de resolutiën ende stucken, mitsgaders t' geene dat 't zynder kennisse sal comen, concernerende de saecken van den lande, dat hy ten comptoire sal sien ende hooren, secreet te houden, sonder met ymanden buyten het comptoir daer van correspondentie te houden.

13. Sal alle goede debvoiren doen, dat die dienaren van de Generaliteyt in goede vruntschap ende eendracht, sonder twisten, met malckanderen converseren ende ommegaen ende voornamentlick, dat alle de respective clercquen hare instructie, gemaeckt ofte noch te maecken, punctuelick naecomen ende achtervolgen ende in cas van contraventie aenstonts ofte ter eerster vergaderinge van haer Ho: Mo: sulcx voordragen, op dat by deselve daertegens naer behooren werde voorsien.

14. Sal goet reguard nemen, dat de respective clercquen, nae dat se eenige stucken in 't geheel ofte ten deele hebben affgeschreven, alvoorens deselve uyt de griffie gaen, elck weder op haer behoorlicke plaetste leggen ofte aen hem doen behandigen ende t'elckens alles op zyn plaetse leggen ofte aen hem doen behandigen, ende t'elckens alles op zyn plaetse weder op sluyten, ten welcken einde hy agent t' allen tyde de leste op de griffie sal hebben te blyven ende de sleutels van alle de respective cassen in syne bewaringe houden.

15. Sonder te gedoogen, dat ymandt van deselve clercquen eenige stucken uyt de griffie mede nemen, om t'huys te schryven, ten zy deselve daertoe hebbe speciaal consent van den griffier ende mits aen hem agent daervan alvoorens gevende recipisse, ende sorge dragen, dat deselve stucken binnen een dach ofte twee ten langsten ofte binnen anderen corten tyt (op ordre van de griffier, daertoe te praefigeren) weder ter griffie werden gerestitueert.

16. Sal geensints toelaten, dat, boven de gedeputeerden van de respective provincien, den griffier, commis ende geswooren clercquen, ymandt, wie die soude mogen wesen, in de voors. griffie acces hebbe, ende dienvolgens de camerbewaerders, boden ende allen anderen, niemandt uyt gesondert, daer buyten houden ende doen houden ende den sollicitanten haer antwoort ende depeches buyten de griffie doen geven.

17. Sal t'elckens, nae t'scheyden van de vergaderinge van haer Ho: Mo: off derselver gecommitteerden, alle registers, stucken, ende papieren, in de vergaderplaetse ofte eenige der vertreck cameren overblijvende, in goede ordre wederom ter griffie, elck op sijn behoorlicke plaets, schicken ende op sluyten.

18. Sal de resolutiën ende stucken, die hem gelast sullen worden in den Raedt van State, aen den thesaurier generael, Reeckencamer, aen derselver respective secretarissen ofte commisen te geven, sonder naelaticheyt, datelyck bestellen, daer tbehoort, ende notitie houden van den tijt ende in wiens handen hy de voors. resolutiën ende stucken zal hebben gegeven, sonder de voors. resolutiën parthyen ofte yemandt anders te communiceren.

19. Sal besorgen, dat de deurwaerders de vergaderplaetse, als mede de vertreck cameren, mitsgaders de stoelen ende cussens, rein houden ende dat deselve deurwaerders hare comparitien voor de camer waernemen ende geduyrende de vergaderingen ofte particuliere by een comste van haer Ho: Mo: gecommitteerden aldaer blyven.

20, Den voors. agent sal hem mede van tyt tot tyt wel nauw informeren ende doen informeren, off de Generaliteyts postmeesters ende booden, soo ordinaris als extraordinaris, oock

punctuelick naer comen d'ordre ende reglement raeckende het oppassen ende reysen van deselve ende, daerinne eenige contraventie ofte naelaticheyt van deselve gewaer wordende, t'selve haer Ho: Mo: sonder eenige conniventie ofte uytstel ter eerster vergaderinge bekent maecken, omme daerinne naer exigentie van saecken te werden geremedieert.

21. Soo wanneer eenige vande heeren van de vergaderinge, gecommitteert wesende om eenige vrembde gesandten te begroeten, tot dien eynde by de voors. heeren gesandten sullen gaen, sal den voors. agent deselve heeren volgen, om aldaer by de handt te zijn, ende met haer E. wederkeeren ende naercomen, t'geene haer E. hem sullen comen te belasten.

22. Sal gehouden zyn de vergaderinge van de heeren Staten Generael te volgen, daer die sal comen te vertrecken, t'zy te velde ofte om tot eenige andere plaetse te resideren, ende alsulcke stucken met hem te nemen, als den griffier hem sal ordonneren, die hy gehouden sal zyn wel te bewaren, om die t'allen tyde voor te brengen, als men deselve van hem sal vorderen.

23. Sal mede, soo wanneer eenige ambassadeurs ofte gedeputeerden van wegen haer Ho: Mo: buyten den Hage comen te verreysen, de meubelen, die deselve door ordre van haer Ho: Mo: sullen mede gegeven worden, onder gelycke inventaris, laten volgen ende deselve meublen by haer wedercompste weder invorderen ende, soo daer eenige quamen te mancqueren, t'selve haer Ho: Mo: specificquelick by geschrifte remonstreren, om by deselve dienaengaende gedisponeert te worden naar behooren, op dat hy agent t'allen tyden aen haer Ho: Mo: een pertinent register mach verthoonen van alle de meublen, de Generaliteyt toecomende, gelyck hy by den aenvanck van syn ampt ten dien einde soodanig generael register van alle deselve meublen sal hebben te maecken ende, gemaeckt zynde, van tyt tot tyt te amplieren, haer Ho: Mo: verthoonen ende voorts ter griffie opgeslooten houden.

24. Sal sonder consent van haer Ho: Mo: niet mogen absenteren, ten ware door sieckte, ende sal hem buyten den Hage niet mogen begeven ofte ter gesetter tyt uyt de griffie onthouden,

ten zy met haer Ho: Mo: goetvinden ende speciael consent, ten ware alleenlyck voor een dach, waer toe den presiderende consent sal mogen dragen, sullende alsdan geduyrende zijne absentie desselfs ampt waergenomen werden binnen de griffie by de clercquen en buyten deselve griffie, by haer Ho: Mo: daertoe specialyck te authoriseren.

25. Den voors. agent sal geene andere officien mogen bedienen ofte in ymandts anders dienst zyn, veel min van yemant anders eenige pensioenen, gagien ofte tractementen genieten, directelick off indirectelick, nochte hem onderwinden voor yemandt te solliciteren, requesten te maecken ofte diergelycke, op pene van cassatie.

26. Sal jaerlycx tot tractement en gagie genieten de somme van duysent guldens, daervan deselve, neffens d'andere officieren vanden comptoire, van drie maenden te drie maenden sal worden betaelt.

27. Ende sal den voorseyden agent, boven t' voors. tractement, geene giften, gaven ofte geschencken mogen ontfangen, selve ofte door yemandt anders, directelick off indirectelick, op wat wyse ofte onder welck pretext sulcx soude mogen geschieden, ofte hoedanich die oock souden mogen wesen, maer sal hem vernoecht houden met syn tractement, op poene van infamie ende privatie van syn ampt.

28. Om alle t' welcke in dese instructie begrepen is, mitsgaders omme de beveelen van haer Ho: Mo: ofte derselver gedeputeerden punctuelick t' achtervolgen ende voorts alles te doen, t' welck een goet ende getrouw agent toe staet ende behoort te doen, hy, alvoorens zyn ampt aen te veerden, hem by solemnelen eede aen haer Ho: Mo: sal verbinden.

29. Ende op dat dese instructie des te beter werde achtervolcht ende naergecomen, soo sal hy agent in t' begin van yder jaer, naementlick den eersten Maendach nae Nieuwe Jaersdach, dese jegenwoordige ofte hier naer te maecken instructie, met d'ampliatien van dien, ter vergaderinge van haer Ho: Mo: overleveren, omme geresumeert te werden, ten welcken einde by den heer presiderende daerop specialick mede omvrage sal werden

gedaen, off deselve by hem agent tot genoegen der heeren gedeputeerden van de respective provincien in allen deelen is onderhouden ende gepractiseert; behoudende haer Ho: Mo: t' allen tyden d' interpretatie, vermeerderinge ofte verminderinge van dien t' haerder discretie ende goetvinden.

Aldus gedaen ende gearresteert ter vergaderinge van de hoochgeme. Staten Generael in den Hage op den negenden Aprilis sesthien hondert drie en vyftig.

Uit het «Register van de instructien, gemaeckt by haer Ho: Mo: tsedert den jare 1650 tot 1659», fol. 286—293.

BIJLAGE VII.

3 September 1680.

Instructie voor den Commis van haer Ho: Mo: Vergaderinge.

1. Den commis sal wesen een persoon, staende ter goeder naem ende faem, professie doende vande ware Christelycke, gereformeerde religie, gelyck deselve alhier inde publicque kercken beleden ende geleert wert, hebbende ervarentheyt in styl van schryven ende ten minsten inde Duytsche, Fransche ende Latynsche tale wel geverseert.

2. Den voorn. commis sal gehouden syn dagelycx, soo wanneer haer Ho: Mo: vergaderen, de eerste te compareren ende de laetste te scheyden, tot welcken eynde de camerbewaerders, soo haest deselve sullen gelast syn, haer Ho: Mo: extraordinaris te convoceren, den voorn. commis t'selve met expressie vande ure datelyck sullen hebben bekent te maecken, om vanden leden vande vergaderinge ofte vanden griffier te ontfangen alsulcke bevelen, als hem nae de gelegentheyt ende voorvallende saecken sullen werden opgeleyt.

3. Welcke beveelen hy gehouden sal syn getrouwelyck te achtervolgen ende te effectueren, sonder daer in tijt ofte occasie te versuymen.

4. Naer dat het gebet by den griffier sal wesen gedaen, sal hy hem inde vergaderinge onthouden aende hooge tafel, staende inden hoeck vande camer van haer Ho: Mo: vergaderinge, om te hooren het geproponeerde ende de advysen vande respective provincien, in de deliberatie daer over vallende, ende daer naer vervolgens comen achter den stoel vanden heer presiderende

indertijt, om te beter t' excipieren de conclusien, by den selven heer presiderende daer over te formeren, ende het een ende het ander ten register van haer Ho: Mo: over te brengen, soo wanneer hem sulcx by den heer presiderende ofte by den griffier werden gelast.

5. Den voorn. commis sal niet vermogen eenige ongeteeckende extracten, resolutiën ofte andere depesches uyt te geven, veel min eenige van dien te teeckenen, als alleen by absentie, sieckte ofte andere ongelegentheyt vanden griffier, in welcken gevalle hy sal moeten gebruycken dese woorden *in absentie vanden griffier.*

6. Den voorn. commis sal in absentie, by sieckte ofte andere ongelegentheyt vanden griffier, naer dat hy het gebet gedaen sal hebben, hem inde vergaderinge omtrent ende achter den presiderende onthouden, om alle remonstrantiën, requesten, missiven [ende] 't geene verders ter vergaderinge sal voorcomen van denselven over te nemen ende overluyt te lesen, sal daernae, int ontfangen vande conclusie, sigh vervoegen ende plaetsen aent benedeneynde vande taeffel, opdat de presiderende te claerder heeft te spreecken ende de gedeputeerden vande respective provincien deselve dies te beter mogen verstaen. Ende sal den voors. commis de voors. conclusie pertinentelyck ende getrouwelyck aanteeckenen.

7. Ende sal den voorn. commis, by absentie ofte andere ongelegentheyt vanden griffier, aenteeckenen, al 't geene ter vergaderinge geproponeert, daerop by de provincien geadviseert ende by den presiderende dien volgende geconcludeert sal wesen, alle 't welcke, alvoorens ten register te stellen, des anderen daegs by den commis ter vergaderinge voorgelesen ende geresumeert sal werden.

8. Den commis sal alle saecken, ter vergaderinge voorcomende ofte verhandelt werdende, als oock alle andere, soo wanneer den dienst vant landt sulcx eenichsints sal vereyschen, secreet houden ende aen niemandt, sonder speciale last ende ordre van haer Ho: Mo:, buyten de vergaderinge communiceren, nochte oock de discourssen ende opinien, inde vergaderinge vallende, in eniger wyse buyten deselve bekent maecken.

9. Sal geduyrende synen dienst uyt de vergaderinge niet

mogen absenteren, ten ware by sieckte, ende en sal hem buyten den Haegh mogen begeven off anders buyten de vergaderinge blyven, ten sy met voorweten ende goetvinden van haer Ho: Mo:, ten ware alleen voor een dagh ofte ten lanchsten twee, waartoe den presiderende contsent sal mogen dragen, gevende in beyde gevallen daer van kennisse aenden griffier.

10. De depeches, die volgens de geresumeerde resolutiën ende goetvinden van haer Ho: Mo: sullen moeten werden gedaen, sullen, deselve geresumeert synde, op het spoedichste gereet gemaeckt ende, nae dat die soo haest doenlyck by den presiderende geparapheert ende den griffier, ofte in syn absentie by den commis, sullen syn geteeckent, sonder eenig vertreck werden uytgegeven ende affgeveerdicht respective.

11. Sal alle octroyen, ordonnantien, placaten, commissien ende andere acten in een boeck volgens den datum achter den anderen doen registreren, separerende daervan de tractaten ende verbonden, met uytheemsche potentaten, republycquen, landtschappen ofte steden gemaeckt, welcke hy vervolgens in een boeck apart sal doen registreren.

12. Sal oock gehouden syn alle stucken, papieren ende registers, jegenwoordich synde ofte nog te comen, geene uytgesondert, gade te slaen ende elck inde griffie op syn plaetse houden ende doen houden; de missiven ende andere depesches, aen haer Ho: Mo: comende, in een casse in goede ordre bewaeren ende doen bewaeren ende geene van deselve, als oock andere stucken van eenige consideratie synde, dan copiëlyck ende dat door ordre van haer Ho: Mo: off vanden griffier, uytgeven, ten ware aen eenige ledematen vande vergaderinge, ordinaris off extraordinaris, ende dat onder recepisse ende in conformité van het 14. art. hier naer volgende, sal daer beneffens alle missiven, van hare Ho: Mo: uytgesonden synde, in een register volgens den datum achter den anderen doen afschrijven.

13. Sal de voors. gedeputeerden vande respective provincien t'allen tyden, des versocht synde, van tgeene voors. is laten hebben visie ende lecture, oock geven soodanige extracten ende copieën van resolutiën ende andere stucken, als by haer begeert ende afgevordert sullen werden.

14. Sal aen niemandt eenige secreete boecken, stucken off papieren buyten de griffie laten volgen, dan door speciale ordre ende last vanden griffier, ende geene andere boecken, originele stucken ofte papieren mogen uytgeven, dan alleenlyck aende voors. respective ledematen van haer Ho: Mo: vergaderinge ende dat op voorgaende recepisse ende ten lancksten voor den tyt van ses ofte ten uytersten acht dagen, dog, selve tot het opstellen van resolutiën off t' extenderen van depesches eenige boecken, stucken ofte papieren van noode hebbende, sal die uytte griffie tsynen huyze mogen mede nemen ende gebruycken, mits deselve soo haest doenlyck aldaer weder brengende.

15. Sal haer Ho: Mo: ende yder litmaet van dien, soo ordinaris als extraordinaris gedeputeerden, soo binnen als buyten de vergaderinge, alle behoorlycke respect dragen.

16. Sal geen clercquen, 't sy domestycque ofte andere, oock niet die by de gedeputeerden vande respective provincien werden voorgestelt, mogen gebruycken, voor ende aleer deselve met goetvinden van haer Ho: Mo: sullen wesen gepresenteert ende beëedicht.

17. Sal wel scherp reguard nemen, dat d' ordre opde griffie in allen deelen werden onderhouden, ende dienvolgens alle de clercquen, geene uytgesondert, daertoe houden, dat deselve hare instructie ende de voorseyde ordre punctuelyck achtervolgen ende naercomen, ende sal, soo haest eenige contraventie tot syne kennisse sal syn gecomen, gehouden syn aenstonts den griffier sulcx voor te dragen, op dat daer tegens, tsy by cassatie off andersints, naer eysch van saecken werde voorsien.

18. Sal ordre stellen, dat boven de voors. gedeputeerden vande respective provincien ende den griffier niemandt, dan hy commis, den agent ende de geswooren clercquen, inde voors. griffie acces hebben, ende dat dienvolgens de camerbewaerders, boden, mitsgaders sollicitanten, poursuivanten ende alle andere daer buyten werden gehouden ende haer antwoort ende depesches buyten de voors. griffie ontfangen.

19. Ende sal hem niet vervorderen, eenige correspondentie te houden, mondelingh off by geschrifte, oock niet door yemandt anders directelyck off indirectelyck, in geenderhande manieren, met

coningen, princen, vorsten, republycquen, steeden, gemeenten, ambassadeurs, residenten, agenten nochte andere binnen off buyten den lande van saecken, de secreten ende den staet vanden landen aengaende, ende de brieven off geschrifften, die hem over sulcke ofte diergelycke saecken souden mogen ter handt comen, als mede de propoosten, die yemandt diesaengaende jegens hem soude mogen voeren, sal hy gehouden syn inde vergaderinge van haer Ho: Mo: aenstonts respectivelyck over te leveren ende bekent te maecken, omme daerop resolutie genomen te werden ten meesten dienste vanden landen.

20. Sal 't gemeyne beste ende 's landts welvaren, naar syn vermogen, helpen bevorderen, het quaet afweeren ende dienvolgens gehouden wesen, haer Ho: Mo: te verwittigen alle saecken, die tot syne kennisse comen sullen, daer aen den dienst ende welvaert vanden lande gelegen sal syn.

21. Den commis sal gehouden syn de vergaderinge vande heeren Staten Generael te volgen, daer die sal comen te vertrecken, 't zy te velde ofte [om] tot eenige andere plaetsen te resideren, ende alsulcke stucken met hem nemen, als den griffier hem sal ordonneren, die hy gehouden sal syn wel te bewaren, om die t' allen tyden voor te brengen, als men deselve van hem sal vorderen.

22. Sal, om te nader by den griffier ende by de resolutieboecken van haer Ho: Mo: te wesen, tot syne besoignes gebruycken ende hem bedienen van het camertjen, hetwelcke anno 1672 ten behoeve vanden griffier Spronssen is getimmert geweest.

23. Den voorn. commis sal geene andere officien mogen bedienen ofte in yemandts dienst syn, veel min van yemandt anders eenige pensioenen, gagien ofte tractementen genieten, directelyck ofte indirectelyck, op peine van privatie van syn ampt.

24. Sal jaerlycx tot tractement ende gagie genieten de somme van sestien hondert Caroli guldens, daer van hy van drie maenden tot drie maenden op ordonnantie vanden Raet van State door den ontfanger generael indertyt sal werden betaelt.

25. Ende sal den commis boven 't voors. tractement geen

giften, gaven ofte geschencken mogen ontfangen, selve off door yemanden anders, directelyck off indirectelyck, op wat wyse ofte onder wat pretext sulcx soude mogen geschieden ofte hoedanigh die oock soude mogen wesen, uytgenomen de recognitien, daer mede de heeren Staten van eenige provincien, mitsgaders het collegie ter Admiraliteyt op de Maze, alsmede de bewinthebberen vande Oost ende Westindische Compagnien den commis altyt jaerlycx hebben geregaleert, maer sal hem vernoecht houden met syn tractement op peine van infamie ende privatie van syn ampt.

26. Om alle tgeene in deze instructie begrepen is, mitsgaders om de beveelen van haer Ho: Mo: ende derselver gedeputeerden, mitsgaders vanden griffier, punctuelycken te achtervolgen ende voorts alles te doen, twelck een goet ende getrouw commis toestaet ende behoort te doen, hy hem by solemnelen eede aen haer Ho: Mo: sal verbinden.

27. Ende op dat dese instructie des te beter werde achtervolcht ende naer gecomen, soo sal hy commis in 't begin van yder jaer, namentlyck den eersten Maendagh nae Nieuwe Jaersdagh, deze jegenwoordige ofte hier nae te maecken instructie ter vergaderinge van haer Ho: Mo: overleveren, om geresumeert te werden, ten welcken eynde by den heer presiderende daerop specialyck mede omvrage sal werden gedaen, off deselve by den commis tot genoegen der heeren gedeputeerden vande respective provincien, mitsgaders vanden griffier, in allen deelen is onderhouden ende gepractiseert. Behoudende haer Ho: Mo: t' allen tyde de interpretatie, vermeerderinge ofte verminderinge van dien t' haerder discretie ende goetvinden.

Aldus gedaen ende gearresteert ter vergaderinge vande hoochgeme. heeren Staten Generael inden Hage den derden Septemb. 1680.

Uit het «Register van de instructien van de Staten-Generaal van den jare 1680 tot 1689», fol. 23—26. Volkomen gelijkluidend is eene latere instructie van 13 Febr. 1690, in het «Register van de instructiën van 1690 tot 1699», fol. 1—5.

Overzicht van de Hoofdbestanddeelen van het Archief van de Staten-Generaal.

Registers van de ordinaris resolutiën 1 Oct. 1576—1785.

Dubbelen van die registers 1577—1671.

Gedrukte registers van de ordinaris resolutiën 1671—Febr. 1796.

Minuten van de ordinaris resolutiën Juni 1637—Febr. 1796.

Registers van de secreete resolutiën April 1592—Febr. 1604, Dec. 1615—1789.

Minuten van de secreete resolutiën Aug. 1634—Febr. 1796.

Register van de resolutiën betr. de onderhandelingen over de Trêves of het Twaalfjarig Bestand Febr. 1608—Apr. 1609.

Register van de resolutiën betr. de onderhandelingen met de afgevaardigden van de Staten-Generaal der Zuidelijke Nederlanden Oct. 1632—Jan. 1634.

Register van de resolutiën betr. Zweden en Denemarken Oct. 1644—Jan. 1646.

Registers van de resolutiën, uitgaande en ingekomen stukken betr. de vredehandeling te Munster April 1634—Jan. 1649.

Registers van resolutiën betr. de zeezaken 1597, 1630—1639.

Registers van resolutiën betr. de Oost Indische Compagnie 1602—1612, April 1638—1670.

Registers van resolutiën betr. de West Indische Compagnie April 1638—1670.

Registers van resolutiën betr. Oostfriesland 1664—1670.

Registers van resolutiën betr. militaire zaken Juni 1651—1658, 1665—1675, 1679—1682.

Registers van de resolutiën van de Groote Vergadering Jan. —Aug. 1651.

Register van de resolutiën en ingekomen stukken van de Groote Vergadering Nov. 1716—Sept. 1717.

Registers van ingekomen en uitgaande ordinaris depêches 1579—1584.

Ingebonden ingekomen en uitgaande ordinaris depêches 1585—1587.

Registers van de ingekomen en uitgaande depêches betr. Frankrijk Juli 1578—Juli 1595, 1598—1607, Juli 1610—Juli 1613.

Registers van de ingekomen en uitgaande depêches betr. Engeland Oct. 1576—Aug. 1580, Dec. 1584—1595, 1598—1614.

Register van de ingekomen en uitgaande depêches betr. de vredehandeling te Keulen Dec. 1576—Nov. 1579.

Register van de uitgaande Hoogduitsche depêches Oct. 1577—Juli 1581.

Register van de uitgaande Hoogduitsche depêches, zoowel van de Staten-Generaal als van de elkander opgevolgde Raden van State April 1582—Febr. 1588.

Registers van de ordonnantiën van betaling, gedepêcheerd door de Staten-Generaal Juni 1586—April 1624 en op hun last door den Raad van State Nov. 1624—1655.

Registers van instructiën 1588—1760.

Registers van de commissiën 1586—1794.

Registers van de acten 1589—1793.

Ingebonden gedrukte placcaten en publicatiën van de Staten-Generaal, de Staten van Holland, den Stadhouder en hooge colleges van Holland en de Generaliteit 1590—1682, 1690—1696, 1698—1781, 1785.

Registers van de uitgaande brieven 1646—1795

Registers van de ingekomen brieven 1650—1663, 1665—1679.

Registers van de ingekomen memoriën, provinciale resolutiën en bijlagen tot de brieven Juli 1669—1679.

Registers van de brieven en bijlagen en memoriën, uit het binnenland ingekomen 1680—1794.

Registers van de brieven en bijlagen en memoriën, uit Duitschland, Polen, Denemarken, Zweden en Moscovië ingekomen 1680—1795.

Registers van de brieven en bijlagen en memoriën, uit Frankrijk,

Spanje, de Zuidelijke Nederlanden, Engeland, Portugal, Italië, Turkije, Barbarije en Noord-Amerika ingekomen 1680—1795.

Registers van de ingekomene secreete brieven en bijlagen 1672—1677, 1679—1794.

Ingebonden gedrukte ingekomene buitenlandsche brieven (nouvelles) 1744—1794.

Liassen van de ingekomen brieven en memoriën en minuut-uitgaande stukken, onder de respecten:

Loopende 1550—1796.
Munt 1616—1794.
Limburg en Maastricht 1632—1794.
Admiraliteiten 1613—1794.
Staten van de convooien en licenten 1645—1670.
Oost-Indië 1630—1793.
West-Indië 1623—1794.
Embden en Oostfriesland 1599, 1602—1758.
Duitschland 1589—1795.
P. van Brederode, agent in Duitschland 1603—1637.
Cleef, Gulik, Berg 1609—1612.
Hanzesteden 1615—1619.
F. van Aitsema, agent bij de Hanzesteden 1617—1637.
Boheme 1618—1619.
Zweden, Denemarken, Polen en Moscovië 1690—1795.
Frankrijk 1605—1796.
Calvaert, agent in Frankrijk 1593—1595.
Koning en ministers in Frankrijk 1624—1653.
Spanje 1649—1794.
Brussel 1716—1794.
Engeland 1584—1795.
Portugal 1641—1795.
Italië 1614—1795.
Constantinopel 1612—1795.
Barbarije 1605—1795.
Amerika 1782—1795.

Liassen van de minuten der uitgaande brieven 1754—1794.

Liassen van de ingekomen rekesten 1601, 1611, 1617, 1618, 1639, 1649, 1652, 1657, 1664, 1668—1670, 1673—1796.

Liassen van de minuten der commissiën en acten 1624, 1629—1668.

Bundels van geseponeerde losse stukken, gerangschikt onder de respecten:

Loopende stukken.
Particuliere stukken.
Processen.
Munt.
Maastricht en de landen van Overmaze.
's Hertogenbosch.
Peelland.
Oosterwijk.
Kempenland.
Maasland.
Admiraliteits stukken.
Convooien en licenten.
Oost-Indische Compagnie.
West-Indische Compagnie.
Ommeloopers van Vlaanderen.
Rekeningen van Vlaanderen.
Kaarten.
Oostfriesland.
Duitschland, Polen en Moscovië.
Zweden.
Denemarken.
Brandenburg.
Frankrijk.
Spanje.
Engeland.
Portugal.
Italië, Savoye, Constantinopel, Marocco, Venetië, Saleh en Barbarije.

Binnen- en buitenlandsche verbalen.

Stukken van de secreete kas tot 1700, gerangschikt onder de respecten:

Loopende stukken.
Admiraliteits stukken.
Oost-Indische Compagnie.
West-Indische Compagnie.
Oostfriesland.

Frankrijk.

Spanje en de aartshertogen Albertus en Isabella met de stukken over de Munstersche vredehandeling, de Chambre Mipartie en de landen van Overmaze daaronder begrepen.

Engeland en Schotland.

Portugal.

Italië met Venetië, Florence, Genua, Mantua en Savoye daaronder begrepen.

Duitschland met Moscovië, Brandenburg, Brunswijk, Lunenburg, Keulen, de Hanzesteden, Dantzig, Genève en Zwitserland daaronder begrepen.

Zweden.

Denemarken.

Polen.

Perzië.

Turkije en Constantinopel met de steden Algiers, Tunis en Tripoli in Barbarije, als onder het gebied van den Grooten Heer staande, daaronder begrepen.

Barbarije, het koningrijk Marocco en Saleh daaronder begrepen, met uitzondering van Tripoli, Tunis en Algiers.

Oorspronkelijke tractaten, gesloten met vreemde mogendheden 1701—1797.

Oorspronkelijke ratificatiën van vreemde mogendheden op die tractaten 1701—1797.

Ingekomene secreete brieven 1701—1796.

ZAAKREGISTER.

(De cijfers wijzen de bladz. aan.)

NAAMREGISTER.

(De cijfers wijzen de bladz. aan.)

VERBETERINGEN.

Bl. 47, noot 1:

r. 7: 10 stuivers *lees:* 1 gulden.

r. 8: 1 gulden » 10 stuivers.

» 157, r. 4 v. o.:

1798 » 1796.

» 165, r. 13 v. b.:

liassen » liassen en bundels.


UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02587 4838